

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
OSMANLI MÜESSESELERİ VE MEDENİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZANFER AĞA, HAYATI VE YAPTIRDIĞI ESERLER

BİLAL ERBİL

2501150520

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. ZEYNEP TARIM

İSTANBUL 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BİLAL ERBİL Numarası : 2501150520

Anabilim Dalı / TARİH / OSMANLI
Anasanat Dalı / Programı : MÜESSESELERİ VE
MEDENİYETİ TARİHİ Danışmanı : PROF. DR. ZEYNEP TARIM

Tez Savunma Tarihi : 15.05.2019 Saati : 15:00

Tez Başlığı : "Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ZEYNEP TARIM		Kabul
2- PROF. DR. ARZU TERZİ		Kabul
3- PROF. DR. İDRİS BOSTAN		Kabul
4- PROF. DR. FERİDUN EMECEN		Kabul
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜR ORAL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ZEYNEP AYCIBİN SEYİTKIRAN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜR KOLÇAK		

ÖZ
GAZANFER AĞA, HAYATI VE YAPTIRDIĞI ESERLER

Bilal Erbil

Bu çalışmanın konusu, 16. asrın ikinci yarısında yaşayan Gazanfer Ağa'nın biyografisi ve yaptırdığı vakıflarıdır. Gazanfer Ağa, 1559 yılında esir alınmış, Şehzade Selim'in maiyetinde bulunmuştur. Şehzade Selim tahta çıkınca, onunla birlikte İstanbul'a gelip saraya girmiştir. Sultan III. Murad zamanında Hasodabaşı ve Babüssaade Ağası olarak büyük bir servet ve nüfuz elde etmiştir. III. Mehmed zamanında da serveti ve nüfuzu her alanda artmıştır. Çalışmada Gazanfer Ağa'nın hayatından, aile fertleriyle olan ilişkilerinden, kültürel, siyasi, askeri, mimarî hâmilîğinden bahsedilmektedir. Gazanfer Ağa'nın yaptırdığı vakıf eserleri ve bu eserlerin mali yönden sürdürülmesini sağlayan vakıf gelirleri de tezde işlenen diğer konulardır.

Anahtar Kelimeler: 16. Yüzyıl, Gazanfer Ağa, Babüssaade Ağası, Kitap, Himâye, Gazanfer Ağa Vakfı.

ABSTRACT
GAZANFER AGHA, HIS BIOGRAFY AND WAQFS

Bilal Erbil

In this study the life and the waqfs of Gazanfer Agha, a 16th century statesman, are treated. He was captured in 1559 and served in the entourage of Prince Selim. As Selim had succeeded the throne, Gazanfer Agha, has come to İstanbul with Selim II. During the reign of Murad III he heaped up a tremendous wealth as Head of Privy Chamber (Hasodabaşı) and agha of the Bab as-Saada (Babüssaade Ağası). In the time of Mehmed III, his wealth and efficiency grew larger in various fields. Within the piece I tried to mention his life, relations with his family members and his patronage in cultural, political, military and architectural terms. Also the waqfs he founded and the ways they were monetarily maintained are other aspects that I examined in this thesis.

Keywords: 16th century, Gazanfer Agha, the Agha of Bab as-Saada, Book, Patronage, Waqf of Gazanfer Agha.

ÖNSÖZ

16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devlet sistemi bazı sorunlarla karşılaşmış ve kendine has bazı değişikliklerle bu sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Devlet idaresinde meydana gelen değişikliklerden birisi de padişaha yakın kişilerin nüfuzunun artmasıdır. Padişahın yakın çevresinde bulunarak devlet idaresinde etkili olan Gazanfer Ağa aynı zamanda dönemin aydınlarından ve hamilerinden birisidir. Nitekim onun pek çok kitabın telif, tercüme ve hazırlanmasında hamilik yaptığı ve kendisine çok sayıda kaside ithaf edildiği bilinmektedir. Gazanfer Ağa'nın hayatı, hamiliği ve vakıflarını inceleyen bu çalışmanın, 16. yüzyılın ikinci yarısında devlet idaresinde yaşanan değişiklikleri anlama ve anlamlandırma faaliyetlerine, Gazanfer Ağa'nın hayatı ile katkıda bulunması düşünülmektedir. Bu çalışmada, Gazanfer Ağa'nın yaptırdığı hayratın gün yüzüne çıkarılması ve ayakta kalmasını sağlayan vakıf gelirleri ve vakıf görevlileriyle ilgili bilgilerle de, şimdiye kadar vakıflar hakkında yapılan mebzul miktarda çalışmaya mütevâzi bir katkı sağlanması beklenmektedir.

Lisans yıllarımdan beri Prof. Dr. Zeynep Tarım hocamın verdiği, Osmanlı şehri ve kültür hayatı içerikli derslerin bu ilginin gelişmesinde büyük katkısı vardır. Külliye ve dolayısıyla da vakıflarla ilgili çalışma yapmak istediğimde, başlangıçta Hacı Beşir Ağa'nın vakıflarını çalışmayı düşünüyordum. Hocamın işaretiyle biraz daha erken dönemde yaşayan başka bir ağa -Gazanfer Ağa- hakkında çalışmak benim açımdan yeni ve farklı bilgilere ulaştığım bir süreç oldu ve bu tez çalışması meydana geldi. Bu çalışmanın öncesinde ve tez çalışmam esnasında her türlü yardımı ve yönlendirmeyi yapan, çalışmayı tekrar tekrar gözden geçiren, değerli fikirlerini belirterek çalışmanın bu hale gelmesinde büyük emekleri olan kıymetli hocam, Prof. Dr. Zeynep Tarım'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu çalışma esnasında Osmanlı Arşivinde, Topkapı Sarayı'nda, Süleymaniye Kütüphanesi'nde, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde ve İSAM'da görevli olup, ellerinden gelen yardımları esirgemeyen kütüphanecilerin hepsine teşekkür ederim. Gazanfer Ağa hakkında rastladığı bazı kaynakları paylaşan Halil Solak'a ve tez içinde yer alan tabloların düzenlenmesine yardım eden Araştırma Görevlisi Sinem Serin'e de müteşekkirim.

Annem ve babamın hayat boyu verdikleri maddi manevi her türlü destek olmasaydı bu tez olmazdı. Ayrıca bu çalışmayı burs vererek maddi olarak destekleyen Vakıf Araştırmaları Vakfı'na da teşekkür ederim

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GAZANFER AĞA, AİLESİ VE MEMLEKETİ

1.1. Gazanfer Ağa.....	9
1.2. Kardeşi Cafer Ağa	12
1.2.1. Bir Vefa Borcu: Gazanfer Ağa'nın Kardeşi Cafer Ağa İçin Kurduğu Vakıf	13
1.3. Annesi Maria Franceschina Zorzi Michiel.....	14
1.4. Kızkardeşi Beatrice Michiel/Fatıma Hatun.....	14
1.5. Eniştesi Ali Ağa.....	17
1.6. Yeğeni Giacomo/Mehmed	20
1.7. Gazanfer Ağa'nın Hayatında Venedik ve Venedikliler	22

İKİNCİ BÖLÜM

GAZANFER AĞA'NIN GÖREVLERİ VE SİYASİ FAALİYETLERİ

2.1. Hasodabaşı Gazanfer Ağa.....	25
2.2. Kapı Ağası Gazanfer Ağa	26
2.2.1. Kapı Ağası Gazanfer Ağa ve Nezaretindeki Vakıflar	27
2.3. Gazanfer Ağa'nın Siyasi Faaliyetleri ve Nüfuzu	31

2.4. Gazanfer Ağa'nın İdam Edilmesi.....	39
2.5. Gazanfer Ağa'nın Muhallefatı	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL KİMLİĞİYLE GAZANFER AĞA

3.1. Gazanfer Ağa'nın Desteklediği Âlimler ve Şairler	44
3.2. Gazanfer Ağa'nın İsteğiyle Yapılan Tercüme Eserler	50
3.3. Gazanfer Ağa'nın Terekesinden Alınan Bazı Kitaplar.....	53
3.4. Gazanfer Ağa ve Minyatürlü Eserler	53
3.5. Gazanfer Ağa'nın Himaye Faaliyetleri Hakkında Bir Değerlendirme	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAHİBÜ'L-HAYRÂT VE'L-HASENÂT GAZANFER AĞA

4.1. Vakfiyesi	59
4.2. Gazanfer Ağa Vakfı.....	59
4.3. Gazanfer Ağa'nın Satın Aldığı veya Kiraladığı Akarat	60
4.4. Vakfiyesine Göre Vakfın Gelir Kaynakları	69
4.4.1. İstanbul'da Bulunan Akarat.....	69
4.4.2. Eyüp'te Bulunan Akarat.....	72
4.4.3. Gediz'de Bulunan Akarat	72
4.4.4. Edirne'de Bulunan Akarat	72
4.4.5. Üsküdar ve Galata'da Bulunan Akarat.....	73
4.4.6. Selanik'te Kesendire Adası	73
4.5. Gelirlerin Toplanması.....	74
4.6. Mefrûzu'l-kalem ve maktû'u'l kadem: Kesendire'de Vakıf Reayası	76

BEŞİNCİ BÖLÜM:

VAKIF BİNALARI VE HİZMETLERİ

5.1. İstanbul Kırkçeşme Gazanfer Ağa Külliyesi	92
5.1.1. 'Medrese-i Münîf'	93
5.1.2. 'Türbe-i Şerîf'	94

5.1.3. ‘Sebil-i Latîf’	96
5.1.4. Külliye'nin Zaman İçinde Geçirdiği Tamiratlar	96
5.2. İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Camii	99
5.2.1. Cami İçin Yapılan Bazı Harcamalar ve Tamirler	100
5.3. İstanbul Ayrılık Çeşmesi.....	102
5.4. İstanbul'daki Diğer Vakıf Hizmetleri.....	104
5.5. Gediz Gazanfer Ağa Külliyesi	104
5.5.1. Gediz Gazanfer Ağa Hamamı	105
5.5.2. Gediz Gazanfer Ağa Camii.....	106
5.5.3. Gediz Gazanfer Ağa Dâru'l-kurrâsı ve Sıbyan Mektebi	110
5.5.4. Gediz'de Yapılan Çeşmeler ve Suyolları	110
5.5.5. Gediz'de Yapılan Masraflar ve Tamirler	111
5.6. Medine-i Münevvere'deki Cami	112
5.7. Mekke-i Mükerre'm'e'de <i>Mevlid-i Nebi</i>	112
5.8. Kuran-ı Kerim'den Okunan Cüz ve Sûreler	115
5.9. Haremeyn Akçesi ve Rikâb-ı Hümayûn Akçesi	117
5.10. 18. ve 19. Yüzyılda Vakfa Yapılması İstenilen Görevlendirmeler	118
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA.....	133
EKLER.....	146
RESİMLER.....	192

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Satın Alınan ve Kiralanan Akarat	61
Tablo 2: Yıllara Göre Satın Alınan ve Kiralanan Akaratın Değeri	68
Tablo 3: Muhasebe Defterlerinde Yıllara Göre Vakfın Gelir ve Giderleri	75
Tablo 4: Muhasebe Defterlerine Göre 18. Yüzyılda Vakıf Gelirleri	76
Tablo 5: Gazanfer Ağa Vakfı Muhasebe Defterlerine Göre Kesendire Adası Gelirleri ve Toplam Vakıf Gelirleri	90
Tablo 6: Gazanfer Ağa Vakfından Surreyle Gönderilen Yıllık Ücretler	115
Tablo 7: Mütevellî Cafer Efendi'nin Döneminde Yapılan Arzlar	120
Tablo 8: Mütevellî Cafer Efendi'nin Zamanında Yapılan Arzlar	123
Tablo 9: Mütevellîye Zahide Hanım Zamanında Yapılan Arzlar	125
Tablo 10: Cafer Efendi, Zahide Hanım ve Mustafa Efendi'ye Ait Arzlar	127

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Vakfın Yıllara Göre Gelir-Gider Grafiği	75
Şekil 2: Kesendire Adası Gelirleri ve Toplam Gelirler Grafiği	90
Şekil 3: Gazanfer Ağa'ya Temlik Edilen Kesendire Adası ve Civarı Haritası	91

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Gazanfer Ağa'nın Konağında Yapılan Medresenin Açılış Merasimi	192
Resim 2: Gazanfer Ağa'nın Konağında Yapılan İlk Ders.....	193
Resim 3: Gazanfer Ağa'nın Konağında Yapılan Dersten Sonra Verilen Ziyafet....	194
Resim 4: III. Murad, Hoca Saadeddin Efendi ve Gazanfer Ağa.....	195
Resim 5: Haçova Savaşı; III. Mehmed, Hoca Saadeddin Efendi ve Gazanfer Ağa	196
Resim 6: Gazanfer Ağa, Nadiri Efendi ve III. Mehmed	197
Resim 7: Gazanfer Ağa Medresesi, Gazanfer Ağa ve Müderris Nadirî Efendi.....	198
Resim 8: Eğri Seferinde III. Mehmed Macar elçilerini kabul ediyor, yanında Gazanfer Ağa.....	199
Resim 9: Haçova Savaşı, III. Mehmed'in yanında Gazanfer Ağa	200
Resim 10: III. Mehmed'in Eğri Seferi Dönüşünde İstanbul'a Girişi, Arkasında Gazanfer Ağa.....	201
Resim 11: Gediz Gazanfer Ağa Camii	202
Resim 12: Gediz Gazanfer Ağa Camii	203
Resim 13: Caminin İçeriden Görünüşü	203
Resim 14: Caminin İçeriden Görünüşü	204
Resim 15: Gediz Gazanfer Ağa Cami Kitabesi	204
Resim 16: Gediz Gazanfer Ağa Hamamı	205
Resim 17: Gediz Gazanfer Ağa Hamamı	205
Resim 18: İstanbul Kırkçeşme'de Gazanfer Ağa Külliyesi	206
Resim 19: İstanbul Kırkçeşme Gazanfer Ağa Sebili.....	206
Resim 20: İstanbul Kırkçeşme Gazanfer Ağa Türbesi.....	207
Resim 21: İstanbul Kadıköy Ayrılık Çeşmesi Kitabesi	208
Resim 22: İstanbul Kadıköy'de 2010 Yılında Yapılan Kazılarda Çıkarılan Ayrılık Çeşmesi Namazgâhı.....	209
Resim 23: İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Cami	210
Resim 24: İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Cami İçi	210
Resim 25: İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Camii Kitabesi	211
Resim 26: İstanbul Otakçılar'da Sebil Kitabesinden Kalan Kısım.....	211
Resim 27: Mekke'de Mevlid-i Nebi'nin Bulunduğu Harem-i Şerif Planı	212
Resim 28: Mekke'de Sûku'l-leyl'de Mevlid-i Nebi ve Hazret-i Ali'nin doğduğu ev	213
Resim 29: Mekke'de Mevlid-i Nebi Yıkıldıktan Sonra Yerine İnşa Edilen Kütüphane Binası	214

KISALTMALAR LİSTESİ

AE.SMHD. I.	: Ali Emiri Sultan Mahmud I,
AE.SSLM.III.	: Ali Emiri Sultan Selim III,
B	: Recep
C	: Cemaziyelahir
c.	: cilt
C.BLD.	: Cevdet Belediye
C.EV.	: Cevdet Vakıf.
C.ML.	: Cevdet Maliye
C.MRF.	: Cevdet Maarif
Ca	: Cemaziyelevvel
DH.EUM.KADL.	: Dahiliye Emniyet-i Umumiye Kısım-1 Adli Kalemi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EV.d	: Evkaf Defterleri
EV.HMH.d.	: Evkaf Haremeyn Muhasebesi Defterleri
İ.DHL.	: İrade Dahiliye
İ.EV.	: İrade Evkâf
İ.MVL.	: İrade Meclis-i Vala
İ.ŞD.	: İrade Şûrâ-yı Devlet
İE.EV.	: İbnülemin Evkaf
L	: Şevval
M	: Muharrem
M.D.	: Mühimme Defterleri
M.V.	: Meclis-i Vâlâ
N	: Ramazan
R	: Rebiülahir
Ra	: Rebiülevvel
S	: Safer
s.	: sayfa
Ş	: Şaban
TS.MA.d.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
TS.MA.e.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı

TSMK.B.	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdad
TSMK.H.	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine
TSMK.R.	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: ve diğerleri
VGMA.d.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defterleri
vr.	: varak
Z	: Zilhicce
Za	: Zilkade

GİRİŞ

Gazanfer Ağa'nın Yaşadığı Çağın Manzarası

Gazanfer Ağa'nın yaşadığı tarihler, çağdaşı olan Osmanlı tarihçileri tarafından bir bozulma ve değişim dönemi olarak yorumlanmaktaydı. Günümüzde ise bu değişiklikler, bozulmadan ziyade bazı iç ve dış sebeplerle birtakım zorluklarla karşılaşan devletin ortaya çıkan yeni duruma ayak uydurmaya çalışması şeklinde değerlendirilmektedir.

Halil İnalcık'a göre 16. yüzyılın sonunda, nüfus artışı, uzun seneler devam eden İran ve Avusturya harpleri, Avrupa'da savaş teknolojisinin değişmesi ve Avrupa'daki gümüş bolluğu karşısında klasik Osmanlı askerî ve malî düzeni bir buhran geçirmiş ve bunun sonucunda değişmek zorunda kalmıştı. Yeni fetihlerin azalması sebebiyle eskisi kadar yeni tımarlar oluşmuyordu. Ahali tarım arazilerinin artan nüfus karşısında yetersiz kalmasıyla bulunduğu yeri terk etmeye başlamıştı. Uzayan savaşların getirdiği masraflar ve donanmanın masrafları bütçeye ağır mali yükler eklemişti. Habsburgların ateşli silah kullanan askerlerine karşı, kılıç, ok-yay ve mızrak kullanan tımarlı sipahilerin yanında, ateşli silahlar kullanan piyadeler kullanılması gerekmişti. Bu sebeple yeniçerilerin sayıları artırılmış ve Anadolu'daki reayadan tüfek kullanan saruca ve sekbanlar yazılmıştı. Bu askerlerin ihtiyaçları için merkezi hazine gelirlerinin de artırılması gerekmiş, vergiler artırılmış ve avarız vergisi sürekli hale gelmişti. Barış zamanlarında gelir kaynakları olmayan bu paralı askerler Anadolu'da eşkıyalık yapmaya başlamışlardı. Tımarları yetmediği için sipahiler de isyanlara katılmışlar ve bu isyancıların baskılarından bunalan halk yerini terk etmiştir. Maliyenin bozulmasına bir başka sebep de Avrupa'dan gelen ucuz gümüşün, daha değerli olan Osmanlı gümüş parası akçe yerini alması ve buna mani olmak için akçenin ayarının düşürülmesidir. Ayarı düşük akçe enflasyona sebep olmuş, halkın ve askerlerin alım gücünde azalma meydana gelmiştir. Bu askerler zararlarını karşılamak için halktan çeşitli adlar altında vergiler almışlar ve reayanın huzursuzluğu artmıştır. İdari alanda da güçlü vezirler yerine nedimler, kapıkulu

askerlerinin ileri gelenleri ve ulema devlet işleriyle ilgilenmeye başlamışlardır.¹ 16. yüzyıl başındaki bütçe fazlaları yerini 16. yüzyıl sonunda bütçe açıklarına bırakmıştır. Şevket Pamuk, batıda ve doğuda uzun yıllar süren savaşların mali yükünün ve sayısı artan merkez ordusunun, bütçe açıklarının meydana gelmesinde etkili olduğunu belirtir.² Akçenin 1585-1586 yılında taşşış edilerek yüzde kırk dört değer kaybedip istikrarsız bir döneme girdiğini yazar. Bu taşşışın 1585 sonrasında gıda maddeleri ve hammaddelerde meydana gelen fiyat artışının büyük bölümünü oluşturduğunu söylemektedir.³ Akçenin değerinin düşmesi sebebiyle artan fiyatlar karşısında, sipahilerin topladığı akçe cinsinden vergilerin sabit kaldığı ve sipahilerin bu sebeple orduya katılmamaya ve tımarlarını terk etmeye başladıklarını belirtir. Değişen silah teknolojisinin, tımarlı sipahiler yerine sayısı artırılan ve merkezden finanse edilen tüfekli askerleri tercih etmeye yönelttiğini söyler.⁴

Feridun Emecen, miladi 16. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşen, 1578-1590 İran Savaşları, Celali isyanları ve 1593-1606 arasında Avusturya ile yapılan savaşlar ve sonuçları hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır; “*İmparatorluğun sadece askeri tarihinde değil, iç dinamiklerinde de daha önce hiç rastlanmayan yeni gelişmeleri beraberinde getirdi. İmparatorluğun iç bünyesinde ve kurumlarında önemli değişimlerin yaşanmasına vesile olduğu gibi entelektüel kesimde Osmanlı idaresinin sorgulandığı yeni bir süreci de başlattı.*”⁵ Bu dönemde yaşayan Osmanlı entelektüellerinin bir temsilcisi kabul edebileceğimiz, devlet adamı ve tarihçi Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi’nin biyografisini kaleme alan Cornell Fleischer, *Kühül Ahbar*’ın III. Murad devrini anlatan kısmını ve Âlî’nin kendi yaşadığı çağ hakkındaki fikirlerini tahlil ederken Âlî Efendi’nin, III. Murad ve sonrasındaki dönemde devlet yönetiminde meydana gelen değişiklikleri, bozulmaların başlangıcı olarak kabul ettiğini yazmaktadır. Fleischer, Âlî Efendi’nin bozulmalar olarak değerlendirdiği değişikliklerin sebeplerini, padişahın etrafındaki çıkarıcı kişilere karşı teslimiyetçi olması, vezirliğin itibarının azalması, ulemanın siyasete bulaşmasıyla

¹ Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I**, İstanbul, 2009, s. 190-197.

² Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi**, İstanbul 1999, s. 139.

³ Pamuk, **Paranın Tarihi**, s. 135-136.

⁴ Pamuk, **Paranın Tarihi**, s. 140.

⁵ Feridun Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, İstanbul 2010, s. 279.

ilmin değerinin azalması, idarî ve ahlakî yozlaşma, ekonomik kriz, askeri düzensizlik, hizipçilik ve uzayan savaşlar olarak tesbit ettiğini belirtir.⁶

Topkapı Sarayı binaları, 17. yüzyılda eklenen Bağdad, Revan köşkleri ve daha sonra eklenen birkaç yapı haricinde bu yüzyılda genişletilmişti. Saray teşkilatı da klasik şeklini almış bulunmaktaydı.⁷ 16. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen bir başka değişiklik de haremın öne çıkması ve valide sultanlık müessesesinin önemli hale gelmesidir. 16. yüzyılın sonlarında valide sultanlar ve harem ağaları devlet idaresinde yer almaya başlamışlardır. Bu durumun sebebi olarak II. Selim'den sonra padişahların sefere çıkmayıp sarayda bulunması, 1583'den sonra şehzadelerin sancağa çıkmaması ve hanedanın tüm üyelerinin başkentte toplanması gösterilir. III. Murad zamanında harem büyütölmüş ve uzun süre sarayda kalan padişahla daha sık görüşme imknı elde eden saraylı kadınlar ve ağalar siyasi ve idari alanda daha faal olabilme imkânı elde etmişlerdir.⁸

Denizlerde, Akdeniz'de 1565'de başarısız olunan Malta Kuşatması, 1570-1571 Kıbrıs Seferi ile Kıbrıs'ın fethi ve Ekim 1571'de, Osmanlı donanmasının neredeyse tamamının imha edildiği İnebahtı Savaşı meydana gelmiş ve ertesi yıl sefer mevsiminde tekrar donanma hazırlanmıştır. 16. yüzyılın sonlarında 1574 Tunus Seferi hariç büyük bir deniz seferinin yapılmadığı ve denizlerin küçük donanmalar ve korsanlar arasında geçen mücadelelere sahne olduğu belirtilmiştir.⁹

İsmail Erünsal, Sultan I. Selim ve Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk dönemlerinde daha az kütüphane kurulduğunu ancak Kanunî'nin saltanatının ilerleyen senelerinde çok sayıda vakıf kütüphane kurulduğunu söylemektedir.¹⁰ Gazanfer Ağa'nın yaşadığı II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed devirlerinde ise medrese, cami gibi eserlerin içinde çok sayıda vakıf kütüphane kurulmuştur.¹¹

16. yüzyıl mimari açıdan camilerin etrafında oluşan büyük külliyelerin yapıldığı bir zaman dilimi olmuştur. 16. yüzyılın sonlarında ve 17. yüzyılda

⁶ Cornell Fleischer, **Tarihçi Mustafa Âli Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı**, İstanbul s. 312-313.

⁷ Zeynep Tarım, "Topkapı Sarayı", **DİA**, c. 42, İstanbul 2012, s. 260.

⁸ Ali Akyıldız, **Haremın Padişahı Valide Sultan-Haremde Hayat ve Teşkilat**, İstanbul 2017, s. 51-53, Leslie P. Peirce, **Harem-i Hümayun-Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar**, s. 146-147.

⁹ İdris Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, İstanbul 2007, s. 21-30.

¹⁰ İsmail Erünsal, **Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri**, Ankara 2008, s. 132-133.

¹¹ Erünsal, **Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri**, 146-158.

İstanbul’da yapılan külliyele, çoğunlukla medrese merkezli olarak inşa edilmiştir.¹² İznik çinilerinin olgunlaştığı bu dönemde dini ve sivil yapılarda bu çiniler kullanılmıştır. Saray nakkaşhanesinde minyatörlü, tezhipli kitaplar üretilmiş, saray için ehl-i hiref sanatkârları değerli malzemelerden paha biçilmez eserler üretmişlerdir. Saray ve çevresinde gündelik hayatta kullanılan elbiseler, halılar, kilimler, seccadeler, çadırlar, koşum takımları, hilatlar o dönemdeki ihtişamı yansıtan eşyalardır.¹³

Çalışmanın Amacı, Kaynakları ve İçeriği

Gazanfer Ağa’nın Hayatı ve Vakıf Eserleri başlıklı bu çalışma 16. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti’nin geçirdiği değişim ve bu değişimin içindeki devlet adamlarından birisi olan Gazanfer Ağa’nın hayatını ve yaptırdığı vakıf eserlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmada doğal olarak temel kaynaklar olarak dönemin kroniklerinden faydalanıldı. Bunlar arasında, Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1600), Selanikî Mustafa Efendi (ö. 1600), Hasanbeyzâde Ahmed Paşa (ö. 1636), Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi (ö. 1644), Peçevî İbrahim Efendi (ö. 1650) gibi Gazanfer Ağa ile aynı çağda yaşayan tarihçiler yanında Kâtip Çelebi (ö. 1657), Naimâ (ö. 1716), gibi daha sonra bu dönemle alakalı eserler yazan tarihçilerin eserlerine de bakıldı. Kroniklerin yanında çalışmanın temel kaynaklarını arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Hem arşiv belgelerinde hem de kroniklerde Gazanfer Ağa’nın hayatının ilk yirmi yılına dair kayıtlar son derece azdır. Osmanlı kroniklerinde daha çok Gazanfer Ağa’nın siyasi faaliyetleriyle alakalı bilgiler bulunmaktadır. Arşiv belgeleri arasında bulunan Mühimme Defterleri’nde, Gazanfer Ağa’nın kapı ağalığı görevi ile ilgili bilgiler bulunabildi. Topkapı Sarayı Arşivi Evrakından ise Gazanfer Ağa’nın satın aldığı akaratin hüccetlerine ulaşılabilir. Vakfiyesinde de bu akaratin yeri ve binaların şekli tarif edilmekle beraber bu kayıtları önemli kılan husus, akaratin kimden, ne zaman ve kaç akçeye alındığı bilgisine ulaşılabilmesidir. Bu belgelerden Gazanfer Ağa’nın hangi tarihler arasında elinde daha çok nakit bulunduğu ve akarat satın alma işlemlerinin hangi tarihler arasında yoğunlaştığı tespit edildi. Yine arşivde bulunan

¹² Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Külliye”, **DİA**, c. 26, Ankara 2002, s. 543.

¹³ Esin Atıl, “Osmanlı Sanatı ve Mimarisi”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, c. 2, İstanbul 1998, s. 461-468.

muhallefat defterinden Gazanfer Ağa'nın ölümünden sonra arkasında çok sayıda kıymetli elbise ve eşya bıraktığı anlaşıldı.

Gazanfer Ağa'nın âlimleri ve şairleri himaye etmesi sebebiyle, yazılan kitaplarda ağanın medhedildiği, ağaya teşekkür ve dua edildiği kısımlar bulunmaktadır. Gazanfer Ağa'nın kültürel faaliyetlerine, ilim ve sanat adamlarını desteklemesine ışık tuttuğu için önemli olan bu bilgilerin bir kısmı Gazanfer Ağa ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarda bulunmaktaydı. Bu çalışmada Gazanfer Ağa'nın kültürel yönüyle ilgili eklenilen yeni bilgiler ise yazma eserleri tanıtan katalogların taranmasıyla elde edildi.

Gazanfer Ağa'nın ailesi hakkında Osmanlı arşiv kayıtları ve kronikler son derece kettumdur. Ailesi hakkındaki malumat, daha çok Venedik kaynaklarına göre yapılan çalışmalardan alınmıştır. Arşiv belgelerinde kardeşi Fatma Hatun ve yeğeni Mehmed'le ilgili, çiftlik ve arazi davası ile ilgili kayıtlar konuyu aydınlatmaya yardımcı oldu. Kroniklerden Eniştesi Ali Ağa'dan da, Mirahur ve Yeniçeri Ağası olduğu için görevleri ve siyasi hayatına dair bilgiler elde edilebildi.

Osmanlı Arşivi'nde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, Gazanfer Ağa'nın kurduğu vakıflara dair daha çok belge bulunduğuna için çalışmanın bu kısmı için daha fazla bilgi elde edilebildi. Hayratı, akaratı ve vakıf görevlileri için birincil kayıtları vakfiyesi sağladı. Gazanfer Ağa'nın satın aldığı akaratın çoğunun vakfedilmiş olduğu görüldü. Kardeşi Fatma Hatun, Fatma Hatun'un çocukları, eniştesi ve azat ettiği kölelere dair ayrıcalıklara da vakfiyesinde rastlanıldı. Vakfın 18. yüzyılda tutulan ve bir kısmı Topkapı Sarayı Arşivi Defterleri bir kısmı da Evkaf-ı Haremeyn Muhasebesi Defterleri arasından çıkan muhasebe defterleri, vakfın gelir ve gider kalemlerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı oldu. Vakfın asıl gelir kaynağını oluşturduğu anlaşılan Kesendire Adası ahalisi hakkında ise mühimme defterlerinde ve diğer arşiv kaynaklarındaki anlaşmazlıklarla ilgili kayıtlar, burada yaşayan ahalî, vakıf görevlileri ve yerel idareciler arasındaki ilişkiler için aydınlatıcı oldu. Yine Topkapı Sarayı Evrakı arasında bulunan, vakfa yapılması istenilen görevlendirmelere ilişkin kayıtlar da 18. ve 19. yüzyıllarda vakfın işleyiş şekli, görevlendirme şekilleri, hangi görevlinin, kaç akçe ücret aldığı ve vakfedilen hizmetin yerine getirilip getirilmediği hakkında bilgi verdi. Vakfın tamire muhtaç

olan binalarının tamir edilmesi için verilen emirler ve keşif defterleri 19. yüzyıl ve sonrasında binaların geçirdiği tamiratlar hakkında bilgilendirici oldu.

Gazanfer Ağa'yla ilgili yakın zamanda yapılan çalışmalar arasında, Maria Pia Pedani tarafından yapılan *Safiye's Household and Venetian Diplomacy* isimli çalışmada önemli bilgiler bulunmaktadır. Ailesi ve ilk görevleri hakkında Günhan Börekçi'nin, *Factions and Favorites at the Courts of Ahmed I and his Immediate Predecessors* isimli doktora tezinde kardeşi Cafer'in ameliyattan hemen sonra ölmediğinden bahsedilmektedir. Eric Dursteler'in *Fatima Hatun nee Beatrice Michiel* isimli çalışmasında Gazanfer Ağa'nın kız kardeşi Fatma Hatun hakkında değerli bir çalışmadır. Yine Dursteler'in *İstanbul'daki Venedikliler* kitabı, Gazanfer Ağa ve ailesi ve Venedik ile olan ilişkilerinden bahseden bilgiler bulunmaktadır. Tommaso Stefini'nin, Türkçe'ye çevrilip, Toplumsal Tarih Dergisi'nde yayınlanan *16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği: İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa*, makalesinde ise Gazanfer Ağa'nın Venedikliler ve Osmanlı Devleti'ndeki Venedik kökenlilerle ilişkileri, Metin Kunt'un '*cins dayanışması*' tanımı etrafında incelenmiştir. Gazanfer Ağa'nın siyasi himaye faaliyetleri hakkında Levent Kaya Ocakaçar tarafından, Venedik kaynaklarına istinaden yapılan *Geç 16. ve Erken 17.yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi* isimli doktora tezinde Gazanfer Ağa'nın siyasi himaye faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Emine Fetvacı'nın *Sarayın İmgeleri-Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih* isimli kitabında ve *Viziers to Eunuchs: Transitions in Ottoman Manuscript Patronage, 1566-1617* isimli doktora tezinde Gazanfer Ağa'nın minyatürlü kitap hamiliği geniş çaplı değerlendirilmiştir. Hadım ağalar ve kültürel faaliyetleri desteklemeleri hakkında Zeren Tanındı'nın *Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar* isimli makalesi ve Tülün Değirmenci'nin *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar* isimli kitabı da zikredilebilir. Gazanfer Ağa'nın himaye faaliyetleriyle bilhassa yaptırdığı su eserleriyle ilgili farklı bir bakış açısı getiren Leyla Kayhan Elbirlik'in, *Dialogue Beyond Margins: Patronage of Chief Eunuchs in the Late 16th Century Ottoman Court*, makalesi bulunmaktadır. Gazanfer Ağa'nın muhallefatından alınan kitapların ve tercüme ettirdiği veya yazılmasını desteklediği kitapların tespiti için yazma eser katalogları eserlerin tespiti konusunda yardımcı olmuştur. Vakıfla alakalı temel kaynak olarak vakfin kuruluş senedi olan

vakfiyesi kullanılmıştır. Vakfın en önemli gelir kaynağı olan Kesendire adası ve burada bulunan vakıf reayası hakkında Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden faydalanılmıştır. Vakfın gelirleri ve giderleri için temel bilgiler muhasebe defterlerinden ortaya çıkarılmıştır. Gazanfer Ağa'nın yaptırdığı hayır eserleri için ilk kaynak doğal olarak vakfiyesi olmaktadır. Kırkçeşme'deki Gazanfer Ağa Külliyesi için Cahit Baltacı'nın *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, Mübahat Kütükoğlu'nun, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, yanında, Ekrem Hakkı Bey'in medresenin restorasyonu ile alakalı *Gazanfer Ağa Manzumesi* ismiyle, İstanbul Enstitüsü Dergisi'nde yayınlanan yazısı, Semavi Eyice'nin *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'ndeki ve Ahmet Vefa Çobanoğlu'nun *Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nde bulunan *Gazanfer Ağa Külliyesi* maddeleri yol gösterici oldu. Otakçılar Fethi Çelebi Camii için vakfiye, *Hadikatü'l Cevâmi*, muhasebe defterleri ve tamirle alakalı bazı belgelerden istifade edildi. Gediz'deki Gazanfer Ağa Ulu Camii ve külliyesi için vakfiye, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*, muhasebe defterleri ve vakfa yapılan görevlendirme kayıtları kullanıldı. Mekke ve Medine'deki eserleri için yine vakfiyesi, muhasebe defterleri, Eyüp Sabri Paşa'nın *Miratü'l Haremeyn*'i başlıca kaynakları oluşturdu.

Gazanfer Ağa, Hayatı ve Vakıf Eserleri isimli bu çalışma; giriş, beş bölüm, sonuçtan oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde, Gazanfer Ağa'nın kimliği, kökeni ve hayatının ilk safhalarından bahsedilmiştir. Bölümün devamında kardeşi Cafer, annesi Maria Francescina Michiel, Müslüman olup Fatma ismini alan kız kardeşi Beatrice, kız kardeşiyle evlenip Yeniçeri Ağası olan Ali Ağa, Venedik'ten kaçırıp İstanbul'a getirdiği ve Müslüman olup Mehmed ismini alan yeğeni Giacomo hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak da Gazanfer Ağa'nın Venedik Devleti ile olan münasebetlerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, Gazanfer Ağa'nın yaptığı görevlerden bahsedilmiş, bu görevlerin saray teşkilatındaki yerine kısaca değinilmiştir. Kapı Ağası iken nezaretinde bulunan vakıflarda yaptığı denetlemeler ve siyasi faaliyetleri anlatılmıştır. Devlet idaresinde etkinliği ve nüfuzundan bahsedilmiştir. Bu bölümde satın aldığı veya kiraladığı akarâtı bir tablo halinde verilerek kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, Gazanfer Ağa'nın kültürel hayatı, âlimler ve sanatkârlarla olan ilişkileri, tercüme ettirdiği eserler ve minyatürlü yazma eser hazırlanmasındaki rolleri üzerinde durulmuştur. Gazanfer Ağa'nın yetişme ortamı, kültürel ilgilerinin kökenlerine dair bazı tespitlere yer verilmiştir. Gazanfer Ağa'nın tercüme ettirdiği eserler ve metrûkâtından çıkan kitaplar üzerinden ilgi alanlarının belirlenmesine çalışılmıştır. Gazanfer Ağa'nın hazırlattığı minyatürlü kitaplara yer verilmiştir. Bu bölümde minyatürlü kitapların aynı zamanda tercüme eserler olması veya şiirlerden oluşması gibi durumlar mecburen kısmî tekrarlarla sebep olmuştur.

Dördüncü bölümde Gazanfer Ağa'nın kurduğu vakfın gelir kaynaklarından bahsedildi. Vakfiyesi ve vakfı kısaca tanıtıldıktan sonra vakfiyesinde kayıtlı olan ev, dükkân, değirmen, kayıkhâne gibi akaratı kaydedildi. Bundan sonra Gazanfer Ağa tarafından vakfedilen Kesendire adasındaki vakıf reayasının vakıfla, yerel idarecilerle ve merkezi devlet görevlileriyle yaşadığı sorunlar açıklanmaya çalışıldı. Vakfın gelir kaynaklarından olan Gediz'deki çifte hamam, Gediz Gazanfer Ağa Camii ile birlikte beşinci bölümde hayrat kısmında anlatıldı.

Beşinci bölümde, vakfın hayrat kısmı anlatıldı. Bu kısımda ilk önce İstanbul'daki medrese etrafında oluşan Gazanfer Ağa Külliyesi'nden bahsedildi. Edirnekapı sur dışında Otakçılar'da Gazanfer Ağa'nın ihya ettirdiği Fethi Çelebi Camii ve sebili ve yine Gazanfer Ağa'nın yaptırdığı Ayrılık Çeşmesi'yle Gediz'de yaptırdığı cami, darü'l-kurra, sıbyan mektebi, hamam ve dükkânlardan oluşan külliye ve Gediz'de yaptırdığı çeşmelere yer verildi. Gazanfer Ağa'nın Mekke'de yaptırdığı cami ile Medine'de camiye dönüştürdüğü *mevlid-i nebi* de bu kısımda anlatıldı. Bunlara ilaveten Gazanfer Ağa vakfında Kuran-ı kerimden okunması gereken kısımlara yer verildi. Son olarak vakfa 18. ve 19. yüzyıllarda yapılması istenilen görevlendirmelere ait tablo oluşturularak kısa bir değerlendirme yapılmaya çalışıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

GAZANFER AĞA, AİLESİ VE MEMLEKETİ

1.1. Gazanfer Ağa

Gazanfer Ağa, aslen Venedikli olup, annesi Franceshina Zorzi Michiel, kız kardeşi ve biraderi Cafer ile beraber, 1559 yılında Venedik Arnavutluk’unda, Venedikli bir valinin başkâtibi olan babaları Giacomo Michiel’i ziyarete giderken Türk denizciler tarafından esir alınmışlardır. Daha sonra annesi, kendisini ve kızını fidye ödeyerek esaretten kurtarmış, fakat iki oğlunu esaretten kurtaramamıştır.¹ Gazanfer Ağa’nın 1559 yılında 7-9 yaşlarında olabileceği tahmin edilmektedir.² Esir alındıkları zaman isimlerini bilemediğimiz iki kardeşe, Gazanfer ve Cafer ismi verilmiştir.³ Osmanlı belgelerinde, Gazanfer Ağa’nın ismi esirlikten veya devşirme sisteminden getirilip Müslüman olanlar gibi Gazanfer Ağa bin Abdulmu‘în, Gazanfer Ağa bin Abdulmennân, Gazanfer Ağa bin Abdulhannân, Gazanfer Ağa bin Abdurrahman, Gazanfer Ağa bin Abdulmevlâ⁴ gibi farklı şekillerde geçmektedir.

Yakın zamanlara kadar Gazanfer Ağa’nın kökeninin Macar olduğu zannediliyordu. Eric Dursteler, Hammer’in Gazanfer Ağa’ya Macar demesinin sebebini, esir alındıktan sonra Macaristan’a gönderilmesi olabileceğini kaydetmektedir.⁵ Gazanfer Ağa’ya Macar denilmesinin sebebi olarak başka bir rivayet de Eğri Seferi’nde padişahı İstanbul’a dönmeye ikna etmeye çalışması olduğu kaydedilmiştir.⁶

¹ Maria Pia Pedani, “Safiye’s Household and Venetian Diplomacy”, **Turcica**, sayı 32, yıl 2000, s. 14, Tommaso Stefani, “İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa”, **Toplumsal Tarih**, sayı 225, Eylül 2012, s. 17. (1621’de yazılan *Râfi’ü’l-gubûş fi fezâyili’l-hubûş* isimli eserden naklen Darüssaade Ağası Habeşi Mehmed Ağa’nın da Gazanfer Ağa’nın esir alınmasına benzer hikayesi anlatılır. Bu hikâyeye göre Mehmed Ağa Frenkler tarafından kaçırılıp Avrupa’ya götürülürken, Frenklerin gemisini Türk denizciler ele geçirmiştir. Denizciler Mehmed Ağa’yı Mısır Beylerbeyi’ne vermiş, Mısır Beylerbeyi de Şehzade Selim’in sarayına göndermiştir.) (Yıldız Karakoç, **Palace Politics and the Rise of The Chief Black Eunuch in The Ottoman Empire**, yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 91.

² Levent Kaya Ocakaçan, **Geç 16. ve Erken 17.yy’da Osmanlı Devleti’ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi**, doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2016, s. 65.

³ Pedani, “Safiye’s Household”, **Turcica**, sayı 32, s. 14.

⁴ TS.MA.e. 1120/68, 1238/3, 1241/40, 1241/45, 1243/75.

⁵ Eric Dursteler, **İstanbuldaki Venedikliler**, tercüme, Taciser Ulaş Belge, İstanbul 2012, s. 178.

⁶ Pedani, “Safiye’s Household”, s. 16.

Şehzade Selim, kardeşi Bayezid ile 1559'da yaptığı savaştan sonra 1562 yılının başlarında İstanbul'a daha yakın olması için Kütahya'ya nakledilmiştir.⁷ 1562 yılı başlarından tahta çıkacağı 29 Eylül 1566'ya kadar Kütahya'da olup, cülus haberini aldığı zaman ordan İstanbul'a gelmişti.⁸ Gazanfer ve Cafer, Şehzade Selim Kütahya'da iken Lala Mustafa Paşa ve Gelibolulu Mustafa Âli ile Şehzade Selim'in etrafındaki kültür ortamında birlikte bulunmuşlardı. Kardeşi Cafer Bey'in de bu yıllarda bu yörede sancak beyliği yaptığı⁹ belirtilmekteyse de 1562'de 10-13 yaşları arasında olan kardeşlerin sancakbeyliği yapmasına şüpheyile yaklaşmak gereklidir. Şehzade Selim 1566 yılında tahta cülusunda bu iki kardeşi yanından ayırmak istemez. Haremde kendisiyle beraber bulunmalarını ister. Harem'de kalmalarının yolu ise hadım edilip ağalar zümresine katılmalarıdır. Böylece padişahın da isteğiyle hadım edilmelerine karar verilir. İki genç Gelibolulu'nun ifadesiyle, “*Ferman padişahımızdır*” deyip hadım edilmeyi kabul ederler. Cerrahbaşı Abdulgani Efendi'nin yaptığı ameliyattan sonra Gazanfer Ağa, üç padişah zamanında görev yapmıştır.¹⁰

III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed zamanlarında tutulan bir filori defterine göre, Gazanfer Ağa'nın tesbit edilebilen ilk görevi dülbend gulamlığıdır. Gazanfer Ağa'nın, Hasoda'da üç sene dülbend gulamı olarak bulunduğu bildirilmektedir.¹¹ Bu defterde 22 Ağustos 1575'de padişahın Sultan Bayezid köşküne varıp yüz filori talep etmesi üzerine dülbend oğlanı Gazanfer Ağa'ya yüz filori teslim edildiği kayıtlıdır.¹² Gazanfer Ağa dülbend oğlanı olarak görev yaptıktan sonra kardeşi Cafer Ağa'nın yerine Hasodabaşı olmuştur. Cafer'in aynı defterde Odabaşı olarak kaydedildiği son tarih 29 Aralık 1576'dır. 17 Ocak 1577 tarihli kayıttan da Gazanfer Ağa'nın Odabaşı olduğunu öğrenmekteyiz. 29 Aralık 1576'dan 17 Ocak 1577'ye kadar geçen bu on

⁷ Feridun Emecen, “Selim II”, *DİA*, c. 36, İstanbul 2009, s. 416.

⁸ Zeynep Tarım, “The Depiction of Ceremonies in Ottoman Miniatures” *Muqarnas*, c. 27, Leiden-Boston 2010, s. 261.

⁹ Cornell Fleischer, *Tarihçi Mustafa Ali-Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, tercüme, Ayla Ortaç İstanbul 1997, s. 73.

¹⁰ Gelibolulu Mustafa Ali, *Gelibolulu Mustafa Ali ve Kühü' l-ahbarında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet devirleri*, hazırlayan Faris Çerçi, Kayseri 2000, s. 232-233, Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 2, hazırlayan Nuri Akbayar, İstanbul 1996, s. 546.

¹¹ Günhan Börekçi, *Factions and Favorites at the Courts of Sultan Ahmed I and his immediate Predecessors*, doktora tezi, The Ohio State University, 2010, s. 49-50.

¹² TS.MA.d. 34/1/25b, 15 Cemaziyelevvel 983.

dokuz gün içinde Cafer Ağa'nın yerine Gazanfer Ağa Odabaşı olmuştur.¹³ Aynı defterden anlaşıldığına göre 19 Ağustos 1581'de Kapı Ağası Mahmud Ağa'nın vefat etmesinden sonra onun yerine Kapı Ağası olan Odabaşı Gazanfer Ağa'ya 1000 filori, padişahın kaftanlarından samur kaplı seraser kaftan ve üç tane mükemmel kaftan verilmiştir. Gazanfer Ağa'nın yerine Odabaşı olan Mehmed Ağa'ya da 500 filori ile iki seraser mintan ve iki şalvar inam olunup padişahın huzurunda teslim olunmuştur.¹⁴ Mehmed'in Odabaşı olarak kaydedildiği son tarih 26 Kasım 1582'dir.¹⁵ Yusuf'un Odabaşı olarak görüldüğü son kayıt ise 14 Kasım 1583 tarihli'dir. Yusuf'un yerine Gazanfer Ağa'nın tekrar Odabaşı olduğu ise 21 Kasım 1583 tarihli kayıttan¹⁶ anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki bilgilere göre Gazanfer Ağa, 22 Ağustos 1575-17 Ocak 1577 tarihleri arasında dülbend gulamlığı, 17 Ocak 1577-19 Ağustos 1581 arasında hasodabaşılık, 19 Ağustos 1581'den 6 Ocak 1603'e kadar babüssaade ağalığı, 21 Kasım 1583-6 Ocak 1603 arasında da hasodabaşılık ve babüssaade ağalığı görevlerini beraber yapmıştır.

Gazanfer Ağa'nın Çakırcıbaşı ünvanıyla anıldığı ve 1590-1599 yılları arasında Kapıcıbaşılık yaptığı ifade edilmiştir.¹⁷ Selanikî Tarihi'ne atfedilen bu bilgide yanlışlık vardır. Selanikî Mustafa Efendi'nin bahsettiği Çakırcıbaşı olan diğer Gazanfer Ağa'ya 28 Temmuz 1556 tarihli mühimme kaydında da rastlanılmaktadır. Atmacacıbaşı olan diğer Gazanfer Ağa'nın, burada Çakırcıbaşıliğa terfi ettiği belirtilmektedir.¹⁸ Bu tezde bahsedilen Gazanfer Ağa ise 1556'da henüz esir alınmamıştır. Atmacacıbaşılık ve Çakırcıbaşılık yapan diğer Gazanfer Ağa, 1590-1599 arasında ise Kapıcıbaşılık yapmıştır.¹⁹ Bu tezde bahsedilen Gazanfer Ağa ise 1590-1599 tarihleri arasında Kapı Ağası ve Hasodabaşı'dır.

¹³ TS.MA.d. 34/1/32b, 8 Şevval- 27 Şevval 984.

¹⁴ TS.MA.d. 34/1/60a, 19 Receb 989.

¹⁵ Osman Yiğit, **Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 34 Numaralı Filori Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon)**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, yüksek lisans tezi, İstanbul 2018, s. 401, 29 Şevval 990.

¹⁶ **34 Numaralı Filori Defteri**, s. 432, 28 Şevval 991, 6 Zilkade 991.

¹⁷ Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar", **UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, yıl 3, sayı 3, Bursa 2002, s. 47.

¹⁸ MD. 2/1195, 20 Ramazan 963.

¹⁹ Selanikî Mustafa Efendi, **Selanikî Tarihi**, c. 1, hazırlayan Mehmet İpşirli, Ankara 1999, s. 235.

1.2. Kardeşi Cafer Ağa

Esir alındıktan sonra Şehzade Selim'in Kütahya'daki sarayında bulunup 1566'da II. Selim tahta çıkınca hadım edilen Cafer, Gazanfer'le beraber padişahın yakınında bulunmuşlardır. Cafer'in hadım edilmesi sebebiyle, ameliyattan sonra vefat ettiği söyleniyorsa da bu bir yanlış anlaşılardan kaynaklanmıştır. Kaynaklarda Cafer'in bu ameliyat sonrasında muammer olmadığı yazılıdır. Buna karşılık Gazanfer Ağa'nın Babüssaade Ağası ve Hasodabaşı olup uzun yaşadığı kaydedilmiştir.²⁰ Maria Pia Pedani tarafından yapılan çalışmada da Cafer'in birtakım hizmetlerde bulunduktan sonra 1582'de vefat ettiği belirtilmektedir.²¹ Ocakaçan, annesi Franceshina'nın bir mektubundan anlaşıldığına göre 1582'nin sonlarında sağ olduğunu, annesi İstanbul'a geldikten sonra vefat ettiğini belirtmektedir.²² Bu bilgilere göre Cafer'in muammer olmamasını ameliyattan hemen sonra vefat etti şeklinde değil de, kardeşi kadar uzun ömürlü olmaması şeklinde değerlendirmemiz gerekir. Yukarıda bahsi geçen filori defterinde, Cafer'den de Odabaşı olarak bahsedilmektedir. Cafer'in Odabaşı olduğuna dair bu defterdeki son kayıt 29 Aralık 1576'da, Mısır Hazinesi geldiğinde üç kesesi padişahın emri ile odada olan hazineye Odabaşı Cafer tarafından koyulmasına dair kayıttır.²³ 21 Mart 1578'de, Gazanfer Ağa'nın kardeşi Cafer'e dört yüz filori ve samur kaplı yeşil çuka mintan verilerek oturağa çıkarılmıştır.²⁴ Cafer'in 1582 yılının son aylarında vefat ettiği²⁵ kabul edilirse, 1559'da esir alındıktan 23 sene, İstanbul'a gelip 1566'da hadım edilmesinden sonra ise 16 sene yaşadığı anlaşılır. Gazanfer Ağa'nın, kardeşi Cafer'in ruhuna Kuran-ı Kerim okutulması için vakfettiği paranın, 10-19 Haziran 1584 tarihli vakfiyesine göre Cafer Mısır'da defnedilmiştir.²⁶ Cafer'in Mısır'da defnedilmiş olması, ölümünden evvel Mısır eyaletine bir görevle gönderilmiş olması ihtimalini düşündürmektedir.

Cafer'in Ayasofya Camii yakınındaki Cafer Ağa Medresesi'ni yaptıran ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında Babüssaade Ağalığı yapıp 1556-1557 tarihinde

²⁰ Gelibolulu Mustafa Ali ve Kühnü'l-ahbarında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed devirleri, s. 232-233, Sicill-i Osmani, c. 2, s. 546.

²¹ Pedani, "Safiye's Household", s. 14,

²² Ocakaçan, Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği, s. 66.

²³ TS.MA.d. 34/1/32b, 8 Şevval 984.

²⁴ 34 Numaralı Filori Defteri, s. 256, 12 Muharrem 986.

²⁵ Pedani, "Safiye's Household", s. 14, Ocakaçan, Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği, s. 66.

²⁶ TS.MA.e. 853/20, Evâil-i Cemaziyelahir 992.

vefat eden Cafer Ağa ile aynı kişi olabileceği²⁷ ve abisi Gazanfer Ağa'nın medreseyi tamamlattırdığı tahmin edilmiştir.²⁸ Ancak Cafer Ağa Medresesi'nin inşasına başlanılan Eylül 1557'de²⁹ Gazanfer ve Cafer kardeşler henüz esir alınmamışlardı.³⁰ Semavi Eyice'nin, Cafer Ağa Medresesi ve Gazanfer Ağa Medresesi'nin inşası arasında otuz yıl olduğu için, bu tahmine şüpheyle yaklaştığı üzere³¹ medreseyi Gazanfer Ağa'nın kardeşi Cafer yaptırmamıştır.

1.2.1. Bir Vefa Borcu: Gazanfer Ağa'nın Kardeşi Cafer Ağa İçin Kurduğu Vakıf

Gazanfer Ağa Kur'an-ı Kerim okunup sevabının kardeşi Cafer Ağa'nın ruhuna hediye edilmesi için 10-19 Haziran 1584'de, 100.000 akçe vakfedip, Mustafa Bey ibn-i Abdulmennan'ı müteveli tayin ederek parayı teslim etmiştir. 100.000 akçenin müteveli tarafından işletilerek her sene 10 akçeden 1 akçe kazanç elde edilmesini şart koşturmuştur. Hazinebaşısı Mustafa Ağa, Kilercibaşı Osman Ağa ibn-i Abdulmuin ve Kapıcı Ahmed Ağa ibn-i Abdulgafur'un şahit olduğu vakfiyesinde, vakfedilen paradan elde edilen kâr ile Kuran okuması için sekiz cüzhan tayin etmiştir. Tayin edilen cüzhanlar öğle namazından sonra Küçük Ayasofya Camii'nde toplanıp tertîl üzere birer cüz okuyacaklar ve her birisi günlük iki akçe alacaklardır. Cüzün birisinin sevabını peygamberimizin ruhuna hediye edecekler, kalan cüzlerin sevabını da Gazanfer Ağa'nın Mısır'da medfun olan kardeşi Cafer Ağa'nın ruhuna hediye edeceklerdir. Vakfiyede Gazanfer Ağa müteveliye günlük 4 akçe verilmesini, güvenilir bir kişinin kâtip ve cabi olmasını ve 3 akçe almasını şart etmiştir. Vakfın nezaretini ölene kadar kendi üzerine alıp, öldükten sonra da Kapı Ağalarına verilmesini şart kılmıştır. Nazır olan kişi istediği gibi mutasarrıf olup, dilediğini azledip, dilediğine görev verebilecek ve günlük 2 akçe alacaktı. Yukarıdaki görevliler ücretlerini aldıktan sonra, fazla para kalırsa okunabildiği kadar cüz okunup sevabını Hz. Muhammed'e, ailesine, sahabelerine, hanımlarına ve merhum Cafer Ağa'nın ruhuna hediye edilmesini şart etmiştir.³²

²⁷ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 173.

²⁸ Mübahat Küttükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 46.

²⁹ Küttükoğlu, *İstanbul Medreseleri*, s. 46.

³⁰ Pedani, "Safiye's Household", s. 14.

³¹ Semavi Eyice, "Gazanfer Ağa Külliyesi", *DİA*, c. 13, İstanbul 1996, s. 432.

³² TS.MA.e. 853/20, Evâil-i Cemaziyelahir 992.

1.3. Annesi Maria Franceschina Zorzi Michiel

Gazanfer Ağa, Müslüman olduktan sonra da ailesi ile münasebetlerini devam ettirmiştir. Gazanfer Ağa'dan bahsedilen kısımda annesinin esaretten sonra fidyeyle kurtulduğundan bahsedilmiştir. Gazanfer Ağa'nın annesi Maria Franceschina Zorzi Michiel 1582 senesinin Eylül ayında Venedik'ten İstanbul'a gelmiş ve resmi törenle karşılanarak saraya geçmiştir.³³ Annesi Franceschina, Venedik'in Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini geliştirmek için çalışmış ve Cafer Ağa ile beraber Venedik balyosunu ziyaret etmişlerdir. Annesinin İstanbul'da kaldığı süre boyunca Venedik için çalıştığı ve Gazanfer Ağa'ya da Venedik çıkarlarını gözetmesini telkin ettiği belirtilmiştir. Gazanfer Ağa, annesinin ısrarına rağmen, Leş Sancakbeyi Memi Bey ile yapılan pazarlıklarda Venedik lehine hareket etmemiştir. Annesi Franceschina Zorzi Michael'in Kasım 1584'de Venedik'e gidene kadar Venedik için çalışmaya devam ettiği nakledilmiştir.³⁴ Gazanfer Ağa bundan sonra da ailesiyle bağlarını koparmamıştır. 1584'te Venedik Senatosu'na annesi ve kız kardeşi hakkında bazı isteklerini bildiren bir mektup göndermiştir.³⁵ Annesi Venedik'e dönünce Venedik'ten kendisine 10 düka gelir sağlanmıştır. Gazanfer Ağa, annesini Ağustos 1590'da İstanbul'a tekrar davet etmişti. Annesinin 1590 senesi Eylül ayında Beatrice'in ikinci kocası olan Zuane Zaghis'le beraber İstanbul'a geldiği ve hizmetine yüzden fazla görevli verildiği kaydedilmiştir. Müslüman olmak istemeyen annesi 1591'de ölmüştür.³⁶

1.4. Kızkardeşi Beatrice Michiel/Fatıma Hatun

Gazanfer Ağa'nın kız kardeşi Beatrice Michiel 1559'da esir alındıklarında Dursteler'e göre beş-altı yaşlarındaydı.³⁷ Bu tahmine göre yaklaşık olarak 1553 veya 1554 doğumlu olmalıdır. Annesinin fidyeye ödeyerek kurtardığı Beatrice, evlilik çağına gelince Venedik'te Angelo Bianchi ile evlenmiş ve 1584'te Baldissare, birkaç yıl sonra da Giacomo isimli iki çocuğu olmuştu. Fakat kocası genç yaşta vefat edince on

³³ Pedani, "Safiye's Household", s. 14, Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 72.

³⁴ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 72.

³⁵ Dursteler, **İstanbul'daki Venedikliler**, s. 184.

³⁶ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 73-75.

³⁷ Eric Dursteler, "Fatima Hatun nee Beatrice Michiel: Renegade Women in the Early Modern Mediterranean", **The Medieval History Journal**, 12, 2, yıl 2009, s. 355.

yaşının altında iki çocuk ile dul kalmıştı. Bir veya iki yıl sonra Beatrice, Zuane Zaghis isimli bir tüccarla evlenmiş ondan da bir kızı olmuştu. Yeni evliliğinden sonra kayda değer gelirler etmişti. Bunlar arasında 6000 düka çeyiz, geniş topraklar ve abisinin müdahalesiyle Venedik Devleti'nden aldığı yıllık 200 düka geliri bulunuyordu. Beatrice'in çeyizi de o zamanın standartlarınca mühim bir çeyizdi. Kanunun izin verdiği en üst seviyede ve ortalamadan kayda değer şekilde daha fazlaydı.³⁸

Beatrice yeni evliliğinde bazı güçlüklerle karşılaşmıştı. Malî işlerine, yeni kocası Zaghis'in karışmasını hoş karşılamıyordu. Kocasının bu hareketlerini kendisinin ve oğlunun geleceği için tehlikeli olarak değerlendiren Beatrice, abisinin yanına gitmeye karar verdi. 1591'in sonlarında gemiyle İstanbul'a geldi. İstanbul'a gelmeden bir gün önce annesinin öldüğünü öğrendi.³⁹ Kendisini hiç tanımadığı bir muhitte bulan Beatrice, abisinin teşvikiyle kısa zamanda Müslüman oldu ve Fatıma ismini aldı. Venediklilerin onun sûreten Müslüman olduğunu ve hakikî bir Hristiyan ruhu taşıdığını söyledikleri nakledilmiştir. Dursteler, Fatıma Hatun'un ihtida etmesinin müşevviki hala şaibeli kalsa da, ihtida kararının açıkça çıkarıcı olduğu söylemektedir. İstanbul'a gelmesinde büyük kazançlar elde etmek arzusu, kocasıyla olan küçük anlaşmazlıklarından kurtulmak isteğinin etkili olabileceği gibi, Osmanlı kadınlarının daha rahat ve iyi durumlarından etkilenmesi ihtimalini de kaydetmektedir.⁴⁰

İstanbul'a geldikten sonra 1593'e kadar bir sene Harem'de kalan Fatıma Hatun daha sonra abisinin yaptırdığı saraya taşındı. Gazanfer Ağa, kardeşini Müslüman birisiyle evlendirmek istiyordu. İlk talip, sabık Trablus Beylerbeyi çoktan Kaptan Paşa'nın kızıyla evlenmişti. Gazanfer Ağa'nın diğer adayı, kısa zaman önce saraydan çıkan Venedik dönmesi bir sipahiydi. Fakat Fatıma Hatun onu reddetti. 1593 yılının Haziran ayında abisinin himaye ettiği Çerkez kökenli Ali Ağa ile evlendi.⁴¹ Fatıma Hatun hem haremde erkeklerin ulaşamayacağı yerlerine girebiliyor hem de dışarıyla temasını devam ettiriyordu. Fatıma Hatun, Mart 1594'te Venedik'te kalan çocuklarının durumu için Gazanfer Ağa, Ali Ağa ve Venedik balyosu arasında

³⁸ Dursteler, "Fatıma Hatun", s. 357-358.

³⁹ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 75, Dursteler, "Fatıma Hatun", s. 359.

⁴⁰ Dursteler, "Fatıma Hatun", s. 360, 362.

⁴¹ Dursteler, "Fatıma Hatun", s. 366.

bir görüşme ayarlamıştı.⁴² 1594'te Venedik balyosuna, Osmanlı askeri maliyesi, saraydaki nakit yetersizliği ve askerlerin maaşlarının verilememesi sebebiyle bir isyan çıkabileceği hakkında malumat sağladığı ifade edilmiştir. Saraydaki siyasi çekişmeleri, bilhassa Cigalazade ile abisi arasında geçen sarayda işittiği harbe dair konuşmaları, münakaşaları aktardığı ve donanma-yı hümayunun muhtemel hedeflerini bildirdiği söylenmiştir. 1596'da balyos Marco Venier'e, Esperanza Malchi'nin padişahı Venediğe karşı kışkırttığını ve Venediğin şanına zarar vermek için gayret ettiğini bildiren bir not gönderdiği kaydedilmiştir. Fatıma Hatun'un ayrıca abisini de Venedik çıkarları için destek vermeye zorladığı fakat Gazanfer Ağa'nın, siyaseten kendisini tehlikeye atacağı için bu isteği reddettiği belirtilmiştir.⁴³

Gazanfer Ağa kurduğu vakıfta da ailesi ve azat ettiği köleleri için bazı tahsislerde bulunmuştur. Vakfın nezaretine evvela eniştesi Ali Ağa'nın getirilmesini ve günlük 10 akçe almasını şart koştu. Ali Ağa'nın ölümünden vakfa sonra Kapı Ağaları'nın nezaret etmesini şart etti.⁴⁴ İstanbul'da İshak Paşa Mahallesi'nde bulunan konağını ve Galata'da Kuruçeşme'de bulunan bahçesini ölene kadar kendisine, öldükten sonra Fatma Hatun'a ve o da ölürse Ali Ağa'ya, ondan sonra evlatlarına vakfetti. Yine Fatma Hatun'a, o öldükten sonra Ali Ağa'ya günlük 300 akçe verilmesini şart etti. Fatma Hatun'un neslinden gelecek olan erkek çocuklara günlük 60'ar akçe ve kız çocuklara da günlük 40'ar akçe verilmesini, eğer vakfın malı yeterli olmazsa erkeklere 30'ar, kızlara 20'şer akçe verilmesini şart eyledi.⁴⁵ Gazanfer Ağa'nın idamından birkaç ay sonra hamisiz kalan Fatıma Hatun'un kocası Ali Ağa da idam edildi. Ali Ağa'nın bahçesinde yaklaşık 200.000 düka değerinde, kıymetli mücevherler, akçeler bulunduğu belirtilmiştir. Fatma Hatun abisinin ve kocasının ölümünden sonra İstanbul'dan gitmeye teşebbüs etmemiştir. 1600'de Müslüman olup Mehmed adını alan oğlu Giacomo'ya matemli padişah tarafından günlük 50 akçelik bir vazife ve Fatıma'ya hayatını onurlu şekilde devam ettirebilmesi için bir ev verilmiştir. Bundan sonra Venedik kayıtlarında fazla görünmeyen Fatıma Hatun'un muhtemelen abisinin ölümünden sonra eski etkinliğini kaybettiği belirtilmiştir. Bu konudaki ayrıntılı çalışmasında Dursteler, Fatıma

⁴² Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 77.

⁴³ Dursteler, "Fatıma Hatun", s. 368.

⁴⁴ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, , vr. 20a-20b.

⁴⁵ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 28a, 28b, 29a.

Hatun'un 1607'de Venedik'ten 2.700 dükaya bir ev aldığını, iki yıl sonra ticari mümessiline Venedik'te bulunan bütün malvarlığını oğlu Baldissare'e devretmesi talimatını verdiğini söylemektedir. Fatıma Hatun hakkındaki son kaydın ise 1613'teki muhtasar bir ölüm ilanı olduğunu yazmıştır.⁴⁶ Venedik'te büyük emlaki kalan Fatıma Hatun, Mehmed'in de İstanbul'a gelmesi ve diğer oğlu Baldissare'ın varis bırakmadan vefat etmesiyle, bütün malvarlığını Venedik'te üç dini müesseseye bağışlamıştır. Bu müesseselerin *Santa Croce Manastırı*, en eski ve en geniş yetimhane olan *Pieta Hastanesi* ve bilhassa soylu ve saraylı olan düşkün kadınları, bazen de dinden dönen kadınlara yardımcı olmak için tesis edilen *Convertite* olduğu belirtilmiştir.⁴⁷

1.5. Eniştesi Ali Ağa

Gazanfer Ağa'nın kız kardeşi Fatıma Hatun ile Haziran 1593'de evlenen⁴⁸ Ali Ağa'nın bulunabilen ilk görevi Kapıcıbaşıdır. Ekim 1596'da yapılan Haçova Savaşı'ndan sonra, yazılan fetihname ile beraber zafer müjdesini, İstanbul'da ilan edilmesi için İstanbul kadısına getiren kişi Kapıcıbaşı Ali Ağa'dır. Bu Ali Ağa Gazanfer Ağa'nın kız kardeşi ile evlenen Ali Ağa olmalıdır.⁴⁹ Kapıcılar Kethüdalığı'na tayin edilen fakat Medine'de bulunduğu için görevine başlayamayan Hızır Ağa yerine, 18-27 Şubat 1597 tarihinde, “*hamîdetü'l-fi'âl haslet-i hûb sâhibi*” ve “*Gazanfer Ağa müte'allikatından Kapıcıbaşı Ali Ağa'nın*” Kapıcılar Kethüdalığı'na getirilip divan hizmetine başladığı kaydedilmiştir.⁵⁰ Kapıcılar Kethüdalığı görevini Kapıcıbaşılıkla yapan Ali Ağa, 18-27 Mayıs 1597'de de Kapıcıbaşılık ile Büyük Mirahur olmuştur.⁵¹ Ali Ağa, Fatıma Hatun ile evlendikten sonra Venedikliler ile ticari ilişkilere de girmişti. 1595 yılında Agostino ve Bernardino Agazzi ile 16.000 düka vererek ortaklık kurmuşlardır. Ancak bu ticari faaliyetlerinde 1599'da geminin deniz kazasında batmasıyla başlangıçtaki sermayelerinin üçte ikisini kaybettikleri belirtilmiştir.⁵² Ekim 1598'de Gazanfer Ağa ile Mirahur Ali Ağa ücretlerini peşin olarak ödeyerek, tam tekmil silahlarıyla Ali

⁴⁶ Dursteler, “Fatıma Hatun”, s. 372-373.

⁴⁷ Pedani, “Safiye's Household”, s. 27, Dursteler, “Fatıma Hatun”, s. 373.

⁴⁸ Dursteler, “Fatıma Hatun”, s. 366.

⁴⁹ *Selanikî Tarihi*, c. 2, s. 642-643, 648, Evail-i Receb 1005.

⁵⁰ *Selanikî Tarihi*, c. 2, s. 672, Evail-i Şevval 1005.

⁵¹ *Selanikî Tarihi*, c. 2, s. 686, Rebiülevvel 1007.

⁵² Ocakaçan, *Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği*, s. 78.

Ağa'nın Kethüdası komutasında, yüz adet tüfekli sekban ve elli adet sipahiyi Eflak Seferi'nde bulunan Hafız Ahmed Paşa'nın yanına göndermişlerdir.⁵³ İstanbul'da rehin olarak bulunurken vefat edip Eyüp Sultan mezarlığına defnedilen İranlı şehzadeyi ziyaret için, Şah Abbas'ın Hüseyin isimli elçisi ile beraber gelen Güliter isimli daye hatunu 23 Aralık 1599'da, Üsküdar'da karşılayanlar arasında Mirahur Ali Ağa da bulunmaktaydı.⁵⁴ Abdulganizâde Nadirî Efendi'nin münşeatinde bu elçi heyetiyle ilgili Gazanfer Ağa'nın Şah Abbas'a gönderdiği bir mektup bulunmaktadır. Gazanfer Ağa, yazdığı mektupta, Şah Abbas'a mektubunun alındığını ve İstanbul'a gelen elçi Hüseyin Bey ile -Selanikî Mustafa Efendi'nin Güliter diye kaydettiği- Berkiter Bacı'nın karşılandığını ve gerekli olan merasimin yapıldığını, padişahla görüşükten sonra elçiye müsaade edildiğini ve elçinin yola çıktığını bildirmektedir.⁵⁵

Ali Ağa, Tırnakçı Hasan Ağa yerine, Şubat-Mart 1601'de Yeniçeri Ağalığı'na getirildi.⁵⁶ Ali Ağa, Belgrad'da Zemun Sahrası'nda ordugâh kurmuş olan Serdar İbrahim Paşa'nın yanına gitmek için Yeniçerilerle beraber 16 Haziran 1601'de⁵⁷ yola çıktı. Ali Ağa cepheye varmadan Damat İbrahim Paşa hastalandı ve 10 Temmuz 1601'de vefat etti.⁵⁸ Onun ölümünden birkaç gün geçtikten sonra Ali Ağa Yeniçerilerle Belgrad'da orduya katıldı. İbrahim Paşa yerine İstanbul'dan sadaret kaymakamı olan Yemişçi Hasan Paşa serdar tayin edildi. İbrahim Paşa'nın sefer için tedarik ettiği harp levazımını da Yemişçi Hasan Paşa'ya verildi.⁵⁹ Düşmanın ele geçirdiği İstolni Belgrad muhasara edildi fakat alınamadı. Çevka Boğazı'nda olan Avusturya taburlarıyla iki defa karşılaşmadan sonra askerler tutunamadılar ve üçüncü defa düşmana saldırılmadı. Ordu ile beraber Ali Ağa da Yeniçerilerle Belgrad'a döndü. Askerlerin maaşları dağıtıldıktan sonra Ali Ağa'nın İstanbul'a dönmesi

⁵³ **Selanikî Tarihi**, c. 2, s. 774. "Ve yine evahir-i şehri mezburede (Rebiülevvel 1007) Kapu Ağası Gazanfer Ağa hazretlerinin ve Mir-ahur-ı Kebir Ali Ağa'nın yüz nefer mükemmel tüfenk-endaz pür yarar sekbânları ve elli nefer yarar cebelü ve toğulgalı atlu bayraklı dilâver yiğitleri fî sebîlillâh gazâyâ teveccüh idüb, Mîr-ahûr Ağa kethüdâsın serdâr idüp, zahire ve çadırlarıyla ve pişîn ulufeleriyle Serdar Hafız Ahmed Paşa hazretleri yanına Eflâk seferine mu'âvenete gönderdiler. Şevket ü haşmet ile çıkup gitdiler. Allah ta'âla uğurların hayr eyleyüp, a'dâ-i dîn üzerine gâlib ü kahir olup, mansûr u muzaffer olalar."

⁵⁴ **Selanikî Tarihi**, c. 2, s. 841, 5 Cemaziyelahir 1008.

⁵⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 4202-M, vr. 73a-75b.

⁵⁶ **Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadrî) Efendi Tarihi**, c. 1, hazırlayan Ziya Yılmaz, Ankara 2003, s. 301.

⁵⁷ **Topçular Kâtibi Tarihi**, c. 1, s. 303.

⁵⁸ Hasanbeyzade Ahmed Paşa, **Hasanbeyzade Tarihi**, c. 3, hazırlayan Şevki Nezihi Aykut, Ankara 2004, s. 650-651, 9 Muharrem 1010.

⁵⁹ **Hasanbeyzade Tarihi**, c. 3, s. 656-657.

kararlaştırıldı. İbrahim Paşa'nın vefatından sonra dul kalan Ayşe Sultan, Yemişçi Hasan Paşa ile nişanlanmıştı. Kış mevsimini Belgrad'da geçiren Yemişçi Hasan Paşa, İstanbul'a dönen Ali Ağa'yı ve Kethüdası Yemenli Hüseyin Ağa'yı Ayşe Sultan ile nikâhının kıyılması için vekil tayin ettirdi.⁶⁰ Ali Ağa, seferden döndüğü bu kış mevsiminde 10-13 Şubat 1602'de, Edirnekapı yakınında Çukurbostan'da yaptırdığı kırk sekiz dükkân, altmış dört oda olmak üzere toplam yüz on iki adet binayı, “*velini‘metim ve sebebi rif‘atim*” dediği Gazanfer Ağa'ya 10.000 filoriye satmıştır.⁶¹ 1602 baharında Ali Ağa Yeniçerilerle tekrar sefere çıktı. Bu seferde askerlerin gayretleriyle İstolni Belgrad tekrar ele geçirildi.⁶² Ali Ağa'nın ikbal yıldızı Gazanfer Ağa'nın 6 Ocak 1603'de idam edilmesinden sonra söndü. Tam olarak Yeniçeri Ağalığı'ndan ne zaman azledildiği tesbit edilemese de, Yemişçi Hasan Paşa'nın idam ettirmesinden daha önce azledilmişti. Hasanbeyzade ve Peçevi, Yemişçi Hasan Paşa'nın kapıkulu zorbalarını yakalatıp idam ettirmesinden sonra itibarının ve otoritesinin arttığını ve diğer devlet görevlilerini korku içinde bıraktığını yazarlar. Yemişçi Hasan Paşa, sebepsizce, Yeniçeri Ağalığı'ndan azledilen ve padişahın iltifatından ayrı düşen Ali Ağa'yı ve bir gün sonra da Tırnakçı Hasan Paşa'yı katletmiş, Saatçi Hasan Paşa'nın vezirliğini kaldırıp Trabzon'a göndermiştir.⁶³

Ali Ağa Kapıcıbaşı olarak başladığı kariyerine Gazanfer Ağa'nın desteğiyle önce Kapıcılar Kethüdası daha sonra Büyük Mirahur ve Yeniçeri Ağası olarak devam etmiştir. Gazanfer Ağa idam edilince Ali Ağa da azledilmiştir. Hamisiz kalınca da Yemişçi Hasan Paşa tarafından katledilmiştir. Ali Ağa'nın muhallefâtından çeşitli harp aletleri, kürklü kaftan ve mintan benzeri kıymetli elbiseler, şamdan, buhurdan gibi eşyalar çıkmıştır. Gazanfer Ağa'nın terekesine göre hem silahların hem elbiselerin sayısı çok azdır. Fakat kılıçlar firuze, zümrüt, yakut, elmas, inci gibi değerli taşlarla süslenmiştir.⁶⁴ Bu muhallefât defterinde sadece gündelik hayatta kullandığı eşyaları listelenmiştir. Yemişçi Hasan Paşa'nın bir telhisinden Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın 85.000 filorisinin hazineye alındığı

⁶⁰ Hasanbeyzade Tarihi, c. 3, s. 662-664.

⁶¹ TS.MA.e. 875/25, Evasıt-ı Şaban 1010.

⁶² Hasanbeyzade Tarihi, c. 3, s. 666.

⁶³ Peçevî İbrahim Efendi, Tarih-i Peçevî, c. 2, tıpkıbasım, hazırlayan Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk, İstanbul 1980, s. 256, Hasanbeyzade Tarihi, c. 3, s. 736-737.

⁶⁴ TS.MA.d. 2314/15.

anlaşılmaktadır. Padişah, Yemişçi Hasan Paşa'ya, Ali Ağa “*mirahur iken hayli makbuzı varmış bunları yoklayıp arzeyeleyesin*” diye emr etmiştir. Yemişçi Hasan Paşa da, Ali Ağa'nın mirahur iken ahırdan aldıklarını padişaha arz etmiştir.⁶⁵ Başka bir telhistede, Yemişçi Hasan Paşa, Ali Ağa'nın müsadere edilen parasından 2.000 filori isteyen padişaha, bu paranın alındığı zaman *kul mevacibine* verildiğini söylemektedir.⁶⁶ Ali Ağa'nın Edirnekapı Çukurbostan'da yaptırdığı, 62 oda ve 47 dükkân, padişahın emriyle müsadere edilmiş ve açık artırmayla satılmıştır. Bu dükkânlar ile alakalı Rumeli kazaskeri tarafından verilen iki tane hüccet bulunmaktadır. Bu hüccetlerin birisinde Yazıcızade Hamza Efendi bin Mahmud'un 9-18 Ağustos 1603'de, 62 bekâr odasını ve üstlerinde bulunan 47 adet dükkânı, 130.000 akçeye satın aldığı kayıtlıdır.⁶⁷ Aynı tarihli ikinci hüccette Hamza Efendi'nin, 62 adet oda ve 47 adet dükkânı 130.000 akçeye satın alması kararlaştırılmış iken Sadrazam Hasan Paşa'nın, 140.000 akçeye,(1166 sikke-i hasene ile 80 akçe) satın aldığı anlaşılmaktadır.⁶⁸ Yukarıda Ali Ağa'nın, bu odaları ve dükkânları, 10-13 Şubat 1602'de Gazanfer Ağa'ya 10.000 filoriye sattığını, kendi el yazısı ile yazdığını bildiren bir temessük olduğu nakledilmişti.⁶⁹ Bu oda ve dükkânlar müsadere edilip Ağustos 1603'de tekrar satıldığına göre, Gazanfer Ağa'nın satın alma işleminden, kadı huzurunda tescil edilmediği için haberdar olunmadığı anlaşılmaktadır.

1.6. Yeğeni Giacomo/Mehmed

Gazanfer Ağa'nın bir başka akrabası ise 1600 yılında İstanbul'a kaçırılarak getirilen yeğeni Giacomo'dur. Gazanfer Ağa'nın emri ile İstanbul'a getirilen ve Müslüman olan Giacomo, Mehmed ismini almış ve Enderun'da eğitim görmeye başlamıştır.⁷⁰ Gazanfer Ağa, Venedik balyosundan, Giacomo'nun İstanbul'a getirilmesinde yardımcı olan Kıbrıslı Zuanne Bustrone'nin affedilmesini istediği belirtilir. Balyos'un bunun gerçekleşmesinin zor olduğunu yine de senatoya

⁶⁵ Cengiz Orhonlu, **Osmanlı Tarihine Aid Belgeler-Telhisler (1597-1607)**, İstanbul 1970, s. 31.

⁶⁶ Orhonlu, **Telhisler**, s. 81.

⁶⁷ TS.MA.e. 1081/55, Evahir-i Rebiülevvel 1012.

⁶⁸ TS.MA.e. 1081/54, Evahir-i Rebiülevvel 1012.

⁶⁹ TS.MA.e. 875/25, Evasıt-ı Şaban 1010.

⁷⁰ Pedani, “Safiye's Household”, s. 26-27.

bildireceğini söylediği nakledilir.⁷¹ Dayısının katledilmesinden sonra Hasoda hizmetinde bulunan Mehmed, 18 Ocak 1603'de III. Mehmed'den, Gazanfer Ağa'nın İshakpaşa Mahallesi'ndeki Bölükbaşı Süleyman Ağa'nın hanımından aldığı evin, Kadıköy'deki bağların ve Haslar kazasına bağlı Şamlıha'daki çiftliğin müsadere edilmeyip kendisine verilmesini talep etmiş ve isteği kabul edilmiştir.⁷² 12 Şubat 1605 tarihli bir temessüke göre, Gazanfer Ağa'nın yeğeni Mehmed Bey ile Ayşe Sultan'ın Yenişehir ve Tırhala kazalarındaki çiftliklerinin voyvodası Ali Ağa arasında, Yenişehir'deki çiftliklerle alakalı anlaşmazlık çıkmıştır. Çiftliklerden toplanan mahsulün kime ait olduğu anlaşılana kadar iki tarafın da gelirleri toplamamasına karar verilmiştir. Verilen karara göre Yenişehir'de oturan Ahmed Bey anlaşmazlık çözülene kadar gelirleri toplamak için görevlendirilmiştir. Bu karardan sonra Ayşe Sultan'ın vekili Ali Ağa'nın çiftliklerin gelirine karışmadığı da belirtilmiştir.⁷³ 22 Haziran 1605'de Şücâ' tarafından Hamza Ağa'ya gönderilen bir mektuptan anlaşıldığına göre Gazanfer Ağa'nın kız kardeşi Fatma Hatun ve onun oğlu Mehmed'in Yenişehir kazasında bulunan sekiz tane çiftliğinin 1601-1602 senesinden sonraki gelirini almaya ve teftiş etmeye padişah emriyle Kapıcı Musa Bey gönderilmiştir. Kapıcı Musa Bey, çiftliklerin mahsulünü Abdurrahman Bey'den talep edince, Abdurrahman Bey gelirleri kendilerinin almayıp Hamza Ağa'nın aldığını söylemiştir. Hamza Ağa'ya Kapıcı Abdi Bey ile mektup gönderen Şuca, Hamza Ağa'nın mektubu alınca Kapıcı Abdi Ağa ile Yenişehir'e gelmesini kendisi gelemese güvenilir bir adamını vekil göndermesini bildirmiştir.⁷⁴ Darüssaade Ağası Cevher Ağa'nın Yenişehir kadısı/naibine yolladığı tarihsiz mektupta da, Fatma Hatun'un Yenişehir ve Çatalca'da bulunan çiftliklerini zabtetmesi için, vekili Mehmed Bey ile çiftliklerin mülknamesini gönderdiği belirtilmiştir. Cevher Ağa Yenişehir kadısı/naibinden, gönderdiği vekili Mehmed Bey'e, mülknamenin gereğince çiftlikleri zabt ettirmesinde yardımcı olmasını istemiştir.⁷⁵ Mehmed'in ismine 1617/18 tarihli vakıf muhasebesinde tekrar rastlıyoruz. Evlad-ı vâkıftan Mehmed burada vakıftan günlük 60 akçe, Fatıma Hatun ismindeki kızı ise günlük 40

⁷¹ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 79.

⁷² TS.MA.e. 887/33, 5 Şaban 1011.

⁷³ TS.MA.e. 1079/22, 23 Ramazan 1013.

⁷⁴ TS.MA.e. 427/6, 5 Safer 1014.

⁷⁵ TS.MA.e.816/9.

akçe almaktadır.⁷⁶ Mehmed'in daha sonra Bekrî Mustafa ile beraber IV. Murad'ın en yakın dört musahibinden birisi olduğu belirtilmiştir.⁷⁷

1.7. Gazanfer Ağa'nın Hayatında Venedik ve Venedikliler

Gazanfer Ağa'nın doğduğu memleketi ile olan ilişkileri dönem dönem farklılık göstermektedir. Venedikliler, 1581'de Babüssaade Ağası olduktan sonra nüfuzu iyice artan Gazanfer Ağa ile irtibata geçmek istemişlerdi. 1582-1585 seneleri arasında Venedik balyosu olan ve Gazanfer Ağa'nın desteğini almaya çalışan Francesco Contarini, onun hakkında; *“gerçek bir Türk, çok hırslı ve Hristiyanların koruyucusu olarak görülmekten korkmaktadır.”* demiştir. 1585-87 yılları arasında balyos olan Lorenzo Bernardo'nun ise, Gazanfer Ağa'nın çok güçlü olduğu, isterse Venedik'e daha çok yardımı dokunabileceğini ama ihtiyatlı davrandığını ve Hristiyanlarla müzakere etmekten kaçındığını söylediği belirtilmiştir.⁷⁸ Gazanfer Ağa her ne kadar Venedik'le ilişki kurmaktan kaçınsa da annesinin, kız kardeşinin ve yeğenlerinin Venedik'te bulunması sebebiyle bundan tamamen uzak duramıyordu. Bilhassa kız kardeşini İstanbul'a getirttikten sonra Gazanfer Ağa'nın Venedik'e karşı tutumu değişmeye başladı. Din değiştirenler genellikle eski dinlerinden çıkmış ve mevkilerini kaybetmiş oluyorlardı. Ancak Venedikliler Osmanlı Devleti'nde yüksek mevkilere gelen kişileri bundan istisna ediyorlardı. Onlar ayrıca bir dine daha sahip olabilirlerdi. Bu yüzden III. Murad'ın ölümüne yakın bir zamanda, Gazanfer Ağa'nın bir karışıklık çıkarsa servetini Venedik darphanesine yatırarak teminat altına almayı düşündüğü fakat bu fikrinden düşmanlarının padişaha söyleyeceği korkusuyla vazgeçtiği söylenmektedir.⁷⁹ Fatma Hatun'un Venedik'te kalan çocukları hakkında 1594 yılının Mart ayında Venedik balyosu, Ali Ağa ve Gazanfer Ağa arasında bir görüşme yapılmıştır.⁸⁰ 1598 yılında Gazanfer Ağa, Ali Ağa ve balyosun görüşmelerinde ise Venedik balyosu, kaptanıderyalığa atanan Cigalazade'nin Venedik'e karşı nasıl hareket edeceğini öğrenmek istemiştir. Gazanfer Ağa'nın, bundan sonra Venedik'le Osmanlı Devleti'nin ilişkilerinin iyi olacağını söyleyerek,

⁷⁶ İE.EV. 1/100/1/3, 1027.

⁷⁷ Pedani, “Safiye's Household”, s. 27-28.

⁷⁸ Stefini, “İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa”, s. 19.

⁷⁹ Stefini, “İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa”, s. 20, Pedani, “Safiye's Household”, s. 27.

⁸⁰ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s.

Venedik'in padişaha hediye göndermesini tavsiye ettiği belirtilmiştir. Balyosun bu görüşmede Gazanfer Ağa ile İtalyanca, Türkçe konuşan Ali Ağa ile de tercüman vasıtasıyla konuştuğu belirtilir. Ali Ağa da bu görüşmede balyosla Fatıma Hatun'un Venedik'te kalan çocukları hakkında konuşmuştur.⁸¹ Venedik balyosu Marco Venier, 1594'de Gazanfer Ağa'yı ziyaret etmiştir. Balyos Girolamo Capello'nun, Gazanfer Ağa'nın son zamanlarda Venedik lehine görüşmelerde bulunduğunu söylemiştir. Capello'nun raporunda, bu görüşmede Gazanfer Ağa'nın, kendisine “*Venedik'te doğmuş olmaktan ve Venedik'in İstanbul'daki yüksek itibarından gurur duyduğunu*” söylediği nakledilmiştir. 1602-1605 yılları arasında Venedik balyosu olan Francesco Contarini'nin raporunda da, Gazanfer Ağa'nın bir Venedikli olarak, balyosa her türlü desteği vereceğini söylediği belirtilirse de⁸² ağanın iyi ilişkiler içinde olmak için böyle söylemiş olması mümkündür.

Gazanfer Ağa'nın çok sayıda kölesi olduğu anlaşılmaktadır. Ağa'nın İstanbul'a gelen annesi ve kardeşinin hizmetine yüzden fazla hizmetçi verdiği belirtilmiştir.⁸³ Gazanfer Ağa kurduğu vakfın kitabet, cibayet ve sair görevlerinin utekasına yani azat ettiği kölelere verilmesini şart koşmuştu.⁸⁴ Bunun yanında azat ettiği kölelerin erkek olanlarından on kişiye 10'ar akçe ve kadın olanlarından on kişiye ise 5'er akçe verilmesini şart edip, bu azatlı köleler öldükten sonra bu ücretin evlatlarına kalmasını vasiyet etmiştir.⁸⁵ 1617-1618 yılında bu kölelerin erkek olanlarından 10 tanesine onar akçe, birisine dokuz, birisine de beş akçe verildiği, kadın olanlarından da 10 tanesine beşer akçe verildiği kayıtlıdır. Burada azat ettiği kölelerin isimleri Müslüman ismi olarak kaydedilmiştir.⁸⁶ Gazanfer Ağa'nın, Fatma Hatun'un teşvikiyle Venedikli köleleri özgürleştirdiğinin söylenmesi⁸⁷ bu kölelerin çoğunun Venedik asıllı olabileceğini akla getirmektedir.

Gazanfer Ağa'nın Venedik'le olan ilişkileri başlangıçta çekimser olsa da ilerleyen yıllarda ailevî sebeplerle görüşmelere başlanılmıştır. Annesinin ısrarlı taleplerine kulak tıkayan abisini etkilemekte Fatıma Hatun'un daha başarılı olduğu

⁸¹ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 77-78.

⁸² Stefini, “İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa”, s. 21.

⁸³ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 74,

⁸⁴ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 28a.

⁸⁵ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 28b.

⁸⁶ İE.EV. 1/100/1/3, 1027.

⁸⁷ Dursteler, “Fatıma Hatun”, s. 369.

belirtilmiştir. Gazanfer Ağa Venedik ile yaptığı görüşmelerin neticesinde Venedik asıllı köleleri özgürleştirmek, Venedikli tüccarları korumak, Venedik'i siyasi olarak desteklemek gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Gazanfer Ağa'nın bu münasebetlerden çıkarımın ise kardeşi Fatıma'ya Venedik'ten gelir sağlamak, siyasi olarak destek almak ve saygınlığını korumak için devlet ileri gelenlerine ve padişaha verdiği kıymetli hediyeleri Venedik'ten kolayca getirtmek olduğu belirtilmiştir.⁸⁸

⁸⁸ Dursteler, “Fatıma Hatun”, s. 369, Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri-Gazanfer Ağa Örneği**, s. 77.

İKİNCİ BÖLÜM

GAZANFER AĞA’NIN GÖREVLERİ VE SİYASİ FAALİYETLERİ

2.1. Hasodabaşı Gazanfer Ağa

Gazanfer Ağa İstanbul’a geldikten sonra Enderun’da Hasoda’da bulunmuştur. Gazanfer Ağa’nın yaşadığı saray ortamını anlayabilmek için kısaca Hasoda teşkilatından da bahsedilecektir. Devşirme sistemi ile devşirilen çocuklardan en yetenekli ve en zekileri Enderun için alınır ve bunlar Anadolu’ya çiftçi ailelerinin yanına verilmezdi. Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı veya Galata Sarayı’na alınan çocuklar buradan sonra Topkapı Sarayı’na gönderilirdi. Topkapı Sarayı’nda bulunan Enderun’da en alt kademedeki oda, küçük oda olup buradan büyük odaya geçilirdi. Büyük odadan sonra Doğancılar koğuşu, Kiler odası ve Hazine odası bulunmaktaydı. Bu odalardan sonraki kademe de bulunan Hasoda, Enderun’un son kademesi ve padişaha en yakın olan kişilerin bulunduğu oda idi.¹ Hasoda Fatih zamanında yapılmıştı.² Fatih’in Teşilat Kanunnamesi’nde Hasoda’dan ve görevlilerinden şu şekilde bahsedilmektedir. “*Ve bir Has Oda dahi yapılmışdır. Otuz iki aded Has Oda oğlanı ile içinde biri silâhdâr ve biri rikâbdâr ve biri çukadâr ve biri dülbend oğlanı ola. Ve oda oğlanlarının zabtı odabaşına mufavvazdır.*”³ I. Selim zamanında, Hasoda’da bulunanların adedi kırka çıkarılarak Hırka-ı Şerif hizmetine verilmişlerdir.⁴ Hasoda’da bulunan ağalar rütbe sırasıyla hasodabaşı, silahdar, çuhadar, rikabdar, dülbend gulamı ve miftah gulamı idi. İlk dört ağanın padişaha arzda bulunma yetkisi olduğu belirtilmiştir.⁵ Hasoda’nın baş amirine hasodabaşı denilirdi. Merasimde padişahın elbisesini giydirmek ve çıkartmakla vazifeli idi. Emri altında hasoda gılmanı denilen içoğlanları vardı. Padişah nereye giderse Hasodabaşı da beraber bulunurdu. Padişahın dört mühründen birisi Hasodabaşı’nda bulunur ve bu mühür ile padişahın Hasoda’daki eşyalarını mühürlendi.⁶ 7 Eylül 1575’de Hasoda’da bulunan görevlilerin aldıkları yıllık ücretler

¹ Zeynep Tarım, “Saray Teşkilatı ve Teşrifatı”, **Fatih ve Dönemi**, İstanbul 2003, s. 218-219.

² Tarım, “Saray Teşkilatı ve Teşrifatı”, s. 219, Mehmet İpşirli, “Enderun”, **DİA**, c. 11, İstanbul 1995, s. 186.

³ Abdulkadir Özcan, **Kanunname-i Al-i Osman(Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)**, İstanbul 2013, s. 15.

⁴ Tarım, “Saray Teşkilatı ve Teşrifatı”, s. 219.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı**, Ankara 2014, s. 310.

⁶ Uzunçarşılı, Saray Teşkilatı, s. 327-328.

şu şekildeydi; Odabaşı 300 filori, Silahdar Ağa 130, Çukadar Ağa 120, Rikabdar Ağa 110, Dülbend Oğlanı 90, Doğancıbaşı 80, üç kişiye seksenerden 240, yirmi bir kişiye altmışardan 1260, toplam 2330 filori. Kapı Ağası da bu tarihte yıllık 300 filori almaktaydı.⁷

2.2. Kapı Ağası Gazanfer Ağa

Kapı Ağalığı'nın, II. Murat zamanında Edirne'de 1421'de kurum olarak başladığı söylenir.⁸ Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi'nde Kapı Ağası hakkındaki kayıt şöyledir; *‘‘Ve ba'z-ı mesâlih için benden taşraya haberi kapu ağası kapucular kethüdasına söylesün. Ve ol dahi vüzerâma ve kadı askerlerime ve defterdârlarıma söylesünler.’’*⁹ Kapı Ağası, *‘‘hadım ak-ağalardan olup sarayın başnazırı ve zabıtcısı, padişahın hususi hayatının geçtiği Babüssaade'nin amiri idi.’’* Kapı Ağası savaş zamanında ve barış zamanında padişahla beraber bulunurdu. Padişah ava çıktığında veya göçte ise sarayda kalırdı. On altıncı asır sonlarına kadar padişahın saraydaki mutlak vekili idi.¹⁰ 1545'de Hürrem Sultan, kurduğu vakıflarının nezaretini Kapı Ağası Hadım Mehmed Paşa'da olmasını şart etmesiyle, Kapı ağaları vakıflara nezaret etmeye başlamışlardır.¹¹ Kapı ağalarının nezaret ettiği vakıfların adedinin zamanla yetmişe ulaştığı ve bu vakıfların bütçe fazlalarının mütevelliler tarafından Kapı Ağası'na gönderildiği, ağanın da bu fazlayı padişaha teslim ettiği belirtilmiştir.¹²

Kanuni Süleyman ve II. Selim zamanlarında da Darüssaade Ağalığı'nın bulunduğu ancak harem işlerini daha çok Kapı Ağası ve Hazine Darbaşı'nın gördüğü kaydedilmiştir.¹³ III. Murad zamanında 1574 yılında Darüssaade Ağası olan Habeşî Mehmed Ağa'dan sonra, Darüssaade Ağaları sarayın harem kısmının amiri

⁷ TS.MA.d. 34/1, vr. 25b-26a, 1 Cemaziyelahir 983.

⁸ İsmail H. Baykal, **Enderun Mektebi Tarihi**, İstanbul 1953, s. 18.

⁹ Özcan, **Kanunname-i Al-i Osman**, s. 15.

¹⁰ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 339-340.

¹¹ Seyit Ali Kahraman, **Evkaf-ı Hümayun Nezareti**, İstanbul 2006, s. 2, Baykal, **Enderun**, s. 20.

¹² Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 342.

¹³ Zeynep Aycibin, **Ahmed Resmî Efendi ve Hamîletü'l-Küberâsı**, lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1997, s. 4.

olmuşlardır. Darüssaade Ağaları'na, 1586-1587'de de Haremeyn Vakıfları'nın nezareti verilmesiyle nüfuzları iyice artmıştı.¹⁴

Gazanfer Ağa bazı belgelerde yanlışlıkla Darüssaade Ağası olarak da anılmaktadır.¹⁵ Oysa Darüssaade Ağalığı yaptığına dair herhangi bir kanıt yoktur. Darüssaade ağalarının biyografilerinden bahseden ve Habeşî Mehmed Ağa'nın hayatıyla başlayan *Hamîletü'l-Küberâ*'da da Gazanfer Ağa'nın biyografisinden bahsedilmemektedir. Gazanfer Ağa Babüssaade Ağası iken, Darüssaade Ağası olanlar sırasıyla, Habeşî Mehmed Ağa, Server Ağa, Mustafa Ağa ve Gazanfer Ağa ile beraber idam edilen Osman Ağa'dır.¹⁶

2.2.1. Kapı Ağası Gazanfer Ağa ve Nezaretindeki Vakıflar

Gazanfer Ağa'nın nezareti altında bulunan vakıfların, Gazanfer Ağa'nın vekili Mehmed Bey vasıtasıyla tutulan muhasebe defterleri bulunmaktadır. Bu defterlerden ve aşağıdaki teftiş emirlerinden anlaşıldığına göre Gazanfer Ağa'nın nezaretinde daha önce Kapı Ağası veya Odabaşı olanların vakıfları, hanedana mensup bazı hanımların vakıfları, bazı paşaların vakıfları, III. Murad'ın Manisa'daki vakfı ve Kanuni'nin Rodos'taki vakfı bulunmaktadır. Gazanfer Ağa'nın vekili Mehmed Bey ve mütevelliler vasıtasıyla muhasebesi tutulan vakıflardan bazıları şunlardır;

-Sekban Kara Ali Bey'in medresesi vakfı, (TS.MA.d. 3550/0002, 5 Ca 998)

-II. Bayezid zamanında Kapı Ağası olan Hüseyin Ağa Vakfı TS.MA.d. 1490/0002, 29 Z 1008)

-Hasodabaşı Behruz Ağa Vakfı, TS.MA.d. 1521/0002, 29 Z 1006)

-Sultan Süleyman'ın validesinin vakıflarının muhasebesi, (TS.MA.d. 3777/0007, 2 Ca 997)

-Hürrem Sultan'ın Kudüs'teki vakfı, (TS.MA.d. 1472/0001, 29 Z 1004)

-III. Murad'ın Manisa'daki camisinin vakfı, (TS.MA.d. 3687/0016, 29 Z 1005)

¹⁴ Kahraman, *Evkâf-ı Hümayun Nezâreti*, s. 3, Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.340, Baykal, *Enderun*, s. 21, Ülkü Altındağ, "Darüssaade", *DİA*, c. 9, İstanbul 1994, s. 1.

¹⁵ TS.MA.e. 1258/30, 1244/7, 1240/77

¹⁶ Aycibin, *Ahmed Resmî Efendi ve Hamîletü'l-Küberâsı*, s. 4-6.

- Sabık Kapı Ağası Yakup Ağa'nın vakfı, (TS.MA.d. 3634/0001, 29 Z 998)
- Firuz Ağa vakfı muhasebesi, (TS.MA.d 3672/0001, 30 Z 1008)
- Sultan Süleyman'ın Rodos'taki imaretinin vakfı (TS.MA.d. 3663/0001, 25 Ş 1008)
- Hürrem Sultan'ın Mekke ve Medine'deki vakfı, (TS.MA.d. 3777/0005, 29 L 998)
- Kapı Ağası Cafer Ağa'nın para vakfı, (TS.MA.d. 5981/0001, 29 Z 1001), Cafer Ağa medresesi vakfı, (TS.MA.d. 6242, 29 C 1009),
- Üsküdar'da İbrahim Ağa Tekkesi vakfı, (TS.MA.d. 3806, 29 Z 1002)
- Babüssaade Ağası Mehmed Ağa'nın İstanbul'daki vakfı (TS.MA.d. 4598/0001, 10 Za 990).

Gazanfer Ağa, Babüssaade Ağası olduktan sonra, Ocak 1583-Ekim 1586 arasında çeşitli tarihlerde nezaretinde olan vakıflara, kendi izni olmadan görevli tayin edilmemesi, vakıf işlerine hariçten kimsenin karışmaması hakkında emirler çıkartmıştır. Gazanfer Ağa'nın arzıyla, 13 Ocak 1583'te, Firuz Ağa Vakfı'nın mütevellisi Ahmed hakkında, İstanbul, Haslar ve İzmit kadılarına emirler gönderilip, vakıf muhasebesinin teftiş edilmesi ve mütevellinin vakfa zararı olduğu sabit olursa zimmetinden tahsil edilmesi gerektiği emredilmiştir.¹⁷ Gazanfer Ağa'nın nazır olduğu Budin'de bulunan Mustafa Paşa Vakfı'nın teftişi için Gazanfer Ağa'nın talebiyle emr-i şerif çıkarılmış ve Budin kadısı tarafından teftiş edilmesi istenmişti. Kadı Kasım bin Mehmed, İstanbul'dan mübaşir olarak gönderilen Kapıcı Ferhad, Mustafa Paşa Vakfı muhasibi Katip Mehmed ve kalabalık ahali karşısında duruşma yapılarak vakfın eski mütevellisi Mehmed Ağa'nın zamanında tutulan defterler incelenmişti. Yapılan teftişe göre 1578-1579 senesi gelirlerinden, vakıf için yapılan masraflar çıkarıldıktan sonra zimmetinde *1 kuruşlu 19 nakdiyye* kaldığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu sene gelirlerinden kiracılardan toplanmamış *6117 kuruşlu 33 nakdiyye* kaldığı anlaşılmıştı. 1581-1582 senesi gelirlerinden de *680 adet kuruş* kendi zimmetinde, *6928 kuruşlu 44,5 nakdiyye* kiracıların zimmetinde kalıp toplanmadığı tesbit edilmişti. Kiracıların ve kendisinin zimmetinde çıkan toplam *13727 kuruşlu 46,5 nakdiyyeyi* ne yaptığı sorulunca cevap verememiş ve üzerine borç kaydedilmesi

¹⁷ MD. n.48/658, 18 Z 990.

için 19 Şubat 1584'de temessük yazılmıştır.¹⁸ 22 Ağustos 1583'te Amed kadısına, Gazanfer Ağa'nın nezaretinde olan, Diyarbakır'da bulunan Ali Paşa evkafının işlerinin karışık olduğu ve teftiş etmesi emri verilmiştir.¹⁹ Bosna Beylerbeyi ve Saray kadısına, 23 Kasım 1583 tarihinde, Saray'da bulunan Gazi Paşa evkafının vakfiyesi gereği vakıf görevlilerinin Kapı Ağası'nın arzıyla tayin edilmesi gerektiği ve onun haberi olmadan kimsenin vakıfta görevlendirilmemesiyle alakalı hüküm gönderilmiştir.²⁰ Gazanfer Ağa'nın nezaretindeki vakıflardan, Amasya'da bulunan Firuz Ağa'nın medresesi vakfından olup, Havza'da bulunan bir köy vakfa temlik olduğu halde Kılıç kızları denilen hanımlar hüccet göstererek burası kadimden beri bizim mülkümüzdür, biz işliyoruz diyerek müdahale etmişlerdir. 18 Aralık 1584'de, Gazanfer Ağa'nın bildirmesiyle ellerindeki belgelerle, bu hanımların vekilleri veya kocaları İstanbul'a gönderilip davalarının görülmesi emredilmiştir.²¹ 20 Mart 1584 tarihli, Kudüs ve Şam kadılarına, Gazanfer Ağa'nın nezaretinde olan Hürrem Sultan'ın vakıflarında, daha önceki mütevellilerinin vakıf malını yedikleri ve bunların teftişi ile alakalı hüküm gönderilmiştir.²² Yine Kudüs'te bulunan Hürrem Sultan evkafının eski mütevellilerinin yolsuzluklarının teftiş edilmesi ve vakfa Babüssaade Ağası'nın arzı haricinde hiç kimse tarafından görevli tayin edilmemesi, vakıf işlerine kimsenin karıştırılmaması, 9 Nisan 1585 tarihli belgeyle tenbih edilmiştir.²³ Gazanfer Ağa'nın arzı üzerine, 12 Eylül 1585'de, Kastamonu ve Devrekâni kadılarına gönderilen hükümde ise, Yakub Ağa Vakfı'nın vefat eden mütevellisi Behram ve daha önceki mütevellisi Abdulhamid'in uhdelerinde vakf malı bulunduğu ve muhasebelerinin görülmesi, eğer uhdelerinde vakıf malı bulunursa kendilerinden tahsil edilmesi emredilmiştir.²⁴ 15 Ocak 1585'de, Gazanfer Ağa'nın mektup gönderip ilam etmesiyle, Üsküdar yakınında bulunan İbrahim Ağa zaviyesi evkafına ait tarlaların dört beş senede bir ekilebildiği için az gelir getirdiğini ve bu yerlerin bağ olmaya uygun olanlarının müslümanlara dağıtılarak bağ yapılması vakıf

¹⁸ TS.MA.d. 1048/25, 7 Safer 992.

¹⁹ MD. n.51/243, 3 Ş 991.

²⁰ MD. n.52/354, 8 Za 991.

²¹ MD. n.55/160, 15 Z 992.

²² MD. n. 52/790, 8 Ra 992.

²³ MD. n.58/27, 8 R 993.

²⁴ MD. n.58/686, 17 N 993.

mütevellisine emredilmiştir.²⁵ Gazanfer Ağa burada bulunan tarlaların kirasını ödeyerek bağ yaptırmış ve gelirini kendi vakfına tahsis ettirmiştir.²⁶ Gazanfer Ağa'ya verilen 15 Aralık 1585 tarihli bir hükümde ise sarayın Pazarbaşısı olan Memi Kethüda'nın Eski Saray, İbrahim Paşa ve Galata Saraylarına lazım olan kerestelerin tedarik edilmesinde ihmali bulunduğu, daha önce ikaz edilmesine rağmen ihmalinin devam ettiği belirtilmiştir. Bu sebeple Pazarbaşılık görevinin daha önce Pazarbaşı olan Sipahoğlu Mehmed'e verilmesi ve yeni Pazarbaşının saraya lazım olan pirinç, yağ, bal ve kereste gibi malzemeleri yürürlükteki narh üzerinden alıp defterini tutması istenmiştir. Pazarbaşı'nın muhasebeden mühürlü tezkiresini alarak fiyatları ne kadar ise hakkını şehremininden alması emredilmiştir.²⁷ Haslar Kadısına gönderilen 5 Aralık 1585 tarihli bir fermada ise, vakıf nazırı Gazanfer Ağa'nın arzıyla, Küçük Ayasofya Camii evkafına ait olan Yenice ve Murad Fakih ve Lazari isimli köylere, Haslar Subaşı ve adamları müdahale edip vergileri toplamak istedikleri bildirilmiştir. Zikrolunan vakıf köylerinin gelirlerinin vakıf zabiti tarafından toplanılmasına engel olunmaması tenbih edilmiştir.²⁸ Gazanfer Ağa'nın arzıyla, 5 Mart 1584'te, Küçük Ayasofya Camii'nin Edirne'de bulunan vakıf gelirlerini toplayan cabisi Hüseyin vefat ettiği bildirilmiş, cabinin zimmetinde kalan meblağın muhallefatından tahsil olunması ve vakıf malından kimsenin üzerinde bir akçe ve bir habbe olsun kalmamasına dikkat edilmesi, Edirne kadısına ve Edirne Bostancıbaşı'na emredilmiştir.²⁹ İstanbul kadısına gönderilen 21 Şubat 1584 tarihli fermada ise daha önce Kapı Ağası olup vefat eden kişilerin vakıflarının nezareti Gazanfer Ağa'da olmasına rağmen onun haricinde bazı kimselerin müdahalesiyle vakıf görevlileri tayin edilmekte olduğu belirtilmiştir. Bu durumun vakıflara zararı dokunması sebebiyle, bu vakıflara bundan sonra sadece Gazanfer Ağa'nın arzıyla görevlendirme yapılması gerektiği yazılmıştır.³⁰ Gazanfer Ağa'nın bildirmesiyle, 6 Ekim 1586'da, İlbasan beyine ve kadısına ise İlbasan'da bulunan Sinan Paşa evkafının hayratından bazı binaların harap olduğu ve tamir edilmeleri için 20.000

²⁵ MD. n.55/211, 13 M 993.

²⁶ TS.MA.e. 875/26, 1 Z 1014.

²⁷ MD. n.60/259, 12 Z 993.

²⁸ TSMA.e. 191/22, 23 Ra 996.

²⁹ TSMA.e. 191/21, 22 S 992.

³⁰ TSMA.e 774/1, 9 S 992.

akçe gönderildiği ve gereği gibi tamiratının yapılması ve masrafların defter halinde gönderilmesi emredilmiştir.³¹

Gazanfer Ağa vefat eden devlet görevlilerinin muhallefatını zapt etmekle de görevlendirilmiştir. Koca Sinan Paşa 31 Mart-9 Nisan 1596'da, vefat ettikten sonra muhallefatı müsadere edildiği esnada Gazanfer Ağa kıymetli eşyalarını, mücevherlerini ve parasını Enderun Hazinesine getirmekle vazifelendirilmiştir.³² Yine Ferhad Paşa'nın idamından sonra muhallefatını zapt eylemeye iki defterdar, Hadım Hasan Paşa, Gazanfer Ağa ve Hazinesarbaşı tayin olunmuşlardır.³³

2.3. Gazanfer Ağa'nın Siyasi Faaliyetleri ve Nüfuzu

Sokollu Mehmed Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının son yıllarında ve II. Selim zamanında siyasi olarak çok etkindi. Çeşitli devlet görevlerini de kendi maiyetindekilere ve akrabalarına verdiği konuşulan ve yazılan konular arasındaydı. II. Selim'in sancaktan gelen kapı halkını ve ağalarını büyük çoğunlukla tasfiye etmişti. III. Murad'ın tahta çıkışında da etrafında bulunanlar aynı durumun kendi başlarına geleceğinden endişe ettiler. Bunların da yönlendirmesiyle, III. Murad padişah olduktan sonra Sokollu Mehmed Paşa'nın tabilerini devlet görevlerinden uzaklaştırmış ve bazılarını idam ettirmiştir. Sultan III. Murad, devlet işlerini kendi eline almaya çalıştığı için sıradan konularla alakalı birçok hatt-ı hümayun yazılmıştır.³⁴ Daha önceki tarihlerde atamaların yapılabilmesi için sadrazamların verdikleri buyrulduklar yeterliydi. III. Murad'ın devlet işlerine dair çok sayıda hatt-ı hümayun çıkarması, padişahla yakın ilişkiler kuran saray musahiplerinin ve ağaların, atamalara istedikleri kişileri tavsiye etmesine imkân veriyordu. Böylece devlet yönetiminde ağaların ve musahiplerin etkisi artarken, sadrazamların tesiri azalıyordu.³⁵ Uzun süre görevde kalan sadrazamların ve vezirlerin yerine kısa zamanda değişen vezirler ve sadrazamlar gelmiş ve padişah gözdeleri siyaset sahnesinde daha önemli roller üstlenmişlerdir. Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, III.

³¹ MD. n.61/227, 22 L 994.

³² Selanikî Mustafa Efendi, **Selanikî Tarihi**, hazırlayan Mehmet İpşirli, c. 2, Ankara 1999, s. 582.

³³ **Selanikî Tarihi**, c. 2, s. 530.

³⁴ Peçevî İbrahim Efendi, **Tarih-i Peçevî**, c. 2, 1281-1284 tarihli matbu metinden tıpkıbasım, İstanbul 1980, s. 5-8.

³⁵ Cornell Fleischer, **Tarihçi Mustafa Âlî- Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı**, çeviren Ayla Ortaç, İstanbul 1996, s. 307-308.

Murat zamanında etkili olan dört kişiden bahsetmektedir. Bunlardan ikisi dışarıdan ikisi de içeridendir. Dışardan olanların birincisi ilk zamanlarda musahip Şemsi Paşa, sonraları Beylerbeyi Vakası'nda öldürülen Doğancı Mehmed Paşa'dır. İkincisi ise Hoca Saadettin Efendi'dir. İçeride olanlar Enderun'da Gazanfer Ağa, haremde ise Kethüda Canfeda Hatun'dur.³⁶

Gazanfer Ağa'nın, Temmuz 1584'te sadrazam olan Özdemiroğlu Osman Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesinde Osman Paşa'yı desteklediği belirtilir. Gazanfer Ağa'nın, Gelibolulu Mustafa Âlî'ye yazdırdığı mektubunda, Mayıs 1584'te, Kırım Hanı Mehmed Giray'ın isyanını bastırdığı için Osman Paşa'yı tebrik edip, İstanbul'a gelirse bundan kazançlı çıkacağını ima ettiği kaydedilmiştir. Osman Paşa İstanbul'a geldikten sonra padişahla görüşmüş ve sadrazam olmuştur.³⁷ III. Murad zamanında Hasodabaşı ve Babüssaade Ağası olan Gazanfer Ağa'nın devlet işlerinde etkinliği iyice artmıştır. Padişahla görüşmek isteyen kişi, Gazanfer Ağa'nın bulunduğu makamın gereği olarak onunla muhatap oluyordu. Mesela Şeyhülislam Zekeriya Efendi'nin, 13 Temmuz 1593'de *hilat-ı bahariyye* giymek için saraya davet edildiği zaman, Divan'a getirildiğinde Gazanfer Ağa'nın bulunduğu Babüssaade'de beklerken Gazanfer Ağa içecek ikram etmek istemiş ve şerbet getirtip önce kendisi içmiş sonra Zekeriya Efendiye ikram etmişti. Zekeriya Efendi bu esnada eceli erişip aniden vefat etmiş, Gazanfer Ağa durumu padişaha bildirince de cenazesi at arabası ile ailesine iade edilmiştir.³⁸

Gazanfer Ağa'nın, Halvetiye'nin Şabaniye kolundan Gelibolulu Şeyh Mehmed-i Dâğî'nin müridi olduğu ve onu saraya davet ettiği belirtilmiştir. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin yazdığı bir menakıpnameden öğrenildiğine göre, Gazanfer Ağa, Şeyh Mehmed-i Dâğî'nin müritlerindendir. Gazanfer Ağa bir hastalığa yakalanmıştır ve hekimler çaresini bulamamışlardır. Gazanfer Ağa şeyhini görürse iyileşeceğini düşünmektedir. Kendisinin saraydan ayrılması mümkün olmadığı için bir mektup yazarak şeyhi İstanbul'a davet etmiştir. Gazanfer Ağa şöhretten sakınan Şeyh Mehmed-i Dâğî'yi, İstanbul'a gelmesi için ikna ederken geldiğinin kimseye duyurulmayacağını teminatını vermiştir. Bu teminat üzerine

³⁶ Gelibolulu Mustafa Ali ve Künhü' l-ahbarında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed devirleri, hazırlayan Faris Çerçi, s. 230-231.

³⁷ Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âlî*, s. 118.

³⁸ *Selanikî Tarihi*, c. 1, s. 322-323, 13 Şevval 1001.

1594 yılında İstanbul'a gelen şeyhin kalması için Gazanfer Ağa bir ev hazırlatır. Ertesi gün saraya davet edilir ve Hasoda halkıyla görüşür. Menakıpnamede Cuma namazına çıkan şeyhin, Sultan III. Murad'la görüşmeyi her iki taraf için de faydalı olmayacağı için reddettiği belirtilir.³⁹ Atayî'nin *Şakâyık Zeyli*'nden şeyhin III. Murad ile görüştüğü ve III. Mehmed ve I. Ahmed zamanında da saraya geldiği nakledilmektedir.⁴⁰ Makalede Gazanfer Ağa'nın şeyhe ne zaman intisap ettiği belirtilmemiştir. Sultan III. Murad'ın ise Mirahur Hasan Ağa vasıtasıyla, 1594'te şeyh efendinin İstanbul'a gelmesinden sekiz veya dokuz yıl önce tanıdığı belirtilir.⁴¹ Gazanfer Ağa'nın da o tarihlerde şeyhle tanışmış olması ihtimali vardır.

III. Murad'ın 16 Ocak 1595'de vefatından sonra Gazanfer Ağa ve padişaha yakın olan ağalar, padişahın ölümünü gizlice sadaret kaymakamı Ferhad Paşa'ya bildirirler. Manisa'ya Bostancıbaşı Ferhad Ağa'nın gizlice gönderilerek tahta çıkması için şehzadeye haber vermesi kararlaştırılır. Ferhad Ağa, Safiye Sultan'dan nişanlar götürür ve kimsenin haberi olmadan şehzade Mehmed'i İstanbul'a getirir. III. Mehmed 27 Ocak 1595'de tahta çıkar.⁴²

Şeyhülislam Bostanzade Mehmed Efendi 1592 senesi Nisan ayında görevinden azledilir. Azledilmesinden sonra maddi olarak darlık çekmeye başlar ve kıymetli bir kürkünü satması için Ömer Çavuş'a verir. Ömer Çavuş, Bezzazistan Kethüdası ile beraber Gazanfer Ağa'ya gider, kıymetli bir kürkü ucuz bir fiyattan satın almasını ister. Gazanfer Ağa kürkün sahibini sorunca Bostanzade Mehmed Efendi olduğunu söylerler. Gazanfer Ağa, bunun üzerine Bostanzade Efendi'ye kürkünü geri gönderir ve ayrıyeten birkaç yüz filori ihsan eder. Şeyhülislamlık haricinde başka mansıplara getirebileceğini söyler. Bostanzade Mehmed Efendi Rumeli Kazaskerliğinden aşağısına razı olmaz. Gazanfer Ağa, Baki Efendi'yi

³⁹ Reşat Öngören, "Osmanlılar'da Devlet Ricâli- Meşâyih Münâsebetlerinin Boyutlarını Gösteren Yeni Bir Kaynak: Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile Alâkalı Menâkıbı", **İslam Araştırmaları Dergisi**, sayı. 1, 1997, s. 110-111, ayrıca bakınız; Tuğçe Tuna Kanar, **XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Halvetilik Teşrifâtı, Usûl-Erkân ve Törenler**, yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2017, s. 59-61.

⁴⁰ Öngören, **Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile Alâkalı Menâkıbı**, s. 113.

⁴¹ Öngören, **Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile Alâkalı Menâkıbı**, s. 112.

⁴² Topçular Katibi Abdulkadir Efendi, **Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadrî) Efendi Tarihi**, c. 1, hazırlayan Ziya Yılmaz, Ankara 2003, s. 52-53.

Ağustos 1595’de azlettirip Rumeli kazaskerliğinin Bostanzade Efendi’ye verilmesini sağlar.⁴³

III. Mehmed’in Avusturyalılar üzerine çıktığı seferde, Gazanfer Ağa da III. Mehmed’le birlikte sefere çıkan ağalar arasında sayılır. Padişah 24 Şevval’de alay ile Davudpaşa’ya varmıştır.⁴⁴ III. Mehmed’le beraber Gazanfer Ağa’nın da katıldığı Avusturya seferinde Eğri Kalesi’nin alınmasından sonra 27 Ekim 1596’da Haçova’da yapılan meydan muharebesinde evvela Avusturyalılar galip gelmişti. Osmanlı ordusu bozulmuş ve çok sayıda asker firar etmişti. Avusturya askerleri ordugâhtaki çadırlara dağılarak yağmalamaya başladılar. Hatta hazine sandıklarını ele geçirmişlerdi. Bunları gören aşçı, at oğlanı, başçı, deveci, katırcı, çadırcı gibi cephe gerisinde görevli olanlar, ellerine geçirdikleri odun, kepçe, kazma ve buldukları silahlarla çadırlara dağılmış olan düşman askerlerini öldürmeye başladılar. Bu hali gören askerlerin bir kısmı geri dönüp düşmanı hezimete uğrattı.⁴⁵ Peçevi İbrahim Efendi, Avusturya askerlerinin hazine sandıkları üzerinde dans ettiği esnada padişahın şaşkınlıkla bakışı anında Hoca Saadeddin Efendi’ye ne yapması gerektiğini sorduğunu, onun da sebat etmesi gerektiğini söylediğini yazar. Peçevî İbrahim Efendi, Tiryaki Hasan Paşa’ya Avusturyalı’ların hediye ettiği bir tasvirde, savaşın kritik anında padişahı at üzerinde şaşkın bir halde, Hoca Saadeddin’i de dua ederken tasvir ettikleri bir resmi gördüğünü söyler. Resmin altına yazılan şerhte de Hoca Efendi’nin duasının kabul edildiğini yazdıklarını nakleder.⁴⁶ Selaniki Mustafa Efendi savaşın en kritik zamanında, asker bozulup kaçarken, padişah Hırka-ı Şerif’e yüz sürüp “*Eş-şefâ’atü yâ Rasûla’llâh ve yâ Allâh el-meded*” diye feryat ederken, Hoca Saadeddin Efendi’nin sebat etmesi için öğütler verdiğini, Gazanfer Ağa’nın da “*havsala vü dâd ü dihiş ile te’kîd*” eylediğini yazar. Selanikî Efendi’ye göre Sadrazam İbrahim Paşa bu kargaşa anında Sultan III. Mehmed’i güvenli bir mahalle nakletmek istemiştir. Cigalazade Sinan Paşa ise padişahın savaş meydanından ayrılmasına şiddetle karşı çıkarak, biraz sebat edince düşmanın bozguna uğrayacağını söylemiştir. Selanikî’ye göre savaştan sonra padişah, sadaret mührünü

⁴³ Hasanbeyzade Ahmed Paşa, **Hasanbeyzâde Târîhi**, c. 3, hazırlayan Şevki Nezihi Aykut, Ankara 2004, s. 370-374.

⁴⁴ **Topçular Katibi Tarihi**, c. 1, s. 122-123.

⁴⁵ **Hasanbeyzâde Târîhi**, c. 3, s. 528-535, **Peçevi Tarihi**, c. 2, s. 199-200.

⁴⁶ **Peçevî Tarihi**, c. 2, s. 200-201.

İbrahim Paşa'dan alarak Cigalazade'ye savaştaki yararlığı sebebiyle vermiştir.⁴⁷ Hasanbeyzade ve Peçevî İbrahim Efendi ise bu noktada tam aksini söylerler. Hasanbeyzade'ye göre savaştan sonra Cigalazade padişahın yanına gelerek “*Bu yüz aklığına ben bâ'is oldum*” diye kendisine sadrazamlığın verilmesi sözünü aldığını, hâlbuki çarhacıların komutanı iken Tatar askerinin içine ilk önce onun çekildiğini yazar.⁴⁸ Peçevi de Hasanbeyzade ile aynı kanaattedir.⁴⁹ Sadrazamlık sözü Cigalazade'ye verilip, tebrik için çadırına el öpmeye gelenler var iken, sadaret mührü hala Damat İbrahim Paşa'dan alınmamıştı ve o da çadırında sadrazamlığa dair işleri görüyordu. Ertesi gün Hoca Saadeddin Efendi, padişaha bu durumu bildirmek ister. Sultan III. Mehmed'e ulaşamaz ve Gazanfer Ağa ile görüşür. Padişahın kararlarında katî olmamasının fitneye sebep olacağını, padişaha söylemek gerek der. Gazanfer Ağa padişahın İbrahim Paşa'ya meylini görüyorum, mührün alınıp Cigalazade'ye verilmesini ben söyleyemem diye cevap verir. Hasanbeyzade, burada her ikisinin de Frenk asıllı olmaları sebebiyle Gazanfer Ağa'nın Cigalazade'yi tercih ettiğini söyler. Gazanfer Ağa'nın, padişahın İbrahim Paşa'ya meyli olduğunu bildiği için, İbrahim Paşa'dan mührün alınmasını söylemekten çekindiğini söyler. Bu konuşma esnasında orada bulunan “*bâzîçe-i dehrden gâfil*” Mirahur Ahmed Ağa, bu sözü Hoca Saadeddin Efendi ağzından nakletmenin sakıncası yoktur demiştir. Gazanfer Ağa da padişahın tabur seyrine çıkacağını, kendisine hangi ata bineceğini sorarken mührün Damat İbrahim Paşa'dan alınıp, Cigalazade'ye verilmesini söylemesini ister. Mirahur Ahmed Ağa, padişah kendisine at danışırken münasip bir zamanda, Hoca Saadeddin Efendi'nin, sadaret mührünün, İbrahim Paşa'dan alınıp, Cigalazade'ye verilmezse askerinin rahatsız olacağını belirttiğini söyler. Sultan III. Mehmed, Kapıcılar Kethüdası'na sadaret mührünün İbrahim Paşa'dan alınıp, Cigalazade'ye verilmesini emreder. Hasanbeyzade, padişaha bu söz söylenmese İbrahim Paşa'dan sadrazamlığın alınmayacağını iddia eder.⁵⁰ Peçevî İbrahim Efendi de, padişahın Cigalazade'ye sadrazamlık vermesinden pişman olduğunu fakat karar değiştirmesinin fitneye sebep olacağını düşündüğü için mührün İbrahim Paşa'dan

⁴⁷ Selanikî Tarihi, c. 2, s. 641-642.

⁴⁸ Hasanbeyzade Tarihi, c. 3, s. 535.

⁴⁹ Peçevî Tarihi, c. 2, s. 204-205.

⁵⁰ Hasanbeyzade Tarihi, c. 3, s. 537.

alınmasını emrettiğini nakleder.⁵¹ Peçevi ve Hasanbeyzade, Cigalazade'nin haksız yere geldiği bu sadrazamlığında olumsuz işlerin meydana geldiğini yazarlar. Bunlardan birisi firarilerin dirliğinin kesilerek öldürülmeleri kararıdır. Dirliği kesilen askerlerin çoğu isyan edip Celali olmuşlardır. İkincisi de Fetih Giray'ın, Gazi Giray yerine Kırım Hanlığına namzet gösterilmesi ve Kırım tahtı için çıkan mücadelede Fetih Giray'ın ve çocuklarının öldürülmesidir.⁵² Sefer dönüşünde İstanbul'a yakın bir mahalde dilsiz Hadım Süleyman Ağa valide sultanın mektubunu getirmiş ve padişah okuduktan sonra sadrazamlığa tekrar Damat İbrahim Paşa getirilmiştir. Cigalazade Akhisar'a sürgüne gönderilmiş, Mirahur Ahmed Ağa da azledilmiştir. Hoca Saadeddin Efendi'nin padişah hocalığı kaldırılmış ve ulemanın işlerine karışmaması emredilmiştir. İstanbul'a vardıktan sonraki gün Hoca Saadeddin Efendi'nin oğlu Anadolu kazaskeri Mehmed Efendi de görevinden azledilmiştir. Hâsılı, Cigalazade'nin vezaretinde yardımcı olanlar ve metbuları idareden el çektirilmişlerdir.⁵³ Selanikî Mustafa Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın, valide sultanın iltimasıyla sadarete getirildiğini ve Cigalazade'nin harp meydanında yaptığı yararlıklara mukabil azledildiğini ve sürgüne gönderildiğini acıklı bir dille anlatır.⁵⁴ Gazanfer Ağa bu meselede temkinli davranarak makamında kalmış, buna mukabil Hoca Saadeddin Efendi ve Mirahur Ahmed Ağa azledilmişlerdir.

1596 yılında gerçekleşen Haçova Savaşı'na çağırılan Kırım Hanı Gazi Giray, kardeşi Fetih Giray'ı göndermişti. Sadrazam Cigalazade Sinan Paşa, savaştan sonra Gazi Giray Han'ın kendisi sefere gelmediği için asi olduğunu ve kardeşi Fetih Giray'ın han olması gerektiğini söyler. Böylece Kırım hanlığı için bir gaile ortaya çıkar. İbrahim Paşa sadrazam olunca Osmanlı Devleti temkinli davranıp, kim galip gelirse onu han olarak tanıma kararı alır. Gazi Giray'ın elinde padişahın tuğrası olan fermanlar vardır. Fetih Giray'ın elinde ise tuğrasız hatt-ı hümayun bulunmaktadır. Hasanbeyzade Ahmed Paşa, bu hatt-ı hümayunun Gazanfer Ağa vasıtasıyla elde edildiğini yazmıştır. Fakat sonunda Gazi Giray'ın elindeki fermanın tuğralı olduğu

⁵¹ Peçevi Tarihi, c. 2, s. 204-205.

⁵² Peçevî Tarihi, c. 2, s. 205- 206, Hasanbeyzâde Tarihi, c. 3, 541-543

⁵³ Hasanbeyzâde Tarihi, c. 3, s. 544-545, Peçevî Tarihi, c. 2 s. 206.

⁵⁴ Selanikî Tarihi, c. 2, s. 649-650.

Fetih Giray'ın elindeki hatt-ı hümayunda tuğra olmadığı bahane edilerek Fetih Giray ve çocukları katledilir.⁵⁵

Gazanfer Ağa'nın nüfuzunu gösteren başka bir olay ise Hadım Hasan Paşa ile aralarında geçen mücadeledir. Damat İbrahim Paşa yerine 3 Kasım 1597'de Hadım Hasan Paşa, sadarete getirilmişti. Paşanın sadrazamlığı zamanında vazifeleri rüşvet ile satmaya başladığı ve rüşvet aldığı kimselere de sizden aldığım parayı Valide Sultan'a teslim ederim diye Safiye Sultan'ı halkın diline doladığı belirtilir. Bunun yanında Hasan Paşa, Gazanfer Ağa ile de iyi geçinemeyip, aralarındaki husumet günden güne artar. Hatta Cuma günü Ayasofya'da padişaha yaklaşıp, Gazanfer Ağa hakkında bazı kötü sözler söyleyip katledilmesi için izin ister. Sultan III. Mehmed rıza göstermeyince söylediğine söyleyeceğine pişman olur. Padişah bu durumu validesine, Safiye Sultan da Gazanfer Ağa'ya söyler. Gazanfer Ağa da Hasan Paşa'nın ulu orta konuşup, valide sultan beni haraca bağladı diye halkın diline doladığını Safiye Sultan'a aktarır. Gazanfer Ağa, Hasan Paşa'nın kendisinden kutulmak istemesinin sebebinin, kendisinin padişah üzerindeki nüfuzunu ortadan kaldırmak olduğunu söyler. Valide Sultan'ı halkın diline dolamasından muradının ise halkı tahrik ederek, valide sultanı saraydan uzaklaştırmak ve devlet işlerinde müstakil hareket etmek olduğunu bildirir. Bunların yanında Hasan Paşa şeyhülislamığa Baki Efendi'yi tayin etmek ister. III. Mehmed ise onun yerine Hoca Saadeddin'i teklif eder. Hadım Hasan Paşa, Hoca Saadeddin ile aralarında olan düşmanlık sebebiyle onun hakkında yerli yersiz kelimeler yazar. Sultan III. Mehmed, hocası hakkındaki bu kelimelerden gücenerek Hoca Saadeddin'i müftülüğe getirir. Hoca Saadeddin Efendi şeyhülislam olunca, Gazanfer Ağa ve Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Ağa ittifak ederek Hadım Hasan Paşa'nın katli için padişahı gazaba getirirler.⁵⁶ Hadım Hasan Paşa, 8 Nisan 1598'de Yedikule'de hapsedildikten sonra katledilir.⁵⁷ Şah Abbas ile Gazanfer Ağa arasında İran elçisi Hüseyin Bey'in ve hanedandan Berkiter isimli kadının, İstanbul'a gelmesi ile ilgili yazışmalar yapılmıştır. Gazanfer Ağa'nın, elçi Hüseyin Bey'in karşılanarak, elçilik merasiminin

⁵⁵ **Hasanbeyzâde Târîhi**, c. 3, s. 552-558.

⁵⁶ **Hasanbeyzâde Târîhi**, c. 3, s. 567-573, Naima Efendi, **Târih-i Na'imâ**, c. 1, hazırlayan, Mehmet İpşirli, Ankara 2009, s. 131-132.

⁵⁷ **Târih-i Na'imâ**, c. 1, s. 133. **Tarih-i Peçevî**, c. 2, s. 285, Kâtip Çelebi, **Fezleke**, c. 1, hazırlayan, Zeynep Aycibin, İstanbul 2016, s. 138-139.

icra edildikten sonra tekrar yola çıktığını bildiren mektubu, Nadirî Efendi'nin münşeâtında bulunmaktadır.⁵⁸ Selaniki Mustafa Efendi, elçiyle beraber gelen Güliter Hatun'un, İstanbul'da rehin iken vefat edip Eyüp Sultan'a defnedilen İranlı şehzadeyi ziyaret için geldiğini belirtmektedir. 23 Aralık 1599'da, elçi Hüseyin Bey ve Güliter Hatun'u Üsküdar'da karşılayanlar arasında Gazanfer Ağa'nın eniştesi Mirahur Ali Ağa'nın da bulunduğu belirtilmesi, Gazanfer Ağa'nın elçiyle yakından ilgilendiğini göstermektedir.⁵⁹

Osmanlı Haremi'nde 16. yüzyılda vâlide sultanların alışveriş işlerini takip eden, dışarıdan beğenecekleri eşyaları getiren kira kadınlar bulunmaktaydı.⁶⁰ Bunlardan birisi de Safiye Sultan'ın danışmanı olan Esparanza Malchi isimli Yahudi kira kadındı. Malchi'nin, atamalardan rüşvet almak, darphanede paranın ayarını düşürerek bundan çıkar sağlamak gibi faaliyetlerde bulunduğu belirtilmiştir.⁶¹ Esparanza Malchi, sarayla olan bağlantılarını kullanarak, iltizama verilen devlet gelirlerini tanıdığı kişilerin almasını sağlamaktaydı. Bu gelirler arasında sipahilerin topladığı cizye vergisi de vardı. Gelir kaynakları ellerinden alındığı için zaten öfkeli sipahiler, kendilerine ödenen ulufenin ayarı düşük akçeyle verilmesi üzerine 16 Mart 1600'de isyan ettiler. Akçenin ayarının düşürülmesine sebep olduğu için, Kira Kadın'ın öldürülmesi için Şeyhülislam Sunullah Efendi'den fetva istediler. Bu fetvayı alamayan sipahiler, Esparanza Malchi'nin kendilerine teslim edilmesi için saraya gittiler. Kendilerine Kira Kadın'ın saklandığı ve zor bulunacağı söylenince Yahudi Mahallesi başta olmak üzere şehirde arama yaptılar ve Esparanza Malchi'yi yakalayıp öldürdüler. Ertesi gün iki oğlunu yakaladılar ve büyük oğlunu da öldürdüler. Diğer oğlu Müslüman olarak kurtuldu.⁶² Bu isyanda devlet görevlerini ve gelirlerini, kendi adamlarına verdikleri ve rüşvet yedikleri gerekçesiyle Gazanfer Ağa'nın ve Bostancıbaşı Ferhad Ağa'nın da ismi gündeme gelmişti. Kiranın vahşi şekilde öldürülmesinden sonra sipahiler, Gazanfer Ağa ve Bostancıbaşı Ferhad

⁵⁸ Abdulganizade Nadiri Efendi, **Münşeât-ı Nâdirî**, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 4202-M, vr. 73a-75b.

⁵⁹ **Selanikî Tarihi**, c. 2, s. 841, 5 Cemaziyelahir 1008.

⁶⁰ Mahir Aydın, "Osmanlı Dünyasında Yahudi Kira Kadınlar", **Belleten** c. LXV, sayı 243, Ağustos, Ankara 2001, s. 624.

⁶¹ Aydın, **Kira Kadınlar**, s. 630.

⁶² Aydın, **Kira Kadınlar**, s. 631-632.

Ağa'yı öldürmekten vazgeçtiler.⁶³ 1600-1601 seneleri arasındaki kış mevsiminde sipahiler, tekrar toplanıp, “*Elbette erbâb-ı irtişâ Darü's-saltana-i Şâh-ı kişver-güşâdan dūr ve huzûr-ı hümayûndan mehcûr olmak gerekdür*” diyerek Gazanfer Ağa'nın saraydan çıkarılmasını istemişlerdir. Gazanfer Ağa'nın saraydan dışarı çıkarılması kararlaştırılmışken o kış Belgrad'da bulunan Sadrazam İbrahim Paşa buna razı olmamış ve makamında bıraktırmıştır. İbrahim Paşa, buna gerekçe olarak, Harem'de olan ağaların çoğunun yeni olup, devlet işlerinden anlayan kimse olmadığını göstermiştir. Gazanfer Ağa görevinden alınacak olursa iç ağalarının birbirlerine düşeceklerini, padişaha arz edilen mühim devlet işlerini, Gazanfer Ağa'nın anlattığı gibi kimsenin anlatamayacağını ve verilmesi gereken cevapları layıkıyla veremeyeceğini söylemiştir. Gazanfer Ağa azledilirse, aksayan devlet işleri sebebiyle kendisinin serdarlıkla sefere gidemeyeceğini bildirmiş, Gazanfer Ağa hakkındaki suçlamaların ise gazez sahiplerinin iftiraları olduğunu söyleyerek makamında bıraktırmıştır.⁶⁴ İbrahim Paşa'nın söylediği, Gazanfer Ağa'nın devlet işlerinde ve III. Mehmed üzerindeki bu tesirini, bir Venedik balyosu şu sözlerle tasdik etmektedir; “*Onun elinden geçmeyen hiçbir arz... sultâna ulaşamazdı, ağa sultanın her türlü arzusunun gerçekleşmesi için güvendiği gözü kulağıydı ve saraydaki aileyi o idare ederdi.*” Diğer bir Venedikli balyos olan Francesco Contarini de, sultanın önüne önemli konular geldiğinde, Kapı Ağası'na sorduğunu ve o ne söylerse düzeltmeden kaydedilip, hükmün verildiğini yazmıştır.⁶⁵

2.4. Gazanfer Ağa'nın İdam Edilmesi

Gazanfer Ağa'nın idaredeki etkinliği ve büyük bir servet toplaması bazı tepkilere yol açmış olmalıdır. Gazanfer Ağa'dan rahatsız olanların başında sipahiler gelmekteydi. 1600 senesi Mart ayında Kira'nın öldürüldüğü isyanda sipahiler Gazanfer Ağa'nın ve Bostancıbaşı'nın devlet işlerine karışmamasını istemişlerdi.⁶⁶ 1600-1601 seneleri kış mevsimindeki sipahi isyanında Gazanfer Ağa'nın görevden azledilip saraydan çıkarılmasına Damat İbrahim Paşa mani olmuştu.⁶⁷ Yemişçi Hasan Paşa da bir telhisinde, III. Mehmed'e kapı ağasının saraydan dışarı çıktığını

⁶³ Selanikî Tarihi, c. 2, s. 856.

⁶⁴ Hasanbeyzâde Târîhi, c. 3, s. 640-641.

⁶⁵ Eric Dursteler, İstanbul'daki Venedikliler, tercüme, Taciser Ulaş Belge, İstanbul 2012, s. 180.

⁶⁶ Selanikî Tarihi, c. 2, s. 856.

⁶⁷ Hasanbeyzade Tarihi, c. 3, s. 641-642.

duyduğunu bildirerek, sipahilerin ağa hakkında olumsuz bir sözleri olmadığını söylemiş, ağanın saraydan çıkarıldığı doğru ise yerine kimsenin getirilmemesini tekrar görevinde kalmaya devam etmesini istemiştir. III. Mehmed'in telhise cevabı şöyledir; “*Dahı çıkmadı esbâbını sepişdürmüş kâbil olup kalmak istemez.*”⁶⁸ Bu telhisin, Kasım 1602'de sipahilerin isyan edeceği söylentisini duyan padişahın, Yemişçi Hasan Paşa'ya, Gazanfer Ağa'nın sarayda kalması veya saraydan çıkarılması hakkında sorduğu soru üzerine yazıldığı belirtilir.⁶⁹ Gazanfer Ağa'nın bu tarihten sonra daha dikkatli olduğu ancak kendisi haricinde gelişen olayların da talihsiz sonunun hazırlanmasında etkili olduğu söylenilmektedir. 1601 Aralık tarihli Venedik belgesinden nakledildiğine göre, Yeniçeri Ağası olan eniştesi Ali Ağa askere ulufe dağıtılırken ulufeleri yeniçerilerin önde gelenlerine vermiş ve diğer yeniçerilere dağıtmalarını söylemiştir. Yeniçerilerin önde gelenleri bu parayı herkese adil şekilde dağıtmamışlar ve 15.000 yeniçerinin alması gereken ulufe 5.000 yeniçeriye dağıtılmıştır. Böylece sipahilerin Gazanfer Ağa'dan süregelen rahatsızlığının yanına yeniçerilerin memnuniyetsizliği de eklenmiştir.⁷⁰ Venedik kaynaklarına göre 1602 yılı Aralık ayında da, Macaristan seferinden Yeniçeri Ağası Ali Ağa ile beraber İstanbul'a gelen yeniçeriler ve sipahiler isyan etmişlerdir. İsyanın sipahilerin ulufelerinde zam yapıp, belli bir miktar para dağıtılarak yatıştırıldığı belirtilir.⁷¹ Gazanfer Ağa'nın ölümüne yol açan isyanın sebebini, Celali isyanlarından dolayı meydana gelen kargaşadan rahatsız olunması oluşturmuştur. Bu dönemde Anadolu'da ortaya çıkan Celali isyanlarında, asiler üzerlerine gönderilen askerleri yenip, halktan vergi toplamışlardır. Daha önce gönderilen serdarlar başarılı olamamışlardır. Son olarak Hadım Hüsrev Paşa, Gazanfer Ağa'nın desteğiyle Celaliler üzerine serdar tayin edilmiş fakat Hüsrev Paşa'nın isyanın bastırılmasında da dişe dokunur bir hizmeti görülmemiştir. Celalilerin zulmünden bizar olan Anadolu halkının şikâyetleri sebebiyle Divan'da yığılma olur.⁷² Sipahiler, Anadolu'da çıkıp bastırılmayan Celali isyanlarını gerekçe göstererek 6 Ocak 1603'de saraya gelip III: Mehmed'den ayak divanı yapmasını talep ederler. Şeyhülislam Sunullah Efendi ve

⁶⁸ Cengiz Orhonlu, **Osmanlı Tarihine Aid Belgeler-Telhisler (1597-1607)**, İstanbul 1970, s. 75.

⁶⁹ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri**, s. 124.

⁷⁰ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri**, s. 124.

⁷¹ Ocakaçan, **Patronaj İlişkileri**, s. 126.

⁷² **Hasanbeyzâde Târîhi**, c. 3, s. 689-692.

ulemanın ileri gelenleri, sadaret kaymakamı ve diğer divan görevlileri ve isyan eden askerlerin karşısında ayak divanı yapılır. Topkapı Sarayı'nda Babüssaade önünde yapılan ayak divanında isyancı sipahilerin elebaşları, padişaha ordu seferde iken Celalilerin Anadolu'da hâkim olduklarını ve seferde olanların evlerini barklarını ele geçirdiklerini, bunlara karşı beş altı kere serdar tayin olunduysa da hiçbir şey yapılmadığını söylerler. Bu duruma sebep olarak ise padişahı haberdar etmeyen devlet adamlarını gösterirler. Daha önce Celalilerin isyanı hengâmında sadrazam olan ve o anda Yedikule'de hapiste bulunan Saatçi Hasan Paşa, padişahı haberdar etmediği için suçlanır. Saatçi Hasan Paşa, Celaliler ile alakalı padişaha sunduğu üzerinde hatt-ı şerif bulunan telhisleri göstererek başını kurtarır. Suçlananlardan bir diğeri dördüncü vezir Tırnakçı Hasan Paşa, daha önce Yeniçeri Ağası olduğu için yeniçerilerin aracılığıyla kurtulur. Fakat tüm bu karışıklıklardan mesul tutulan ve padişahı yanlış bilgilendirmekle suçlanan Kapı Ağası Gazanfer Ağa ve Kızlar Ağası Osman Ağa başlarını kurtaramaz.⁷³ Kendileri gibi hadım olduğu için Hüsrev Paşa'nın serdar olmasını sağladıkları gerekçesiyle, Gazanfer Ağa ve Osman Ağa'nın kelleleri, Babüssaade'nin önünde 6 Ocak 1603 tarihinde vurulur.⁷⁴ Venedik kaynaklarından, bu isyanda Safiye Sultan'ın da saraydan çıkarılması kararlaştırıldığı ancak daha sonra, devlet işlerine karışmaması şartıyla sarayda kalmaya devam ettiği nakledilir.⁷⁵

2.5. Gazanfer Ağa'nın Muhallefatı

Gazanfer Ağa'nın eşyalarının kaydedildiği ve bu çalışmanın ekler kısmında basit transkripsiyonu verilen iki adet muhallefat defteri vardır. Birinci defter beş sayfa olup ilk sayfada Gazanfer Ağa ve Ali Ağa'nın muhallefatlarının, Hazinedarbaşı Osman Ağa ve Hazine Kethüdası Ali Ağa zamanında, 9 Mart 1603'de tutulduğu yazılıdır. Bu defterde, Gazanfer Ağa'nın 6 Ocak 1603'de evinden alınan eşyalar listelenmiştir. Bu kısmın sonuna Hasoda'da bulunan eşyaları icmali olarak eklenmiş ve ay belirtilemeksizin 1011 tarihi atılmıştır. Bu eşyalar da 6 Ocak 1603'te alınmış

⁷³ Tarih-i Peçevî, c. 2, s. 255, Hasanbeyzâde Târîhi, c. 3, s. 690-692.

⁷⁴ Târîh-i Na'îmâ, c. 1, s. 216-217, Tarih-i Peçevî, c. 2, s. 255, Kâtip Çelebi, Fezleke, c. 1, s. 246-247.

⁷⁵ Ocakaçan, Patronaj İlişkileri, s. 126.

olmalıdır. Ali Ağa'nın muhallefatı ise yine aynı deftere üç ay sonra tutulmuştur. Belgenin alt kısmında Kasım Ağa'nın, Ali Ağa'nın başka bir evinden getirdiği eşyalar 6 Mart 1603 tarihli kayıtla tutulmuştur. 16 Mart 1603'de ise Ali Ağa'nın kılıçları arasından tamire gönderilen üç tane kıymetli kılıca yer verilmiştir.⁷⁶ İkinci belgede tarih yoktur. Belgede Gazanfer Ağa'nın, Hasoda'daki eşyalarının tafsili olarak tutulan kaydı vardır. Bu belgenin de tarihi, ölümünden hemen sonra yani 6 Ocak 1603'e yakın bir tarihte olmalıdır.⁷⁷

Gazanfer Ağa'nın muhallefatında, evinden çıkan eşyaları kabaca üç kısma ayırabiliriz. Bunlardan birincisi; kaftanlar, mintanlar, donluk kumaşlar, makramalar, şalvarlar gibi çok sayıda kürklü elbise ve kaliteli kumaşlardır. İkinci kısma yastık, yorgan, mum, ibrik, makrama, ayna, bıçak, perde, seccade gibi günlük kullanılan değerli eşyalar girer. Üçüncü kısımda ise kalkan, sinebend, kolçak, hançer, bıçak, gaddare, görde, şeşber, topuz, kılıç, ok, yay, tüfek, eyer, üzengi, raht, zincir gibi çok sayıda harp aleti yer almaktadır. Bu kısımda bulunan harp aletleri Yeniçeri Ağası olan Ali Ağa'nın aynı defterdeki terekesinde çıkan savaş aletlerinden bariz şekilde fazladır. Bu savaş aletlerinin Ekim 1598'de Gazanfer Ağa ile Ali Ağa'nın, Hafız Ahmed Paşa yanına Eflak Seferi'ne gönderdikleri yüz sekban ve elli tane de atlı askerle⁷⁸ bağlantısı olmalıdır. Terekesinden çıkan çok sayıda harp aletini, Gazanfer Ağa bu yüz elli kişilik orduyu donatmakta kullanmış olmalıdır.

Odadan çıkan eşyaları ise yine kabaca dört kısma ayırabiliriz. Birincisi samur, vaşak, kakum, cılgave, sincap kürklerle kaplı, atlas, ipek, diba, seraser, hare ve diğer kaliteli kumaşlardan yapılan kaftan, mintan gibi elbiseler ve elbiselik kumaşlar. Bunların toplu olarak verilen sayısı 93 tane uzun yenli dolama, 33 tane atlas mintan, 10 tane kadife mintan, 55 tane nakışlı diba, Bursa, serâser mintandır. İkincisi, destimal, makrama, maşrapa, ibrik gibi gündelik hayatta kullanılan eşyalardır. Üçüncüsü sayıları evde bulunanlara göre daha az olmakla birlikte kılıç, gaddare, şeşber, yay gibi silahlar. Dördüncüsü de 26 tane Farça ve Türkçe kitaptır.

Görevinden azledildikten sonra zarurete düşen Bostanzade Mehmed Efendi, kıymetli kürkünü satmak istediğinde Bezzazistan Kethüdası, kürkü Gazanfer Ağa'nın

⁷⁶ TS.MA.d. 2314/15, Belgedeki tarihler; 26 Ramazan 1011, 23 Receb 1011, 23 Ramazan 1011, 3 Şevval 1011.

⁷⁷ TS.MA.d. 2314/14

⁷⁸ **Selanikî Tarihi**, c. 2, s. 774, Rebiulevvel 1007.

satın alabileceğini söyleyip Gazanfer Ağa'ya göstermişti.⁷⁹ Peçevî İbrahim Efendi de Gazanfer Ağa'nın III. Murad zamanında müteferrikalardan Rüstem Ağa isminde “*üstâd-ı âlem bir saatçiye*” mücevherlerini kendisi vererek “*murassa‘ ve zî-kıymet saat*” yaptırdığını ve bu saatten daha güzel saat görmediğini söyler.⁸⁰ Babüssaade Ağası'nın satın aldığı anlaşılan beygirlere ait bir belge bulunmaktadır.⁸¹ Belgenin içinde tarih bulunmamaktadır. Ancak arşivdeki kaydında bulunan 31 Aralık 1598 tarihi, Gazanfer Ağa'nın, Babüssaade Ağası olduğu yıllara tesadüf ettiği için belge bu kısma alındı. Bu belgeye göre Gazanfer Ağa, 1 gök, 1 kula, 2 boz, 2 doru, bir siyah, 1 al renkli beygir satın almıştır. Yukarıda nakledilenlerden, muhallefatında belirtilen eşyalardan ve hazırlattığı kitaplardan, Gazanfer Ağa'nın kıymetli ve ince işçiliği olan eşyalara karşı ilgisi olduğu ve bu özelliğiyle tanındığı anlaşılır. Gazanfer Ağa yaklaşık 4 yıl sadece odabaşılık, 2 yıl sadece kapı ağalığı ve yaklaşık 20 yıl hem odabaşılık hem de kapı ağalığı yaparak padişahın en yakınında bulunmuştur. Bu yakınlığı ve elde ettiği nüfuzu sebebiyle büyük bir servet elde ettiği, satın aldığı akaratından, yaptırdığı hayratından, ölümünden sonra geride bıraktığı eşyalarının kaydedildiği muhallefat defterinden, hazırlattığı kitaplardan, âlimlere, şairlere yaptığı bolca ihsanlardan anlaşılmaktadır.

⁷⁹ HasanbeyzâdeTârîhi, c. 3, s. 370-374.

⁸⁰ Peçevî Tarihi, c. 2, s. 294.

⁸¹ TS.MA.d. 10614, 13 Cemaziyelahir 1008.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL KİMLİĞİYLE GAZANFER AĞA

3.1. Gazanfer Ağa'nın Desteklediği Âlimler ve Şairler

Gazanfer Ağa'nın edebiyata ilgisi muhtemelen Şehzade Selim'in sarayında Kütahya'da başlamıştı.¹ Peçevi İbrahim Efendi, Şehzade Selim'in şairlerle, sanatkârlarla ülfeti olduğunu ve sarayının diğer şehzadelerin saraylarından bu konuda üstün olduğunu belirtmektedir. “*Erbâb-ı dilden olan nüdemâyâ mâ'il ve rûz-ı şeb onlar ile müvâneset ve sohbete kâ'il idi. Ya'ni eshâb-ı dilden bir sâhib-i dil ve şu'aradan sâhib-i nâm ve muhallas yirmiden ziyâde şâ'ir-i ehass ile Âsitânesi sâ'ir şehzâdelerden mümtâz idi... ve hoş elhân ve hoş âvâz ve bir nice üstâd-ı sahn-sâz ve ûd-keş ve tanbûr-nüvâz dâ'ima meclis-i şâhâneleri mülâzemetin ederler idi.*”² İlk edebî ilgileri şehzade Selim'in etrafındaki muhitte oluşan Gazanfer Ağa, 1566'da tahta çıkan II. Selim ile beraber İstanbul'a gelmiş, Enderun'da bulunmuştur. 1577'de Hasodabaşı olmadan önce üç sene dülbend gulamı olduğu bilinen Gazanfer Ağa'nın, dülbend gulamı olmadan önce Osmanlı sarayındaki hayatı hakkında başka bir bilgimiz bulunmamaktadır.

Gazanfer Ağa'nın himaye ettiği çok sayıda âlim, şair, sanatkar bulunmaktadır. Ağanın desteklediği aydınlardan birisi olan Gelibolulu Mustafa Âlî, kendisine yapılan desteği kitaplarında ifade eder. Gazanfer Ağa'nın devlete hizmette bulunduğunu ve evlat sahibi olmamasına rağmen ilim ve sanat erbabına sağladığı desteklerle birçok hayırlı halef bıraktığını belirtir.³ Gazanfer Ağa'nın ihtiyaç sahiplerine karşı başkaları gibi garaz dolu sözler söylemediğini, onda olan kudretin başkalarında bulunduğu takdirde “*ekâbir zümresinin*” çok cefalar çekeceğini yazar. Gazanfer Ağa'nın âlimlere, şairlere hazırladıkları eserler için ihsanda bulunduğunu, kendisi de Kühü'l-ahbâr-ı ağanın desteğiyle yazdığını anlatır. Ayrıca yine Ağa'nın teşvikiyle 1596 senesine kadar otuz tane *müdevvenat* ve yirmiden fazla *risale* ile Farsça ve Türkçe dört *divan* hazırladığını kaydeder. Gazanfer Ağa'nın himayesiyle

¹ Cornell Fleischer, **Tarihçi Mustafa Ali-Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı**, tercüme, Ayla Ortaç İstanbul 1997, s. 73.

² Peçevî İbrahim Efendi, **Tarih-i Peçevî**, c. 1, tıpkıbasım, hazırlayan Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk, İstanbul 1980, s. 438-439.

³ Gelibolulu Mustafa Âlî, **Gelibolulu Mustafa Ali ve Kühü'l-ahbarında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed devirleri**, hazırlayan, Faris Çerçi, s. 232-233.

mansıplar aldığını, ağanın kendisine kese kese ihsanlarda bulunduğunu, hilatler ve hediyeler verdiğini belirtir.⁴ Gelibolulu Mustafa Âlî, Ağa'ya karşı duyduğu minnet ve sevgiden dolayı 1587'de yazdığı kasidede Gazanfer Ağa'dan Mısır Beylerbeyliği'ne getirilmesini rica eder. 1588'de Gazanfer Ağa'dan rica ederek Şam defterdarlığına ya da Cidde eminliğine getirilmek ister fakat isteğine nail olamaz.⁵ Sürekli bir göreve getirilmek isteyen Âlî'ye, Gazanfer Ağa ve Hoca Saadeddin Efendi 1593 sonbaharında sadrazam Sinan Paşa ile arasını düzeltmesini tavsiye etmişler ve Mustafa Âlî, Sinan Paşa'ya mektup göndermiştir.⁶ Cornell Fleischer, Gelibolulu Âlî ile Gazanfer Ağa'nın hâmi-mahmi ilişkilerinin siyasi tarafları bulunduğu gibi, maddî taraflarının da bulunduğunu belirtir. Divan'ındaki şiirlerden birisinde fakirlik çektiğinden bahseden Âlî'nin, Gazanfer Ağa'dan kışlık odun talebinde bulunduğuna dikkat çeker. 1597 Haçova Savaşı'ndan sonra *Mahâsin* isimli eserini Gazanfer Ağa'ya ithaf eden Âlî'nin, kendisi gibi azledilen şâir Bâkî Efendi'nin göreve getirilmesini talep ettiği ve 'unuttun mu' redifli başka bir şiirinde Gazanfer Ağa'ya kendisi için padişah'tan ricada bulunup bulunamayacağını sorduğunu belirtir. Ayrıca Âlî Efendi yazdığı bir tevhid kasidesini III. Murad'a Gazanfer Ağa vasıtasıyla takdim etmiştir. Âlî Efendi, Hoca Saadeddin ve Gazanfer Ağa'nın desteğiyle 1599 ilkbaharında Şam Baylerbeyliği'ne atanmış ancak Şam'a gidemeden azledilmiştir. Şam Beylerbeyliği yapamayan Âlî, Cidde'ye atanmış ve Cidde'ye giderken 1599'da Kahire'ye uğramıştır. Kahire'de, *Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-âdâti'z-zâhire* isimli kitabını yazıp bir nüshasını Gazanfer Ağa'ya göndermiştir. Fleischer, Âlî'nin, *Hâlâtü'l-Kâhire* isimli eserinde Mısır'ın hem eski ve hem de bulunduğu tarihteki halini kıyaslayarak mevcut kötü yöneticileri eleştirdiğini ve bu kitabı, Gazanfer Ağa'dan Mısır vilayetine atanmasına yardımcı olması için yazdığını belirtir. Bu isteği gerçekleşmeyen Âlî, atandığı Cidde'ye gitmiştir.⁷ *Hâlâtü'l-Kâhire*'nin mukaddimesinde, eserin Gazanfer Ağa'ya sunulduğu belirtilir.⁸

⁴ Gelibolulu Mustafa Ali ve Kühü'l-ahbarında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed devirleri, s. 234-235.

⁵ Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âlî*, s. 130, 134.

⁶ Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âlî*, s. 156.

⁷ Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âlî*, s. 178-180, 188, 190-192.

⁸ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-âdâti'z-zâhire*, sadeleştiren; Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1984, s. 11 "Ben bu kitabı yazdım ve onu, adı bu parlak sayfalarda, sedeflerin içindeki tek inci gibi parlamakta olan zata armağan ettim. O yücelerin yücesi, uluların ulusu ve ehil olanların

Gazanfer Ağa'nın himayesini görenlerden birisi de 1572'de doğduğu kabul edilen Abdulganizâde Nadirî Efendi idi. Medrese tahsili gördükten sonra Hoca Saadeddin Efendi'den mülazım olan Nâdirî Efendi, içlerinde Gazanfer Ağa medresesinin de bulunduğu çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. Selanik, Edirne, Galata ve İstanbul kadılıklarında bulunmuş, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği yapmış ve 1627'de vefat etmiştir.⁹ Zamanının önde gelen şairlerinden olan Nadirî Efendi, *Divân*'ının önsözünde şiirlerini düzenleyip bir divan oluşturması için, Gazanfer Ağa'nın eniştesi Mirahur Ali Ağa'nın kendisini teşvik ettiğini, Gazanfer Ağa'nın da bu divanın padişaha takdimine aracılık ettiğini kaydeder. Gazanfer Ağa hakkında;

‘‘Cihan-ı hüsn-şiyem âfitâb-ı evc-i kerem
Emîn-i dergeh-i şâhi yemîn-i devlet-ü dîn
Bülend-pâye Gazanfer Ağa ki dergehün

Kemîne çâkeridür dâverân-ı rûy-ı zemîn’’ diyen Nadirî Efendi, Ali Ağa ile Gazanfer Ağa'nın akrabalık bağı yanında güzel ahlaklarının da benzediğini belirtir. Ali Ağa ve Gazanfer Ağa için dua eder ve yardımlarının *mefârik-ı fukarâ* üzerinde devam etmesini diler.¹⁰

Gazanfer Ağa'nın desteklediği âlimlerden birisi de ağanın isteğiyle Arapça ve Farça'dan tercüme yapan Mehmed Şerif Efendi'dir. 1553 veya 1557'de doğmuş olup Eğirdir'li bir ulema ailesindendir ve şeriftir. Müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve nakibüleşrafılık yapmıştır.¹¹ Gazanfer Ağa'nın desteğiyle Eylül-Ekim 1599 tarihinde Gazanfer Ağa Medresesi'ne getirilmiş, daha sonra ise Ağustos-Eylül 1600'de Sahn

sığınağı, Bab-ı Ali'nin ağasıdır.’’ s. 17-18. ‘‘Bu ağır değerde kıymetli taşları, armağan etmek şerefine layık ve itibar edilmesi gerekli olan kitabımı, iyiliklerini gördüğüm büyük ağaya bir bergüzar ve yüksek bir mevki elde etmekliğime ön-ayak olan, beni ikbale erıştiren ulu kişiye peşkeş ve yadigar etmeyi uygun gördüm. ...padişahın Dariüssaade Ağası, devlet erkânı arasında kendisine açıkça güvenilen, zamanın Erdşiri, meclislerin erkek aslanı, savaşıların başında bulunanların boynunu kıran, doğru ve güzel yazı yazarların mürebbisi, savaşın ve dövüşün arslanı, cömertler cömerdi Gazanfer Ağa'nın yüce katına sundum.’

⁹ Mustafa Uzun, ‘‘Ganizâde Mehmed Nâdirî’’, *DİA*, c. 13, İstanbul 1996, s. 355.

¹⁰ Numan Külekçi, *Ganizâde Mehmed Nâdirî-Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şehnâme'sinin Tenkitli Metni*, doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1985, s. 102-103.

¹¹ Sadık Yazar, ‘‘Şerif Mehmed Efendi’’, *DİA*, İstanbul 2016, c. EK-2, s. 558-560.

müdürrisi olmuştur.¹² Mehmed Şerif Efendi tarafından tercüme edilen, *Tercüme-i Miftâh-ı Cifru'l- Câmî*'nin yazılmasında, Gazanfer Ağa'nın etkisi şöyle aktarılmıştır; Şerif Efendi, "1006/1597-1598 yılında, ... Kapıağası olan Gazanfer Ağa vasıtasıyla devletin ileri gelenleri ve sarayla yakın ilişkisi olduğunu, Arapça ve Farsça'dan tercüme yapılacağı zaman kendisine görev verildiğini ifade etmektedir. Padişahın bir meclisinde, Bistâmi'nin eserinin tercümesi söz konusu olduğunda, görevin yine kendisine verildiğini ve bunun üzerine bu eseri tercüme ettiğini bildirmektedir."¹³ Mehmed Şerif Efendi, 14-24 Şubat 1601'de kendisine Hüma ve Ferruh'un aşk hikâyesini nazımdan nesre çevirmesinin emredildiği, bu emrin Gazanfer Ağa tarafından kendisine bildirildiği ve Gazanfer Ağa'nın inam ve ihsanına yeniden çokça şükrettiğini söyler. Gazanfer Ağa'dan kitabı alıp az bir süre zarfında nazımdan nesre çevirdiğini belirtir. Eserin sonunda da yardımını gördüğü Gazanfer Ağa'ya dua eder.¹⁴ Mehmed Şerif Efendi *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* isimli eseri de Arapça'dan Gazanfer Ağa'nın isteğiyle tercüme etmiştir.¹⁵

Farsça'dan yaptığı tercüme ve şerhleriyle tanınan ve 1602-1603'de vefat ettiği tahmin edilen Mevlevî âlim Prizrenli Şem'î Efendi, Molla Câmi'nin *Subhatu'l-Ebrâr* isimli eserini, şerh edip Gazanfer Ağa'ya sunmuştur.¹⁶ Şem'î Efendi aynı zamanda Nizami-yi Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* isimli eserini de tercüme edip Gazanfer Ağa'ya takdim etmiştir.¹⁷ Şemî Efendi'nin *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'ında "Der-beyân-ı evsâf-ı hamîde-i Gazanfer Ağa..." başlıklı bir kısım bulunmaktadır. Şem'î Efendi, Gazanfer Ağa'yı methettikten sonra, ağanın III. Murad zamanında Kapı Ağası ve Odabaşı olduğunu, Sultan Mehmed zamanında da bu iki göreve devam ettiğini belirtir. Gazanfer Ağa'ya dua ettikten sonra beklentisini "inşaallah istimâlet mukarrerdir zîrâ cihân halkına şefkat ve merhamet idüp ri'âyet ve

¹² Mehmed Şerif, , *Dâsitân-ı Ferrûh-u Hüma*, yayına hazırlayanlar Mehmet Gürbüz, Tuba Işınsoy Durmuş vd, İstanbul 2017, giriş kısmı.

¹³ Bahattin Yaman, *Osmanlı Resim Sanatında Kıyamet Alametleri: Tercüme-i Cifru'l-Câmî ve Tasvirli Nüshaları*, doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2002, s. 58.

¹⁴ Zeynep Namoğlu, *Şerif Mehmed'in Mensur Ferruh u Hüma Hikâyesi*, yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul 2013, s. 4.

¹⁵ Tülün Değirmenci, *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar-II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri*, İstanbul 2012, s. 152.

¹⁶ Jozef Blaskovic, *Arabische, Türkische und Persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava*, 1961, s. 361-364, Şeyda Öztürk, "Şem'î", *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 503-504.

¹⁷ Öztürk, "Şem'î", *DİA*, c. 38, s. 503-504.

murâdlarının husûlüne cân-u dilden sa'y ve ihtimâm edicidir” diyerek belirtmekte ve Farsça bir şiirden sonra metne başlamaktadır.¹⁸ Şemî Efendi, Nizâmî-yi Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* isimli eserini ise 1602-1603 senesinde şerh ederek tercüme etmiştir. Hatime kısmında Şemî Efendi bu eseri III. Mehmed zamanında Kapı Ağası olan Gazanfer Ağa için şerh ettiğini belirtir. Gazanfer Ağa'ya dua eder ve “*cihânda andan kerîmü'ş-şân ve mürüvvet ve kerem sâhibi bir sâhib-i devlet var idiği ma'lûm değildir*” diyerek, kitabı okuyan kişinin Gazanfer Ağa'ya ve kendisine Fatih okumasını ister.¹⁹

Gazanfer Ağa'nın şairleri desteklediğini gösteren diğer kanıtlar ise Gazanfer Ağa'ya sunulan kasidelerdir. Gazanfer Ağa'ya sunulan kasideler şüphesiz aşağıda kaydedilenlerden daha fazladır ve müstakil bir çalışmanın konusu bile olabilir. Gazanfer Ağa ile aynı çağda yaşayan şairlerin divanları taranacak olursa daha fazla kasideye ulaşılabileceğinde şüphe yoktur. Burada tespit edilen kasideler Gazanfer Ağa'dan bahseden bazı çalışmalardan alınmış ve yazma eser kataloglarının taramasından çıkmıştır. Gazanfer Ağa ile ilgili çalışmalarda kaydedilen ve katalogları tararken tespit edilen kasidelerden bazıları şunlardır;

1-Emine Fetvacı, Cornell Fleischer'in kendisine bildirdiğine göre, Kahire'de bulunan resimli bir şiir mecmuasında, farklı şairler tarafından Gazanfer Ağa'ya ithaf edilmiş kasidelerin bulunduğunu belirtmiştir.²⁰

2- Gelibolulu Mustafa Âli Efendi'nin muhtelif eserlerinde yazdığı kasideler

3-*Nadirî Divanı*'ndaki kasideler Numan Külekçi'nin yaptığı doktora tezi içinde yer almıştır. *Divan*'da otuz yedi kasidenin altı tanesinin Gazanfer Ağa ve eniştesi Ali Ağa'ya yazıldığı görülmektedir. Bu kasidelerden iki tanesi Gazanfer Ağa'ya, iki tanesi Ali Ağa'ya, iki tanesi ise Gazanfer Ağa ve Ali Ağa'ya müşterek olarak yazılmıştır.²¹ Emine Fetvacı 1605 tarihine kadar yazdığı şiirlerini içeren *Nadirî Divanı* 'nda, III. Murad ve I. Ahmed'e birer tane kaside ve devrinde yaşayan devlet görevlilerine yazılan birer adet kaside bulunmasına karşılık, III. Mehmed'e iki tane kaside, Ali Ağa ve Gazanfer Ağa'ya ise toplam altı tane kaside yazıldığını

¹⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3960, vr. 2b-3a.

¹⁹ Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi 821, vr. 542a-542b.

²⁰ Emine Fetvacı, **Viziers to Eunuchs: Transitions in Ottoman Manuscript Patronage, 1566-1617**, doktora tezi, Harvard Üniversitesi, 2005, s. 259.

²¹ Külekçi, **Ganizâde Mehmed Nâdirî**, s. 196-208.

kaydetmiştir.²² Nadirî'nin, Ali Ağa ve Gazanfer Ağa hayattayken topladığı divanda bu iki ağaya yazılan kasidelerin diğerlerine nazaran daha fazla olmasından, Gazanfer ve Ali Ağa'nın daha fazla ihsanını aldığı anlaşılır.

4-Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkire*'sinde, Fedâyî'nin Gazanfer Ağa hakkında yazdığı iki kasideden beyitlere yer vermiştir.²³

5-*Baharistan Tercümesi*'nde bulunan ve Hakkî mahlaslı şair tarafından Gazanfer Ağa için yazılan bir *kaside-i muvaşşaha* bulunmaktadır.²⁴

6- The Schultens Collection, Cod.Or. 1280, numarasıyla kayıtlı Azmizâde Haletî'nin *Divan*'ında (vr. 18b-19b ve vr. 36b-37a) arasında Gazanfer Ağa'ya ithaf edilen iki tane kaside olduğu belirtilmiştir.²⁵

7- Acquisitions of 1996-9, Or. 23.649 numarasıyla kayıtlı şiir mecmuasının içinde bulunan Şeyhülislam Zekeriyazade Yahya Efendi'nin *Divan*'ında (vr. 31a)'da Kapı Ağası Gazanfer Ağa için bir kaside bulunduğu belirtilmiştir.²⁶

Gazanfer Ağa'nın iyi şiirden anlayan birisi olduğu yetiştigi ortamdan ve kendisine sunulan çok sayıda kasideden tahmin edilebilir. Bununla birlikte Gazanfer Ağa'nın çok sayıda beyiti ezbere bildiği ve sadece hamilikle kalmayıp aynı zamanda iyi bir şiir okuru olduğu Kınalızade Hasan Çelebi'nin, *Tezkiretü's-Şuara* isimli eserinde geçmektedir. Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuara*'sını 1585-1586 senesinde tamamladıktan sonra, kâtip Abdullâhilganî Hüseyin bin Mehemedü'l-Hüseyinî 20 Ekim 1587'de yazımını tamamlamıştır.²⁷

Hasan Çelebi eserin bir nüshasını Gazanfer Ağa'ya hediye etmiştir. Gazanfer Ağa *Tezkiretü's-Şuara*'yı okumuş ve çok beğenmiştir. O kadar ki, Gazanfer Ağa çok sevdiği kitabı gece gündüz yanından ayırmamaktadır.²⁸ Eseri beğenen Gazanfer Ağa kendisi için yeni bir nüshasını hazırlatmıştır. Sarayda bulunan ağalardan hattat ve nakkaş Mustafa Ağa, Gazanfer Ağa için yeni bir nüshanın hazırlanmasına nezaret

²² Fetvacı, **Viziers to Eunuch**, s. 288

²³ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'ârâ*, hazırlayan, Aysun Sungurhan, Ankara 2017, s. 654-655.

²⁴ TSMK H. 1711, **Baharistan Tercümesi**, vr. 5a-7b.

²⁵ Jan Schmidt, **Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands**, c. 2, s. 579.

²⁶ Jan Schmidt, **Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands**, Leiden 2006, c. 3, s. 655-656.

²⁷ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'ârâ*, s. 939.

²⁸ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'ârâ*, s. 940.

etmiş ve kâtip Emîr Mehmed Emînü't-Tirmizî tarafından Mayıs 1596'da tamamlanmıştır.²⁹ Bu nüshanın TSMK. H 1270 numarayla kayıtlı, kahverengi meşin ciltli, şemseli, tezhipli, kenarları yaldızlı, talik hatlı, âbâdî kâğıda hazırlanan 341 varaklı nüsha olduğu belirtilmiştir.³⁰ Hasan Çelebi bu nüshanın sonunda, Gazanfer Ağa'nın ilim, fazilet sahibi olduğunu, şiire ilgisi olup ezberinde çok sayıda beyit bulunduğunu belirtir. Gazanfer Ağa'nın, ilim ve fazilet sahibi olması sebebiyle büyük ve küçük herkesin ağayla sohbet etmeye rağbetleri olduğunu söyler. Gazanfer Ağa'nın âlimleri ve şairleri desteklemesinin bilindiği için herkesin onun ihsanını almak için uğraştığını belirtir.³¹

3.2. Gazanfer Ağa'nın İsteğiyle Yapılan Tercüme Eserler

Gazanfer Ağa'nın kitap tercüme ettirdiği kişilerden birisi Şerif Mehmed Efendi'dir. Saray için Arapça veya Farsça'dan yaptırılacak olan kitap tercümelerinde Gazanfer Ağa'nın Şerif Mehmed Efendi'yi görevlendirdiği belirtilmektedir.³² Şerif Mehmed Efendi'ye tercüme ettirilen eserler arasında bulunan *Miftah-ı Cifru'l-Câmi*, II. Murad ve II. Mehmed zamanlarında yaşayan âlimlerden Abdurrahman Bistamî'nin *ed-Durru'l-Munazzam fi Sırrı İsmi'l-A'zâm* isimli Arapça eserinin tercümesidir. Tercüme 1597-1598 yılında tamamlanmıştır.³³

²⁹ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Su'ârâ*, s. 941.

³⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Su'ârâ*, s. 32-33.

³¹ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Su'ârâ*, s. 941. "Envâ'-ı bedâ'iyi-i ma'ârif ve emti'a-i sanâ'iyi-i letâ'if ile yükün tutmuş bir sefîne ve esnâf-ı le'âlî-i mütelâli-i 'irfân ve cevâhir-i zevâhir-i fezâ'il-i bi-hadd ü kerân ile memlû vü meşhûn bir defîne belki envâ'-ı ma'ârif ü fezâ'il ile ârâste gerden-i vücûd-ı mes'ûdi kalâ'id-i fezâ'il-i nâ-ma'dûd ile pîrâste hâtır-ı âtırına niçe bin ebyât almış ve istihzâr-ı 'ulûm u fûnûn ile şöhr-i cihân bükalemûn olmuş bir vücûd-ı şerîf-i lâzımü't-teşrîfdür." "Lâ-cerem sığâr u kibâr ol sefîneyi kenâra çekmege ve ol defîneyi ele getürmege tâlibler ve ol zât-ı sûtûde-sıfâtla sohbet ü ülfete râgıblar olmagın..." "...Hazret-i Gazanfer Aga -Beşşera'llâhu bimâ yerûmu ve yenbagî- Hazretlerinün makbûl hâtır-ı âtır-ı feyz-i müzâhirleri olmagla mukaddemâ hidmet-i 'aliyyelerine bir nüsha ihdâ olındukda gâyet mekârim-i re'fetlerinden ve ma'ârif ü kemâlâta kemâl-i meyl ü ragbetlerinden bu kelâm-ı 'acz- irtisâmun ol denlû hüsn ü cemâli ve mir'ât-i vücûdunun manzûr-ı enzâr-ı 'aliyyeleri olmak ihtimâli degül iken mahz-ı lutf-ı re'fetlerinden kitâb-ı merkûmun hüsn-i kabûlünde müzeyyed-i merhamet ü şefkatleri zâhir ü bâhir olmagla baht u devlet gibi her-bâr karîn ü enîsleri ve mânend-i sa'âdet ü ikbâl nedîm ü celîsleri olup ol kitâb-ı belâgat-âyîn şemâme-i 'anberîn gibi ellerinden düşmez ve 'anberîne zerrîn-misâli sine-i sîmînlerinden çıkmazlar idi."

³² Bahattin Yaman, *Tercüme-i Cifru'l-Câmi ve Tasvirli Nüshaları*, s. 58. "1006/1597-1598 yılında, ... Kapağası olan Gazanfer Ağa vasıtasıyla devletin ileri gelenleri ve sarayla yakın ilişkisi olduğunu, Arapça ve Farsça'dan tercüme yapılacağı zaman kendisine görev verildiğini ifade etmektedir. Padişahın bir meclisinde, Bistâmî'nin eserinin tercümesi söz konusu olduğunda, görevin yine kendisine verildiğini ve bunun üzerine bu eseri tercüme ettiğini bildirmektedir."

³³ Yaman, *Tercüme-i Cifru'l-Câmi ve Tasvirli Nüshaları*, s. 58.

Şerif Mehmed Efendi'nin hazırladığı diğer eser *Destan-ı Ferruh-ı Hüma*'dır. Şerif Mehmed Efendi, 14-24 Şubat 1601'de kendisine Hüma ve Ferruh'un aşk hikâyesini nazımdan nesre çevirmesinin emredildiğini, bu emrin Gazanfer Ağa tarafından kendisine bildirildiğini ve Gazanfer Ağa'nın desteği ve ihsanı için yeniden çokça şükrettiğini söyler. Gazanfer Ağa'dan kitabı alıp az bir süre zarfında nazımdan nesre çevirdiğini belirtir. Eserin sonunda da yardımını gördüğü Gazanfer Ağa'ya dua eder³⁴

Şerif Mehmed Efendi'ye, III. Mehmed için 3 Temmuz 1597 tarihinde *Varka ve Gülşah* ile *Tûtînâme* isimli kitapları tercüme ettiği için 150 filori inam edilerek Gürcü Mehmed Ağa eliyle teslim edilmiştir.³⁵ *Varka ve Gülşah*'ın konusu da *Dasitân-ı Ferrûh-u Hüma*'da olduğu gibi aşk hikâyesidir.³⁶ *Tûtînâme*'de ise papağanın anlattığı hikayeler bulunmaktadır.³⁷

Şerif Mehmed Efendi, Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn*'da bahsettiğine göre, Ebu'l-Kasım Ubeydullah bin Abdullah ibn Hurdâzbe el-Horasanî'nin *el-Mesâlikü ve'l-Memâlik* isimli Farsça eserini de Gazanfer Ağa'nın isteğiyle tercüme etmiştir. Katip Çelebi'nin, bu eserin tercümesinden naklettiğine göre, eser ülkeler ve yolları hakkında olup şehirlerin birbirine uzaklıklarından da bahsetmektedir. Gazanfer Ağa,

³⁴ Zeynep Namoglu, *Şerif Mehmed'in Mensur Ferruh u Hüma Hikâyesi*, yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul 2013, s. 4. . "...*Ol Sultân-ı muvakkar ve Şehen-şâh-ı muzafferün mahsûs du'acısı olmak izzetine zafer bulup du'â-yı devleti hidmetine iştigâl ü ikbâb üzre iken tarih-i hicreti nebeviyyenün bin dokuzuncı sâl-i ferruh-fâlinün Şa'bânü'l-mu'azzamınun evâsıtında ol âfitâb-ı saltanat ve hurşîd-i cihân-efrûz-ı hilâfetden bu zerre-i kemtere bir yevm-i sa'îdde iltifât-ı cedîd olup kassa-i aşk-ı Hüma vü Ferrûh'ı müş'ir ve niçe hikâyât-ı hikem-âyâtı mutazammın u muhbîr bir kitâb-ı manzûmun mensûr olması emr olıcak vâsıta-i tebliğ-i fermân olan müşârün-ileyh Ağa-yı kerimü's-şânun lisân-ı mekârim-nişânından fermân-ı kazâ-cereyânı telâkkî bi'l-kulûb idüp in'âm u ihsânına müceddiden şükr-i firâvân kıldum. Yed-i te'yîd-iltiyâmından ol kitâb-ı müşgîn-erkâmı dest-i edeb ü ihtirâm-birle alup el-me'mûru ma'zûrun fehvâsınca edâ-i vâzih ve beyân-ı rûşen ile zamân-ı sehl ü evân-ı kalîlül-mehlde nazmın nesre tebdîl eyleyüp uhde-i fermândan hurûca sa'y eyledüm. (9a-b)*" ..."*Ve havâss-ı zevî'l-ihirâmından dest-gîr-i ehl-i dil ve ashâb-ı irfân olup bu abd-i za'îf Şerîf-i na'îfe veliyyü'n-ni'âm ve müvellü'l-hayr ve'l-kerem olan sâlif'ül-beyân Ağa-yı mekrûmet-feşânı sâye-i sa'âdet-vâye-i şehen-şâhîde dâ'im kâm-bahş u kâm-rân eyleye. (154a)*"

³⁵ Osman Yiğit, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 34 Numaralı Filori Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, yüksek lisans tezi, İstanbul 2018, s. 36, s. 1054, 18 Zilkade 1005.

³⁶ Vildan S. Coşkun, "Varaka ve Gülşah", *DİA*, c. 42, İstanbul 2002, s. 516.

³⁷ Rıza Kurtuluş, "Ziyaeddin Nahşebî", *DİA*, c. 32, İstanbul 2006, s. 309.

kitabı tercüme etmesi için saray kütüphanesinden çıkarıp Şerif Mehmed Efendi'ye vermiştir.³⁸

Gazanfer Ağa'nın işaretiyle tercüme edilen başka bir eser ise Hollanda'da bulunan, The Kramp Collection, Cod. Or. 5807 numarayla kayıtlı *Kitâb-ı Evveliyât*'dır. 1603-1604'de vefat ettiği belirtilen Dukakinzâde Osman Bey tarafından çoğunluğu tarih kitabı, yirmi iki farklı Arapça kitaptan tercüme edilerek hazırlanmıştır. Eser Müslüman geleneklerinin kökenleri ve İslam tarihinin ilk zamanları hakkında yazılmış tarihsiz bir mecmuadır. Eser *Ezhâru'l-Cemâ'il fi Vasfi'l-Evâ'il* ismiyle de bilinmektedir.³⁹

Molla Cami'nin *Baharistan* isimli eserinin Türkçe'ye çevrilmesi de Gazanfer Ağa sayesinde olmuştur.⁴⁰ Gazanfer Ağa, mütercime Molla Cami'nin *Baharistan* isimli eserini tercüme edip, padişaha ithaf ederse, padişahın şüphesiz begeneceğini söylemiştir.⁴¹ Eserde Gazanfer Ağa için *kaside-i müveşşeha* yani beyitlerin baş harfleri birleştirilince “*Ağa-yı Bâb-ı Sa'âdet Gazanfer Ağa dâme ömrühû*” olan bir kaside bulunmaktadır. Mütercimin mahlası bu kasidede Hakkî olarak geçmektedir.⁴²

Gazanfer Ağa için hazırlanan başka bir eserin ise kâfirlerle yapılan savaşın kazançları ve faziletlerinden bahseden *Fezâil-i Cihâd* olduğu belirtilmiştir. Sultan II. Bayezid zamanında Nuh Ağa bin Abdulmennan tarafından Arapça yazılan eserin, Türkçe'ye tercüme edilip Gazanfer Ağa'ya ithaf edildiği belirtilmektedir. Mütercimin kimliği tespit edilememiştir. İsmi bilinmeyen birisi tarafından tercümenin isminin “*Hazâ Kitâbu Cihâd ve Gazânın Ecr ve Fezâilidir*” olarak yazıldığından ve kitabın bazı bölümlerinin tamamen eksik olduğundan bahsedilmektedir.⁴³

³⁸ Değirmenci, **Resimli Kitaplar**, s. 152, Katip Çelebi, **Keşfü'z-Zunûn**, tercüme Rüştü Balcı, İstanbul 2007, s. 1328.

³⁹ Jan Schmidt, **Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands**, c. 2, Leiden 2002, s. 279-280.

⁴⁰ Emine Fetvacı, **Sarayın İmgeleri-Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih**, çeviren, Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2011, s. 303.

⁴¹ **Baharistan Tercümesi**, TSMK. H. 1711, vr. 4b-5a.

⁴² **Baharistan Tercümesi**, TSMK. H. 1711, vr. 5a-6b.

⁴³ Wilhelm Pertsch, **Die Handschriften-verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin, Sechster Band Verzeichniss der türkischen Handschriften**, Berlin 1889, s. 130-131.

3.3. Gazanfer Ağa'nın Terekesinden Alınan Bazı Kitaplar

Gazanfer Ağa vefat ettiği zaman müsadere edilen malları arasında 26 adet Farsça ve Türkçe kitap bulunmaktaydı.⁴⁴ Müsadere edilen kitapların isimleri muhallefât defterinde verilmemiştir. Bununla beraber bu kitapların ilk sayfalarına Gazanfer Ağa'nın metrukâtından alındığını bildiren yazılar yazılmıştır. Bu yazılardan tesbit edilebilen eserler şunlardır;

1- Molla Cami'nin *Şah ve Geda* isimli eserinin ilk sayfasında “*an metrukât-ı Kapı Ağası Gazanfer Ağa sene 1011*” yazmaktadır.

2- Molla Cami'nin *Heft Evreng* isimli eserinin ilk sayfasında “*an metrukât-ı Gazanfer Ağa*” yazmaktadır.⁴⁵

3- Viyana Ulusal Kütüphanesi, Cod. Mixt. 1466 numarada kayıtlı, *Heft Evreng*'den seçmelerin bulunduğu bir kitabın ilk sayfasında yazılı olduğu belirtilmiştir.⁴⁶

4- Hollanda'da bulunan ve katalogda The Warner Collection, Or. 333'de kayıtlı olup, şair ve Anadolu kazaskeri Mehmed Vusûlî tarafından yazılan *Tevârih-i Sultan Selim Han* isimli eserin de ilk sayfasında Gazanfer Ağa'nın metrukâtından alındığı “*an metrukât-ı Kapı Ağası Gazanfer Ağa*” kaydıyla belirtilmiştir.⁴⁷

Ayrıca Molla Cami'nin, Arapça gramer kitabı *Kafiye*'ye yazdığı *Fevaid-i Ziyaiye* isimli şerhi, Gazanfer Ağa'nın, Peşte'de Mustafa Paşa Medresesi'ne bağışladığı belirtilmiştir.⁴⁸

3.4. Gazanfer Ağa ve Minyatürlü Eserler

16. asrın sonu ve 17. asrın başı, siyasi, ekonomik ve mimari himaye açısından bir geçiş aşaması olduğu gibi bunların neticesi olarak, daha önce güçlü sadrazamların ve vezirlerin tekelinde olan şairleri, âlimleri ve sanatkârları himaye etme faaliyetine,

⁴⁴ TS.MA.d. 2314/14.

⁴⁵ Zeren Tanındı, “Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar”, UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, yıl 3, sayı 3, Bursa 2002, s. 50, Fetvacı, *Viziers to Eunuchs*, s. 293, TSMK. R 1034, TSMK. H 806.

⁴⁶ Tanındı, “Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar”, s. 50, Fetvacı, *Viziers to Eunuchs*, s. 293.

⁴⁷ Jan Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands*, c. 1, Leiden 2000, s. 72-75.

⁴⁸ Carl Brockelmann, *Katalog der orientalischen Handschriften der Stadtbibliothek zu Hamburg: mit Ausschluss der hebräischen : Teil I, die arabischen, persischen, türkischen, malaiischen, koptischen, syrischen, äthiopischen Handschriften*, Hamburg 1969, s. 54-55.

içlerinde hadımların da bulunduğu padişaha yakın olan kişiler de katıldı.⁴⁹ Minyatürlü kitap üretimi Sultan II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed zamanlarında daha önceki yıllara göre büyük bir artış göstermiştir. Emine Fetvacı'nın kitabında bu padişahların zamanında Sokollu Mehmed Paşa, Darüssaade Ağası Mehmed Ağa, Koca Sinan Paşa ve Gazanfer Ağa'nın minyatürlü kitap yazımında yaptıkları hamilik faaliyetleri incelenmiştir. Bu çalışmaya göre Sokollu Mehmed Paşa'nın hazırlattığı eserlerle kendi siyasi önemi vurgulanmış, seferlerdeki etkisi belirtilmiştir. Sinan Paşa, desteklediği yazmalarla kendisini Yemen Fatihi olarak göstermiş, siyasi propaganda için kullanmıştır. Darüssaade Ağası Habeşî Mehmed Ağa da idari olarak kendisinin konumunu güçlendirmek ve padişahın idari ve siyasi öneminin belirtmek için minyatürlü yazmalar hazırlatmıştır.⁵⁰

Gazanfer Ağa'nın padişaha takdiminde aracılık ettiği ilk büyük çalışma Gelibolulu Mustafa Âli'nin 1583'te yazdığı *Nusretnâme*'dir. Sultan III. Murad, bu eseri beğenerek daha süslü bir nüshasının saray nakkaşhanesinde hazırlanmasını istedi. Padişahın talebi üzerine Âli Efendi ve sanatkarlar, saray atölyesinde *Nusretname*'nin tezhipli ve minyatürlü bir nüshasını hazırlamak için bir yıl çalışarak 1584 senesi Temmuz ayının ortalarında eseri tamamladılar. Bu eserde, (vr. 249b)de Hoca Saadeddin Efendi, Gazanfer Ağa ve Sultan III. Murad'ın tasvirlerinin bulunduğu bir minyatür de bulunmaktadır.⁵¹ Emine Fetvacı, Gazanfer Ağa'nın kitap hamiliğinde en doğrudan siyasi amaçlar taşıyan faaliyetinin *Nusretnâme*'nin hazırlanmasında olduğunu belirtir. Bu kitapta tasvir edilen Özdemiroğlu Osman Paşa'nın, kitabın yazılmasından bir ay sonra sadrazamlığa tayin edilmesini Gazanfer Ağa'nın siyasi ortamda bir müttefik bulma çabası olarak görür.⁵²

Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 4787 numarada kayıtlı, 1590 tarihli, Gazanfer Ağa Medresesi'nin açılışından bahseden bir mesnevi bulunmaktadır. Mesnevinin şairi tespit edilememiştir. 22 varak ve 293 beyitten oluşan mesnevinin serlevhası ve zahriyesi tezhiplidir. Mesnevide, sırasıyla ilmin faziletinden bahseden ayetlerle hadislerden, Osmanoğulları'nın ilme olan desteklerinden ve padişahın yakın adamlarının ilme olan desteğinden bahsedilmiş, bunlardan birisinin de Gazanfer Ağa

⁴⁹ Fetvacı, *Viziers to Eunuchs*, s. 21.

⁵⁰ Fetvacı, *Sarayın İmgeleri*, s. 40-42, 143-192, 280-293, 230-239.

⁵¹ Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli*, s. 114, Tanındı, "Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar", s. 47.

⁵² Fetvacı, *Sarayın İmgeleri*, s. 301.

olduğu kaydedilmiştir.⁵³ Eserde medresenin açılış merasimini, ders müzakeresini ve dersin sonunda verilen ziyafeti tasvir eden üç tane taslak halinde minyatür bulunmaktadır.⁵⁴ Bu taslaklardan, mesnevinin resimlenmesi düşünüldüğü ve bundan vazgeçildiği anlaşılmaktadır.

TSMK H.1609'da kayıtlı, Saray Şehnamecisi Tâlikîzâde'nin yazıp Nakkaş Hasan'ın minyatürlerini hazırladığı *Eğri Fetihnâmesi*'nde bulunan minyatürlerde Gazanfer Ağa'nın üç yerde resmedildiği belirtilmiştir. Bunlardan birisinde (vr. 26b-27a) III. Mehmed, Macar elçilerini kabul ederken Gazanfer Ağa da bulunmaktadır. Diğerinde Gazanfer Ağa'nın, Haçova Savaşı'nda (vr. 50b-51a) III. Mehmed'le beraber bulunduğu görülmektedir. Üçüncüsünde ise (vr. 68b-69a) padişahın seferden dönerken İstanbul'a girişinde veziriazamla beraber Gazanfer Ağa da padişahın yanında resimlenmiştir.⁵⁵

Gazanfer Ağa'nın hazırlanmasına önyak olduğu minyatürlü eserlerden birisi de *Nadirî Divanı*'dır. Divan'ın tertip edilmesinde Gazanfer Ağa ve eniştesi mirahur Ali Ağa etkisi açıkça belirtilir.⁵⁶ Eserin TSMK, H. 889'da kayıtlı minyatürlü nüshasının 1605 yılında hazırlanıldığı tahmin edilmektedir.⁵⁷ Eserin minyatürlerini hazırlayan nakkaşın Ahmed Nakşî olduğu belirtilmiştir.⁵⁸ Eserin (vr. 8b) sayfasında bulunan minyatürde, Gazanfer Ağa, Ganizade Nadirî Efendi'yi padişaha takdim ederken çizilmiştir.⁵⁹ İkinci tasvirde medresede ders verilirken, Gazanfer Ağa'nın medreseyi ziyaret ettiği görülmektedir. Gazanfer Ağa medresenin kapısının önünde atı üzerindedir.⁶⁰ *Divan*'da bulunan üçüncü tasvirde Gazanfer Ağa, Hoca Saadeddin Efendi ve III. Mehmed'le birlikte Haçova Meydan Savaşı'nda bulunmaktadır.⁶¹ Gazanfer Ağa'nın eniştesi Ali Ağa da Nadirî Divan'ında bir savaş sahnesinde yeniçerilerin komutanı olarak tasvir edilmiştir. Bu savaşın Ali Ağa'nın Yemişçi

⁵³ Meserret Diriöz, "Gazanfer Ağa Medresesi'nin Açılışına Dair Bir Mesnevi", **Birinci Milli Türkoloji Kongresi (İstanbul, 6-9 Şubat 1978) tebliğler**, İstanbul 1980, s. 403-407.

⁵⁴ Diriöz, "Gazanfer Ağa Medresesi'nin Açılışına Dair Bir Mesnevi", s. 403.

⁵⁵ Tanındı, "Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar", s. 48.

⁵⁶ Külekçi, **Ganizâde Mehmed Nâdirî**, s. 102-103.

⁵⁷ Fetvacı, **Sarayın İmgeleri**, s. 320.

⁵⁸ Tanındı, "Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar", s. 47.

⁵⁹ Değirmenci, **Resimli Kitaplar**, s. 59-60.

⁶⁰ Tanındı, "Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar", s. 48.

⁶¹ Tanındı, "Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar", s. 48.

Hasan Paşa ile beraber katıldığı 1602 yılı sonbaharında İstolni-Belgrad'da Avusturyalılar ile yapılan savaş olduğu tahmin edilmektedir.⁶²

Gazanfer Ağa'nın himayesinde hazırlanan diğer minyatürlü eserler ise Mehmed Şerif Efendi'nin 1597-1598'de tercüme ettiği, *Tercüme-i Miftah-ı Cifru'l-Cami* isimli eserdir. Eserde cifr, gizli ilimler, kıyamet alametleri gibi konulardan bahsedilmektedir.

Mehmed Şerif Efendi'nin tercüme ettiği ve minyatürlenene diğer eser ise 1601-1602 yılında hazırlanan *Dâsitân-ı Ferrûh u Hüma*'dır. Bu eserin konusu ise aşk hikâyesidir.

Molla Cami'nin *Baharistan* isimli eseri de Gazanfer Ağa'nın isteği üzerine tercüme edilmiş ve minyatürlenmişti. *Baharistan*'da da kısa ahlaki kıssaların çıkarıldığı hikâyeler bulunmaktadır. Bu eserlerdeki minyatürlerin anlatılan konuyla birebir bağlantılı olduğu ve son derece açık ve sade tasvirler olduğu belirtilmiştir. *Tercüme-i Miftah-ı Cifru'l-Cami*, *Dasitan-ı Ferruh u Hüma* ve *Baharistan*'da bulunan minyatürlerin üsluplarından yola çıkılarak bunların nakkaş Ahmed Nakşî tarafından hazırlandığı tahmin edilmektedir.⁶³

Şerif Mehmed Efendi, Ebu'l-Kasım Ubeydullah bin Abdullah ibn Hurdâzbih el-Horasanî'nin, Farsça *el-Mesâlikü ve'l-Memâlik* isimli eserini Gazanfer Ağa'nın isteğiyle tercüme etmiştir. Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn*'da bu eserin tercümesinden naklettiğine göre, eser ülkeler ve yolları hakkında olup şehirlerin birbirine uzaklıklarından bahsetmektedir. Gazanfer Ağa kitabı tercüme etmesi için saray kütüphanesinden çıkarıp Şerif Mehmed Efendi'ye vermiştir.⁶⁴ Bu eserde yirmi altı tane minyatür olduğu ve Arap yarımadasının anlatıldığı kısımda bulunan minyatürde Mekke-i Mükerrreme tasviri bulunduğu belirtilmiştir.⁶⁵

3.5. Gazanfer Ağa'nın Himaye Faaliyetleri Hakkında Bir Değerlendirme

Gazanfer Ağa yaşadığı çağda âlimleri ve şairleri himaye etmesiyle tanınmaktadır. Bu sebeple kendisine çok sayıda eser takdim edilmiştir. Gazanfer

⁶² Değirmenci, *Resimli Kitaplar*, s. 167.

⁶³ Fetvacı, *Sarayın İmgeleri*, s. 320-322.

⁶⁴ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, tercüme Rüştü Balcı, İstanbul 2007, s. 1328.

⁶⁵ Ekmeleddin İhsanoğlu vd., *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, c. 1, İstanbul 2000, s. 115.

Ağa'ya yazılan çok sayıdaki kasideden, şairleri himaye ettiği ve Kınalızâde Hasan Çelebi'nin naklettiklerinden de iyi bir şiir okuyucusu olduğu anlaşılır. Muhallefatında 26 adet Farça ve Türkçe kitap bulunmaktadır. Molla Câmi'nin *Şah u Geda*, *Heft Evreng* gibi Farsça eserlerinin Gazanfer Ağa'nın metrukâtından alındığının belirtilmesi, *Baharistan*'ı tercüme ettirmesi, Şemî Efendi'nin Molla Câmi'nin *Subhatu'l Ebrâr*'ı ve Nizâmî Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* isimli eserini şerh edip Gazanfer Ağa'ya takdim etmesi Gazanfer Ağa'nın Farsça eserlere ve tercümelerine ilgi duyduğunu gösterir. Emine Fetvacı, Gazanfer Ağa'nın minyatürlü eser hamiliğinden bahsederken, minyatürleri çizen nakkaş Ahmed-i Nakşî, Nâdirî Efendi, Molla Câmi ve Ali Şir Nevâî'ni Nakşibendi olduğunu belirterek, bu himaye faaliyetlerinde Nakşibendî tarikatına mensup olmanın etkili olabileceği yorumunda bulunmuştur.⁶⁶ Gazanfer Ağa'nın Halvetî-Şabanî şeyhi Mehmed-i Dâğî'ye intisap etmiş olması,⁶⁷ Mevlevî şair Şemî Efendi'nin tercümelerini Gazanfer Ağa'ya ithaf etmesi gibi durumlar göz önüne alınca himaye faaliyetinin Nakşibendiliğe özel bir durum olmadığı anlaşılır.

Gazanfer Ağa'nın ilgi alanları arasında Farsça şiirler ve tasavvufî eserler - bilhassa Molla Cami'nin eserleri- ayrı bir yer tutmaktadır. Gazanfer Ağa'nın 1600-1601 yılında saray kütüphanesinden *Şemsü'l-Maarif* isimli kitabı ödünç aldığı belirtilmiştir.⁶⁸ Ahmed bin Ali el-Bûnî tarafından 1225 yılında yazılan ve alanında en kapsamlı eserlerden olan kitabın konuları şu şekilde nakledilmiştir; “*Harfler ilmi; sayılar ilmi; cefr ve vefkler ilmi, zâyirçe ilmi, anâsır-ı erbaa ilmi, yıldızlar, felekler, burçlar ve menziller ilmi; isimler, rukyeler, tılsımât ve dualar ilmi; simya ilmi*”.⁶⁹ Gazanfer Ağa'nın tercüme ettirdiği eserler arasında, İslam tarihinin ilk zamanları ve İslamî adetlerin kökenlerine dair *Kitâb-ı Evveliyât*, gizli ilimlere dair *Miftâh-ı Cifrü'l-Câmi*, aşk hikâyesinden bahseden *Dâsitân-ı Ferrûh-u Hü mâ*, Molla Câmi'nin ahlaki kıssalar içeren *Bahâristan*'ı, coğrafya eseri olan *Mesâlikü'l-Memâlik*, cihat ve gazanın faziletlerini bildiren *Fezâil-i Cihâd* gibi eserler bulunması ilgi alanlarının son derece geniş olduğunu gösterir.

⁶⁶ Fetvacı, *Sarayın İmgeleri*, s. 314-315.

⁶⁷ Reşat Öngören, “Osmanlılar’da Devlet Ricâli- Meşâyih Münâsebetlerinin Boyutlarını Gösteren Yeni Bir Kaynak: Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile Alâkalı Menâkıbı”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı. 1, 1997, s. 110-111.

⁶⁸ Fetvacı, *Sarayın İmgeleri*, s. 60.

⁶⁹ Semih Ceylan, “Şemsü'l-Maarif”, *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 531-532.

Hazırlattığı minyatürlü eserlerin konuları da daha önce hazırlanan minyatürlü kitaplardan farklıdır. Daha önce hazırlanan minyatürlü kitaplar *Selimnâme Süleymannâme* gibi padişahların hayatını anlatan şehnameler⁷⁰, *Surnâme*, veya bir seferin hikayesi iken Gazanfer Ağa'nın hazırlattığı eserlerin konusu çok farklıdır. İlk hazırlanan kitap *Nusretnâme*'yi istisna edip, hazırlanan diğer eserlerin konularına tekrar bakılacak olursa bu durum açıkça görülür; gizli ilimler, kıyamet alametleri, aşk hikâyesi, ahlaki öğütlerin bulunduğu kıssalar, coğrafya eseri, bir divân ve yaptırdığı medresenin açılışı. Gazanfer Ağa padişaha sunulan eserlerde de aracılık yapmış, saray için hazırlanan minyatürlü kitapların hazırlanmasında da etkili olmuştur.

⁷⁰ Zeynep Tarım, “Selimnâme-i Şükrî Minyatürlerinin Belge Değerleri”, **Nurhan Atasoy’a Armağan**, İstanbul, 2014, s. 355.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAHİBÜ'L-HAYRÂT VE'L-HASENÂT GAZANFER AĞA

4.1. Vakfiyesi

Vakfin Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri arasında 1973 numarayla kayıtlı olan vakfiyesinin baş tarafı ve tarihin bulunduğu son tarafı eksiktir. Mevcut olan kısımda akaratından altı tanesi kayıtlıdır. Görevlilerden mütevellî belirtilmiş, cabiler ve katibin utekadan olması şart kılınmıştır. Kesendire adasından elde edilen mahsulün dörtte biri Haremeyn'e şart kılınmıştır. Fatma Hatun'a yüz akçe erkek çocuklarına altmış ve kız çocuklarına kırk akçe şart etmiştir. Otuz kişinin türbede cüz okuması, sebilde görevli olanlar kaydedilmiş ve para artarsa bir de sıbyan mektebi yapılarak talebelere takke ve kaftan verilmesini şart edip, Sinan bin Abdulmennan'ı mütevellî tayin etmiştir.¹

Vakfiyesinin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 1607 numarada kayıtlı olan nüshası tamdır. Vakfiyenin başlığında “*Kapu Ağası Ve Odabaşı Gazanfer Ağa bin Abdurrahman Vakfiyesidir*” yazmaktadır. Bu sayfadan sonra besmelenin olduğu başlangıç sayfasından başlayarak numaralandırılmıştır. Ancak yanlışlıkla iki adet 31 numaralı sayfa olduğu için çalışmada ilk sayfaya 1a besmelenin olduğu sayfaya da 1b denilmek suretiyle varaklara atıf yapılarak kullanılmıştır. Vakfiye rika hattıyla her sayfada 15 satır olmak üzere toplam 31 varak 59 sayfadır. Vakfiyenin 3a sayfasında Sultan III. Mehmed'in tuğrası² bulunmaktadır. Tarih olarak sayfa 30b de Evahir-i Cemaziyelahir 1004(20-29 Şubat 1596) yazılmıştır. Hem rika hattıyla tutulmuş olması hem de 1596'dan sonra yaptırılan Mekke'deki Cami, Otakçılar Cami gibi binaların kayıtlı olmasından anlaşılabacağı üzere vakfiyenin orijinali değil daha sonraki tarihlerde çıkarılan bir suretidir.

4.2. Gazanfer Ağa Vakfı

1596'da kurulan Gazanfer Ağa Vakfı *mahiyet bakımından*³ hem *hayrî vakıflar* hem de akrabalarına da bazı ayrıcalıklar tanındığı için *zürri vakıflar* arasındadır.

¹ TS.MA.d. 1973.

² Suha Umur, **Osmanlı Padişah Tuğraları**, İstanbul 1980, s. 181-185.

³ Mahiyet bakımından; hayrî vakıflar herkesin faydalanması için kurulan vakıflar, zürri vakıflar ise aile fertlerinin faydalanması için kurulan vakıflar olarak belirtilmiştir. Ziya Kazıcı, **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**, İstanbul 2003, s.133-134.

*Mülkiyet bakımından*⁴ da kendi satın aldığı akarata vakfetmesi itibariyle *sahih vakıflar*, padişah tarafından Kesendire adası temlik edilerek vakfedildiği için de *irsadi vakıflar* arasındadır. 1826'ya kadar idaresi mütevelliler tarafından nezareti ise Kapı Ağaları tarafından yapılmaktaydı. 1826'da Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kurulmasından sonra vakıfların idaresi birleştirilmişti. Bu tarihten sonra *idaresi bakımından*⁵ *mülhak vakıflar* arasında bulunmaktaydı.⁶ Mülhak vakıflar, idaresi mütevellide olup kontrolü Evkaf Nezareti'nde olan vakıflardır. 1930'da ise Gazanfer Ağa Vakfı'nın tevliyeti utekaya şart kılındığı ve utekanın soyundan kimse kalmadığı için mazbut vakıflar arasına alınmasına karar verilmiştir. Gazanfer Ağa Vakfı ile beraber idare edilen Kabakulakzade Cafer Efendi Vakfı'nın ise evlatlarının soyu devam ettiği için mazbut vakıflar arasına alınamayacağı belirtilmiştir.⁷

4.3. Gazanfer Ağa'nın Satın Aldığı veya Kiraladığı Akarat

1581 yılında Babüssaade Ağası olan Gazanfer Ağa, 1585 yılından itibaren konak, ev, dükkân, kayıkthane, bağ, karlık, buzluk gibi bazı gayrimenkuller satın almış ve kiralamıştır. Bunlar arasında Gazanfer Ağa'nın bizzat satış veya kiralama işlemi yaptığı gayri menkuller bulunmakla beraber gayri menkullerin çoğunluğunun satış işlemi Gazanfer Ağa adına vekil olan kişiler tarafından yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda satın alınan ve kiralanen bu gayrimenkullerin tablosu verilmiştir. Tabloda akaratin bulunduğu yer ve kaç odalı olduğu, etrafında hangi evlerin bulunduğu gibi bilgilerin yanında, satın alma veya kiralama tarihleri ile fiyatları bulunmaktadır. Gazanfer Ağa'nın bu gayrimenkullerin çoğunluğunu vakfettiği vakfiyede görülmektedir.

⁴ Mülkiyet bakımından *sahih vakıflar* kişinin kendi sahip olduğu malını vakfetmesiyle, *irsadi* veya *gayri sahih vakıflar* ise padişahın bir araziye temlik etmesi suretiyle kurulan vakıflar olarak belirtilmiştir. Kazıcı, **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**, s. 138-139.

⁵ 1826'da Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kurulmasından sonra idaresi bakımından mazbut vakıf, mülhak vakıf ve müstesna vakıf olmak üzere üçe ayrıldığı belirtilmiştir. Mazbut vakıf hem idaresi hem nezareti evkaf nezaretine ait olan vakıflar, mülhak vakıf idaresi mütevellide olup evkaf nezaretinin kontrolünde olan vakıflar, müstesna vakıf ise mütevelliler tarafından serbestçe yönetilip kontrolü kadılar vasıtasıyla yapılan vakıflar olarak belirtilmiştir. Kazıcı, **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**, s. 140-143.

⁶ İ.Ş.D. 78/4634/1, İ.Ş.D.116/6965/1, MVL. 353/68

⁷ VGMA. VGM.d. 936, s. 26-27.

Tablo 1: Satın Alınan ve Kiralanan Akarat

Satın Alınan veya Kiralanan Akaratın Konumu ve Şekli	Fiyatı	Tarih
Ayasofya Evkafı'ndan Esir Hanı kapısı haricinde, mukataa ile satın aldığı boş araziye inşa ettirdiği tahtanî 3 bab dükkân ve fevkani 2 bab odayı, arsanın tasarruf hakkını ve inşa ettiği binaları ⁸	45.000 akçe	22 Mart-1 Nisan 1585
Hüdavendigar Sancağı'nda, Mihaliç kazasına tabi, Boyhisar Nahiyesi'nde Eğirli kurbünde, İğdeli Çiftliği içinde Varyemez Değirmeni olarak bilinen bir göz değirmeni ⁹	15.000 akçe	29 Kasım 1586
Halıcı Hasan Vakfı'ndan, bir tarafı vakıf dükkânlarına, bir tarafı beylik suyoluna, bir tarafı cerrah dükkânı ve bir tarafının da umumi yola sınırı olan dükkândaki tasarruf hakkını ¹⁰	18.000 akçe	21 Eylül 1587
Üsküdar'da Turhan Hatun mülkü, Mustafa Bey dükkânı, Kâsım bin Ahmed dükkânı ve tarik-i amm ile mahdud, fırını ve fırıncılık aletlerini de içeren, birbirine bitişik dükkânların tamamını ¹¹	61.000 akçe	19-28 Mart 1588
İnönü Kazası, Çomaklı mevki yakınında, Karasu Vadisi'nde vaki ¹²	88.000 akçe	26 Nisan-.6 Mayıs 1589
-Rumeli Vilayeti'nde, Karatok?- kasabasındaki hamamın tamamı -İstrumca kazasına tabi, Bayrak?- karyesinde Tunca nehri tarafından kuşatılmış, iki değirmenin tamamı -İstrumca kazasına tabi, Turşin?- karyesi yakınında etrafı su ile kuşatılmış değirmenin tamamı, cümle hudud ve kaffe hukukuyla beraber ¹³	50.000 akçe	27 Ocak-6 Şubat 1590
İstanbul'da Mirahur Hamamı yakınında, Çakırağa Mahallesi'nde vaki, Alem Hatun ibnetü Abdullah mülkü, Kuyumcu Musli mülkü, Hasan isimli kişinin mülkü ve tarik-i amm ile mahdud, iki muhavvete dahiliyesinde (harek kısmı) iki beyt-i süfla, üç sofa, bir çardak ve mutfak, iki kuyu, iki köşk ve bahçeyi, iki kenifi ve kuyu yanında bir odayı müştemil olup, hariciyesinde(selamlık kısmı) bir selamlık, ahır, boş arsa, kenif, ahır içinde?- börekçi ve çörekçi fırınlarını	250.000 akçe	24 Haziran 1591

⁸ TS.MA.e. 1120/68, Evahir-i Ra 993, Derviş Çelebi ibn-i Ragîb tarafından Gazanfer Ağa'ya satılmıştır.

⁹ TS.MA.e. 1238/3, 17 Z 994, Kurd Ağa bin Abdülmennan'ın vekili Dergah-ı Âlî Çavuşlarından İbrahim Çavuş bin Halil tarafından, Gazanfer Ağa'nın vekili, sarrâc-ı sultânî Mehmed Bey ibn-i Hüseyin'e satılmıştır.

¹⁰ TS.MA.e. 821/28, 18 L 995, Mustafa Kethüda bin Abdülmennan'ın vekili Ali bin Abdullah tarafından, Gazanfer Ağa'nın vekili Hasan Bey ibn-i Abdullah'a satılmıştır.

¹¹ TS.MA.e. 1238/30, Evahir-i R 996, Mustafa Ağa bin Abdülmennan tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili, Hasan Ağa bin Abdülmübin'e satılmıştır.

¹² TS.MA.e. 1240/77, Evası-ı C 997. Satın alınan şey belli değildir. Dergâh-ı Âlî çavuşlarından Bilecik Maden Emîni Ahmed Çavuş bin Abdullah tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili, Bevvab-ı Sultânî El-hâc Mustafa bin Osman'a satılmıştır.

¹³ TS.MA.e. 1240/82, Evahir-i Ra 998, Mevlana Hasan Çelebi Efendi ibn-i el-merhum, Kınalızade Ali Efendi tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Kapıcı Mehmed Bey ibn-i Abdullah'a satılmıştır.

müştemil mülk menziline, cemii hukuk ve levahıkı ve amme menafii ve merafıkı ile beraber ¹⁴		
Satın Alınan veya Kiralanan Akaratın Konumu ve Şekli	Fiyatı	Tarih
İstanbul'da İshakpaşa Mahallesi'nde Küçük Ayasofya Vakfı arsası üzerinde bina olunmuş, Mustafa Ağa ibn-i Abdulmuin mülkü ve iki taraftan Gazanfer Ağa mülkü ve İshak Paşa Vakfı ile mahdud, fevkani dört oda, tahtani bir oda, ahır, su kuyusu, kenef ve muhavveteyi içeren menzil ile -Aynı mahallede, umumi yola, Şirmerd bin Abdullah mülküne, Sinan Bey Vakfına ve Medine-i Münevvere Vakfı'na hemhudut olup, tahtani bir beyt, fevkani bir beyt, bir hücre, bir gurfе, ahır, cenbiye altta bir beyt üstte iki beyt ve fırın ve su kuyusunu müştemil menzili ¹⁵	Takas	10 Nisan 1592
Kostantiniye'de İshakpaşa Mahallesi'nde vaki, Hüseyin bin Mustafa, iki tarafından Hasan Çavuş ibn-i Abdullah mülkü ve umumi yol ile mahdud, fevkani üç oda ve ahır ve fırın ve kenefi müştemil muhavvete ¹⁶	120.000 akçe	14 Nisan 1592
İstanbul'da, İshakpaşa Mahallesi'nde vaki, iki tarafı Gazanfer Ağa mülküne, bir tarafı hücceti yazan kadının mülküne, bir tarafı Mustafa Çelebi ibn-i Şemseddin mülküne muntehi, tulen 46, arzan 12,5 zira' olan mülk yeri ¹⁷	250.000 akçe	22 Nisan 1592
Kostantiniye'de, İshak Paşa Mahallesi'nde satıcı Piri mülkü, Mustafa Çelebi bin Şems mülkü, ve iki taraftan Gazanfer Ağa mülkü ile mahdud, tulen 29, arzan 23 zira' olan boş arsayı ¹⁸	300.000 akçe	28 Temmuz 1592
Edirne'de Ada nahiyesi Sığırcılı karyesinde, daha önce İbrahim Paşa vakfı tarafından yaptırılan sekiz bab değirmen ve bir anbar Tunca nehrinin taşmasıyla yıkılmış, eski kiracısı olan İbrahim Paşa vakfı tekrar yaptıramadığı için, komşularca malum olan boş arazi, Gazanfer Ağa adına kiralanmış. ¹⁹	90 yıllığına her sene 600 akçe icare ile kiralanmış.	31 Mart 1593
İstanbul'da Ayasofya Camii evkafından, Şuhud Kapısı haricinde, Şehremini anbarı karşısında, bir tarafı Hasbahçe yoluna, bir tarafı denize, bir tarafı boş arsaya ve bir tarafı da Sadrazam Sinan Paşa'nın kayıkhanesine bitişen arzen 6 zira arsayı kiralamış. ²⁰	10.000 akçe resm-i tapu ve her sene 150 akçe zemin kirası	31 Temmuz 1593

¹⁴ TS.MA.e. 1240/85 ve TS.MA.e 1240/93, 2 N 999. (aynı belgeler.) Fahrunnisa ibnetü Hamza Kethüda ve çocukları tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Ömer Çavuş'a satılmıştır.

¹⁵ TS.MA.e. 1252/26, 27 C 1000, Mahmud Çelebi ibn-i Hasan ile Gazanfer Ağa'nın vekili Ömer Çavuş ibn-i Ali takas etmişlerdir.(Şahitler arasında Mimar Davud Ağa da bulunmaktadır.)

¹⁶ TS.MA.e. 1243/79, 2 B 1000, İbrahim bin Abdurrahim'in vekili Mahmud Bey ibn-i Hızır tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Ömer Çavuş ibn-i Ali'ye satılmıştır.

¹⁷ TS.MA.e. 1243/75, 10 B 1000, Sipahi oğlanları Ağası Süleyman Ağa ibn-i Abdulveli tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili El-Hac Mustafa Bey ibn-i Osman'a satılmıştır.

¹⁸ TS.MA.e. 1243/72, 18 L 1000, Babası Piri Bey'in vekili Mustafa Çavuş ibn-i Piri tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Ömer Çavuş ibn-i Ali'ye satılmıştır.

¹⁹ TS.MA.e. 1050/77, 27 C 1001, Gülşirin Hatun'un Vakfı mütevellisi Dergah-ı Âli Kapıcılarından Ahmed Bey ibn-i Abdullah tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Edirne'de bilfiil Bostancıbaşı olan Süleyman Ağa'ya kiraya verilmiştir.

²⁰ TS.MA.e. 394/8, 2 Za 1001, Ayasofya Camii vakfı mütevellisi tarafından Gazanfer Ağa'ya kiraya verilmiştir.

Satın Alınan veya Kiralanan Akaratın Konumu ve Şekli	Fiyatı	Tarih
İstanbul'da Kırkçeşme kurbünde vaki Hüsam Bey Mahallesi'nde, bir tarafı Saliha Hatun ibnetü Süleyman, bir tarafı Bezvizade Vakfı ve bir tarafı Gazanfer Ağa Medrese'si ile mahdud, fevkanî ve tahtanî üç bâb mülk odaları ²¹	30.000 akçe	3-13 Aralık 1594
Eyüp Sultan Vakfı'ndan Kağıthane'ye giden yolda Yatık Çiftliği'nin içinde bulunan karlık ve buzluk. ²²	Senede 160 akçe mukataa ile kiralananmış.	10-19 Mayıs 1595
Bir tarafı Ahmed Paşa karlığı bir tarafı Hamzabey Çiftliği Vadisi, bir tarafı Hasan Zarif yeri ve bir tarafı Yanık çiftliği ile mahdud, mutasarrıf olduğu Yanık Çiftliği dışındaki karlık ve buzluğu cemi tevabii ve levahıkı ile satın almış ²³	50.000 akçe	10-19 Mayıs 1595
Cibali Kapısı haricinde, Ayasofya Evkafı'ndan senelik 36 akçe mukataa ile kiralananmış arsa üzerine yapılmış, Sivrikoz Mahallesi'nde bir tarafı Mahmud Ağa mülküne, bir tarafı Sivrikoz Mescidi'ne, bir tarafı denize ve bir tarafı umumi yola bitişen, müteaddit odaları ve kayıkhaneyi müstemil menzilin binalarını satmış. ²⁴	400.000 akçe	7 -16 Ağustos 1595
İstanbul'da, Bitpazarı yakınında, Sultan Bayezid Vakfı üzerinde, bir tarafı Gazanfer Ağa vakfı, bir tarafı hücceti kaleme alan kişinin(kadı) mülkü, bir tarafı Bayezid Han anbarı, bir tarafı umumî yol ile mahdud olup her sene Sultan Bayezid Han vakfına 360 akçe mukataa-ı arziyesi bulunan dükkânı ²⁵	40.000 akçe	7 Haziran 1596
İstanbul'da, İshakpaşa Mahallesi'nde, bir taraftan Gazanfer Ağa sarayıyla, bir taraftan İbrahim Bey mülküyle, bir taraftan Oruç Bey mülküyle ve bir taraftan umumi yolla mahdud, hariciye ve dahiliyesinde mütaddit odaları olan mülk ²⁶	450.000 akçe	13-23 Eylül 1596
Cibali Kapısı haricinde derya kenarında, bir tarafı Yani veled-i Petro mülkü, bir tarafı derya ile, bir tarafı Yeniçeri Katibi Mehmed Efendi mülkü ile ve bir tarafı umumi yol ile mahdud, ulven ve süflen dokuz bab odalar ve matbah ve hamamı müstemil, Başdefterdar Ali Ağa'dan satın aldığı menzili satmış ²⁷	9 yük akçe(900.000)	30 Aralık 1596-9 Ocak 1597

²¹ TS.MA.e. 1244/7, Evahir-i Ra 1003, Mahzar Kethüdası olan Sefer Çelebi ibn-i Mahmud ve kardeşi Ahmed Çelebi tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Şeyhî Bey ibn-i Hasan'a satılmıştır.

²² TS.MA.e. 1205/31, Evail-i N 1003, Eyüp Sultan Vakfı'ndan, Hassa Topçular Ağası Hacı Mustafa Ağa'nın feragatiyle, Gazanfer Ağa'nın vekili Dergah-ı Âlî Kapıcılarından Mustafa Bey'e kiraya verilmiştir.

²³ TS.MA.e. 1205/31/2, Evail-i N 1003, Topçubaşı Hacı Mustafa Ağa bin Abdülmennan'ın vekili İsmail Çelebi bin Mehmed tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Kapıcı Mustafa Bey ibn-i Mehmed'e satılmıştır.

²⁴ TS.MA.e. 1078/4, Evail-i Z 1003, Hasan Paşa'nın adına vakf mütevellisi tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Kapı Kethüdası İsmail Çavuş ibn-i Mustafa'ya satılmıştır.

²⁵ TS.MA.e. 1241/64, 10 L 1004, Ümmühânî bint-i Behram hatunun oğlu ve vekili Mısır-ı Kahire Defterdarı Ahmed ibn-i Ali tarafından Gazanfer Ağa Vakfı mütevellisi Sinan Çavuş ibn-i Abdülmennan'a satılmıştır.

²⁶ TS.MA.e. 787/8, Evahir-i M 1005, Mustafa Çavuş ibn-i Abdülkerim tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Mustafa Çavuş'a satılmıştır.

²⁷ TS.MA.e. 1078/1 ve 1078/2, Evası-ı Ca 1005, Mehmed Çavuş tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Sinan Çavuş ibn-i Abdullah'a satılmıştır.

Satın Alınan veya Kiralanan Akaratın Konumu ve Şekli	Fiyatı	Tarih
İstanbul'da merhum Ali Paşa Cami yakınında, Dikilitaş civarında ahalice sınırları malum olan mülk bir bab kasap ve bir bab kasap ve bir bab aşçı dükkanlarını ve bir miktar boş arsayı ²⁸	50.000 akçe	8-17 Şubat 1597
Kostantiniye'de Balık Pazarı kurbünde Ayasofya evkafına senelik 80 akçe mukataası olan yerde bina olunan on iki bab dükkan ve bir kayıkhanne binasını ²⁹	160.000 akçe	16-25 Haziran 1597
Ayasofya Vakfına ait derya kenarında bulunan kayıkhanne ki, vefat eden Emir-i Ahur Ahmed Ağa muhalledatından, Darüssaade Ağası Osman Ağa tarafından zabt olunmuş. ³⁰	80 akçe mukataa ile	30 Haziran 1597
İstanbul'da Çakırağa Mahallesi'nde vaki, fevkani ve tahtani yirmi dört bab odaları, bir ekmekçi fırını, bir at değirmenini, su kuyusunu, kenifi müstemil, Kuyucu Mustafa Çelebi mülkü, Hüseyin Subaşı ibn-i Abdullah mülkü, Alime Hatun mülkü ve umumi yol ile mahdud mülk odalarını bütün haklarıyla ³¹	400.000 akçe	12 Ekim 1597
Üsküdar'a tabi Kadıköy yakınında Gazanfer Ağa'nın bağlarıyla ve umumi yolla mahdud yaklaşık 25 dönüm mikdarı bağı ³²	80.000 akçe	12-22 Ekim 1597
Üsküdar'da Selman Ağa Mahallesi'nde, bir tarafı Mehmed bin Musli mülküne, bir tarafı Süleyman bin Mahmud mülküne, bir tarafı Musli Bey veresesi mülküne ve bir tarafı umumi yola bitişen arsayı cümle hukukuyla sattı. ³³	18.000 akçe	11-20 Kasım 1597
Üsküdar'da Selman Ağa Mahallesi'nde, bir tarafı Ayasofya Hamamına, bir tarafı Solak Sinan Hatunu mülküne, iki tarafı umumi yola bitişen ve su kuyusu, tekne, fırıncılık aletleri ve bir ahır ve iki büyük odası bulunan ekmek fırını bütün hukukuyla beraber sattı. ³⁴	70.000 akçe	11-20 Kasım 1597
Üsküdar'da Selman Ağa Mahallesi'nde, Gazanfer Ağa mülküne ve satıcı Aişe binti Hüseyin mülküne ve Ayasofya Camii vakfından olan Hamama ve umumi yola hududu olan ve tahtani iki beyt, dut ağacı, kenifi içeren menzili sattı. ³⁵	240 dinar zeheb kamil ayar	2 Haziran 1598

²⁸ TS.MA.e. 1244/14, Evahir-i C 1005, Vezir Mahmud Paşa ibn-i Abdurrahman'ın vekili Mehmed Bey ibn-i Cafer tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Dergah-ı Âli Kapıcılarından Farisizade Mustafa Bey ibn-i Mehmed'e satılmıştır.

²⁹ TS.MA.e. 1244/15, Evail-i Za 1005, Mirahur Ahmed Ağa'nın muhalledatından Darüssaade Ağası Osman Ağa'nın vekili Mehmed Bey ibn-i Abdulmennan tarafından Gazanfer Ağa Vakfı mütevellisi Sinan Çavuş'a vakıf adına satılmıştır.

³⁰ TS.MA.e. 875/21, 15 Za 1005, Hazine adına Osman Ağa tarafından Gazanfer Ağa'ya kiralanmıştır.

³¹ TS.MA.e. 1241/45, Gurre-i Ra 1006, Çavuşbaşı Ömer Ağa ibn-i Ali tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Mustafa bin Abdülkerim'e satılmıştır.

³² TS.MA.e. 875/23, Evail-i Ra 1006, Darülhadis müderrisi tarafından Gazanfer Ağa'ya satılmıştır.

³³ TS.MA.e. 1258/30, Evail-i R 1006, Safiye Sultan'ın vekili Osman Ağa, onun vekili Bölükbaşı Yahya Bey ibn-i Abdullah tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Kapıcılar Bölükbaşı Receb Bey ibn-i Abdullah'a satılmıştır.

³⁴ TS.MA.e. 487/10, Evail R 1006, Safiye Sultan'ın vekili Osman Ağa, onun vekili Bölükbaşı Yahya Bey ibn-i Abdullah tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Kapıcılar Bölükbaşı Receb Bey ibn-i Abdullah'a satılmıştır.

³⁵ TS.MA.e. 1258/33, 27 L 1006, Aişe binti Hüseyin'in vekili Mehmed bin Bali tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Receb Bey ibn-i Abdulmennan'a satılmıştır.

Satın Alınan veya Kiralanan Akaratın Konumu ve Şekli	Fiyatı	Tarih
Sadrazam iken katledilen Hasan Paşa'nın muhallefâtından, Eyüp'te Kiremitçi Süleyman Mahallesi'nde bir tarafı Leblebici Sinan, bir tarafı Alime Hatun mülkleriyle, iki tarafı tarik-i amm ile mahdud, 1 bab beyt-i ulvî, 2 göz değirmeni, ekmek fırını, 1 bab dükkanı, üzerinde çardağı ve ahır muhtevi olan ve Ekmekçi fırını olarak bilinen menzili ekmekçi aletleri ile beraber satın almış. ³⁶	100.000 akçe	19 Ağustos 1598
Üsküdar'da Gülfem Mahallesi'nde Gazanfer Ağa'nın dükkanıyla, Ahmed Bey bin Murad mülküyle ve Süleyman bin Mahmud mülküyle ve umumi yolla mahdud birleşik iki dükkanın tamamını sattı. ³⁷	17.000 akçe	25 Ağustos 1598
Edirne'de esbak saray-ı atik ağası olan Hüsrev Ağa'nın, Hızır Ağa Mahallesi'ndeki mülk menzilini, Tunca nehri üzerinde 6 göz mülk değirmeni, 3 anbarı ve 1 ahır, ve 2 dönüm bostanlığını, geliri daha önce Sultan Selim Darulkurra'sında cüz okunması ve sair masraflar için kurduğu vakfa eklenmek üzere satılmasını vasiyet etmiş. Hac yolunda vefat etmesiyle satılmış. ³⁸	Açık artırma neticesinde 152.500 akçe	10-20 Kasım 1598
Eyüp Vakfına ait, derya kenarında bulunan ve Gazanfer Ağa'nın kiraladığı selhane(mezbaha), harap olmuş ve Gazanfer Ağa tamir etmesi şartıyla doksan seneliğine tekrar kiralamış. ³⁹	Her sene 800 akçe mukataa	30 Kasım 1598
Gazanfer Ağa'nın Kırkçeşme yakınında Hüsam Bey Mahallesi'nde bir tarafı Hüsam Bey vakfına, bir tarafı Durak?-Çavuş ile Sinan Bey Vakfına, bir tarafında umumi yola sınırı olan, dahiliyesinde iki fevkani, iki tahtani evi, mutfığı, su kuyusunu, kenefi bulunan, hariciyesinde ise dört bab odası, iki ahır, su kuyusu, kenefi ve sekiz bab dükkanı bulunan menzilini ve bu menzile bitişik dört bab odaları ile -Mehmed Bey'in İstanbul'da Debbağlar Mahallesi'nde, Haraççı Kara Mehmed Vakfı arsası üzerinde inşa edilip, vakfa senelik 800 akçe mukataası bulunan, bir tarafı Kara Mehmed Vakfına, bir tarafı Kuyumcu Musli odalarına ve iki tarafı umumi yola bitişen, fevkani ve tahtani otuz bab hücreyi, bir bab dükkanı ve iki tatlı su ayazmasını içeren binaları takas ettiler. ⁴⁰	Takas	6 Ekim 1599
Satın Alınan veya Kiralanan Akaratın Konumu ve Şekli	Fiyatı	Tarih
Aynı evin yakınında üç tarafı Gazanfer Ağa'nın mülkü ile ve bir tarafı umumi yolla mahdud, üç bab fevkani, üç bab tahtani odaları, iki matbah, iki kiler, iki fevkani ve iki tahtani, kenefi	65.000 akçe	18-27 Ekim 1601

³⁶ TS.MA.e. 1204/30, 16 M 1007, Yeniçeriler beytümali emini Mehmed Bey ibn-i Cafer tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili müteferrika Mehmed Ağa bin Abdullah'a satılmıştır.

³⁷ TS.MA.e. 1258/34, 22 M 1007, Kendi adına asaleten kardeşleri adına vekaleten Mahmud Çelebi ibn-i Murad tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Mehmed Bey bin Abdullah'a satılmıştır.

³⁸ TS.MA.e. 1051/65, Evasıt-ı R 1007, Mütevellî Ahmed Ağa'nın vekili Hüseyin Bey bin Abdurrahman tarafından Gazanfer Ağa'nın vekili Kapıcı Rüstem Bey ibn-i Abdullah'a satılmıştır.

³⁹ TS.MA.e. 875/24, Evail-i Ca 1007, Eyüp Sultan Vakfı mütevellisi tarafından Gazanfer Ağa'ya kiralanmıştır.

⁴⁰ TS.MA.e. 1263/13, 16 Ra 1008, Kapıcı Mehmed Bey ibn-i Abdulmennan ile Gazanfer Ağa'nın vekili Yusuf Çavuş ibn-i Abdulmennan takas etmişlerdir.

havi olan odaları		
Aynı evlerin yakınında bir tarafı Yayabaşı Ramazan Çelebi ibn-i Süleyman, bir tarafı Gazanfer Ağa mülkleri ve umumi yolla mahdud, iki bab hücreyi, bir bab mahzeni ve bir değirmeni	45.500 akçe	18-27 Ekim 1601
Yenikapı Haricinde bir tarafı Yorganlı Efendi demekle maruf, Seyyid Şeyh Muhyiddin vakfı ile, bir tarafı derya ile bir tarafı Yanaki veled-i Hırsoki mülkü ile mahdud, üç katlı olup üst katında bir hücre ve bir tahtapuş, orta katında bir hücre ve bir sofa, alt katında bir kayıkhanesi, bir mikdar arsa ve bir kenefi bulunan menzili	154.000 akçe Toplam 515.000 akçe	18-27 Ekim 1601
Edirnekapı yakınında Çukurbostan üzerinde 48 bab dükkan ve tahtani ve fevkani 64 bab oda olmak üzere toplam 112 bab bina ⁴¹	10.000 filori	13-22 Şubat 1602

Tablo 1’de verilen dipnotlarda, Gazanfer Ağa’nın vekili olup onun adına alış-veriş yapan kişiler şunlardır; Serrâc-ı Sultânî Mehmed Bey ibn-i Hüseyin, Hasan Bey ibn-i Abdullah, Hasan Ağa bin Abdülmübin, Kapıcı Mustafa bin Osman, Kapıcı Mehmed Bey ibn-i Abdullah, Ömer Çavuş bin Ali, Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa ibn-i Mustafa, Edirne’de bilfiil Bostancıbaşı olan Süleyman Ağa, Şeyhî Bey ibn-i Hasan, Kapıcı Mustafa Bey bin Mehmed, Kapı Kethüdası İsmail Çavuş ibn-i Mustafa, Hüseyin Bey ibn-i Zeynî, Gazanfer Ağa Vakfı mütevellisi Sinan Çavuş bin Abdülmennan, Mustafa Çavuş bin Abdülkerim, Dergah-ı Âlî Kapıcılarından Farisizade Mustafa Bey ibn-i Mehmed, Kapıcılar Bölükbaşı Receb Bey ibn-i Abdullah, Mustafa Çavuş ibn-i Abdülmennan, Kapıcı Rüstem Bey ibn-i Abdullah, Yusuf Çavuş ibn-i Abdülmennan. Gazanfer Ağa için vekaletle akarat satın alma işleminde bulunan en az on dört kişi vardır. Bunların çoğunluğunu sarayda bulunan Kapıcılar oluşturmaktadır. Gazanfer Ağa Vakfı mütevellisi Sinan Çavuş bin Abdülmennan’ın vakıf adına yaptığı üç alış-veriş de buraya kaydedilmiştir. Akarat içinde satın alınan, vakıflardan kiralanan ve takas edilen mülkler bulunmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 2’de Gazanfer Ağa’nın satın aldığı ve kiraladığı akarat için toplamda ne kadar harcadığı yıllara göre verilmiştir. 1585-1590 yılları arasında Gazanfer Ağa’nın satın aldığı akarat 289.000 akçe tutmaktadır. Akarat için 1591-1595 arasında 1.970.000 akçe, 1596-1602 yılları arasında 4.029.500 akçe ve 10.882 filori harcanmıştır. Gazanfer Ağa, 1581’de Sultan III. Murad zamanında Kapı Ağası

⁴¹ TS.MA.e. 875/25, Evasıt-ı Ş 1010, Yeniçeri Ağası Ali Ağa tarafından Gazanfer Ağa’ya satılmıştır.

olduktan sonra akarat satın almaya başlamıştır. III. Murad'ın vefatına kadar satın aldığı akarat çoğalmış ve Sultan III. Mehmed zamanında nüfuzunun artmasına muvazi olarak satın aldığı akaratı da daha fazla olmuştur.

Tablo 2: Yıllara Göre Satın Alınan ve Kiralanan Akaratın Değeri ⁴²

Yıllar	Satın Alınan Akarat		Kiralanan Akarat	
	Filori	Akçe	Filori	Akçe
1585		45.000		
1586		15.000		
1587				18.000
1588		61.000		
1589		88.000		
1590		50.000		12.000
1591		250.000		
1592		670.000		200.000
1593				10.000
1594		390.000		
1595		450.000		
1596		490.000		
1597		2.233.000		
1598	882	568.000		
1599		269.500		
1600				5.000
1601		464.000		
1602	10.000			
Toplam	10.882	6.043.500		245.000

⁴² Tablo 1’deki bilgilere göre hazırlanmıştır.

4.4. Vakfiyesine Göre Vakfın Gelir Kaynakları

Gazanfer Ağa'nın vakfiyesinde belirtilen gelir kaynakları arasında satın aldığı, kiraladığı ve yaptırdığı gayrimenkullerle, Gazanfer Ağa'ya temlik edilen Selanik'teki Kesendire adası bulunmaktadır.

4.4.1. İstanbul'da Bulunan Akarat

Vakfiyede kayıtlı olup İstanbul'da suriçinde bulunan akaratı kırk adet olup aşağıda listelenmiştir.⁴³

1-Ahırkapısına yakın İshakpaşa Mahallesi'nde iki muhavveteli, harem kısmında tahtânî sekiz oda ve fevkânî yirmi beş oda, çifte hamam, beş yerinde akan iki lüle suyu, hariciyesinde tahtânî yedi oda ve fevkânî on odası ve iki mutfak, iki ahır, su kuyusu ve muhavvetesi ve kenifleri ve bir odası ve muhiti olan konak

2-Ayasofya yakınında nakkaşhaneye birleşik, tahtânî ahır, iki mahzeni, fevkânî yirmi dört odası, yol tarafında kapıya birleşik üç dükkân ve üstünde dört oda ve onun üstünde bir büyük odadan oluşan han

3-Tavuk Pazarı'nda Esir Hanı'na birleşik, fevkânî ve tahtânî üçer odaları ve bir mahzeni bulunan mülk ve Esir Pazarı'nın yanında bir dükkân, bir terzi dükkânı, üstlerinde büyük odası olan menzil, Ayasofya vakfına senelik 720 akçe zemin kirası vardır.

4-İstanbul'da Karaman isimli yerde, tahtânî büyük ahır ve fevkânî yirmi altı odayı ve on beş dükkânı olan handır, Ayasofya vakfına senelik 740 akçe arsa kirası vardır.

5-Aya Kapısı yakınında, Yenikapı haricinde, deniz kenarında, fevkânî iki oda, tahtânî beş dükkân ve bir kayıkhanesi olan menzil, Ayasofya vakfına senelik 36 akçe arsa kirası vardır.

6-Yine aynı mahallede fevkânî üç tabaka odalar ki, üst katta bir oda ve tahtapuş, ortada bir oda ve bir sofa, altta da kayıkhanesi, arsa ve kenifi olan menzil

7-Ayakapısı dahilinde Tahta Minare Mahallesi'nde, selamlık kısmında fevkânî iki oda, tahtânî iki oda, iki sofa, ahır, su kuyusu, kenif, dolaplı su kuyusu ve

⁴³ VGMA.d. 1607, Kapı Ağası ve Odabaşı Gazanfer Ağa ibn-i Abdurrahman'ın Vakfiyesidir, vr. 10b-16a.

yoldan köprü ile geçilen harem kısmında fevkânî üç oda, tahtânî üç oda, iki sofa, kiler, mutfak ve hamamı bulunan menzil

8-Yine mezbur menzil yakınında fevkânî iki oda, bir mahzen ve bir şirgan değirmeni bulunan ev

9-Aynı yerde fevkânî üç odası, dehlizi, muhavvetesi, su kuyusu ve kenifi bulunan ev, Pamukcubaşı vakfına senelik 80 akçe arsa kirası vardır.

10-Aynı yerde fevkânî üç oda, tahtânî üç oda, iki mutfak, iki kiler ve kenifleri bulunan ev

11-Topkapısı yakınında harem kısmında tahtânî iki odası, bir hamamı, su kuyusu ve meyve ağaçları bulunan bahçe

12-Langa yakınında Çakır Ağa Mahallesi'nde fevkânî ve tahtânî on dört oda

13- Mezkûr mahallede fevkânî ve tahtânî dokuz oda

14-Ahırkapısı haricinde, surun arkasında ve deniz kenarında bulunan fevkânî iki, tahtânî bir odası ve mahzeni bulunan kayıkhaneye

15-Ayakapısı yakınında Yenikapı haricinde fevkânî iki oda, tahtânî beş dükkân ve bir kayıkhaneden oluşan ev, Ayasofya vakfına senelik 36 akçe arsa kirası vardır.

16-Kızıl Musluk Mahallesi'nde ahır, fevkânî haneyi ve çörekçi fırınıyla muhavveteden oluşan ev

17-Bayezid Camii yakınında üç adet dükkân, Sultan Bayezid Han vakfına senelik 1100 akçe mukataası vardır.

18-İshak Paşa Mahallesi'nde iki muhavvetesi olan ve iç muhavvetesinde üç adet fevkânî odası, fırını, su kuyusu ve kenifi, dış muhavvetesinde fevkânî dört ev, altında bir ahır, kenif ve tahtânî üç odası olan menzil

19-Mezkur mahalde fevkânî ve tahtânî yedi odası ve kenifi olan menzil

20-Mezkur mahallede tahtânî dört oda, arsasının --- vakfına senelik 45 akçe mukataası vardır.

21-Merhum Ali Paşa Camii civarında bir dükkân, Ali Paşa Vakfı'na 45 akçe mukataası vardır.

22-Bit Pazarı yakınında bir adet dükkân, Bayezid Han vakfına senelik 360 akçe mukataası vardır.

23- Aynı mahalde bir dükkân ve yakınında bir dükkân, iki dükkânın Sultan Bayezid vakfına senelik 720 akçe mukataası vardır.

24-Cibali Kapısı haricinde deniz kenarında, fevkânî ve tahtânî müteaddit odaları bulunan menzil

25-Cibali Kapısı haricinde, Sivrikoz Mahallesi'nde deniz kenarında, müteaddit odaları ve akar suyu ve kayıkhanesi olan ev, arsasının Ayasofya vakfına senelik 36 akçe mukataası vardır.

26-Ayakapısı haricinde fevkânî ve tahtânî müteaddit oda ve mahzenleri, kenifi bulunan ev, arsasının Ayasofya vakfına senelik 36 akçe mukataası vardır.

27-Atpazarı yakınında bir ahır, dokuz dükkân ve dükkânların üstünde yedi odası bulunan ev, arsasının Ayasofya vakfına senelik 890 akçe mukataası vardır.

28-Aynı mahalde bir ahır, fevkânî yedi dükkân, dükkânların üstünde yedi adet oda, arsasının Ayasofya vakfına senelik 820 akçe mukataası vardır.

29-Fatih Camii yakınında bir adet kasap dükkânı, arsasının Ayasofya vakfına senelik 720 akçe mukataası vardır.

30-Debbağlar Mahallesi'nde Haraççı Kara Mehmed'in vakıf arsası üzerinde fevkânî ve tahtânî otuz adet oda, bir dükkân, iki tatlı su ayazması ve bir kenifi olan ev, senelik 800 akçe mukataası vardır.

31-Unkapanı haricinde Funda İskeleyi iken Balık Pazarı olan yerde, deniz kenarında, tahtânî on dükkân, Ayasofya vakfına senelik 120 akçe mukataası vardır.

32- Aynı mahalde tahtânî dört dükkân, bir mahzen ve fevkânî bir odadan oluşan menzil, Ayasofya vakfına senelik 80 akçe mukataası vardır.

33-Unkapanı'nda, deniz kenarında on adet balıkçı dükkânı, arsasının Ayasofya vakfına senelik 120 akçe mukataası vardır.

34-İshak Paşa Mahallesi'nde bulunan hamam, Sinan Paşa vakfına senelik 2.000 akçe mukataası vardır.

35-Mezkûr mahaldeki menzil

36-Yine aynı yerde Gazanfer Ağa'nın sarayına yakın menzil

37-Aynı yerdeki Gazanfer Ağa'nın sarayına yakın başka bir menzil

38-Edirnekapısı yakınında Çukurbostan'da yaptırdığı fevkânî ve tahtânî otuz iki adet müteahhilin odaları ve üstlerinde kırk sekiz adet dükkân, Çadırcı Ahmed vakfına senelik 800 akçe mukataası vardır.

39-Kırkçeşme yakınında Hüsam Bey Mahallesi'nde inşa ettiği su kemerinin ve medresenin bitişiğinde dokuz adet oda

40- Kırkçeşme Hüsam Bey Mahallesi'nde bir adet dükkân

4.4.2. Eyüp'te Bulunan Akarat

Vakfın Eyüp'te altı tane akaratı bulunmaktadır ⁴⁴

1-Eyüp İskeleyi yakınında, derya kenarında bir adet selhane, arsasının Ebu Eyyüb Ensarî vakfına senelik 800 akçe mukataası vardır.

2-Aynı yerde, deniz kenarında bir adet selhane, arsasının Ebu Eyyüb Ensarî vakfına senelik 1.500 akçe mukataası vardır.

3-Aynı mahalde bulunan bir adet debbağhane, arsasının Ebu Eyyüb Ensarî vakfına senelik 720 akçe mukataası vardır.

4-Kağıthane'de karlık ve buzluk ve bir kıta tarla, Ebu Eyyüb Ensarî vakfına senelik 260 akçe mukataası vardır.

5-Eyüp'te bulunan bahçe

6-Kiremitçi Süleyman Mahallesi'nde bir adet ekmekçi fırını ve bir adet at değirmeni

4.4.3. Gediz'de Bulunan Akarat

Vakfın Kütahya'nın Gediz ilçesinde bulunan akaratı şunlardır; ⁴⁵

1-Çifte hamam

2-Otuz adet dükkân,

3- Bir kahvehane

4-Bir büyük han

4.4.4. Edirne'de Bulunan Akarat

Vakfın Edirne'de bulunup vakfiyede kayıtlı olan iki akaratı bulunmaktadır. ⁴⁶

1-Hızır Bey Mahallesi'nde müteaddit odaları olan menzil

⁴⁴ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr.16b-17a.

⁴⁵ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 17a.

⁴⁶ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 17a.

2-Çöke Nahiyesi'nde Kara isimli köy yakınında Tunca nehri üzerinde altı göz değirmen, üç ambar, bir ahır ve değirmenin yakınında bir kıta bostanlık⁴⁷

4.4.5. Üsküdar ve Galata'da Bulunan Akarat

Vakfın Üsküdar'da on, Galata'da bir adet akaratı vardır.⁴⁸

1-Selman Ağa Mahallesi'nde bulunan fevkânî ve tahtânî yedi odayı ve on bir dükkânı müstemil menzil

2-Aynı mahallede fevkânî ve tahtânî sekiz adet müteehhil odaları ve bir adet ekmek fırını, bir adet at değirmeni ve fevkânî üç adet oda

3-Gülfem Mahallesi'nde tahtânî üç oda, sekiz dükkân ve fevkânî beş oda

4-Hace Hatun Mahallesi'nde dört fevkânî, iki tahtânî oda, iki sofa, su kuyusu, kenifi bulunan menzil

5-Zeynel Mahallesi'nde iki adet dükkân

6-Üsküdar'da deniz kenarında Papas Bahçesi diye bilinen bahçe

7-Mehmed Paşa Mahallesi'nde leb-i deryada, fevkânî üç oda, tahtânî dört kayık çekçek mevzii bulunan kayıkthane

8-Selman Ağa Mahallesi'nde bulunan, bir dükkânı, bir at değirmeni ve fevkânî iki odası olan fırın

9-Aynı mahallede bir bezirhane ve bir şiruganhane ve iki dükkân ve fevkânî büyük bir oda

10-Kadıköy civarında İbrahim Ağa zaviyesi yakınında iki kıta otuz dönüm bağ, İbrahim Ağa Zaviyesi vakfına senelik 360 akçe mukataası vardır.

11-Galata'da Kuruçeşme'de deniz kenarında harici ve dahili müteaddit odaları, hamamı, akar suyu, kasırları ve üzüm kütüklerini müstemil bahçe

4.4.6. Selanik'te Kesendire Adası

Sultan III. Murad tarafından Gazanfer Ağa'ya temlik edilen, bir tarafında Aya Mamağa köyü, üç tarafında deniz bulunan Kesendire adası⁴⁹

⁴⁷ Bu değirmen Gazanfer Ağa'nın vefatıyla müsadere edilmişse de mütevellinin müdahalesiyle tekrar vakfa iade edilmiştir. TS.MA.e 774/5, 12 Zilkade 1011.

⁴⁸ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 17b-19b.

⁴⁹ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 18b-19a.

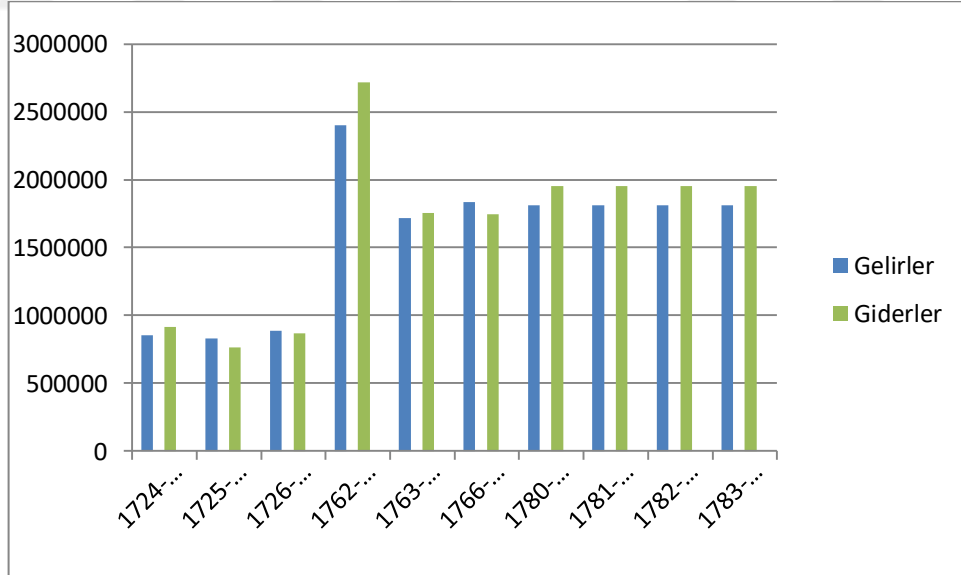
4.5. Gelirlerin Toplanması

Evlerin ve dükkanların ve diğer akaratın gelirlerinin toplanılması cabiler tarafından yapılmaktaydı. Vakfiyesinde dört tane cabi olması şart kılınmıştır. İstanbul'daki vakıf gelirlerini toplayan cabi 5 akçe, Üsküdar'daki vakıf gelirlerini toplayan cabi 3 akçe alması şart kılınmıştır. Rumeli'deki gelirleri toplayan cabi 10 akçe, *cabi-yi süvâr* ise 7 akçe alacaktır.⁵⁰ Evler ve dükkânlar kiraya verileceği zaman iki çeşit kira alınmaktaydı. Birisi yer kirası olup ilk kiralandığında toplu alınan *icare-i zeminedir*. Diğeri de bina için peşin alınan *icare-i muaccele* ve anlaşmaya göre her ay veya her yıl ödenen *icare-i müeccele* idi. Aşağıdaki tabloya göre muhasebe defterlerinde İstanbul'daki kira gelirleri, Üsküdar'daki kira gelirleri gibi toplu şekilde gösterilen ve her yıl yaklaşık aynı olan kısım *icare-i müeccele* ile elde edilen kısımdır. İlk defa kiralandığında verilen ve her yıl farklılık gösteren meblağlar ise *icare-i muaccele*den veya *icare-i zemînen*den elde edilmekteydi.

⁵⁰ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 19b-20a.

Tablo 3: Muhasebe Defterlerinde Yıllara Göre Vakfın Gelir ve Giderleri⁵¹

	Gelirler	Giderler
1724-1725	852.417	916.729
1725-1726	828.414	762.692
1726-1727	884.821	866.553
1762-1763	2.400.376	2.715.176
1763-1764	1.716.576	1.754.609
1766-1767	1.836.996	1.744.920
1780-1781	1.811.448	1.951.167,75
1781-1782	1.811.448	1.951.167,75
1782-1783	1.811.448	1.951.167,75
1783-1784	1.811.448	1.951.167,75

Şekil 1: Vakfın Yıllara Göre Gelir-Gider Grafiği

⁵¹ Ekler kısmında verilen muhasebe defterlerindeki bulunan veriler kullanılmıştır.

Tablo 4: Muhasebe Defterlerine Göre 18. Yüzyılda Vakıf Gelirleri⁵²

Yıllar	Kesendire Adası Gelirleri	İstanbul'dan Topamlan Kıralar	Üsküdar'dan Topamlan Kıralar	İshakpaşa Hamam	Gediz'deki Hamam	Gediz'deki Dükkan Kıraları	Edime'deki Değirmen	Muaccelede Elde Edilen Kıra Gelirleri	Toplam Gelirler
1724-1725	600.000	78.024	29.160	20.880	14.400	4.680	6.000	34.040	852.417
1725-1726	600.000	78.024	29.160	20.880	14.400	4.680	6.000	10.280	828.414
1726-1727	600.000	78.024	29.160	27.360	14.400	4.620	6.000	60.080	884.821
1762-1763	1.560.000	76.176	28.080	23.200	21.600	4.320	3.000	684.000	2.400.376
1763-1764	1.560.000	76.176	28.080	23.400	21.600	4.320	3.000	-	1.716.576
1766-1767	1.680.000	76.176	28.080	23.200	21.600	4.220	3.000	720	1.836.996
1780-1781	1.560.000	76.128	28.400	22.440	21.600	4.200	-	46.350	1.811.448⁵³
1781-1782	1.560.000	76.128	28.400	22.440	21.600	4.200	-	46.350	1.811.448
1782-1783	1.560.000	76.128	28.400	22.440	21.600	4.200	-	46.350	1.811.448
1783-1784	1.560.000	76.128	28.400	22.440	21.600	4.200	-	46.350	1.811.448

4.6. Mefrûzu'l-kalem ve maktû'u'l kadem: Kesendire'de Vakıf Reayası

Osmanlı Devleti'nde miri arazinin yanında bir başka toprak çeşidi de mülk arazi idi. Mülk arazi, genellikle ölü toprakları diriltmekle oluyordu. Ölü toprakları diriltmek, daha çok orman, bataklık, çöl gibi yerleri uygun şartları sağlayarak tarıma açmak manasına geliyordu. Bunun yanında toprağını uzun süre ekmeyen bir köy veya ekilmeyen mezralar da ölü toprak kabul edilip şenlendirilmesi için bir devlet görevlisine verilmekteydi. Devlet görevlilerinin bir toprağı kendilerine temlik ettirmelerinin sebebi vakıf kurarak hayır işleri yapmak olabileceğı gibi, ailesinin

⁵² Ekler arasında kaydedilen muhasebe defterlerine göre düzenlenmiştir.

kullanmasına tahsis etmek de olabilirdi. Mülkün tapu belgesi sayabileceğimiz *temliknamede* toprağın sınırları belirtilir bunun yanında *sınırname* adıyla ayrı bir belge de verilebilirdi. Mülk topraklar ‘‘*mefruzu’l-kalem ve maktu’ul-kadem*’’ muaf idi. Terkipteki ilk tamlama, temlik olunan yerin divan kalemlerinden çıkarıldığını; yani diğer topraklardan alınan vergilerin bu topraklarda vakıf görevlilerince toplandığını, ikincisi ise ayak basmanın yasak olduğunu; yani subaşı, sancakbeyi gibi görevlilerin giremeyeceğini belirtiyordu. Bu durumun vakıf arazilerini yerleşmek için cazip hale getirdiği, toprağını terk eden köylülerin vakıf arazilerine yerleşmesine sebep olduğu ayrıca yerel idareciler giremediği için bazı suçluların kaçarak bu topraklara sığınmasına sebep olduğu belirtilmiştir.⁵⁴

Selanik’te bulunan Kesendire adası, Gazanfer Ağa’ya III. Murad tarafından temlik olunmuştur. Kesendire adasının temlik edildiği tarih tam olarak tesbit edilemese de adanın gelirlerini Gazanfer Ağa adına toplaması için Cebeci Mehmed Bey’e Selanik kadısı tarafından 3-13 Ekim 1587 tarihinde verilen bir hüccet bulunmaktadır. Bu hüccetten anlaşıldığına göre Cebeci Mehmed Bey, adanın bir önceki seneden kalan 11.000 akçe kovan bedelini, Kapıcı Ahmed Bey’e teslim etmiştir. Adanın gelirleri, gelecek yılda da toplaması için Cebeci Mehmed Bey’e 40.000 akçeye mukataaya verilmiştir. Bu belgeye göre mülknamesi 3-13 Ekim 1587’den biraz önce verilmiş olmalıdır.⁵⁵ Vakıf görevlileri dışındaki kişiler, vakfın reayasından vergi almak istediklerinde belgenin kenarına muafnamenin sureti çıkarılmıştır. Bu suretlere göre mülknamenin gereği olarak verilen ve her türlü vergi alınmasını yasaklayan 1-10 Ocak 1588 tarihli muafnamesi ise şu şekildedir;

‘‘*Sûret-i mu’âfnâme-i cezîre-i Kesendire*

Hala Selanik kazâsına tâbi’ Kesendire adası demekle ma’rûf ada ve zikrolunan adalar içinde olan resm-i kışlak ve Metuli nâm karye hudûdu ve sınırı içinde olan arâzi ve mezâri’ ve hukûk ve rûsûmu ile bi’l-fi’il Dersa’âdetimde Kapı Ağası olan iftiharî’l-havâss Gazanfer Ağa dâme uluvvuhüye temlik olunup mufassal mülknâme-i hümayûn verilmeğın ol-mülknâme mücebince muafnâme rica etmeğın muafnâme verdim ve buyurdum ki zikrolunan adanın ve karyenin içinde temlik olan re’âya ve evlâd-ı evlâd-ı re’âya ve gayrı avârizdan ve celb-i kassâblıktan ve sarraf

⁵⁴ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c. 1, s. 163-166.

⁵⁵ TS.MA.e. 1041/43, Evail-i Zilkade 995.

ve madenci ve kömürcü ve yarıcı yazılmaktan ve bağcı ve küreci olmakdan ve cerâhor ve azeplikten ve araba çıkarmaktan ve hisâr yapmaktan ve kılavuzluktan ve bekçilikten ve ulaktan ve arpa ve saman teklîfinden ve kereste kestirilmekten ve acemi oğlanı alınmaktan ve bilcümle amme-i avâriz-ı dîvâniyeden ve kâffe-i tekâlîf-i örfiyeden mu ‘âf ve müsellemler olup dahl olunmaya. Eğer zikrolunan tekâlîfden gayri bir husus için emr-i şerîfimde bu aynı ile tasrîh olunmamıştır deyu rencîde ederler ise indillahi te‘âla a‘dâd-ı mücriminden ma‘dûd oluna fî evâil-i şehr-i Saferü’l-hayr sene sitte ve tis‘în ve tis‘a-mie

Bâ-hatt-ı tevki‘î’ ⁵⁶

Aşağıda da görüleceği üzere yerel idareciler, vakıf ahalisine karışmaktan geri durmuyor ve vergi almak istiyorlardı. 17 Nisan 1605’de, Babüssaade Ağası ve vakıf nazırı Mustafa Ağa tarafından, sancakbeylerinin mülknameye aykırı olarak, Gazanfer Ağa vakfına ait topraklara karıştıkları için vakıf görevlisinin, gelirleri toplayamadığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine Selanik kadısına, sancakbeylerinin, vakıf reayasının işlerine karıştırılmaması ve vakıf gelirlerinden her ne alındıysa iade edilmesi emredilmiştir.⁵⁷ 4 Ekim 1605 tarihli, I. Ahmed tarafından Selanik kadısına gönderilen bir emirden anlaşıldığına göre, Kesendire adasının Gazanfer Ağa’ya temlik edilmesinden sonra adaya reayanın gelmesiyle mamur olmuştur. Gazanfer Ağa adanın gelirlerinin bir kısmının vakfa, zevaidinin de Hazine-i Amire’ye teslim edilmesini şart etmiştir. 1605 senesine kadar vergiler bu şekilde toplanırken Başdefterdar Ahmed Paşa, Rumeli’de vergi toplarken Selanik kazasına gelmiş ve Selanik kadısını Kesendire adasının zevaidini tahsil ettirmek için göndermiştir. Selanik kadısı, Kesendirelilerden, diğer vakıf reayaları gibi ödemekte oldukları avarızı, daha önce yazılan celeb koyunları, adada bulunan bin altı yüz adet zımmiden alınan bedel-i hamrı, ziyade-i cizyeleri, fetva ile yazılan diğer ziyadeleri ve cülus-ı hümayun ziyadesini talep etmiştir. Adada bulunan reaya ise tüm bu vergiler kaç akçe eder ise karşılığında Matbah-ı Amire’ye buğday vermeyi ve navul gemisini de kendileri kiralayarak göndermeyi teklif etmişlerdir. Defterdarın hesabına göre vergilerin nakit olarak karşılığı olan 6 yük akçe yerine 12.000 İstanbulî kile buğdayı her sene göndermek üzere anlaşmışlardır. Bu 12.000 kile buğday karşılığında her

⁵⁶ AE.SMHD.I 171/13109, C.EV. 134/6681, C.EV. 648/32665.

⁵⁷ MD. n. 75/67, 28 Zilkade 1013.

türlü vergiden muaf kılınmışlardır.⁵⁸ Babüssaade Ağası olan Mustafa Ağa, 26 Mayıs 1607’de gönderdiği arzında, korsan gemilerinin gelip reayadan buğdaylarını aldıklarını, reayanın vermeyi taahhüt ettikleri 12.000 kileyi ödeyemediğini ve ahalinin bu sebeple dağıldığını bildirmiştir. Bunun üzerine Selanik kadısına gönderilen emirde, vakıf reayasının verdikleri buğdayın 9.000 kileye indirildiği bildirilmiştir.⁵⁹ Kesendire’de Gazanfer Ağa’nın vakfına ait toprakları kiralayıp işleyen Aynaroz adası ruhbanları ölünce, vakıf görevlisi bu toprakları isteyen kişilere tapuya vermek istemiş. Diğer rahipler ise bu topraklar kiliseye vakıftır diye başkalarına verilmesine mani olmak istemişler. Rahiplerin bu kanunsuz hareketine mani olması ve vakıf zabitanın dilediğine tapuya vermesini sağlaması için Babüssaade Ağası Osman Ağa’nın talebi üzerine Selanik kadısına gönderilmek üzere 13-23 Aralık 1613’de tarihli ferman kaleme alınmıştır.⁶⁰ 1614-1615 senesine ait mühimme kaydından, Babüssaade Ağası Osman Ağa’nın Kesendire adasında ikamet eden keşişlerin ürettikleri buğdayı Aynaroz rahiplerine gönderdiklerini, onların da buğdayı *küffâr-ı hâksâra* sattıklarını bildirdiği anlaşılmaktadır. Osman Ağa, Kesendire adasından Aynaroz rahiplerine gönderilen buğdayın un yapılarak gönderilmesi hakkında hüküm verilmesini istemiştir. Bunun üzerine ahaliye Kesendire’de un yapıp göndermeleri emredilmiştir.⁶¹ Selanik kadısına 14 Haziran 1615’de gönderilen fermanda, Kesendire adası reayasının Matbah-ı Amire’ye gönderdikleri 9.000 kilenin bu sene de gönderilmesi için Marmara adası zımmilerinden bir reis tayin edildiği ve ahalinin tedarik ettiği navul gemilerine 3.000 kile yükletildiği bildirilerek, geri kalan kısmın da gönderilmesi emredilmiştir.⁶² Selanik kadısına gönderilen 8 Aralık 1615 tarihli bir başka fermanda ise, Kesendire ahalisinin Matbah-ı Amire’ye gönderdiği 9.000 kile buğdayın gönderilmesine ihtimam gösterilmesi emredilmiştir. Marmara adasından zımmi bir reis gönderildiği kalan 6.000 kile buğdayın da gemiye yükletilerek İstanbul’a gönderilmesi ve anbar-ı amireye koyulması emredilmiştir.⁶³ Kim tarafından yapıldığı bilinmeyen başka bir arzda ise Kesendire ahalisinin vakfa vergilerini verdikten sonra her sene Matbah-ı

⁵⁸ TS.MA.d. 1580, s. 5-6, 21 Cemaziyelevvel 1014.

⁵⁹ TS.MA.d. 1580, s. 7, 29 Muharrem 1016.

⁶⁰ TS.MA.e. 774/8/5, Evahir-i Zilkade 1022.

⁶¹ MD.n. 80/232. (1023)

⁶² TS.MA.e. 889/4, 17 Cemaziyelevvel 1024.

⁶³ TS.MA.e. 716/62, 17 Zilkade 1024.

Amire'ye 9.000 kile buğday verdikleri bunun karşılığında her türlü vergiden muaf oldukları belirtilmiş. Buna rağmen vakıf reayasına peksimet teklif edildiği ve reayanın peksimet vermeye kudretleri olmadığı bildirilmiştir.⁶⁴ Babüssaade Ağası Mustafa Ağa'nın arzında, Kesendire ahalisinin her sene Matbah-ı Amire'ye 9.000 kile buğdayı gemilerle gönderdikten sonra bütün vergilerden muaf oldukları belirtilmiştir. Acemi oğlanı devşirmeye gelenler, adada bulunan vakıf reayası muaf olduğu halde, Kesendire ahalisinden de acemi oğlanı yazmak istemişlerdir. Bu halin muafnameye aykırı olması sebebiyle Kesendire'den acemi oğlanı yazılmaması, ahalinin ellerindeki temessüklerine göre hareket edilmesi emredilmiştir.⁶⁵ 2 Temmuz 1626 tarihli belgede, Kesendire adasından gönderilen 10.000 akçe cep harçlığının teslim alındığı ve temessük olmak üzere hükm-i hümayun verildiği belirtildiğine göre bu tarihten sonra vergiler tekrar nakdi olarak toplanılmaya başlanılmıştır.⁶⁶

Vakıf reayasından alınan vergilerden bazen feragat edilmesi gerekmiştir. Çünkü vergileri ödeyemeyen reaya *perişan ve perakende* oluyor, başka yerlere firar ediyordu. Bu sebeple vergiler hiç toplanamadığı için vakfa zararı daha fazla oluyordu. Mehmed Ağa ile Selanik kadısına gönderilen emirde, Kesendire adasında on sekiz kişinin zimmetinde 1650 senesi mahsulünden 19.000 kuruş kaldığı bildirilmiş ve kadıdan, mübaşir Mehmed Ağa'ya vergileri tahsil ettirip göndermesi istenmiştir. Selanik kadısı ise ilamında üzerlerinde vakıf parası kalan reayadan bazılarının öldüğünü bazılarının da firar ettiğini söylemiştir. Kadı efendi, mübaşir Mehmed Ağa'nın bu vergileri toplayamayacağını söylediğini fakat onun yerine vakıf mütevellisi olan Arslan Ağa'nın padişahın emri yerine gelsin diye toplamaya çalıştığını belirtmiştir. Arslan Ağa'nın 25 Kasım 1650'de 3.000 kuruş toplayıp gönderdiğini, geri kalanı da tahsil ettikçe göndermeyi taahhüt ettiğini belirten kadı efendi, belirtilen miktarın şu anda reayadan toplanması halinde hepsinin dağılacığını, kendi arzusunun ise reayanın rahat ettirilerek dağılmalarının önlenmesi olduğunu belirtmiştir.⁶⁷ 1657-1658 senesinde ise Babüssaade Ağasının teslim ettiği rikab-ı hümayun akçesinin 25 kese akçesi Gazanfer Ağa Vakfından alındığı belirtilmiştir.⁶⁸

⁶⁴ TS.MA.e. 774/8/3.

⁶⁵ MD.n. 79/485.

⁶⁶ TS.MA.e. 394/21, 7 Şevval 1035.

⁶⁷ TS.MA.e. 774/8/4.

⁶⁸ MD.n. 92/272, 22 Ramazan 1028.

Mütevelli Arslan Ağa, Kesendire'den her sene alınan 15 yük akçeye ilaveten gulamiye adında 5 yük akçe daha alındığı için vakıf ahalisinin yerlerini terkettiğini belirterek gulamiyenin alınmamasını istemiştir. Bunun üzerine verginin 3 yük akçe azaltılması emredilmiştir.⁶⁹

Vakıf geliri toplayan görevli ile ahalinin anlaşamadıkları meseleler de vardı. Bazen ahalden bazıları vergi vermek istemiyordu. Kesendire adasında bulunan iki köyden bazı zımmiler daha önce Kesendire adasındaki köylerin 1688 senesinden beri voyvodası olan El-Hac Receb isimli kişiden şikâyetçi olmuşlardır. Durumu öğrenmek için gönderilen görevli, olay mahalline varınca şikâyet eden kişiler gelmemişler ve şikâyetlerinde yalancı oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun haricinde üç adet köyün ahalisinin Frenklerle işbirliği içinde olup voyvodalarına itaat etmedikleri ve harp aletleriyle vakfın diğer köylerindeki reayayı da rahatsız ettikleri anlaşılmıştır. İtaat etmeleri emredilince görevliye saldırmışlardır. Daha sonra içlerinden hatırı sayılır birkaç kişiyi İstanbul'a göndererek yeni bir görevlinin mahallinde durumu çözmesi için gönderilmesini istemişlerdir. Babüssaade Ağası Safer Ağa, voyvoda üzerinde reayanın hakları çıkarsa sahiplerine verilmesi, hakları verildikten sonra hala bu şekilde fesat çıkarmaya devam edenler olursa yakalanıp hapsedilmeleri için hüküm verilmesini istemiştir. Safer Ağa'nın bildirdiği şekilde halledilmesi için 9-19 Haziran 1699 tarihli hüküm verilmiştir.⁷⁰ Kesendire'de oturan rahipler *resm-i kışlak* bize aittir diyerek 1710-1711, 1711-1712, 1712-1713 senelerinde, adadaki kışlakların gelirini toplayan vakıf zabiti Osman'dan, parayı zorla almışlardır. Osman'ın bu durumu ilam etmesi üzerine, vakfın nazırı olan Babüssaade Ağası, Selanik kadısına, rahiplerin aldıkları paranın Osman'a iade edilmesi hakkında müekked hüküm verilmesini arz etmiştir. Belgenin derkenarında muafname bulunmaktadır. Muafnamenin yanındaki diğer kayıta da manastırdaki ruhbanların ettikleri tarlaları ve kullandıkları çayırları, yaylakları, kışlakları kullanıp, öşr-i salariyelerini verdikten sonra tarlalara ve diğer alanlara karışmamaları ve tapu talep etmemeleri ferman olunduğu için yeni deftere kaydedildiği belirtilmiştir. Derkenara göre emrinin verilmesi buyurulmuştur.⁷¹

⁶⁹ MD.n. 89/210. (1053)

⁷⁰ MD.n. 110/2324.

⁷¹ C.EV. 648/32665.

Vakıfların tahririne çıkan Sunullah Efendi'nin, cizye malının beytülmale ait olup sadece sefer için kullanılması gerektiğini söylediği nakledilmiştir. Bu fetva üzerine 1690-1691 senesinde adada bulunanların cizyesi vakıf tarafından değil devlet tarafından toplanmış, gelirlerde azalma olunca Haremeyn'e gönderilen miktar da birkaç sene gönderilememiştir. Belgede vakfın vakfiyesinde, Kesendire adasının dörtte bir gelirinin Haremeyn fukarasına verilmesinin şart koşulduğu aktarılır. Bu karar sebebiyle vergi toplanamadığı için vâkıfın vakfiyede belirtilen şartları yerine getirilemeyince, geçen senelerden kalan kısım padişah tarafından karşılanmış ve 1711-1712 senesinden sonra, her sene cizye malından vakfa 2.500 kuruş verilmesi emredilmiştir. Belgenin devamında 1718 senesinde, 4.500 kuruşa satılan Kesendire mukataasının dörtte biri 1.125 kuruş olduğu belirtilir. Gazanfer Ağa'nın şartına göre dörtte birlik geliri olan 1.125 kuruşa vakfın diğer gelirlerinden 375 kuruş daha ilave edilerek 1.500 kuruş Haremeyn için 1.000 kuruş da rikabiye için alınarak vâkıfın şartı yerine getirilmeye çalışılmıştır. Cizye Kalemi'nden de Kesendire adasında bulunan zımmilerden alınan cizye gelirlerin terkini için 1716 senesinde vakfa ve Cizye kalemine ayrı ayrı kaimelerle haber verilmesi Evkaf Muhasebecisi tarafından bildirilmiştir. Bunun üzerine sadır olan fermanla beraber Cizye Kalemine, vakfa ve Haremeyn Mukataası Kalemine, 5 Temmuz 1716'da ilm-i haber kaimesi gönderilmiştir. Vakfa ait gelirlerin Cizye Kalemi'nden terkin edilerek düşülmesi için Edirne'de, seferde bulunan orduya da ilm-i haber kaimesi gönderilmiştir. Ancak Varadin vakasına tesadüf ettiği için Cizye Kalemi'nden terkin edilmeyerek olduğu gibi kaldığı belirtilmektedir. 6 Aralık 1718'de bu ilam üzerine Cizye Kalemi'nden düşülmesi ve herhangi bir anlaşmazlık halinde bu emrin derkenardan çıkarılarak gösterilmesi istenmektedir.⁷² Gazanfer Ağa Vakfı'nın gelir ve giderleri kontrol edilince, gelirlerin vazifelilere, diğer masraflara, Haremeyn akçesine ve rikabiye yettiği ancak Kesendire adası gelirlerinden Haremeyn fukarasına tahsis edilen dörtte birlik kısma yetmediği görülmüştür. Daha önce Kesendire adasının mukataası cizye gelirleriyle beraber 10.000 kuruşa iltizama verildiği belirtilmektedir. 10.000 kuruşun dörtte biri olan 2.500 kuruş karşılığında Kesendire adasının bütün vergilerden muaf olmasına rağmen Selanik vilayetinden bazı kimseler Kesendire adasından iştirat talep

⁷² C.EV. 507/25632.

etmişlerdir. Bu durumun bildirilmesi üzerine derkenardaki muafnameye bakılmış ve tüm vergilerden muaf oldukları belirtilmiştir. Kesendire adasından iştirâ talep olunmaması hakkında Sultan Mustafa zamanında ve Sultan III. Ahmed zamanında fermanlar verildiği kaydedilmektedir. Sultan I. Mahmud'un cülusunda da Kesendire reayası, derkenardan bu emirlerin kaydının çıkarılıp yeni hatt-ı hümayun verilmesini istemektedirler. Vakıf nazırı Mustafa Ağa'ya ahalinin bildirmesinden sonra Babüssaade Ağası Mustafa Ağa durumu arz etmiştir. Mustafa Ağa'nın arzı üzerine 25 Şubat 1731'de arzda belirtildiği şekliyle hükmün yazılıp verilmesi emredilmiştir.⁷³ Mütevellî tarafından mültezime verilen bir temessükte de, 12 Mart 1741'den, 11 Mart 1743'e kadar üç sene müddetle senelik 5.500 kuruşa iltizama verildiği ve mültezimin vergileri toplamaya mani olunmaması yazılıdır.⁷⁴

Muaf olan vakıf reayası ile Selanik ayanı arasında vergi sebebiyle anlaşmazlık çıkmaktaydı. Bu anlaşmazlıklardan birisi de İstanbul'un ihtiyacı için Selanik kazasından talep edilen iştirâ hakkındaydı. Selanik adasından 49.780 kile buğday satın alınması emredilmiştir. Yerel idareciler Kesendire ahalisinin vermesi gereken kısım olarak da 3.700 kile belirlemişler ve ahaliden talep etmişlerdir. Vakıf ahalisi ise 1751-1752 senesinde bu iştirâdan muaf tutulduklarını ve hisselerine düşen payın 1752-1753'de affedilmesini istemişlerdir. Merkezden kayıtlara bakıldığında 1731-1732 senesinde ve 1690-1691 senesinde de ahaliden iştirâ talep ederek rencide edilmemeleriyle ilgili emir verildiği görülmüştür. Muafnamesi de derkenar edilmiş ve defterdar efendinin bildirdiği üzere telhisinin verilmesi emredilmiştir. 1752 senesinde de Kesendire ahalisinin buğday vermemeleri için daha önce verilen emir 19 Mart 1752'de de yenilenmiştir.⁷⁵ 30 Aralık 1756'da Babüssaade Ağası Ali Ağa tarafından yapılan arzda, Kesendire'deki vakıf gelirlerinden 1.500 kuruş Haremeyn'e, 1.000 kuruş rikab-ı hümayuna ve 500 kuruş da Haremeyn fukarasına surre gönderildiği için vakıf reayasının bütün vergilerden muaf olduğu belirtilmiştir. Bundan evvel Selanik ayanı tarafından ahaliye müdahale edilmemesi hakkında ferman sadır olmasına rağmen yine müdahale etmeye devam ettikleri kaydedilmiştir. Selanik kadısına ve valisine hitaben, ayanın ahaliye karışmaması hakkında tekrar

⁷³ C.EV. 537/27141.

⁷⁴ TS.MA.e. 875/33.

⁷⁵ AE.SMHD.I 171/13109.

hüküm verilmesi için 30 Aralık 1756'da Babüssaade Ağası Ali Ağa arz etmiştir. Belgenin derkenarında Selanik sancağı mutasarrıfına 1754-1755'de bu konuyla ilgili gönderilen hüküm vardır. 20 Ağustos 1757'de burada belirtilen durumun hilafına kaydı bulunmadığı belirtilmiştir.⁷⁶ 1 Mayıs 1767 tarihli başka bir belgeden, vakıf ahalisinin bulundukları yerden başka memleketlere gittikleri ve bu durumun vakıf gelirlerinde noksanlığa sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte Babüssaade Ağası ve vakıf nazırı olan Mustafa Ağa vakıf reayasının nerede bulunurlarsa geri getirilmeleri için Selanik kadısına hüküm verilmesini istemiştir.⁷⁷

Vakıf mütevellisi Cafer Ağa tarafından verilen arzda, Kesendire'de bulunan on iki adet köyün ve yine Kesendire'de bulunup, Aynaroz rahipleri tarafından işletilen on altı adet vakıf çiftliğinin gelirlerinin vakfa ait olduğu belirtilmiştir. Kadimden beri Selanik kazasından mübayaa olunan buğday, 1721-1722 senesinde vakıf köylerine ve rahiplerin işlettikleri çiftliklere eşit olarak paylaştırılmıştır. Aynaroz rahipleri yeni yapılan tahrirde bu on altı adet vakıf çiftliğini de başka köylerde mülkname ile kendilerine temlik edilen çiftlikler gibi göstermişler ve mübayaa için istenilen buğdayı ve diğer vergileri vermek istememişlerdir. Bu sebeple mübayaa için rahiplerin işlettiği çiftliklerden alınmakta olan buğday da vakıf reayasından talep edilmiştir. Vakıf reayasından istenilen buğdayı vermekte güçlük çeken ahalinin köylerini terk etmesi sebebiyle vakıf gelirlerinde azalma olacağı Selanik kadısı tarafından bildirilmiştir. Cafer Efendi bu yolsuzluğun daha önce Eflak Kapı Kethüdası olan İstoraki oğlu isimli zımmi vasıtasıyla ve Bostancıbaşı Ahmed Ağa'nın ilamıyla mahkemede duruşma yapılmadan, sadece rahiplerin sözleri üzerine gerçekleştiğini belirtmiştir. Müteveli Cafer Efendi, yapılacak olan yeni tahrirde, aslında vakfa ait olup ruhbanlara ait olduğu iddia edilen çiftliklerin, ruhbanlardan alınarak tekrar vakfa iade edilmesini istemiştir. 17 Mayıs 1767'de defterdardan daha önce verilen emirlerin kayıtlarını çıkarması istenmiştir. Belgenin sağ kısmına rahiplerin verdikleri vergilerle ilgili kayıtlar çıkarılmıştır. Cafer Ağa'nın arzının alt ve üst kısmında daha önce Bostancıbaşı vasıtasıyla Selanik mutasarrıfına ve Selanik kadısına verilen emrin sureti bulunmaktadır. Belgedeki buyrulduda, yeni yapılacak olan tahrirde, belgede bulunan kayıtlar ve şartlara göre düzenlenmesi

⁷⁶ C.EV. 143/7134.

⁷⁷ C.EV. 37/1832.

istenilmektedir.⁷⁸ Babüssaade Ağası Mehmed Ağa'nın arzı üzerine Selanik mutasarrıfı ve kadısına verilen hükümden anlaşıldığına göre, 1783 senesinde vakıf gelirleri hassa hasekilerden Ahmed'e iltizam edilmiştir. Haseki Ahmed ile Kesendire'de bulunan vakfa ait kışlakların gelirlerine el koymak isteyen Selanik peştemalciler esnafı ahi babası El-hac Ahmed arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Belgede Kesendire ahalisinin vakıfla ilgili davalarına Edirne'de Haremeyn Müfettişi vekili veya İstanbul'da Haremeyn Müfettişi tarafından görülmesi gerektiğiyle alakalı daha önce ferman verildiği belirtilmiştir. Kocabaşı ve bazı fesatçılar, diğer köy ve kaza ahalilerini tahrik edip, Haremeyn Müfettişi yerine Selanik ve Rumeli'de bulunan kadılara şikâyet etmişlerdir. Kadılardan aldıkları belgelerle mübaşir tayin ettirmişlerdir. Bu mübaşirler ise vakıf köylerinde uzun zaman kalıp, ahaliden bedava yem, saman istemekte ayrıca *hizmet* adı altında akçe almaktadırlar. Mübaşirlerin bu talepleri reyanın dağılmasına, dolayısıyla vakıf gelirlerinin azalarak vâkıfın şartlarının yerine getirilememesine sebep olmaktadır. 1779-1780 senesinde de bu hususla alakalı emir verildiği derkenarda görülmüştür. 12 Ekim 1783'de davaların Haremeyn Müfettişi vasıtasıyla görülmesi ve vakıf topraklarına başka kişiler tarafından karışılmaması hakkında Selanik mutasarrıfına ve kadısına hüküm verilmiştir.⁷⁹ Babüssaade Ağası Osman Ağa, Kesendire adasında bulunan reyanın, sefer zamanları verilen vergi haricinde padişah emriyle istenilen verginin karşılığı olarak yıllık 1000 kuruşa anlaştıklarını belirtmektedir. Yıllık 1000 kuruş verdikten sonra Kesendire adasında bulunan ahaliden, başka vergi alınmamasına dair daha önce üzerinde hatt-ı hümayun bulunan padişah emri bulunduğunu belirtmektedir. Osman Ağa'nın bildirdiğine göre, Selanik ayanının kendi ticaretleri için Selanik mutasarrıfına vergeldikleri odun, arpa ve padişah emriyle sefer için alınan diğer vergileri bulunmaktadır. Sefer için alınan vergilerden Selanik sancağında bulunan diğer kazaların payına düşen kısmı azaltmak için Kesendire ahalisinden, zorla yüksek miktarda vergi almak istemektedirler. Bu vergiyi ödemeye güçleri yetmeyen ahali üzerinde büyük miktarda borç birikmiştir. Bu durum devam edecek olursa vakıf ahalisinin dağılacağını, vakıf ahalisi dağılınca da vakıf hizmetlerinin aksayacağını belirten Osman Ağa, Kesendire'de bulunan reyanın sefer zamanında verilen vergi

⁷⁸ TS.MA.e. 774/8/1.

⁷⁹ C.EV. 301/15344.

karşılığında yıllık 500 kuruş vermeleri hakkında emir verilmesini istemektedir. 19 Ekim 1787'de defterdardan bu istidanın benzeri var ise kayıtlardan çıkarılması istenilmiştir. Belgenin derkenarında sağ tarafta daha önce bu konuyla ilgili verilen ferman kaydı, sol tarafta ise bu istidanın benzerinin kaydı çıkarılmıştır.⁸⁰

2 Kasım 1787 tarihli belgede de Osman Ağa'nın arzında, vakıf malını korumakla ilgili belirttiği konular nakledilmiş ve emr-i şerif verilmesiyle ilgili talebi belirtilmiştir. Belgenin devamında Hazine-i Amire'deki defterler kontrol edilince, 1786-1787 ve 1787-1788 senelerinde, sefer ihtiyaçları için Aynaroz adasındaki rahiplere 2500 kuruş ve Kesendire adasında bulunan reayaya da 2500 kuruş olmak üzere toplamda yıllık 5000 kuruş vergi yazıldığı görülmüştür. Sefer zamanlarında talep edilen vergilerin vakıf olsun veya olmasın veya has arazi olsun veya olmasın fark gözetilmeksizin herkesten alındığı belirtilmiştir. Selanik kazasından sefer için istenilen verginin ne kadarının Kesendire ahalisine düştüğünün belirlenerek Dersaadet'e bildirilmesi için 2 Kasım 1787'de ferman çıkarılmıştır.⁸¹ Babüssaade Ağası'nın nezaretinde olan Kesendire adasında bulunan Gazanfer Ağa Vakfı reayasının, avarız, bedel-i nüzul ve cizyelerini verdikten sonra barış zamanlarında imdadiye adı altında dört taksit ile senede 1.000 kuruş, sefer zamanlarında ise 750 kuruş vermek üzere daha önce anlaştıkları belirtilmektedir. Buna rağmen Selanik ileri gelenleri Kesendire ahalisine senede 20.000 kuruş vergi yazıp zorla tahsil etmekte olduklarını bildirmek için vakıf reayasından birkaç kişi vakıf nazırı olan Babüssaade Ağası Osman Ağa'nın yanına gelmişlerdir. Osman Ağa ahalinin her sene barış zamanlarında verdikleri 1.000 kuruş imdadiyenin 200 kuruş artırılması, sefer zamanlarında ayriyeten verdikleri 750 kuruşun da 500 kuruş artırılmasını ve Selanikliler'e verilen emrin iptal edilmesini istemiştir. Osman Ağa'nın sunduğu takririn üzerine kayıtları çıkarılmış ve münasip bir şekilde meselenin çözülmesi için Selanik'e gönderilmiştir. Selanik'te de herkesin üzerine eşit şekilde paylaştırılması hakkındaki daha önce verilen ferman gösterilmiştir. Belgenin devamında belirtildiğine göre, 1717-1718 yılında Selanik'te yapılan tahrirde, Kesendire'de bulunan on beş köyde 150 adet avarız ve nüzul hanesi olduğu ve Selanik'te bulunan diğer yerlerle beraber eşit şekilde vergi vermeleri kararlaştırılmış iken, bu şekilde

⁸⁰ C.ML. 546/22438/3.

⁸¹ C.ML. 546/22438/1, C.ML. 546/22438/2.

alınacak olursa vakfa zararı olacağı için bu karardan vazgeçilmiştir. Avarız, nüzul, cizye ve sefer zamanlarında verilen vergi dışında Selanik kazasına yazılan vergiden, Kesendire ahalisine düşen kısım yerine yılda 1.000 kuruş maktu vergi vermelerine karar verilmiştir. 1758-1759 senesinde çıkarılan yeni kanuna göre ise sultanlar ile vezir vakıflarının reayaları, ve padişah haslarında bulunan reayaların muafiyetleri köprü, derbent, han tamirine, madenlere, ocaklara ve menzil hizmetlerine dair ise kaldırılmış, başka bir hizmet karşılığı ise devam ettirilmiştir. Bundan sonra avarız ve padişah emriyle olan diğer vergiler eşit olarak taksim edilmesine karar verilmiştir. Anlaşmazlığın çözümü için, 1758-1759 yılında, bu nizamın çıkarıldığı zaman Rumeli Defteri Nazırı olan Tersane Emini Yenişehirli Mustafa Bey'e sorulmuştur. Yenişehirli Mustafa Bey, Kesendirelilerin verdikleri maktu verginin kaldırıldığını ve Selanik kazasına yazılan vergilerden hisselerine düşeni ödemeleri gerektiğini söylemiştir. Bu maktu verginin kaldırılıp 1797-1798 senesinde verilen emr-i şerife göre, Selanik sancağında bulunan diğer yerlerin ahalileriyle eşit şekilde paylaştırılınca, Kesendire ahalisinin 1.500 kuruş barış zamanlarında, 3.000 kuruş da savaş zamanlarında vergi vermeleri gerektiği anlaşılmıştır. Ekim/Kasım 1799'da da iki yıl önce verilen bu emrin kaydı mevkufattan çıkarılıp, sureti alınarak üzerine hatt-ı şerif yazılarak bu belgenin gereğinin yapılması emredilmiştir. Selanik sancağı mutasarrıfı Osman Paşa'nın yazdığı tahriratta ise, Selanik kazasına yazılan verginin kemale eriştiğini, Kesendire ahalisi hisselerine düşen kısmı ödemezlerse diğer reayanın bu hisseyi de ödemek zorunda kalacağı için vergiyi ödemekte güçlük çekeceklerini bildirmiştir. Selanik ileri gelenlerinin, ocaklıların ve reayanın daha önce çıkan emir gereği muaf ve muaf olmayan herkesin eşit ödemesini istediklerini bildirmiştir. Gerekli olan kayıtlara bakıldıktan sonra gereğinin hakkaniyetle ve hızlıca yerine getirilmesi hakkında ferman çıktığı için Babüssaade Ağası Osman Ağa'dan tekrar sorulmuş o da savaş zamanında 3.000, barış zamanında 1.500 kuruş olarak düzenlendiğini bildirmiştir. Bu şekilde arz edildikten sonra sorunun çözümü için padişahın emri beklenmektedir.⁸² Selanik ileri gelenleri, Kesendire adasında bulunun reayanın, sefer zamanında ödemesi gereken 3.000 kuruş, barış zamanında verdikleri 1.500 kuruş ve buğday mübayaası için vergeldikleri 700 kuruş haricinde

⁸² AE.S.SLM.III. 400/23065.

başka vergiler istemişlerdir. Vakıf reayası bu durumu Babüssaade Ağası Mustafa Ağa'ya bildirmiştir. Mustafa Ağa da vakıf için alınan vergilerle Haremeyn akçesi, Rikabiye akçesi, surre ile gönderilen miktar ve Babüssaade Ağası dolabına sülüs-i mal akçesinin ödenmekte olduğunu arz etmiştir. Mustafa Ağa, ahalinin dağılmasıyla vakfın zarara uğrayacağını belirterek 1799-1800 senesinde bu meseleyle ilgili emr-i şerif verildiğini bildirmekte ve vakıf reayasına müdahale edilmemesi için tekrar te'kidemr-i şerif verilmesini istemektedir. 17 Ocak 1808 tarihinde tezkere ve ilmihaber yazılmıştır. Padişah hattıyla Mustafa Ağa'nın arzına göre emir çıkarılması tenbih edilmiştir.⁸³

Kesendire adasıyla ilgili tarihi tespit edilemeyen belgeler de bulunmaktadır. Bunlardan birisinde, Kesendire ahalisinden bazılarının işlettikleri vakıf tarlalarını Aynaroz Manastırları'na vakfettikleri kaydedilmektedir. Bunun sahih ve caiz olmadığı belirtilerek, vakfa zarar verdiği, Haremeyn Müfettişi huzurunda iki tarafın da belgelerine bakılarak karar verilmesi vakıf nazırı olan Babüssaade Ağası tarafından padişaha bildirilmiştir.⁸⁴ Babüssaade Ağası Ahmed Ağa'nın tarihi bilinmeyen arzında ise, Kesendire toprağını ekip biçen Aynaroz keşişlerinden her sene 1.000 kuruş, değirmenlerinden 550'şer akçe ve bağlarının vergilerini bu zamana kadar vermekte oldukları halde şimdi vermeyip, Selanik kadısı huzurunda muhakeme olundukları ve vermemelerine hükmedildiği belirtilmiştir. Vergilerini vermemeleri halinde ise 10 yük ceyb-i hümayun akçesi, 5 yük Haremeyn akçesi ve vakıf malında eksikliğe sebep olduğu ve vergeldikleri vergiyi vakıf zabıtlarına vermeye devam etmeleri için Selanik kadısına emir verilmesi istenmiştir. Üzerinde bulunan hattında ise kanuna göre duruşmalarının yapılması buyrulmuştur.⁸⁵

Bir diğer tarihsiz belgeden anlaşıldığına göre, Kesendire ahali arz gönderip, vakıf mütevellilerinin Kesendire'de bulunan köyleri iltizama verdiklerini, iltizam alanların ise bir veya iki sene burada kalacağız diye düşünüp, mal toplama gayretine düştüklerini bildirmişlerdir. Bu mültezimlerin ahalinin kullanmakta olduğu kışlakları para karşılığı başkalarına verdikleri ve hayvanlarının kışlaktan faydalanamadığı, *subaşılık* adı altında her çiftten ikişer moroz (1 moroz 2 İstanbuli kile) buğday,

⁸³ HAT.1499/13.

⁸⁴ TS.MA.e. 814/49.

⁸⁵ TS.MA.e. 774/8/2.

bundan başka her sene *yemeklik* adı altında 120 moroz buğday ve 106 moroz arpa almaktadırlar. Ayrıca hizmetkârlarından bir oduncu, bir aşçı, bir seyyis, bir saraydar ve on sekbanın her birine her ay üçer kuruş almaktadırlar. Bu yüzden ahalinin çoğu dağılıp başka yerlere gittiğini belirtip, Selanik kadısına bu hususla alakalı hüküm verilmesini istemişlerdir. Belgenin derkenarına muafname sureti çıkarılmıştır.⁸⁶

Vakıf çiftliklerinin işletilmesine 19. yüzyılda da Aynaroz adasında bulunan keşişler devam ettikleri anlaşılmaktadır. Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin Meclis-i Vala'ya gönderdiği arzuhalde Kesendire'de bulunan Gazanfer Ağa Vakfı'nın gelir getiren mülklerinden 3.000 dönüm arazinin boş olduğu ve yapılan açık artırımla Aynaroz keşişlerinden Simon ve Lekofeti isimli iki zımminin 10.500 kuruş muaccele teklif ettikleri belirtilmiştir. Belge Meclis-i Vala'dan 9 Kasım 1854'de sadrazama gönderilmiştir.⁸⁷ Sadrazam 24 Kasım 1854'de tezkereyle padişaha bildirmiş, padişah gördükten sonra bahsedilen zımmilere verilmesini söylemiştir. Mabeyn Başkatibi de tezkerenin altına padişahın cevabını yazıp ertesi gün tekrar Sadrazama göndermiştir.⁸⁸

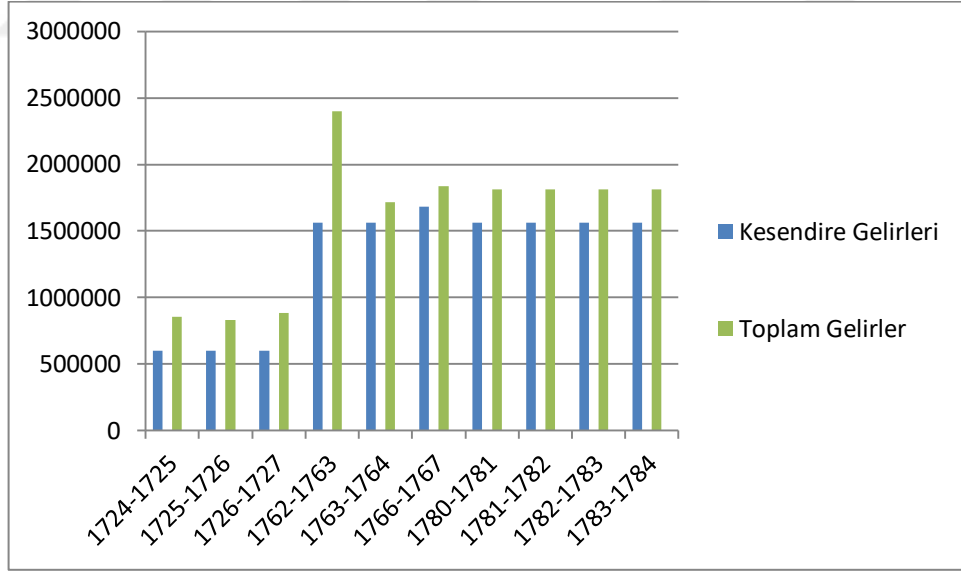
⁸⁶ C.EV. 134/6681.

⁸⁷ İ.MVL. 319/13548/1.

⁸⁸ İ.MVL. 319/13548/2.

Tablo 5: Gazanfer Ağa Vakfı Muhasebe Defterlerine Göre Kesendire Adası Gelirleri ve Toplam Vakıf Gelirleri⁸⁹

	Kesendire Gelirleri	Toplam Vakıf Gelirleri
1724-1725	600.000	852.417
1725-1726	600.000	828.414
1726-1727	600.000	884.821
1762-1763	1.560.000	2.400.376
1763-1764	1.560.000	1.716.576
1766-1767	1.680.000	1.836.996
1780-1781	1.560.000	1.811.448 ⁹⁰
1781-1782	1.560.000	1.811.448
1782-1783	1.560.000	1.811.448
1783-1784	1.560.000	1.811.448

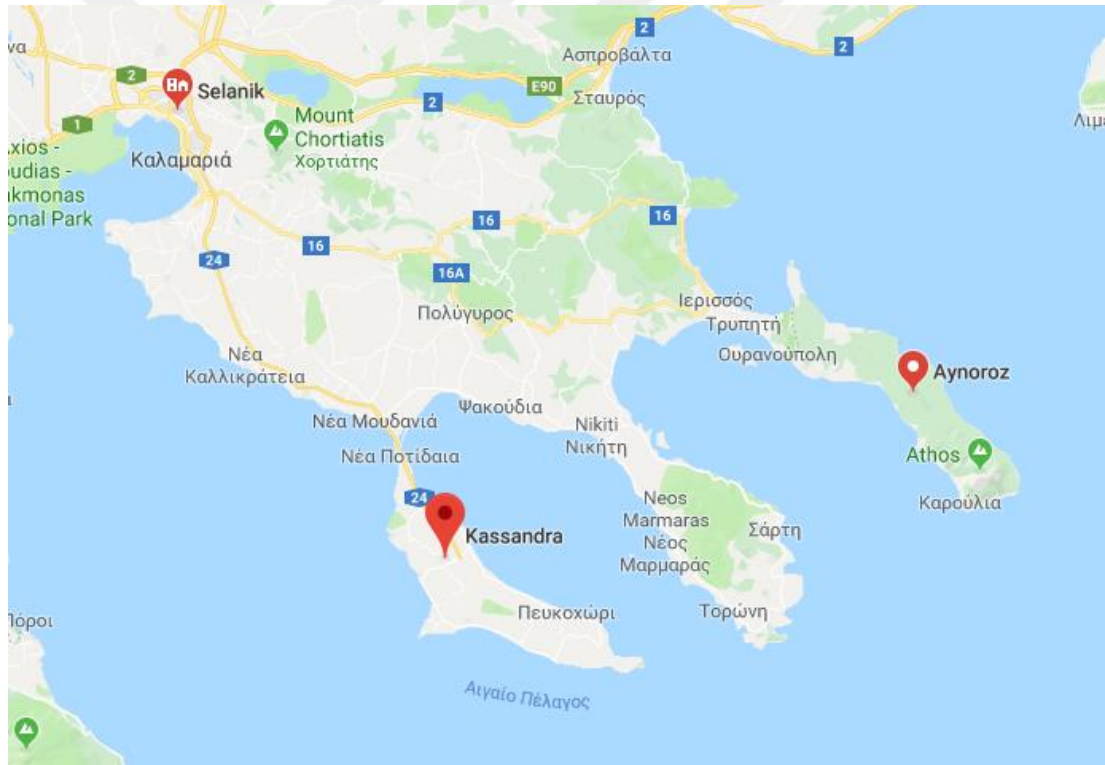

Şekil 2: Kesendire Adası Gelirleri ve Toplam Gelirler Grafiği

⁸⁹ Ekler kısmında bulunan muhasebe defterlerine göre düzenlenmiştir.

⁹⁰ İlk altı muhasebe defterinde Kesendire gelirleri her yıl kaydedilmiştir ancak, 1780-1784 yılları arasında toplu olarak verilen dört yılın gelirleri dörde bölünerek verilmiştir.

Vakfın muhasebe defterlerinden anlaşıldığına göre 1724-1725, 1725-1726, ve 1726-1727 senelerinde 600.000 akçe olan Kesendire geliri, 1762-1763 ve 1763-1764 yıllarında 1.560.000 akçe olmuştur. Gelirlerin artmasına paralel olarak giderler de artmıştır. Kesendire adasından elde edilen gelir toplam gelirlerin yüzde sekseninden daha fazlasına tekabül etmektedir. Buradan vakıf gelirlerinin çoğunluğunu oluşturan Kesendire adası gelirlerinde herhangi bir sebeple azalması halinde vakfın gelir-gider dengesinin bozulacağı anlaşılmaktadır. Nitekim yukarıdaki misallerde görüleceği üzere vakfın gelirlerine yerel yöneticiler tarafından müdahale olduğu zamanlarda Haremeyn akçesi ve rikab-ı hümayun akçesinin ödenemediği ve Haremeyn'e gönderilen surre ile diğer vakıf giderlerinin karşılanamadığı belirtilmiştir.

Şekil 3: Gazanfer Ağa'ya Temlik Edilen Kesendire Adası ve Civarı Haritası

BEŞİNCİ BÖLÜM: VAKIF BİNALARI VE HİZMETLERİ

5.1. İstanbul Kırkçeşme Gazanfer Ağa Külliyesi

Medrese, türbe ve sebilden oluşan külliye, Gazanfer Ağa tarafından, eski ismi Kırkçeşme olan mahallin yakınında, Bozdoğan Kemerî'nin Haliç'e bakan tarafında, kemerin bitişiğinde inşa ettirilmiştir. III. Murad tarafından İstanbul kadısına gönderilen 20-30 Haziran 1593 tarihli bir fermanan anlaşıldığına göre, Müslüman Mahallesi içinde bulunan bir kilise yıkıntısı kaldırılmış ve boş arsası Gazanfer Ağa'ya medrese ve türbe yaptırmayı için tahsis edilmiştir.¹ Günümüzde medresenin kitabesi yoktur. Ancak Gazanfer Ağa medresesini gösteren *Nâdirî Divânî*'ndaki minyatürde kitabe kısmı bulunmaktadır. İlk inşa edildiği tarihlerde bir kitabesinin olduğu tahmin edilebilir. Çünkü Gazanfer Ağa'nın medreseden daha önce yaptırdığı, Gediz'deki külliyyede hem cami hem de hamamın tarih kitabeleri vardır. Medresenin inşasından sonra yeniden ihya ettirdiği, Otakçılar'da bulunan caminin ve yaptırdığı sebilin de kitabesi bulunmaktadır. Tüm bunlar İstanbul'da sur içinde merkezi konumda bulunan medresenin de kitabesinin bulunduğunu ve muhtemelen medresenin büyük hasar gördüğü 1782-1783 yılında² kaybolduğunu düşündürmektedir.

Külliyenin inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak medresenin ilk müderrisi olan Seyfizade Ahmed Efendi buraya 1590 senesinin Ekim-Kasım aylarında tayin olunmuştur.³ Seyfizade Ahmed Efendi'nin tayin edilmesinden 1590-1591'de inşa edilmiş olabileceği tahmin edilmiştir.⁴ III. Murad'ın Gazanfer Ağa'nın yaptıracığı medreseye kimsenin müdahale etmemesini tenbih eden fermanının tarihi ise 20-30 Haziran 1593'dür. Bu belgeden Gazanfer Ağa'nın iki yıldan beri medrese ve kendisi için türbe yaptırmaya niyetli olduğunu da öğrenilmektedir.⁵ 4 Ağustos 1595 tarihli mühimme kaydına göre ise bakkal dükkânına ihtiyacı olan mahalleliden artık Gazanfer Ağa Medresesi Mahallesi ahalisi olarak bahsedilmektedir. Bakkal

¹ TS.MA.e. 892/37, Evahir-i Ramazan1001.

² EV.HMH.d. 6283.

³ Nevizade Atayî, *Hada'iku'l-Haka'ik fi Tekmileti's-Şaka'ik*, c. 2, hazırlayan, Suat Donuk, İstanbul 2017, s. 1461, Muharrem 999.

⁴ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 206.

⁵ TS.MA.e. 892/37, Evahir-i N 1001.

dükkânı için gerekli olan hissenin verilip bakkal dükkânının açılması istenmiştir.⁶ Bu halde medrese 1593-1595 arasında yapılmış olmalıdır. Külliye'nin Mimar Sinan'ın inşa ettiği binalar arasında bulunmaması, inşa edildiği tarihlerde Davud Ağa'nın mimarbaşı olması ve inşa şeklinin Davud Ağa'nın tarzına benzemesi sebebiyle Davud Ağa tarafından yapılmış olabileceği dile getirilmektedir.⁷ Gazanfer Ağa'nın vakfiyesinde Kostantiniyye'de Kırkçeşme denilen yerde, dört yol ağzında, on yedi adet hücre ve dershaneyi ihtiva eden bir medrese yaptırdığı ve medreseyi *tahsil-i ulum-i şeriye ve tekmil-i fünun-ı nakliye* etmek isteyenlere vakfettiği kaydedilmektedir. Medresenin yanında bir türbe ve bir de sebil yapıldığı kayıtlıdır.⁸ Medrese, türbe ve sebinin oluşturduğu külliye zaman içinde küçük bir de hazire eklenmiştir. Külliye'nin güneyinde Atatürk Bulvarı, doğusunda ise Kovacılar Caddesi bulunmaktadır. Atatürk Bulvarı ile Kovacılar Caddesi'nin kavuştuğu köşede yol ağzında sebil bulunmaktadır. Kovacılar Caddesi'ndeki kapıdan içeriye girilince ise sağ ve sol taraflarda hazire, yine sağ tarafta türbe bulunmaktadır. İkinci kapıdan girilince küçük bir bahçenin etrafında sıralanan hücrelerden ve bir dershaneden oluşan medreseye ulaşılmaktadır.

5.1.1. 'Medrese-i Münîf'

Külliye'nin dış kapısından girilince ikinci bir kapıdan geçilerek medreseye ulaşılır. Medrese avlusunun ortasında bir şadırvan vardır. Kapının tam karşısında derslane-mescit, sağ ve sol taraflarında on dört tane medrese hücresi bulunmaktadır. Vakfiyesine göre hücrelerin sayısı on yedidir.⁹ Planında da derslane mescit ile beraber on beş adet hücre bulunmakta olduğu görülmektedir. Ahmet Vefa Çobanoğlu tarafından on dört adet hücresi olduğu, bunlara ilaveten güneybatı köşesinde bir hücre daha olduğu kaydedilmiştir.¹⁰ Ekrem Hakkı Bey on yedi adet hücre olduğunu söylemiştir. Semavi Eyice ise Ekrem Hakkı Bey'in vakfiyedeki on yedi sayısına

⁶ M.D.n. 73/1073, 28 Z 1003.

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, "Gazanfer Ağa Manzumesi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1957, Sayı III, s. 86.

⁸ VGMA.d. 1607, *Gazanfer Ağa Vakfiyesi*, vr. 9a-10a.

⁹ VGMA.d. 1607, *Gazanfer Ağa Vakfiyesi*, vr. 9a.

¹⁰ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Gazanfer Ağa Külliyesi", *DBİA*, c. 3, İstanbul 1995, s. 376.

ulaşmak için dershaneyi ve helayı da bu adede dâhil ettiğini söylemektedir.¹¹ Dershane-mescidin alt sırasında yedi, üst sırada sekiz pencere ve iki adet de yuvarlak penceresi vardır. Kubbeli ve kare planlı dershane-mescit içinde mukarnaslı bir mihrap bulunmaktadır. Mihrabın tam karşısında mihrap nişinin benzeri bir niş daha vardır. Nişlerin doğu tarafında birer dolap nişi daha mevcuttur.¹² Birbirlerine revaklarla bağlı olan hücrelerin her birinde ocak ve dolaplar yer alır. Hücreler hem avlu tarafından hem de arka taraflarından açılan pencerelerle ışık almaktadırlar.¹³

Vakfiyesinde tatil günleri haricinde ders vermesi gereken müderrisin yevmî 50 akçe alması, medresede sakin olan on altı adet talebeye 5'er akçe, talebelerin arasından muid seçilen birisine ise 10 akçe verilmesi kayıtlıdır. Talebeler ayrıca sabah namazından sonra bir cüz okuyup vâkıfın ruhuna hediye ederek 2'şer akçe ücret alacaklardı.¹⁴ Medrese için vakf ettiği kitaplara hâfız-ı kütüp olan zat ise 8 akçe alacaktı.¹⁵ Kapıları açıp kapayan bevvâb 4 akçe, ferrâş olup medresenin temizliğinden mesul olan kişi ise 3 akçe alması kararlaştırılmıştı.¹⁶ Vakfin akaratında tamirata ihtiyaç olursa beklemeden tamir etmesi şart koşulan neccara ise yevmî 3 akçe vazife verilmişti.¹⁷ Medresede 1792'de bir müderris, üç mülazım, 11 talebe ve bir talebenin yanında bir çömez olmak üzere 16 kişi kalmaktaydı. 1869'da iki mezun ile 23 talebe bulunmaktaydı. 1914'deki teftiş heyeti raporuna göre medresede 30 kişinin ikamet edebileceği belirtilir.¹⁸

5.1.2. 'Türbe-i Şerîf'

Gazanfer Ağa'nın medrese yaptırmadan evvel 16 Kasım 1586'da Ebu Eyyüb Ensarî Vakfı'ndan bir adet mezar yeri kiraladığı tesbit edilmiştir. Gazanfer Ağa medrese yaptırmaya karar verince medresenin yanına kendisi için türbe yaptırmaya sonradan karar vermiş olmalıdır. Bu mezar yerinin bir tarafı Şeyhu's-şuyûh Taşkendi

¹¹ Eyice, "Gazanfer Ağa Külliyesi", *DİA*, c. 13, İstanbul 1996, s. 433.

¹² Çobanoğlu, "Gazanfer Ağa Külliyesi", *DBİA*, c. 3, s. 376.

¹³ Eyice, "Gazanfer Ağa Külliyesi", *DİA*, c. 13, s. 432.

¹⁴ VGMA.d. 1607, *Gazanfer Ağa Vakfiyesi*, vr. 22b.

¹⁵ VGMA.d. 1607, *Gazanfer Ağa Vakfiyesi*, vr. 25a.

¹⁶ VGMA.d. 1607, *Gazanfer Ağa Vakfiyesi*, vr. 23a.

¹⁷ VGMA.d. 1607, *Gazanfer Ağa Vakfiyesi*, vr. 25b.

¹⁸ Mübahat Küttükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 171.

Efendi'nin¹⁹ mezarıyla, bir tarafı o tarihteki Müftü Efendi'nin²⁰ boş mezar yeriyle, bir tarafı merhum Samsunî-i Kebir'in merkadiyle, bir tarafı da Müeyyedzade'nin²¹ mezarı ile mahdud olduğu, padişah fermanı ile Gazanfer Ağa'ya vakıf mütevellisi tarafından icare-i muaccele ile kiralandığı anlaşılmaktadır.²²

Türbe külliyyeden girişte sağ tarafta yer almaktadır. Türbe kapısının önünde iki sütun üzerine istinat eden bir eyvan bulunmaktadır. Türbenin içinde Gazanfer Ağa'nın sandukasının yanında akrabasından olduğu rivayet edilen iki kadının sandukaları vardır. Türbe kesme taş kaplı on ikigen planlı kubbeli bir yapıdır. İki sıra pencereden ışık almaktadır. Alt kısmında yer alan pencerelerin aralarında dolaplar bulunmaktadır. Pencerelerin üst tarafında kalem işi nakış kalıntılarının bulunduğu kaydedilmiştir.²³ Yanında bulunan kadın sandukalarından birisi kız kardeşi Fatma Hatun'a ait olmalıdır.

Vakfiyesine göre türbedar 4 akçe, türbede bekçi olup münavebe ile sürekli Kuran-ı Kerim tilavet eden sekiz bekçi ise günlük 3'er akçeye mutasarrıf olacaklardı.²⁴ Türbede sabah ve ikindi namazlarından sonra içtima edecek olan altmış cüzhan Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okuduktan sonra günlük iki akçe alacaklardı. Sabah namazından sonraki hatm-i şerifi peygamber efendimizin ruhuna, ikindiden sonraki hatmi ise Gazanfer Ağa'nın ruhuna hediye edeceklerdi. Bunların içlerinden ehil birisi hatimden sonra tekbir getirip İhlas, Muavizeteyn, Fatiha ve Evvelü'z-Zehraveyn'i (Bakara Suresi'nin ilk sayfası) okuyup, günlük 3 akçe alacaktı.²⁵ Buhurî ise Kuran-ı Kerim okunduğu zamanlarda ve mutad zamanlarda buhur yakıp söndürecek ve 3 akçe vazifesi olacaktı. Destarbend 3 akçe, türbedeki cüzhan, bekçi

¹⁹ Taşkendi Efendi, Ali Kuşçu'nun biraderinin torunu olup, Nakşibendî büyüklerinin sohbetinde bulunduğu, zahiri ve batını mamur bir alim ve tarikat ehli olduğu, 1572-1573'de hacca gittikten sonra İstanbul'a geldiği kaydedilmiştir. Nevizade Atayî, **Hadâiku'l-Hakâyık fi Tekmiletî's-Şakâyık**, c. 1, İstanbul 2017, s. 709.

²⁰ Belgede bahsedilen müftü efendi, Şeyhülislam Çivizade Mehmed Efendi'dir ve 1587 senesi Nisan-Mayıs ayında vefat etmiştir. Atayî, **Tekmiletî's-Şakâyık**, c. 1, s.1066.

²¹ Müeyyedzade olarak bahsedilen kişi ise Müeyyedzade Abdulkadir Efendi olmalıdır. Aralık 1583-Ocak 1584'de Süleymaniye Darülhadisî'nde müderrislik yapmış, Nisan-Mayıs 1587'de, Çivizade Mehmed Efendi'nin vefatıyla şeyhülislam olmuştur. Mart-Nisan 1589'da Beylerbeyi vakasından sonra azledilmiş ve Haziran-Temmuz 1594'de vefat edip Eyüp Sultan'da defnedilmiştir. Atayî, **Tekmiletî's-Şakâyık**, c. 1, s. 941-943.

²² TS.MA.e. 1280/18, 4 Z 994.

²³ Eyice, "Gazanfer Ağa Külliyesi", **DİA**, c.13, s. 433.

²⁴ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 23b-24a.

²⁵ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 24a-24b.

ve sair hademelerin işlerini yapıp yapmadıklarını kontrol eden noktacı ise 2 akçeye mutasarrıf olacaktı.²⁶

5.1.3. ‘Sebil-i Latîf’

Sebilin sekiz köşesi bulunmaktadır. Bu köşelerden beş tanesinin cephesinde sebilhanenin pencereleri olup dışarıya bakmaktadır. Bir tanesinde ise avlu tarafından sebilin içine girilen kapı vardır. Sebilin pencereleri birbirinden mukarnas başlıklı mermer sütunlarla ayrılmaktadır. Sütunların üzerindeki kemerler iki farklı renkli taşın münavebeli olarak döşenmesiyle yapılmıştır. Kemerin üstünde iki tane silmeden sonra saçak silmesi gelmektedir. Saçağın üzerinde ise kubbesi bulunmaktadır. Sebilin iç tarafında kapı kacak koymak için bir hücre ve dipteki duvarın birisinde de som taştan bir tekne bulunmaktadır. Sebilin içinde bir de su kuyusu vardır.²⁷ Sebilin 1900’lerin başlarına tarihlenen bir fotoğrafında²⁸ saçağı olduğu görülüyor. Sebilin 1943-44 yıllarında yapılan tamirinden evvel ise kirpi ile kaplıydı. Ekrem Hakkı Bey, yaptığı tamiratta şu andaki mevcut saçağı eklemiştir.²⁹ Vakfiyesine göre sebilde vazifeli olan sebilci 3 akçe, sikaye için kuyudan su çeken vazifeli ise 2 akçe alıyordu.³⁰

5.1.4. Külliye’nin Zaman İçinde Geçirdiği Tamiratlar

Külliye tamire ihtiyaç duyduğu zaman mütevellî tarafından vakıf gelirleriyle tamir ettiriliyordu. Bu tamir kayıtları vakfın muhasebe defterlerinde bulunmaktadır. Vakfın muhasebe kayıtları içinde medresenin miladi 18. asır içinde geçirdiği bazı tamiratları tespit edebilmekteyiz. Bu meyanda 1724-1725 senesi giderleri içinde medrese hücrelerindeki pencere ve dolapların bakım gördüğü kayıtlıdır.³¹ 1763-1764 senesinde medrese odaları ve kenifin meremmatına 7140 akçe sarf edilmiş,³² 1781 senesi Kasım-Aralık ve Nisan-Mayıs aylarında, 1.680 ve 2.400 akçe tutan iki ayrı

²⁶ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 25a.

²⁷ Ayverdi, “Gazanfer Ağa Manzumesi”, **İstanbul Enstitüsü Dergisi**, Sayı III, s. 88-90.

²⁸ Ayverdi, “Gazanfer Ağa Manzumesi”, (res.20)

²⁹ Ayverdi, “Gazanfer Ağa Manzumesi”, s. 95-96.

³⁰ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 23b.

³¹ EV.HMH.d. 2835.

³² TS.MA.d. 5686.

meremmatı yapılmıştır. Bu tamirde şadırvanın tamiratına ise 1.146 akçe sarf edilmiştir. 1781-1782’de medrese odalarının meremmatı için 2.454, tulumba ve sebilin meremmatı için 15.600 akçe sarf edilmiştir. 1782-1783 senesinde yangından sonra büyük çaplı bir tamirat geçirmiş ve bu tamirde 678.760 akçe masraf edilmiştir.³³ Aynı belgenin devamında yapılan şerhte, 1782-1783’te meydana gelen büyük yangında medresenin yandığı ve ‘*müceddeden tamir ve tecdid olunup*’ kaydıyla, yeniden yapıldığı belirtilmektedir.

19. yüzyıldaki tamirleri ise Evkaf Nezareti’nden izin alınarak yapılmaktaydı. 1842-1843’te medrese, türbe ve sebil tamir görmüştür. Yapılan keşif neticesinde 3.817 kuruş tutan tamiratın vakıf malından, keşfi aşmamak suretiyle yapılması emredilmiştir.³⁴ 15 Eylül 1842 tarihli, medrese, türbe, sebil ve şadırvanın tamire muhtaç kısımlarının tamir edilmesiyle alakalı kayıt bulunmaktadır. Bu tamirin yapılması 3.807 kuruşluk keşfini aşmaması şartıyla Fatih kaimmakam vekili Said Bey’e havale kılınmıştır.³⁵ 1843’te, 381,5 kuruşla ufak çaplı bir tamir daha görmüştür. 1865’de Köprülü Mehmed Paşa Medresesi ile beraber tamir edilmiştir.³⁶ Medresenin 4 Ağustos 1868 tarihinde yapılan tamiratında ise medrese hücrelerinin ve türbenin kurşunları yenilenmiş, odalar içindeki harap olan çerçevelerle oda kapılarının eksikleri tamamlanıp boyanmıştır. Yine aynı keşif defterine göre odaların içindeki dörtlü bölmeli ve cephesi doğramadan dolaplar yenilenmiş, dershanesindeki cam çerçeveler yenilenmiş, helaların kuburları yenilenmiş, noksan olan kiremitleri tamamlanmış, basamak taşları tamir edilmiş ve sıvası yapılmıştır. Doğramadan yük dolapları, on dört odanın içindeki merdiven basamakları ve gusülhane içindeki döşemeler yenilenmiştir. Türbenin cam çerçeveleri değiştirilip, sıva-badanası yapılmıştır. Kabristan etrafındaki ahşap parmaklıkların boyası ve dolapları yenilenmiş, sebilin bitişiğindeki odaya iki adet kapı konulmuş, sebilin içindeki ahşap saçak kaldırılarak saçak yenilenmiştir. Kabristan etrafındaki ahşap parmaklıklar harap olduğu için kaldırılıp yeni parmaklık takılmış, kabristanın cadde tarafı pencerelerine neccarkârî boyasız parmaklık takılmış, dershanedeki pencerelerin

³³ EV.HMH.d. 6283.

³⁴ Kütükoğlu, **İstanbul Medreseleri**, s.171.

³⁵ VGM.d. 290/85, 9 Şaban 1258.

³⁶ Kütükoğlu, **İstanbul Medreseleri**, s.170

çerçeveleri değiştirilip iç duvarlarına ve kubbesine badana yapılmıştır.³⁷ Bu tamirden dört sene sonra medrese ahalisi verdikleri arzuhalde, tadilatı yapan Üsküdarlı Hacı Yani Kalfa'nın, keşif defterinde olan bazı yerleri tam olarak yapmadığını söyleyerek yeniden tamamlamasını istemişlerdir. Medrese ahalisine cevap olarak, keşif defteri kontrol edildikten sonra noksan bırakıldığı iddia edilen yerlerin keşif defterinde yer almadığı, yer alsa bile aradan dört sene geçtiği için bunun mümkün olmadığı bildirilmiştir. Ticaret Nezareti tarafından 28 Mayıs 1865'de yapılan keşf-i sâîsine göre 12.750 kuruş masraf yapıldığı vakfın giderlerine kaydedilmiştir. Medresenin tamir edileceği 21 Nisan 1868'de Maliye tarafından Şehremaneti'ne bildirilmiş, 5 Kasım 1868'de de medrese ahalisine tebliğ edilmesi söylenmiştir.³⁸ 1870'de tekrar tamiri için 9.900 kuruş masraf çıkarılmıştır. 1885'de medrese ve türbenin 8.881,5 kuruşa tamir edilmesi için irade çıkarılmıştır. 1914 senesi civarında tekrar bir tamir gördüğü kaydedilmiştir.³⁹ 1943-1944 yıllarında Ekrem Hakkı Bey tarafından tamir edilmiştir. Bu tamiratta medrese hücrelerinin aralarını kapatan duvarlar müze olarak kullanılabilmesi için açılmıştır.⁴⁰ Medresenin ortasındaki şadırvan 1943-44 tamirinde eklendiği ve daha önceden bir şadırvanın mevcudiyetinin bilinmediği kaydedilmiştir.⁴¹ Ancak vakfın 1780-1781 senesi giderleri arasında 1146 akçe harcanarak medresedeki şadırvanın meremmat gördüğüne dair kayda rastlanılmaktadır.⁴² Yine 1864-1865 tarihli keşif defterinde de şadırvan mahallinin zikredildiğine göre⁴³ şadırvanın yıkıldığı ve Ekrem Hakkı Bey'in yaptığı restorasyonda ihya edildiği anlaşılmaktadır.

1989'a kadar Belediye Müzesi olan külliye, bu tarihten sonra Karikatür ve Mizah Müzesi olarak kullanılmıştır.⁴⁴ Medresenin son restorasyonu 2011 yılında Mimar Hilmi Şenalp tarafından yapılmıştır. Bu tamirinden sonra külliye bir vakfa verilmiş ve onlar tarafından Ekrem Hakkı Bey'in müze olarak kullanılabilmesi için açtırdığı dersane hücrelerinin kemerleri arasına kütüphane dolapları koyularak tekrar kapatılmıştır. Sadece dershanenin sağ tarafındaki hücreden diğer hücreye

³⁷ EV.d. 40611/2-7.

³⁸ EV.d. 40611/8-9.

³⁹ Kütükoğlu, **İstanbul Medreseleri**, s. 170.

⁴⁰ Ayverdi, "Gazanfer Ağa Manzumesi", s. 94-95.

⁴¹ Eyice, "Gazanfer Ağa Külliyesi", **DİA**, c.13, s. 433.

⁴² EV.HMH.d. 6283.

⁴³ EV.d. 40611/9, 1281.

⁴⁴ Kütükoğlu, **İstanbul Medreseleri**, s. 171.

geçilebilmektedir. Gazanfer Ağa Medresesi günümüzde Hüdaî Vakfı tarafından kullanılmaktadır.

5.2.İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Camii

Gazanfer Ağa'nın hayratından birisi de Eyüp'te Otakçılar'da Fethi Çelebi Camii'dir. Ayvansarayî'ye göre Fethi Çelebi Camii'ni ilk yaptıran Fethi Çelebi diye tanınan Fethullah Efendi'dir. Kendisi de burada defnedilmiştir. Bu mescidin yakınında amcası Mehmed Bey de bir cami yaptırmıştır. Fethullah Çelebi'nin babası Hüseyin Ağa da başka bir mescit yaptırmıştır. Zamanla mescit harap olup vakfı da kalmayınca Gazanfer Ağa tekrar bina etmiş ve ücretlerini kendi vakfından almak üzere görevlilerini tayin etmiştir.⁴⁵

Caminin binası kâgîr olup, çatısı ahşaptır. Son cemaat mahalli de ahşap kaplanmıştır. Caminin kapısını çerçeve içine alan, ince işçiliği bulunan bir mermer kitabesi vardır. Kitabede “Merhûm ve mağfur el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-gafûr-Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât sâbıkâ Babü's-sa'ade Ağası Gazanfer Ağa-yı Atîk ruhiyçün el-Fâtîha 1008” yazmaktadır. Kitabesinden 1599-1600 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Merhum ve mağfur ibaresinden bu kitabenin yazıldığı tarihte Gazanfer Ağa'nın vefat ettiği anlaşılmaktadır. Kitabe 6 Ocak 1603'de ölümünden sonra eklenmiş ve tarih olarak da tamir ettirdiği 1599-1600 senesi yazılmış olmalıdır. Cami dört tarafında bulunan iki sıra pencerelerden ışık almaktadır. Caminin mihrabı mermer, minberi ise ahşaptır. Caminin içinde mihrabın karşısındaki duvara bitişik bir ahşap mahfil bulunmaktadır. Caminin minaresi bir sıra kesme taş, üç sıra kırmızı kiremit olmak üzere münavebeli olarak yapılmıştır. Şerefesi kesme taştan, külahı ise kurşundandır.

Ayvansarayî'nin kaydettiği kitabesindeki tarihe göre 1599-1600'de yapılan sebîl günümüzde mevcut değildir. Caminin giriş kapısının sağ tarafındaki duvarda sebîlin kitabesinden kalan kısım şöyledir;

Kessera Allahü hayrahü ve sekahü- Bi-miyahün-na'im fi ukbâhü

Etti bu cami'inde bi'r-i cemîl- Teşnegân-ı tarîke yaptı sebîl

Ayvansarayî, sebîlin kitabesinin tamamını şu şekilde kaydetmiştir;

⁴⁵ Hafız Hüseyin Ayvansarayî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, c. 1, İstanbul 1281, s. 288-289.

*‘‘Sâhibü’l-birr râğibus-sadakât- Sâhibü’l-hayrât mâ’ilül-hasenât
Kapı Ağası fahr-i ehl-i vegâ- Yani kim Hazret-i Gazanfer Ağa
Kessera Allahü hayrahü ve sekahü- Bi-miyahün-na’îm fi ukbâhü
Etti bu cami’inde bi’r-i cemîl- Teşnegân-ı tarîke yaptı sebîl
Suyun içip cemi’ bay-ü gedâ- Eylesin sahibine hayr duâ
Görüp anı dedi bu abd-ı za’îf- Tarîh olsun sebili hûb ve latîf-
1008’’(1599/1600)⁴⁶*

Gazanfer Ağa’nın vakfiyesine göre Otakçılar Camii’ne tayin olunan imam, 5 akçe ücretle imamet vazifesini yapacak ve 2 akçe ile de sabah namazından sonra Yasin Suresini okuyacaktı. Müezzin efendi de 3 akçe ücretle müezzinlik yapacak ve 2 akçe karşılığında yatsı namazından sonra Tebareke Suresi’ni okuyacaktı. Bir kişi kayyım ve ferrâş olup günlük 4 akçe ücret alacaktı. Mihrabın sağ ve sol tarafına iki vukıyyelik iki tane balmumu alınıp yakılacaktı. Mum yağı ve zeytinyağı için günlük 5 akçe tahsis edilmişti. Her sene hasır ve sair lazım olan şeyler için ihtiyaç halinde sarf edilmesi için 1.000 akçe tahsis edilmişti. Sebilde su dağıtan görevli için 3 akçe, kuyudan su çeken görevli için de 2 akçe tayin edilmişti.⁴⁷

5.2.1. Cami İçin Yapılan Bazı Harcamalar ve Tamirler

Caminin gereken tamirleri mütevellî tarafından yaptırılmıştır. Muhasebe defterlerine göre Mustafa Ağa’nın mütevellî olduğu 1725-1726 yılında, Otakçılar Camii’ne zeytinyağı ve balmumu ücreti olarak 988 akçe sarf edilmiştir.⁴⁸ Bir sonraki sene 1726-1727’de, Otakçılar Camii için bal mumu ve zeytinyağı masrafı 1.033 akçe, kaliçe bahası olarak 5.640 akçe, bal mumu için ayrıca 913 akçe harcanmıştır.⁴⁹ Cafer Efendi’nin mütevellî olduğu 1762-1763 yılında, Otakçılar Camii zeytinyağı ve mum bahası 3.200 akçe tutmuş, cami tamir edilmiş ancak ne kadar meblağ tuttuğunu belirten yer silinmiştir.⁵⁰ 1763-1764 yılında da Otakçılar Camii’nin temizlenmesi için 1.800 akçe, tamir edilmesi için 1.350 akçe harcanmıştır.⁵¹ Yine Cafer Efendi’nin

⁴⁶ Ayvansarayî, **Hadîkatü’l-Cevâmi**, c. 1, s. 288-289.

⁴⁷ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 23a-23b.

⁴⁸ EV.HMH.d. 1135, tarih 1138

⁴⁹ TS.MA.d. 5292, tarih 1139

⁵⁰ TS.MA.d. 5886, tarih 1176

⁵¹ TS.MA.d. 5686, tarih 1177

mütevelli olduğu 1766-1767 yılında, zeytinyağı için 6.600 akçe, balmumu için 3.150 akçe, küçük mum için 660 akçe, kaliçe için 720 akçe harcanmıştır. 1766-1767’de yapılan yapılan tamirinde keşif, mimar ve diğer masraflar için 19.500 akçe sarf edilmiştir.⁵² İbrahim Hanif Efendi’nin mütevelli olduğu 1780-1781/1783-1784 arasındaki dört senede 14.960 akçe zeytinyağı alınması için harcanmış, 1781-1782’de cami etrafındaki kaldırımların tamiri için 510 akçe, kuyunun temizlenmesi ve mezbelenin çıkarılması için 1.225 akçe sarf edilmiştir. 1782-1783’de ise minaresi tamir edilerek 10.800 akçe harcanmış, caminin tamiri için 1.468 akçe, kovaların tamiri için 615 akçe ve aktarmaların tamirâtı için 315 akçe harcanmıştır. 1784’de caminin temizliğine 546 akçe harcanmıştır.⁵³

Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti’nin kurulmasından sonra vakfın gelirleri yeterli ise gelirlerinden yeterli değil ise daha sonra vakıf tarafından iade edilmesi şartıyla Evkaf-ı Hümâyûn Hazinesi tarafından karşılanmıştır. Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti tarafından 7 Mayıs 1857 tarihinde Meclis-i Vala’ya gönderilen takrirden anlaşıldığına göre, Gazanfer Ağa Camii’nin tamir edilmesi gerektiği, mahallede oturanlar tarafından bildirilmiştir. Tamiri için yapılan keşfinde, ihaleyi açık eksiltme ile 57.000 kuruşa Hacı Artin Kalfa kazanmıştır. Vakfın Evkaf Hazinesi’nde 29.865 kuruş parası bulunup, bu meblağın tamire yetmeyeceği anlaşılmıştır. Bu meblağ kullanıldıktan sonra eksik kalan paranın Evkaf Hazinesi tarafından tamamlanması ve sonraki yıllarda vakıf gelirlerinden Evkaf Hazinesi’ne ödenmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁴ Otakçılar’da bulunan Gazanfer Ağa Camii’nin tamir edilmesi için keşfi yapılmış ve 7.000 kuruş masrafla tamir edilebileceği anlaşılmıştır. Bu meblağın 1872-1873 senesi bütçesinden karşılanması için izin almak üzere Evkaf-ı Hümâyûn Maliye Dairesi Müsteşarlığı’nın takriri, 18 Mayıs 1872’de padişaha arz edilmiştir. Padişah belgeyi gördükten sonra tamirin yapılmasını söylemiştir. Ertesi gün belge sadrazama iade edilmiştir.⁵⁵ Eğrikapı haricindeki Gazanfer Ağa Camii’nin yapılan keşfine göre Mecidi 19 kuruş hesabıyla 9.692 kuruş tutmuştur. Vakfın bu masrafı karşılamaya yeterli bütçesi olmadığı için Evkaf-ı Hümâyûn tamirat memuru tarafından emaneten tamir edilip, meblağın 1891/1892 Evkaf-ı Hümâyûn bütçesinden karşılanması ve

⁵² TS.MA.d. 6615, tarih 1180

⁵³ EV.HMH.d. 6283, tarih 1195-1198.

⁵⁴ MVL. 353/68.

⁵⁵ İ.DH. 650/45196.

tamirin bitiminde vakfa masraf olarak kaydedilmesi hakkında izin istenilmiştir. Şura-yı Devlet'te görüşülen konu 1 Mart 1892'de sadarete gönderilmiştir.⁵⁶ Belge caminin tamiri için irade çıkarılması için 17 Mart 1892'de Sadareten Mabeyn'e gönderilmiş, padişahın iradesi 20 Mart 1892'de alınmıştır.⁵⁷ Evkaf-ı Hümâyûn tarafından 5 Nisan 1906'da Şura-yı Devlete gönderilen belgede, Gazanfer Ağa Camii'nin keşfine göre tamirin 14.280 kuruşa tamamlanacağı anlaşılmıştır. 90 kuruşluk kurşun tamiratı Hazine-i Evkaf kurşun müteahhidi tarafından, geri kalan kısım ise açık eksiltme ile 12.125 kuruşa yapmayı kabul eden müteahhit Aleksi Kalfa tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. Toplam 12.215 kuruşluk masrafın mali 1906-1907 senesi bütçesinden karşılanması için izin istenilmiştir. Belge Şura-yı Devlet'ten 24 Mayıs 1906 tarihinde sadarete gönderilmiştir.⁵⁸ Sadrazam, iradesi alınmak üzere 12 Haziran 1906'da Mabeyn'e göndermiş, tamir edilmesi hakkında padişahın iradesi alındıktan sonra da 1 Temmuz 1906'da Mabeyn'den sadarete iade edilmiştir.⁵⁹ Bu tamirden sonra keşif defteri haricinde kalan bazı yerlerin tamiri için de yeni bir keşif yapılmıştır. Bu keşfinde 5.110 kuruşa yine Aleksi Kalfa'ya ihale edilerek, 1907-1908 senesi Evkaf bütçesinden karşılanması için 26 Şubat 1907'de Evkaf-ı Hümâyûn tarafından Şura-yı Devlet'e belge ve keşif defteri gönderilmiştir. Şura-yı Devlet'te görüşüldükten sonra 2 Nisan 1907'de belge sadarete gönderilmiştir.⁶⁰ Sadareten 7 Nisan 1907'de iradesi alınmak üzere Mabeyn'e gönderilmiş, 9 Nisan 1907'de de padişah iradesi alınıp sadarete iade edilmiştir.⁶¹

5.3. İstanbul Ayrılık Çeşmesi

Gazanfer Ağa, vakfiyesine göre, sebin haricinde çeşmeler de yaptırmıştır. Bunlardan birisi de Ayrılık Çeşmesi'dir. Gazanfer Ağa'nın 1590 yılında, Kadıköy'de İbrahim Ağa Vakfı'ndan kiralayıp bağ yaptığı 50 dönüm tarla⁶² ve 1597 yılında bu bağların yanında Darülhadis müderrisinden satın aldığı 25 dönüm bağ

⁵⁶ İ.Ş.D. 116/6965/1.

⁵⁷ İ.Ş.D. 116/6965/2.

⁵⁸ İ.EV. 40/52/1.

⁵⁹ İ.EV. 40/52/2.

⁶⁰ İ.EV. 43/51/1.

⁶¹ İ.EV. 43/51/2.

⁶² TS.MA.e. 876/47, Evail-i N 998, İbrahim Ağa Zaviyesi vakfı mütevellisi tarafından Gazanfer Ağa'ya kiralanmıştır.

bulunmaktaydı.⁶³ Vakfiyesinde de bu bağlar için tayin edilen bir bağban bulunmaktadır.⁶⁴ Hem bu bağlara yakın olduğu için hem de sefer güzergâhında olduğu için çeşme burada yapılmış olmalıdır. Vakfiyede çeşme şu şekilde zikredilmiştir; “*Kasaba-yı Üsküdâr civârında merhûm İbrâhim Ağa Zâviyesi kurbünde ebnâ-yı sebîl için tarîk-i amm üzere bir çeşme-yi bî-adîl binâ ettiler ki tâk-ı dîlcîvini seyr içün mâh-ı nev-bâm feleğe çıkmış ve zülâl-i cân-bahş görüp âb-ı hayât yerlere geçmiş. Mezkûr çeşmeyi mürûr ve ubûr eden kâffe-i mü'mînîn ve âmme-i muvahhidîne vakf-ı tesbîl ettiler.*”⁶⁵

Ayrılık Çeşmesi olarak bilinen çeşme İstanbul'dan Anadolu'ya giden yolcuların, hacıların ve sefere giden hacıların uğurlandığı yerde bulunmaktadır. Burada ayrıca bir namazgâh ve kabristan da bulunmaktaydı. Kitabesinden anlaşıldığına göre zaman içinde harap olan çeşme 1741'de Babüssaade Ağası Ahmed Ağa tarafından ihya edilmiştir. Kitabesi;

“*Han Mahmud'un Cenâb-ı Kibriyâ
Zâtın etsin menba'-ı lûtf-ü atâ
Çeşme-i pâki Gazanfer Ağa'nın
Bulıcak dehrin mürûriyle fenâ
Kapuağası kerim-i hayr-ı halef
Ahd-ı lûtfunda güzel kıldı binâ
Geldi bir hayr ehli tarihin didi
Pâk ihya eyledi Ahmed Ağa*” 1154 (1741)⁶⁶

Altındaki diğer kitabede ise

“*Dürriye Sultanın ruhiyçün el-fatiha*” 1340(1921) yazmaktadır.⁶⁷ Dürriye Sultan'ın Sultan V. Mehmed Reşad'ın oğlu olan Şehzade Mehmed Ziyaeddin Efendi'nin kızı olduğu ve ölümünden sonra onun ruhu için çeşmenin tamir edildiği belirtilmiştir.⁶⁸ Semavi Eyice'ye çeşmenin mimari özelliklerini şu şekilde nakletmiştir; “*tarihî değeri çok büyük olan bu çeşme köfeki taşından itinalı bir*

⁶³ TS.MA.e. 875/23, Evail-i Ra 1006, Darülhadis müderrisi tarafından Gazanfer Ağa'ya satılmıştır.

⁶⁴ Gazanfer Ağa Vakfiyesi, vr. 25b.

⁶⁵ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 10a.

⁶⁶ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, **Mecmuâ-i Tevârih**, hazırlayanlar; Fahri Ç. Derin-Vâhid Çabuk, İstanbul 1985, s. 132.

⁶⁷ Affan Egemen, **İstanbul Çeşmeleri**, İstanbul 1993, s. 54,

⁶⁸ Semavi Eyice, “Ayrılık Çeşmesi”, **DİA**, c. 4, İstanbul 1991, s. 284

*işçilikle yapılmış, saçağı yine taştan yontulmuş bir dizi tomurcukla süslenmiştir. Değişik bir biçimde yapılmış olan kemeri sebebiyle çeşme benzerleri arasında sanat değerine sahip bir eser hüviyeti kazanmıştır.*⁶⁹ Burada bulunan namazgâhın kalıntıları ve üç çeşme yalağı 2010 yılında yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır.⁷⁰ Çeşmenin sağından ve solundan geçen yolda yoğun bir trafik vardır. Etrafındaki namazgâhın kalıntıları çıkarılan çeşme günümüzde köşede arabaları arasında sadece bir taş yığını olarak durmaktadır.

5.4. İstanbul'daki Diğer Vakıf Hizmetleri

Gazanfer Ağa'nın tayin ettiği görevlilerden birisi de *mu'temed*dir. Vakfiyede iki kişi mutemed tayin edilmiştir. Bunlardan birisi İstanbul, Eyüp ve Üsküdar'da hizmet edip günlük 7 akçe alacaktır. Diğeri de İstanbul ve Silivri arasındaki kaldırımları tamir edip günlük 5 akçe alacaktır.⁷¹ Muhasebe defterlerinden anlaşıldığına göre binaların temizlenmesi, çıkan çöplerin atılması, karizlerin tahliyesi, medrese ve Otakçılar Camii etrafında bulunan kaldırımların onarılması gibi hizmetler de vakıf bütçesinden karşılanarak yapılmaktadır.⁷²

5.5. Gediz Gazanfer Ağa Külliyesi

Şehzade Selim 1562-1566 arasında Kütahya'da iken Gazanfer Ağa'nın da onunla beraber bulunduğu birinci bölümde belirtilmişti. Gediz'e büyük bir cami, hamam, han ve dükkânlardan oluşan külliye yaptırmasının sebebi Kütahya'da geçirdiği yıllar olabilir. Fakat daha kuvvetli bir ihtimal olarak Gazanfer Ağa'nın külliyei Gediz'de yaptırmasına vesile olan kişinin aslen Gediz'in Çeltikçi köyünden olan Azmî Efendi olduğu belirtilmiştir. Gazanfer Ağa ile sarayda arkadaşlık kuran III. Mehmed'in hocası şair Azmî Efendi'nin cami yaptırma niyetinde olan Gazanfer Ağa'ya *'camiyi İstanbul'da yaptırırsanız selatin camilerinin yanında sönük kalır. Gediz'de yaptırırsanız adınız kıyamete kadar hayırla anılır'* diyerek bu kararı

⁶⁹ Eyice, "Ayrılık Çeşmesi", *DİA*, c. 4, s. 284.

⁷⁰ Görkem Kızılkayak vd., *Kaynak Mahalle Ab-ı Hayat-Kadıköy Çeşmeleri*, İstanbul 2011, s. 73-75.

⁷¹ VGMA.d. 1607, *Gazanfer Ağa Vakfiyesi*, vr. 25a-25b.

⁷² Ekler kısmındaki muhasebe defterlerine bakınız.

almasında etkili olduğu belirtilmiştir.⁷³ Kaynak belirtilmeden nakledilen bu rivayet makul görünmektedir. Meşhur şair Azmîzâde Hâletî'nin babası olan Azmî Efendi, III. Mehmed'in hocalığını yapmıştır.⁷⁴ Sarayda Gazanfer Ağa ile arkadaşlık kurma ihtimali vardır. Külliye'deki hamamın ve caminin kitabelerinin de Azmî Efendi'ye ait olması bu ihtimali güçlendirmektedir. *Seyahatname*'de de Gediz'de Gazanfer Ağa'nın imareti, hanı, medresesi, sıbyan mektebi, çeşmesi ve bir ana cadde üzerinde doksan beş adet kargir dükkânları bulunduğu belirtilmiştir. Evliya Çelebi '*hayrât ve hasenât sahibi*' dediği Gazanfer Ağa'nın Gedizli olduğundan ve Gediz'in âbâd olmasına onun sebep olduğundan bahseder.⁷⁵

5.5.1. Gediz Gazanfer Ağa Hamamı

Külliye'nin inşasına evvela hamamla başlanılmıştır. Kadınlar ve erkekler tarafından kullanılan iki ayrı bölüme sahip olan *çifte hamam* 1586-1587'de yapılmıştır.

Evliya Çelebi kitabının sadece tarih beytinin olduğu kısmı şu şekilde okumuştur;

“*Azmî gördükde dedi tarihin-Rûşen-âbâd dil-küşâ hamam sene 995*”⁷⁶

Hamamın şu anda mevcut olmayan kitabesi şöyle nakledilmiştir;

“*Sahibül hayr hazreti ağa şiri şahnu Gazanfer nam*

Mali halisle hayre niyet edip yaptı bu şehri iffete bir hamam

Kubbesi erdi evci eflake mührü mah olsa bade şüraki cam

Azmi gördükde dedi tarihin Ruşet abad dilkuşa hamâm (Hicri 995- Miladi 1587)”⁷⁷

Kitabının doğru okunuşu şu şekilde olmalıdır;

“*Sâhibu'l hayr hazret-i ağa*

Şîr-i sahn Gazanfer nâm

Mâl-ı hâlisle hayra niyet edip

⁷³ Osman Önder, *Gediz'in Tarihçesi*, İzmir 1977, s. 8-9.

⁷⁴ Haluk İpekten, “‘Azmîzâde Mustafa Hâletî’”, *DİA*, c. 4, İstanbul 1991, s. 348.

⁷⁵ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*(IX ve X. cilt), *indexli tıpkıbasım*, c. 5, Ankara 2013, hazırlayan, Seyit Ali Kahraman, vr. 11a.

⁷⁶ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*(IX ve X. cilt), *indexli tıpkıbasım*, c. 5, s. 11a.

⁷⁷ Emel Yıldırım, *Toplumsal ve Politik Tarihimizde Gediz*, master tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2005, s. 27.

Yapdı bu şehir-i iffete bir hamâm
Kubbesi erdi evc-i eflâke
Mihr-i mâh olsa bâde sürâh-i câm
Azmî gördükde dedi târihin
Rûşen-âbâd dil-küşâ hamâm 995’’

Hamam dikdörtgen plana sahiptir. Kadoi antik şehrinin hamamında kullanılan parçalar devşirilerek, hamamın inşasında kullanılmıştır. Hamamın ısıtılmasında alttan ısıtma sistemi kullanılmıştır.⁷⁸ 1970 depreminde büyük hasar gören hamam uzun yıllar âtıl kalmıştır. Hamamın en son yapılan restorasyonu 2016 yılında tamamlanmıştır.

5.5.2. Gediz Gazanfer Ağa Camii

Gazanfer Ağa’nın yaptırdığı cami Gediz Ulu Camii’dir. Yani şehirde bulunan en büyük cami budur.⁷⁹ Vakfiyede, Gazanfer Ağa’nın Gediz’de bir cami yaptırdığı, bu caminin güzelliğiyle ve genişliğiyle İrem kasırlarını kısıktırdığı, yüksek tâkî ve büyük kubbesiyle âlemde başta geldiği yazılıdır.⁸⁰ Gediz’deki akarâtı arasında ise çifte hamam, otuz adet dükkân, bir kahvehane ve bir büyük han bulunmaktadır.⁸¹ Evliya Çelebi, Gediz’deki çarşı içinde kalabalık cemaati olan Gazanfer Ağa Camii’nin, Anadolu’da Tire ve Manisa’da emsalinin olmadığını, musanna, aydınlık ve kurşun örtülü olduğunu belirtmiştir. Azmî Efendi’nin yazdığı cami kitabesinin bir kısmını Evliya Çelebi şöyle kaydetmiştir;

‘‘Gazanfer sâhibü ’l-ihsân ve ’l-cûd

Kodu erbâb-ı hayrât içre bir ad

Görüp Azmî dedi tarihin anın

Zehî câmi ‘ nişân-ı cennet-âbâd (sene 998)⁸² Caminin kapısı üzerinde bulunan kitabesinin tamamı şu şekildedir.

‘‘Binâ-yı câme Çavuş Süleymân

Kılıp üç yıl peyâpey sa’y ve ikdâm

⁷⁸ Yıldırım, **Toplumsal ve Politik Tarihimizde Gediz**, s. 27.

⁷⁹ F. Ferihan Beşli, **Yanık Frigya’dan Gediz’e**, Ankara 2001, s. 9.

⁸⁰ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 7a.

⁸¹ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 17a.

⁸² Evliya Çelebi, **Seyâhatnâme**(IX ve X. cilt), **indexli tıpkıbasım**, c. 5, vr. 11a.

Erişip avn-ı Hakk'la tamama
Şurû' etti namaza ehl-i İslâm
Görenler ruhuna bir Fatihayla
Du'âlar edeler her subhla şâm
Gazanfer sahibu'l-ihsân ve'l-cûd
Kodı erbâbu'l-hayrât içre bir ad
Ağa-yı dergeh-i âlî iken ol
Yapub bu câmi'i hoş kıldı bünyâd
Süleymân-ı zaman Sultân Murâd'ın
Zamanında tamam etdikde üstâd
Görüp Azmî dedi tarihin anın

Zehî câmi' nişân-ı cennet-âbâd 998'' Kitabesinden anlaşıldığına göre cami üç yılda inşa edilip, Süleyman Çavuş tarafından 1589-1590'da tamamlanmıştır.

Caminin avlusuna iki adet kapıdan erişilmektedir. Avluda bir şadırvan bulunmaktadır. Şadırvanda yirmi kadar abdest musluğu vardır. Mermerden yapılmış olan şadırvanın, bordo renkli örtüsü olup, üzerinde hilal vardır. Bu şadırvanın üzerini kaplayan çatısı ise yedi adet mermer sütuna istinat etmektedir. Sütunların üzerindeki silmeler kesme taştan yapılmış olup silmelerin üzerinde küçük bir kubbe şeklinde kurşun kaplamalı çatısı bulunmaktadır.

Minaresi caminin sağ tarafındadır. Altı sütun arasında beş kubbeden oluşan son cemaat mahalli pimapen ve camlarla kapatılmıştır. Kubbelerde kalem işleri bulunmaktadır. Son cemaat mahallinden sonra, caminin üzerinde mermerden kitabesi bulunan ahşap cümle kapısı dikkat çeker. Cümle kapısının sol tarafında alt ve üst tarafta ikişer pencere ve alttaki pencerelerin arasında da küçük bir mihrap nişi bulunmaktadır. Sağ taraftaki pencerenin birisi ahşap bir kapıyla kapatılmış olup, bu pencerenin üstünde de küçük bir mahfil bulunmaktadır.

Caminin cümle kapısından girildiğinde asıl ibadet mahallinin arka tarafında kadınlar mahfili bulunmaktadır. Cami dikdörtgen planlıdır, mermer mihrabı bu dikdörtgen ana mahallin ön tarafında dörtgen küçük bir çıkıntı içinde bulunmaktadır. Minberi de mermerdendir. Caminin altı adet yarım kubbe üzerinde dış tarafı kurşun örtülü büyük bir kubbesi vardır. Yarım kubbeler dördü duvara bitişik iki tanesi yarı müstakil altı adet sütuna istinat etmektedirler. Hem yarım kubbelerin hem de ana

kubbenin kasnağında boydan boya Kuran-ı kerimden ayet-i kerimeler yazılmıştır. Kubbenin merkezinde de bir ayet-i kerime vardır ve büyük bir avize asılmıştır. Yarım kubbeler ve ana kubbe kalem işleriyle süslenmiştir. Cami yarım kubbelerde ve duvarlarda bulunan pencerelerden ışık almaktadır. Üst sırada bulunan pencerelerde revzenler bulunmaktadır. Alttaki pencereler ise mermer söveli ve ahşap çerçevelidir. Kadoi antik kenti yapılarından birisinden devşirilip koç ve öküz başı işlenmiş mermer bir friz parçasının caminin giriş kapısının sağ tarafında bulunduğu belirtilmiştir.⁸³

Vakfiyesine göre Gazanfer Ağa'nın, Gediz'de inşa ettirdiği camide hoş sesli, muttaki, fesahat ve belagat sahibi bir hatip *eyyâm-ı cemî'* ve a '*yâdda* hitabet edip, bu hizmeti karşılığında 8 akçe verilecektir. Salih, ehl-i Kuran, halkın sevdiği ve kendisine uyduğu bir imam beş vakit namazını ve diğer farz namazları kıldırarak ve kendisine 8 akçe verilecektir. Yine imam efendi sabah namazından sonra cehrî olarak Fecr Suresi, öğle namazından sonra Vakıa Suresi, ikindi namazından sonra Amme Suresi ve yatsı namazından sonra Tebareke Suresini tilavet edecek ve kendisine 4 akçe daha tahsis edilecektir. Üç müezzinden ikisi asıl olup, minareye nöbetleşe çıkarak ezan okuyacaklar, birisi de sala müezzini olup, Cuma ve bayram günlerinde sala okuyacak, asılların birisi reis olup 6 akçe, diğer müezzin 5 akçe, sala müezzini ise 1 akçe alacaktır. Bir kişi muarriif olup günlük 2 akçe alacaktır. Cuma günleri beş kişi birer aşr-ı şerif okuyup 2'şer akçe alacaklar, içlerinden en bilgilisi ve kâmilî sermahfil olup 4 akçe alacaktır. Kuran-ı kerimi tecvitle okuyan on kişi sabah namazından sonra birer cüz okuyup sevabını Gazanfer Ağa'nın ruhuna hediye edecekler ve 2'şer akçe alacaklardır. Âlim, faziletli, muttaki bir vaiz Cuma namazından sonra halka vaaz verip 30 akçe alacaktır. Akşam namazından sonra bir kişi camide bir aşr-ı şerif okuyup 2 akçe alacaktır. Güvenilir bir kişi noktacı olup günlük 2 akçe alacaktır. Noktacı, cüzlerin okunup okunmadığını, vazifelerin yapılıp yapılmadığını kontrol ederek ihmal eden olursa nokta koyup, hizmeti başka birisine tamamlattıracaktır. Özürsüz olarak yapmadığı vazifesinden kimse ücret alamayacak, vazifesinde ihmalkârlık etmeye devam edenleri noktacı mütevellîye bildirecektir. İki adet salih ve nurani kişi siracî olacak, caminin mum ve kandillerini zamanında yakıp

⁸³ Yıldırım, **Toplumsal ve Politik Tarihimizde Gediz**, s. 28.

söndürecek ve birisi 3, diğeri 2 akçe alacaktır. İki adet kayyım 3'er akçe alacaklar, bir adet ferraş 2 akçe alacak ve caminin temizliğini yapacaktır.⁸⁴

Gediz'de görevlilerin haricinde vakfın işlerine karışmak isteyen kişiler olmuştur. Babüssaade Ağası Halil Ağa'nın arzında Gediz'de vakıf görevlileri haricindeki kişilerin, Gazanfer Ağa Vakfı'nın binalarını tamir etmek kisvesinde, vakıf malını yemek istedikleri bildirilmiştir. Halil Ağa bu gibi kişileri vakıf işlerine karıştırmamaları için Anadolu valisi ile Gediz naibine hitaben hüküm yazılmasını istemiştir. Belgenin derkenarında, Küçük Evkaf Muhasebesi kayıtlarında, vakıf nezaretinin Babüssaade Ağası'nda, tevliyetin ise evlâd-ı vâkıftan Cafer Efendi'de olduğu 26 Temmuz 1758'de belirtilmiştir. Belgenin üstünde ise sadrazamın mucebince senetsiz olarak müdahale edilmemesi için buyrulduzu vardır.⁸⁵ Başka bir belgede ise Gediz'de bulunan cami, hamam, suyolları ve diğer müsakkafatın tamirleri, mütevellî ve cabi tarafından yaptırılmakta olduğu belirtilmiştir. Yetkililerin haricinde bazı kişilerin vakıf eserlerini tamir ettirmek bahanesiyle vakıf malını yemek istediklerini Babüssaade Ağası Ali Ağa, 18 Ocak 1792'de arz etmiştir. Deftere bakıldığında tevliyetin arz edildiği gibi mevcut mütevellî üzerinde olduğu görülmüştür. Gereğinin yapılması için belgenin üstüne buyruldu yazılmıştır.⁸⁶

Gediz Kaymakamı Faik tarafından, 27 Mart 1911'de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne yazılan yazıda, Gediz'deki Gazanfer Ağa Camii'nin kubbesine asılı olan yarısı beyaz yarısı mavi nakışlı, küre şeklindeki iki adet kıymetli çininin çalındığı belirtilmiştir. Daha önce Gediz telgraf çavuşu olan Arnavut Ali Çavuş'un, içinde pekmez bulunduğu söylenen iki teneke ile Bilecik, Bursa, Haydarpaşa, Sirkeci üzerinden İstanbul'a gideceğinin anlaşıldığı ve araştırılıp tenekelerin kontrol edilmesi ve neticenin bildirilmesi istenmektedir.⁸⁷ 29 Mart 1911'de de Üsküdar ve İstanbul Polis Müdüriyetlerine ve Jandarma ve Alay Kumandanlığına, Emniyet tarafından bildirilmiştir.⁸⁸ 14 Nisan 1911'de bahsedilen Ali Çavuş'un çinilerin çalınmasında müdahalesi bulunduğu müdde-i umumi muavin vekili Hüsnü tarafından

⁸⁴ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 20b-22b.

⁸⁵ C.BLD. 100/4997, 20 Za 1171.

⁸⁶ C.BLD. 48/2361, 24 Ca 1204.

⁸⁷ DH.EUM.KADL. 14/44/5.

⁸⁸ DH.EUM.KADL. 14/44/7.

Emniyet'e bildirilmiştir.⁸⁹ 19 Nisan 1911'de Bursa Valisi Hüsni Bey durum hakkında Emniyet'ten bilgi istemiştir.⁹⁰ 20 Nisan'da ise Bursa Valiliği'ne yazılan yazıda bahsi geçen Arnavut Ali'nin yakalanıp 16 Nisan'da Gediz'e gönderildiği belirtilmiştir.⁹¹

5.5.3. Gediz Gazanfer Ağa Dâru'l-kurrâsı ve Sıbyan Mektebi

Vakfiyede kayıtlı olduğuna göre Gediz Camii içinde, Kurân-ı Kerim kıraatinde, tecvit ilminde mahir ve kıraat-ı aşar talim edebilecek bir kişi, talep edenlere bu ilmi öğretecektir. Bunun yanında Ebû Muhammed el-Kâsım eş-Şâtıbî'nin kıraat ilmine dair kasidesini ve İmâm Câberî'nin bu kasideye yazdığı şerhini de öğretecektir. Şeyhu'l-kurraya bu hizmetleri karşılığında 16 akçe talebelerden de sekiz kişiye 1'er akçeden toplam sekiz akçe verilecektir.⁹² Gediz'de cami yakınlarında inşa edilen mektepte de muallim, çocuklara Kuran-ı Kerim öğretip 6 akçe, kalfası da 4 akçe alacaktır.⁹³ Bu bölümün devamında verilen görevlilerin belirtildiği tabloya göre Dâru'l-kurrâ hizmete 18 ve 19. yüzyıllarda devam etmekteydi. Sıbyan Mektebi'ne ise muallim tevcihi ile alakalı 1752 ve 1813 tarihli iki adet belge olduğuna göre mektep de eğitime devam etmektedir.⁹⁴

5.5.4. Gediz'de Yapılan Çeşmeler ve Suyolları

Vakfiyede Gazanfer Ağa'nın Gediz'in farklı yerlerinde altı tane çeşme yaptırdığı belirtilmiştir; “*Ve dahi kasaba-yı merkûmede mevâzı’-ı müte‘addidede binâsı hûb vaz’ı mergûb altı aded çeşmehâ-yı bedî‘atü’t-temâsîl binâ etmişlerdir. Zikrolunan mevzı‘in birisi vâkıf-ı sâlifü’l-avsâf binâ ettikleri câmi‘-i şerîf kurbüdür ve birisi dahi kasaba-i merkûmede Bakkallar Sûku’dur. Ve birisi dahi Buğday Pazarı’dır. Ve birisi dahi Şeyh Mahallesi’dir. Ve birisi dahi kasaba-yı merkûme hâricinde musallâ ittihâz ettikleri makâmıdır.*”⁹⁵ Gazanfer Ağa'nın Gediz'de su

⁸⁹ DH.EUM.KADL. 14/44/9.

⁹⁰ DH.EUM.KADL. 14/44/3.

⁹¹ DH.EUM.KADL. 14/44/1.

⁹² VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 25b-26a.

⁹³ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 26a.

⁹⁴ C.MF. 136/6796, 29 Ramazan 1165, C.MF. 146/7278, 11 Zilkade 1228

⁹⁵ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 10a

getirtip bağlattığı çeşmelere ve şadırvana gelen suyolunda bir su yolcu görevli olup günlük 2 akçe alacağı kayıtlıdır.⁹⁶ Evliya Çelebi de, Gazanfer Ağa'nın, Gediz'in batısında yarım saat uzaklıktaki Akdağ'dan, dağlar, beller, patikalar ve taşlıklar arasından çok para harcayarak şehre su getirip çeşmelere, şadırvanlara, hamamına ve hanlara taksim ettiğini kaydeder.⁹⁷

5.5.5. Gediz'de Yapılan Masraflar ve Tamirler

Mustafa Ağa'nın 1724-1725 yıllarında tuttuğu muhasebeye göre Gediz Gazanfer Ağa Camii'ne aydınlatma için mum ve zeytinyağına 3.324 akçe, Gediz'deki suyollarının tamirine 3.920 akçe harcanmıştır.⁹⁸ 1725-1726'da, mum ve zeytinyağı için 3.324 akçe, kandiller için 2.400 akçe, suyollarının bakımı için 3.920 akçe harcanmıştır.⁹⁹ 1726-1727'de aydınlatma için mum ve zeytinyağına 3.324, suyollarının tamirine 1.581 akçe harcanmıştır. Cafer Efendi'nin müteveli olduğu 1762-1763, zeytinyağı için 6000 akçe, suyollarının tamiri için 12.000 akçe harcanmıştır.¹⁰⁰ 1763-1764'de, zeytinyağı ve mum masrafları için toplam 9.920 akçe, balmumu için ayrıca 6.000 akçe ödenmiştir.¹⁰¹ 1766-1767'de, Gediz'de zeytinyağı ve diğer masraflar için 6.000 akçe, suyolları, çeşme ve hamam tamiri için 12.600 akçe, suyollarının tamiri için 19.520 akçe harcanmıştır.¹⁰² İbrahim Hanif Efendi 1780-1784 yılları arasında dört senede zeytinyağı ve diğer masraflara 57.760 akçe, kandil bahası 1.200 akçe, suyollarının tamirine 4200 akçe masraf yapılmıştır.¹⁰³ 18. Yüzyılda Gediz'de yapılan masraf ve tamirlerde dikkat çeken nokta aydınlatma için yağ ve mum masrafiyla suyollarına yapılan bakımlardır.

1911'de çıkan yangında dükkânlar ve caminin son cemaat mahalli yanmıştır. Yangından sonra şehrin başka bir yerde kurulması gündeme gelmiş fakat cami, hamam gibi eserlerin terkedilmesi uygun görülmeyp şehir aynı yerde tekrar inşa

⁹⁶ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 26b.

⁹⁷ Evliya Çelebi, **Seyâhatnâme**(IX ve X. cilt), **indexli tıpkıbasım**, c. 5, vr. 11b.

⁹⁸ EV.HMH.d. 1135, tarih 1137.

⁹⁹ EV.HMH.d. 2909, 1138.

¹⁰⁰ TS.MA.d. 5886, 1176.

¹⁰¹ TS.MA.d. 5686, 1177.

¹⁰² TS.MA.d. 6615, 1180.

¹⁰³ EV.HMH.d. 6283,1195-1198.

edilmiştir.¹⁰⁴ 1970’de Gediz’de meydana gelen depremde cami tamamen yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Bu depremde harap olan hamam,¹⁰⁵ 2016 yılında tamamlanan restorasyondan sonra konferans salonu ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı bir bina olarak kullanılmaktadır.

5.6. Medine-i Münevvere’deki Cami

Vakfiyesine göre Gazanfer Ağa, Medine-i münevvere’de bir cami inşa ettirmiştir. Bu camiye tayin olunan hatibe her sene surre ile 15 filori gönderilecektir. İmam için 15 filori, üç adet müezzinden asıl olan ikisi için 15’er filori, sala müezzini olan diğeri için de 10 filori gönderilecektir. Muarrife 10 filori, beş kişi devirhana 50 filori gönderilecektir. İki kişi çerağı olup 10 filori gönderilecektir. Fitol, kandil, kirbas bahası için yıllık 4 filori, iki adet kayyıma senede 15’er filori gönderilecektir. Ferraşa ise 10 filori tahsis edilmiştir.¹⁰⁶ Caminin günümüzdeki yeri tesbit edilememiştir.

5.7. Mekke-i Mükerre’de Mevlid-i Nebi

Peygamber efendimizin doğduğu ev, Mekke’nin doğusunda Sûku’l-leyl denilen çarşıda bulunmaktaydı ve asr-ı saadette *Dârü’t-Tebâbi’a* denilmekteydi.¹⁰⁷ Evi peygamber efendimiz hicret ederken Âkil bin Ebû Tâlib’e vermiştir. Torunları tarafından, Haccac-ı Zalim’in kardeşi, Muhammed bin Yusuf es-Sekâfi’ye satılmıştır. Harunür-reşid zamanında da halifenin annesi Hayzürân Hanım tarafından mescid şeklinde inşa edilmiştir. Hicri üçüncü asırda Nâsır-ı Abbâsî ve hicri 340 senesinde Melik Mücahid Ali bin Müeyyed tarafından tamir edilmiş ve Mevlidü’n-Nebî ismiyle anılmaya başlanmıştır. 1557’de Kanûnî Sultan Süleyman tarafından yıkılıp tekrar inşa edilmiştir. Mescidin iki kubbesi olup, arsasının dört taraftan otuz birer adım olduğu ve ortasında yeşil örtülü bir kulübe bulunduğu, bu mevkiin peygamber efendimizin doğduğu yer olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Mustafa Yeşil, *Kütahya İli İlçelerinin Tarihsel Durumları Hakkında Kısa Notlar*, Kütahya 1938, s. 7.

¹⁰⁵ Yıldırım, *Toplumsal ve Politik Tarihimizde Gediz*, s. 29.

¹⁰⁶ VGMA.d. 1607, *Gazanfer Ağa Vakfiyesi*, vr. 26b-27a.

¹⁰⁷ Eyüp Sabri Paşa, *Mir’âtü’l-Haremeyn- Haremeyn Tarihi*, c. 2, haz Ömer Faruk Can- Fatma Zehra Can, İstanbul 2018, s. 1218.

¹⁰⁸ *Mir’âtü’l-Haremeyn*, c. 2, s. 1223-1224.

Gazanfer Ağa 1600-1601 yılında Mekke-i mükەرreme’de Hz Muhammed’in doğduğu evi tamir ettirmiştir. Ayvansarayî, kitabesini şu şekilde nakletmiştir;

*Budur mevlid-i sultân-ı rûsûl
Bunda doğdu o sa ‘âdet güneşi*

*Budur ol cây-ı behişt-âsâ kim
Miskdir toprağı yâkut taşı*

*Hâdim-i ravzası Cibril-i Emîn
Hûr-ı giysûyle cârûb-keşi*

*Gün eşiğinde Süheyl-i Rûmî
Şeb kapusunda Bilâl-i Habeşî*

*Kapu ağası Gazanfer Ağa
Yaptı bu kubbe-i gerdûn-veşi*

*جعل الله قريناً بقول
خيره كل غداة و عشي*

*Dedi itmâmına Hükmi târîh
Mevlid-i pâk Resul-i Kureşî
1009(1600/1601)¹⁰⁹*

Mescide dönüştürüldükten sonra beş vakit namaz kılınması için seçilen imama vakıftan yıllık 20 filori gönderilmektedir. Bir kişi sirâcî ve ferrâş olup 10 filori gönderilecektir. Zeytinyağı, fitil ve kandil masrafları için yıllık 15 filori gönderilecektir. Mekke ve Medine’deki bu hizmetlerin yapılmasını kontrol eden bir görevli, ihmalleri Darüssaade Ağası’na bildirecek ve 20 filori alacaktır. Kesendire’den elde edilen gelirlerin dörtte biri Haremeyn fukarasına gönderilecektir.¹¹⁰

Sultan II. Mustafa’nın emriyle, 1701-1702 senesinde burada peygamber efendimizin doğduğu evde mevlid merasimi yapılmaya başlanmıştır. Her sene

¹⁰⁹ Ayvansarâyî, **Mecmuâ-i Tevârih**, s. 209-210.

¹¹⁰ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 27a-27b.

Ramazan ayının 17. gününde ve Rebiülevvel ayının 12. gününde burada merasim yapılmaya başlanmıştır. Mekke uleması ve ayanı ve büyük bir cemaatle, Harem-i Şerif'ten çıkarak, her sene Rebiulevvel ayının 12'sinde akşam namazından sonra meşaleler ve kandiller yakarak peygamberimizin doğduğu eve gelip ibadet ettikten sonra geri Harem-i Şerif'e dönmekteydiler.¹¹¹ Mevlid-i şerif gecelerinde *Mevlid-i Nebi*'nin bulunduğu mahaldeki evlerin sahipleri, evlerini kandillerle aydınlatır ve çeşitli kumaşlarla süslerlerdi. Burada Mekke Şerifi ve vali paşa huzurunda bir de alay yapılırdı.¹¹² 1907 yılında burada ileri gelenler ve kalabalık bir cemaat huzurunda mevlid-i şerif okutturulduğu belirtilmiştir.¹¹³

Hz. Muhammed'in doğduğu evin perdeleri ve ortasındaki kulübenin kırmızı örtüsü 1819'da II. Mahmud zamanında yenilenmiştir.¹¹⁴ Vehhabiler'in Mekke'yi ele geçirdiklerinde burada bulunan sanduka, kapı ve pencereleri tahrip ettikleri ve Osmanlılar tarafında ele geçirilince tekrar bir sanduka konulduğu belirtilmiştir. Perdelerin ve örtülerin de takılması ve güzel kokular gönderilmesi için 1819'da izin çıkarılmıştır.¹¹⁵ 1873'de mevlid-i nebi ve etrafındaki bazı mübarek yerlerin tamir edilmesi emredilmiştir. Bu tamirde kilimler ve örtüler değiştirilmiş ve kubbede dökülen sıvalar yeniden badanalanmıştır.¹¹⁶ 1879'da tamir edilip yenilenen mescid, kulübenin etrafına da sacdan parmaklıklar yapılmış, bunun içinde bir sanduka konulmuş, sırma işlemeli yeşil atlastan yapılan bir örtüyle örtülmüştü. Kubbesinin içi ve dışı süslenmiş, dört tarafındaki duvarlara da nakışlar işlenmiş ve pencerelerin perdeleri de değiştirilmiştir. Pencere denilen kısımlar, üç tane *tûlânî dolap* olup bunlar peygamberimizin doğumunda orada bulunan üç meleğin bulunduğu rivayet edilmiştir. Buralara da üç tane yeşil perde örtülmüştür.¹¹⁷ 23 Mayıs 1910'da yapılan tamirinin Sultan Mehmed Reşad tarafından teberrüken Hazine-i Hassa tarafından tamir edilmesi tenbih edilmiştir.¹¹⁸

¹¹¹ *Mir'âtü'l-Haremeyn*, c. 2, s. 1218.

¹¹² *Mir'âtü'l-Haremeyn*, c. 2, s. 1220.

¹¹³ İlhan Ovalıoğlu vd., *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz*, editör Ömer Faruk Yılmaz, c.1, İstanbul 2008, s. 444.

¹¹⁴ *Mir'âtü'l-Haremeyn*, c. 2, s. 1224.

¹¹⁵ Ovalıoğlu vd., *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz*, c. 1, s. 104-105.

¹¹⁶ Ovalıoğlu vd., *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz*, c. 1, s. 212-216.

¹¹⁷ *Mir'âtü'l-Haremeyn*, c. 2, s. 1224-1226.

¹¹⁸ Ovalıoğlu vd., *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz*, c. 1, s. 458.

Mekke ve Medine Suudilerin eline geçince mevlid-i nebiyi yıkarak yerine iki katlı bir kütüphane binası yapmışlardır.¹¹⁹ 2014 yılında Mescid-i Haram’da yapılması planlanan yeni inşaat projesine göre bu binanın da yıkılacağı iddia edilmektedir.¹²⁰ Günümüzde burada iki katlı kütüphane binası bulunmaktadır.

Tablo 6: Gazanfer Ağa Vakfından Surreyle Gönderilen Yıllık Ücretler

Yıllar	Mevlid-i Nebi	Medine’deki Cami	Toplam
1724-1725	24.000	10.000	34.000
1725-1726	24.000	10.000	34.000
1726-1727	24.000	10.000	34.000
1762-1763			39.600
1763-1764			39.600
1766-1767			39.600
1780-1781			42.000
1781-1782			42.000
1782-1783			42.000
1783-1784			42.000

5.8. Kuran-ı Kerim’den Okunan Cüz ve Sûreler

Gazanfer Ağa’nın, 10-19 Haziran 1584’de, 100.000 akçe vakfedip kurduğu para vakfında, Kardeşi Cafer ve peygamber efendimiz için Küçük Ayasofya Camii’nde toplanıp Kuran-ı Kerim okumaları için sekiz cüzhan görevlendirilmiştir.¹²¹ Mütevellie Zahide Hanım’ın arzında Küçükayasofya Camii’nde Gazanfer Ağa’nın kardeşi Cafer için cüz okuyan Osman veled-i Mehmed Nuri’nin bu vazifeyi Seyyid Mehmed Halife bin Süleyman’a kasr-ı yed ettiği belirtildiğine göre 19. yüzyıl başlarına kadar cüz okunmaya devam edildiği anlaşılmaktadır.¹²²

¹¹⁹ Murat Bardakçı, <http://www.hurriyet.com.tr/peygamberin-dogdugu-evi-copluge-k-beyi-de-manhattana-cevirdiler-188112> (son erişim tarihi 20. 03.2019).

¹²⁰ <https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/peygamber-efendimizin-dogdugu-ev-yikilabilir-h290331.html> (son erişim tarihi 20. 03.2019).

¹²¹ TS.MA.e. 853/20, Evâil-i Cemaziyelahir 992.

¹²² TS.MA.e 1188/24/1

Medresedeki talebelerin her birisi sabah namazından sonra toplanıp birer cüz okuyup sevabını Gazanfer Ağa'ya hediye edeceklerdir. On altı adet talebe 2'şer akçe alacaklardır.¹²³

Gediz'de beş kişi Cuma namazından önce toplanıp birer aşr-ı şerif okuyacaklar ve içlerinden birisi sermahfil olup duasını yapacaktır. Dört kişi 2'şer akçe, sermahfile 4 akçe tahsis edilmiştir. On kişiye ise sabah namazından sonra birer cüz okuması için 2'şer akçe tahsis edilmiştir. İmam efendi sabah namazından sonra cehrî olarak Fecr Suresi, öğle namazından sonra Vakıa Suresi, ikindi namazından sonra Amme Suresi ve yatsı namazından sonra Tebareke Suresini tilavet edip 4 akçe alacaktır.¹²⁴

Otakçılar'daki caminin imamı sabah namazından sonra sesli olarak Yasin-i şerif okuyup 2 akçe, müezzin yatsı namazından sonra Tebâreke Suresi'ni okuyup 2 akçe alacaktır.¹²⁵

Topkapı Sarayı teberdarlarından on beş kişi birer Yasin-i şerif okuyup 2'şer akçe alacaklar, baltacılar kethüdası ve bölükbaşı okunmasını kontrol edecekler. Kethüda 2 akçe, bölükbaşı 1 akçe alacak.¹²⁶

Türbede gece gündüz, nöbetleşe ve sürekli Kur'an okuyacak 8 bekçi 3'er akçe alacaklardır. Sabah ve ikindiden sonra otuzardan altmış kişi birer cüz okuyacaklar. Her birisine 2'şer akçe tahsis edilmiştir. Sabah okunan hatmin sevabını peygamber efendimize, ikindiden sonra okunan hatmin sevabını Gazanfer Ağa'ya hediye edecekler. İçlerinden muttaki olan birisi reisleri olup 3 akçe tahsisatı vardır. Hatmin başlangıcı bir usule göre yapılacak ve sonunda da İhlas Suresi, Felak- Nas Sureleri, Fatıha Suresi ve bakara Suresi'nin ilk sayfası okunup, peygamberimizin, âli ve ashabının ve Gazanfer Ağa'nın geçmişlerinin ruhlarına hediye edeceklerdir. Güvenilir bir kişi noktacı olup cüzlerin okunup okunmadığını kontrol edecektir.¹²⁷

¹²³ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 22b.

¹²⁴ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 21b.

¹²⁵ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 23a.

¹²⁶ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 23b.

¹²⁷ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 24a-25a.

Medine’de inşa ettirdiği camide, hafız olan beş kişi devirhan olup, içlerinden birisi sermahfillik hatibe meşrut olup birinci devre başlatacak ve bitince de o tamamlayacak. 5 kişiye yıllık 50 filori gönderilecektir.¹²⁸

5.9. Haremeyn Akçesi ve Rikâb-ı Hümâyûn Akçesi

Haremeyn akçesi, Mekke ve Medine’de bulunan vakıf giderlerinde kullanılması için Darüssaade Ağası tarafından toplanılmaktaydı. Gazanfer Ağa da vakfiyesinde her yıl Kesendire adasından elde edilen gelirin dörtte birinin *Haremeyn fukârasına* gönderilmesini şart etmiştir.¹²⁹ 1700 yılında reayadan alınan cizye gelirlerinin cihad haricinde başka yerlere sarf edilmeyeceği fetvası üzerine birkaç yıl gelirler toplanamamıştı. Bu esnada *Haremeyn ve rikabiye akçeleri* de ödenememiştir. Daha sonra çıkan bir emir üzerine gelirler tekrar vakıf tarafından toplanmaya başlanmış ve Haremeyn ve rikabiye akçeleri tekrar ödenmeye başlanmıştır.¹³⁰ Ekler kısmında kaydedilen, Gazanfer Ağa Vakfı’nın 18. yüzyılda tutulan yedi adet muhasebe defterinin tamamında, her yıl surreyle birlikte gönderilen Haremeyn akçesinin, 180.000 akçe verildiği görülmektedir.

Vakfiyesinde Rikab-ı Hümâyûn akçesiyle alakalı herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Fakat vakıf gelirlerinin fazlası mütevellî tarafından vakıf nazırı olan Babüssaade Ağası’na gönderilmekteydi. Zamanla bu miktar belirli bir hale gelmiş ve sürekli verilmiştir. 1605 senesinde Kesendire’deki reaya çeşitli adlar altında rikab-ı hümâyûn için verdikleri vergiler yerine Matbah-ı Amire’ye buğday vermeyi teklif etmişlerdir. Defterdarın hesabına göre toplam 6 yük akçe karşılığında yıllık 12.000 İstanbulî kile buğdayı navul gemisini de kendileri vermek şartıyla kabul etmişlerdir. Bu miktar 1607’de 9.000 kileye düşürülmüştür.¹³¹ Temmuz 1626’da buğday yerine tekrar akçe alındığı görülmektedir.¹³² 1657-1658 senesinde ise Babüssaade Ağasının rikab-ı hümâyûn akçesi olarak teslim ettiği gelirin 25 kese akçesi Gazanfer Ağa Vakfından alınmaktadır.¹³³ Mütevellî Arslan Ağa,

¹²⁸ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 26b-27a.

¹²⁹ VGMA.d. 1607, **Gazanfer Ağa Vakfiyesi**, vr. 27b.

¹³⁰ C.EV. 507/25632, C.EV. 537/27141.

¹³¹ TS.MA.d. 1580, 29 Muharrem 1016.

¹³² TS.MA.e. 394/21, 7 Şevval 1035.

¹³³ MD.n. 92/272.

Kesendire'den her sene 15 yük akçeye ilaveten *gulamiye* adında 5 yük akçe daha alındığını ve bu durumun vakıf ahalisinin dağılmasına sebep olduğu ve *gulamiyenin* alınmamasını istemiştir. Bunun üzerine verginin 3 yük akçe azaltılması emredilmiştir.¹³⁴ Ekler kısmında kaydedilen 18. yüzyılda tutulan yedi adet muhasebe defterinin tamamında vakıftan 120.000 akçe rikab-ı hümayûn akçesi alındığı görülmektedir.

5.10. 18. ve 19. Yüzyılda Vakfa Yapılması İstenilen Görevlendirmeler

Bu bölümün sonunda Gazanfer Ağa Vakfı'na yapılması istenilen görevlendirmelerle ilgili dört tane tablo eklenmiştir. Birinci ve ikinci tabloda 1759'dan 1774'e kadar müteveli olan Cafer Efendi zamanında yapılan TS.MA.e.774/13 ve TS.MA.e 773/14 numaralı evrak serisi içindeki arzları bulunmaktadır. Üçüncü tabloda 6 Ocak 1817'den 1822'ye kadar Zahide Hanım'ın TS.MA.e 774/15 numaralı arzları, (mezar taşına göre Zahide Hanım 19 Şubat 1823'de vefat etmiştir) devamında müteveli kaimmakamı Mustafa Efendi'nin arzları bulunmaktadır. Dördüncü tabloda bulunan TS.MA.e. 774/31 numaralı son belge serisi ise Cafer Efendi, Zahide Hanım, müteveli kaimmakamı Mustafa Efendi zamanında yapılan arzlardır.

Tablolardan anlaşıldığına göre arzlarda en çok verilmesi istenen görev cüzhanlıktır. Sabah ve ikindi vakitlerinde türbede yapılan hatimler devam etmektedir. Gediz'de de hatim yapılmaktadır. Gediz'deki darülkurra eğitime devam etmektedir. Şeyhülkuralık ve vaizliği bir kişi yapmakta ve 28 akçe almaktadır. Müezzin, imam, hafız-ı kütüp, cabi ve diğer görevliler vakfiyede belirtilen miktarı almaktadırlar.

Tabloya göre tevcihlerde dikkati çeken bir başka husus ise Cafer Efendi'nin zamanında vazifehoran ismiyle evlad-ı vâkıfın ve evlâd-ı utekanın vakıftan ücret almaya devam etmesidir. Kitabet görevi de evlad-ı utekâya verilmektedir. Zahide Hanım zamanında 1817'de de evlad-ı utekâya ücret verildiği görülmektedir.

Genellikle babadan oğula devreden vazifeler, bazen oğulun müstehik olmamasıyla başka birisine verilmiştir. Mesela, evlad-ı vâkıftan müteveli olup 1666-1667'de vefat eden Arslan'ın yerine oğlu Mehmed müteveli olmuştur. Mehmed,

¹³⁴ MD.n. 89/210.

vakıf malını telef edip, görevlilere vermesi gereken ücretleri vermediği için, vakıf görevlileri tarafından şikâyet edilmiş ve Babüssaade Ağası evlad-ı vâkıf haricinden 1671-1672'de Ali'yi müteveli kaymakamı olarak tayin etmiştir. Mütevellilik 1686-1687senesinde de Ömer'e verilmiş fakat mürtezikalarla iyi geçinemeyen Ömer yerine tekrar vakıf görevlilerinin isteğiyle Ali müteveli olmuştur.¹³⁵ Başka bir misal de, 4 Mart 1816'da Gediz'de şeyhülkurra olan Mehmed bin Hüseyin vefat edince oğluna verilmesi düşünülmüş ancak istihkakı olmadığı için onun yerine ahalinin seçtiği Müftüzade Mustafa bin Mehmed getirilmiştir.¹³⁶ Diğer bir misal de Otakçılar'da müezzin ve kayyım olup 23 Nisan 1768'de vefat eden Hüseyin'in yerine oğlu İsmail müstehik olmadığı için Mecid Halife getirilmiştir.¹³⁷

Arzlar genellikle mütevellinin vakıf nazırına gönderdiği arzlardır. Arzların arasında az sayıda kadı, naip, câbi, görev almak isteyen kişi ve vakıfta görevli olanların müteveliye gönderdikleri arzlar da bulunmaktadır.

Görevlendirmeler, *kasr-ı yedinden*, *mahlûlünden* ve *zayi'inden* olmak üzere üç şekilde yapılmaktaydı. Bir kişi kendi isteğiyle başka birisine görevi devretmek isterse *kasr-ı yedinden*, vefat etmesi veya başka bir sebeple görevden ayrılırsa *mahlûlünden*, beratını kaybederse *zayi'inden* görevler tevcih edilmekteydi.

¹³⁵ TS.MA.e. 774/13/2, 13 Z 1102.

¹³⁶ TS.MA.e. 774/15/2, 4 R 1231.

¹³⁷ TS.MA.e. 774/13/1, 5 Z 1181.

Tablo 7: Mütevellî Cafer Efendi'nin Döneminde Yapılan Arzlar

Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görevi	Ücreti	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Hüseyin'in vefatıyla oğlu İsmail müstehik olmadığı için kasr-ı yedinden Mecid Halife'ye	Müezzin, kayyım-ı minare ve harem	8 akçe	23 Nisan 1768	Mütevellî Cafer Efendi	Otakçılar Camii 138
Evlad-ı utekâdan Mütevellî Arslan'ın vefatıyla 1077'de oğlu Mehmed'e 1082'de Ali'ye, 1098'de mütevellî kaimmakamı olarak Ömere, sonra tekrar 17 Muharrem 1098'de tekrar Ali'ye	Mütevellî, mütevellî kaimmakamı	10 akçe	30 Ağustos 1691.	Babüssaade Ağası Abdurrahman Ağa	Gazanfer Ağa Vakfı 139
Kamer Hatun kasr-ı yediyle, Osman bin Ömer Halife'ye	Duaguy	5 akçe	5 Haziran 1733	Mütevellî Kaimmakamı El-Hac Mustafa	Gazanfer Ağa Türbesi 140
Şeyh Avni bin Mehmed'in vefatıyla, mahlûlünden oğulları Seyyid Süleyman ve Seyyid Hüseyin'e	Kayyım ve ferraş	4 akçe birisine, 4 akçe diğerine	7 Kasım 1756	Gediz'de cabi olan Seyyid Hüseyin	Gediz'deki Gazanfer Ağa Camii 141
Mustafa Halife bin Ali vefat etmekle, mahlûlünden kendisine	İkinde vaktinde cüzhan	2 akçe	9 Nisan 1760	(İsim yok)	Gazanfer Ağa Türbesi Evkafı 142
Hüseyin kasrı yedinden Mecid Halife'ye	Öğle vaktinde cüzhan	2 akçe	Temmuz-Ağustos 1759	Mütevellî Cafer Efendi	Gazanfer Ağa Vakfı 143
İbrahim Halife kasr-ı yedinden Ahmed Halife'ye	İki vakitte cüzhan	4 akçe	Eylül-Ekim 1762	Mütevellî Cafer Efendi	Gazanfer Ağa Vakfı 144
Fatma binti Abdullah kasr-ı yedinden Fatma binti Hacı Mehmed'e	Duagûy	5 akçe	30 Mayıs 1763	Mütevellî Cafer Efendi	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 145
Seyyid Mehmed Halife kasr-ı yedinden Osman bin Abdullah'a	Sabah vaktinde cüzhan	2 akçe	Mayıs-Haziran 1763	Mütevellî Cafer Efendi	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 146
Seyyid Mehmed Halife kasr-ı yedinden Mehmed bin	İkinci vaktinde	2 akçe	Mayıs-Haziran	Mütevellî El-hac	Gazanfer Ağa

¹³⁸ TS.MA.e 774/13/1, 5 Z 1181.

¹³⁹ TS.MA.e 774/13/2, 5 Z 1102.

¹⁴⁰ TS.MA.e 774/13/4, 22 Z 1145(Derkenardaki tarih).

¹⁴¹ TS.MA.e 774/13/7, 13 S 1170.

¹⁴² TS.MA.e 774/13/8, 22 Ş 1173(Derkenardaki Mustafa Halife'nin görev tarihi).

¹⁴³ TS.MA.e 774/13/9, Z 1172.

¹⁴⁴ TS.MA.e 774/13/10, Ra 1176.

¹⁴⁵ TS.MA.e 774/13/11, 17 Za 1176(derkenardaki tarih).

¹⁴⁶ TS.MA.e 774/13/12, Za 1176.

Ahmed'e	cüzhan		1763	Cafer	Türbesi Vakfı 147
Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görevi	Ücreti	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Abdullah bin Musli kasr-ı yedinden Hacı Salih Halife'ye	Sabah vaktinde cüzhan	2 akçe	Ekim-Kasım 1763	Müteveli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı 148
Es-seyyid Süleyman ve Seyyid Hüseyin kasr-ı yedlerinden Molla Süleyman bin Yusuf'a	Kayyım ve ferraş	5+3=8 akçe	Kasım-Aralık 1763	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii 149
Es-seyyid Mehmed Halife kasr-ı yedinden Hacı Salih Efendi'ye	Cüzhan	2 akçe	19 Nisan 1764	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii 150
Hüseyin bin Ahmed'in vefatıyla, mahlûlünden oğlu Hafız Abdurrahim Efendi ibn-i Hacı Hüseyin Efendi'ye	Sabah ve ikinci vakitlerinde cüzhan	4 akçe	19 Nisan 1764	Müteveli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı 151
Mustafa Halife bin Hasan kasr-ı yedinden Emine Hatun binti Abdullah	Duagûy	6 akçe	Ocak-Şubat 1765	Müteveli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 152
Hacı Ahmed Halife'nin vefatıyla, mahlûlünden oğlu Molla Hasan'a	Cüzhan	2 akçe	14 Haziran 1765	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii 153
Kardeşlerden Murad, Süleyman ve Mehmed müşterek iken iki kardeşin kasr-ı yedinden Murad Halife'ye	Kayyım	6 akçe	27 Ağustos 1765	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii 154
Vâkıfın torunlarından Ali'nin çocukları Mehmed, Mustafa ve Afife müşterek olarak mutasarrıf iken, Afife'nin vefatıyla, mahlûlünden 20 akçenin Mehmed Sadık bin Mehmed ve Ayşe binti Cafer'e	Vazifehoran	(15 akçe Ayşe binti Cafer)+(5 akçe Mehmed Sadık bin Mehmed)= 20 akçe	15 Kasım 1765	Müteveli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı 155
Şeyh Hacı Ali Efendi'nin vefatıyla, mahlûlünden oğlu Mehmed Halife'ye	Devirhan ve cüzhan	2+2=4 akçe	4 Aralık 1765	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii 156

¹⁴⁷ TS.MA.e 774/13/13, Za 1176.

¹⁴⁸ TS.MA.e 774/13/16, R 1177.

¹⁴⁹ TS.MA.e 774/13/17, Ca 1177.

¹⁵⁰ TS.MA.e 774/13/18, 17 L 1177.

¹⁵¹ TS.MA.e 774/13/19, 17 L 1177.

¹⁵² TS.MA.e 774/13/20, Ş 1178.

¹⁵³ TS.MA.e 774/13/21, 24 Z 1178.

¹⁵⁴ TS.MA.e 774/13/22, 10 Ra 1179.

¹⁵⁵ TS.MA.e 774/13/23, Gurre-i C 1179.

¹⁵⁶ TS.MA.e 774/13/24, 20 C 1179.

Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görevi	Ücreti	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Mustafa bin İbrahim kasr-ı yedinden, kayınvalidesi Rukiyye Hatun binti El-hac Mehmed'e	Duagûy	15 akçe	9 Mayıs 1767	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı ¹⁵⁷
Hacı Ahmed Halife kasr-ı yedinden Hacı Mehmed Halife'ye	Cüzhan	2 akçe	14 Mayıs 1767	Mütevelli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii ¹⁵⁸
Abdulvehhab Halife kasr-ı yedinden Hacı Mehmed Bey Halife'ye	Ruznamçe katibi ve cüzhan	10+2=12 akçe	25 Mayıs 1767	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Evkafı ¹⁵⁹
Molla Hüseyin Halife'nin vefatıyla, mahlûlünden oğlu Mehmed Halife'ye	Cüzhan	2 akçe	31 Ağustos 1767	Mütevelli El-hac Cafer	160Gediz Gazanfer Ağa Camii
İsmail'in oğulları İbrahim Efendi ve Molla Ali müştereken mutasarrıf iken İbrahim Efendi'nin vefatıyla, 1,5 akçe hissesinin mahlûlünden Molla Ali'ye	Türbedar	3 akçe	1 Kasım 1767	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı ¹⁶¹
Evlad-ı vâkıftan, Mustafa bin Ali'nin vefatıyla, mahlûlünden yine evlad-ı vâkıftan Mehmed Sadık, Mehmed Emin, Mehmed bin Mehmed ve diğer Mehmed'e	Vazifehora n	5+5+5+5=20 akçe	12 Mart 1768	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı ¹⁶²

¹⁵⁷ TS.MA.e 774/13/27, 10 Z 1180.

¹⁵⁸ TS.MA.e 774/13/28, 15 Z 1180.

¹⁵⁹ TS.MA.e 774/13/29, 26 Z 1180.

¹⁶⁰ TS.MA.e 774/13/30, 5 R 1181.

¹⁶¹ TS.MA.e 774/13/31, 8 C 1181.

¹⁶² TS.MA.e 774/13/32, 22 L 1181.

Tablo 8:Mütevelli Cafer Efendi'nin Zamanında Yapılan Arzlar

Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görevi	Ücreti	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Molla Mehmed bin Hüseyin'in vefatıyla, mahlûlünden Seyyid Mustafa bin Ahmed'e	Cüzhan	2 akçe	20-29 Şubat 1768	Mütevelli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii163
Hüseyin bin Mustafa'nın vefatıyla, mahlûlünden çocukları Ali ve Hüseyin'e	İhlaşan	12 akçe	8 Mart 1769	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 164
Mehmed Halife bin Süleyman'ın vefatıyla, mahlûlünden kızı Fatma Hatun'a	Duagûy	2 akçe		Mütevelli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii165
Ömer bin Mustafa kasr-ı yedinden İsmail Halife'ye	Sabah vaktinde cüzhan	2 akçe		Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı166
Ömer Mustafa kasr-ı yedinden Mehmed Sadık Halife'ye	İkinci vaktinde cüzhan	2 akçe		Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı167
İbrahim bin Hüseyin kasr-ı yedinden Mustafa bin Halil'e	Sabah ve ikinci vakitlerinde cüzhan	2+2=4 akçe	12 Şubat 1769	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 168
İbrahim bin Hasan kasr-ı yedinden İbrahim Halife'ye	Cüzhan, sabah vaktinde iki cüz	2+2=4 akçe	8 Şubat 1770	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 169
Hacı Mehmed Bey kasr-ı yedinden vekili İsmail Efendi'ye	Müezzin ve kayyım	8+2=10 akçe		Mütevelli El-hac Cafer	Otakçılar Gazanfer Ağa Camii170
Abdullah Halife'nin vefatıyla, mahlûlünden oğulları Abdülbaki, Abdurrahman ve Mehmed Emin'e	Cüzhanlıve ferraş-ı musalla	2+3=5 akçe	18 Şubat 1770	Mütevelli El-hac Cafer	Küçük Ayasofya Camii 171
Evlat-ı vâkıfyan Aişe binti Cafer'in vefatıyla oğulları Mehmed Sadık ve Mehmed Emin'e	Vazifehora n	10+10=20 akçe	4 Temmuz 1770	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı172
Mehmed Emin veled-i Aişe'nin vefatıyla	Vazifehora n	5 akçe	Eylül-Ekim 1770	Mütevelli El-hac	Gazanfer Ağa

¹⁶³ TS.MA.e. 774/14/2, Evail-i Ş 1182, TS.MA.e. 774/14/3.

¹⁶⁴ TS.MA.e. 774/14/5, 29 L 1182.

¹⁶⁵ TS.MA.e. 774/14/6.

¹⁶⁶ TS.MA.e. 774/14/7.

¹⁶⁷ TS.MA.e. 774/14/8.

¹⁶⁸ TS.MA.e. 774/14/9, 5 L 1182.

¹⁶⁹ TS.MA.e. 774/14/10, 12 L 1183.

¹⁷⁰ TS.MA.e. 774/14/11.

¹⁷¹ TS.MA.e. 774/14/12, 22 L 1183.

¹⁷² TS.MA.e. 774/14/13, 10 Ra 1184.

mahlûlünden alil olan dedesi Cafer Halife'ye				Cafer	Türbesi Vakfı 173
Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görevi	Ücreti	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Mehmed Ali ve Şeyh Ali beratlarını kaybetmekle zayiinden kendilerine	Cüzhan	2+2= 4 akçe	5 Ekim 1771	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii174
Selim bin Abdullah kasr-ı yedinden Seyyid Ali Efendi bin İsmail'e	Sabah vaktinde cüzhan	2 akçe	Kasım-Aralık 1771	Müteveli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 175
Beşir kasr-ı yedinden Mehmed Halife'ye	Sermahfil	2 akçe	1771-1772	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii176
İbrahim bin İbrahim'in vefat etmesiyle mahallelinin seçtiği on senedir vekil olan İsmail Efendi'ye	İmam	10 akçe	1771-1772	Müteveli El-hac Cafer	Otakçılar Gazanfer Ağa Camii177
Evlad-ı vâkıftan sabık müteveli Kabakulakzade Ahmed bin Mustafa'nın vefatıyla mahlûlünden Aişe binti Cafer'e verilmiş, Aişe binti Cafer çocuksuz olarak vefat edince Kabakulakzade Ahmed Efendi'nin beşer akçe almakta olan çocukları Mustafa ve Mehmed Emin'e	Vazifehoran	10 akçe	16 Ocak 1772	Müteveli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi ve Medresesi Vakfı 178
İsmail bin Abdullah'ın vefatıyla, mahlûlünden oğlu Mustafa'ya verilecekken, Mustafa'nın kasr-ı yedinden Ömer Halife'ye	Cabi	5 akçe	16 Temmuz 1772	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii179
Hamdi bin Alaeddin'in vefatıyla mahlûlünden oğlu Mehmed Halife'ye	Cami hademeligi	3 akçe	26 Şubat 1775	Müteveli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii 180

¹⁷³ TS.MA.e. 774/14/15, C 1184.

¹⁷⁴ TS.MA.e. 774/14/17, 25 C 1185.

¹⁷⁵ TS.MA.e. 774/14/18, Ş 1185.

¹⁷⁶ TS.MA.e. 774/14/19, 1185.

¹⁷⁷ TS.MA.e. 774/14/20, 1185.

¹⁷⁸ TS.MA.e. 774/14/21, 10 L 1185.

¹⁷⁹ TS.MA.e. 774/14/22, 15 R 1186.

¹⁸⁰ TS.MA.e. 774/14/23, 25 Z 1188.

Tablo 9: Mütevelliy e Zahide Hanım Zamanında Yapılan Arzlar

Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görevi	Ücreti	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Seyyid Mehmed Halife vefat etmiş, oğlu Seyyid Mustafa da vazifeyi alamadan vefat etmesiyle, mahlûlünden Hafız İbrahim Efendi'ye	Sala müezzini	4 akçe	1821-1822	Mütevelliy e Zahide Hanım	Gediz Gazanfer Ağa Camii181
Seyyid El-hac Mehmed bin El-hac Hüseyin vefatıyla mahlûlünden oğlu Seyyid'e verilmiş ancak istihkakı olmadığı için onu yerine ahalinin seçtiği Müftüzade Mustafa'yı ibn-i Mehmed	Şeyhülkura dersiam, vaiz ve talebe ciheti	16+10+2= 28 akçe	4 Mart 1816	Seyyid Mehmed bin El-Abidin	Gediz Gazanfer Ağa Camii182
Osman Bey ibn-i Hacı Mehmed Bey'in vefatıyla, mahlûlünden oğulları Seyyid Ali Necmeddin ve Seyyid Mehmed İzzet'e	Ruznamçe katibi, sabah, öğle ve ikinci vaktinde cüzhan	10+10= 20 akçe	6 Ocak 1817	Mütevelliy e Zahide Hanım	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 183
Numan Bey veled-i Hacı Mehmed Bey'in vefatıyla, mahlûlünden çocukları Seyyid Ali Necmeddin Bey, Seyyid Mehmed İzzet Bey ve Şerife Rabia Adeviye Hanım'a	Vazifehora n(iki hisse)	20+8=28 akçe	6 Ocak 1817	Mütevelliy e Zahide Hanım	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 184
Ali Halife bin Musa'nın beratını kaybetmesi sebebiyle zayiinden kendisine	Cabi ve cüzhan	15+2=17 akçe	12 Haziran 1819	Ali Halife bin Musa	Gediz Gazanfer Ağa Camii185
Seyyid Saadettin'in beratını kaybetmesi sebebiyle zayiinden kendisine	Hatip	8 akçe	18 Mayıs 1820	Seyyid Sadeddin	Gediz Gazanfer Ağa Camii186
İbrahim bin İbrahim'in çocuksuz olarak vefatıyla, mahlûlünden El-hac Mehmed Memiş Halife'ye	Hafız-ı kütüp	8 akçe		Mütevelliy e Zahide Hanım	Gazanfer Ağa Vakfı187
Mustafa veled-i Seyyid Ali kasr-ı yedinden Ahmed veled-i Murad Halife'ye	Cüzhan ve devirhan	2+2= 4akçe		Mütevelliy e Zahide Hanım	Gediz Gazanfer Ağa Camii188

¹⁸¹ TS.MA.e. 774/15/1, 1237.

¹⁸² TS.MA.e. 774/15/2, 4 R 1231.

¹⁸³ TS.MA.e. 774/15/3, 17 S 1232.

¹⁸⁴ TS.MA.e. 774/15/4, 17 S 1232.

¹⁸⁵ TS.MA.e. 774/15/5, 18 Ş 1234.

¹⁸⁶ TS.MA.e. 774/15/6, 5 Ş 1235.

¹⁸⁷ TS.MA.e. 774/15/7.

¹⁸⁸ TS.MA.e. 774/15/8.

Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görevi	Ücreti	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Hafız Ahmed bin Halil'in vefatıyla, mahlûlünden oğlu Mustafa'ya	Danışmend	2 akçe		Mütevelliye Zahide Hanım	Gediz Gazanfer Ağa Camii ¹⁸⁹
Mehmed Halife kasr-ı yedinden Zeliha Hatun binti Mustafa'ya	Duagûy	5 akçe		Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı ¹⁹⁰
Aişe binti Ahmed kasr-ı yedinden Mustafa Efendi bin Ömer'e	Duagûy	5 akçe		Mütevelli kaim-i makamı Mustafa	Gazanfer Ağa Vakfı ¹⁹¹
Evlad-ı utekâdan Ali bin Mustafa'nın vefatıyla, kasr-ı yedinden oğlu Mehmed bin Ali'ye	Duagûy	5 akçe		Mütevelli kaim-i makamı Mustafa	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı ¹⁹²
Mehmed bin Yusuf kasr-ı yedinden Mehmed bin Mahmud'a	Cüzhan	2 akçe		Mütevelli kaim-i makamı Mustafa	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı ¹⁹³
Hüseyin Halife kasr-ı yedinden, İshak bin Abdullah'a	Cüzhan ve sandukî	1+1=2 akçe		Mütevelli kaim-i makamı Mustafa	Küçük Ayasofya Camii ¹⁹⁴
Mustafa bin Ali kasr-ı yedinden Mehmed Halife'ye	Cüzhan	2 akçe		Mütevelli kaim-i makamı Mustafa	Gazanfer Ağa Vakfı ¹⁹⁵
Ali bin Ebubekir kasr-ı yedinden Mehmed Halife'ye	Sabah ve ikinci vakitlerinde cüzhan	2+2=4 Akçe		Mütevelli kaim-i makamı Mustafa	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı ¹⁹⁶
Seyyid Hüseyin'in vefatıyla, oğlu Mustafa bir yaşında olmakla, Mustafa'ya vekaleten amcası Seyyid Molla Ahmed Bey'e	Cabi	10 akçe		Mürtezikal ar	Gediz Gazanfer Ağa Camii ¹⁹⁷
Ali Halife bin Ebubekir kasr-ı yedinden İbrahim bin Mustafa'ya	Cüzhan ve noktaî	2+2=4 akçe		Mütevelli Ali	Gediz Gazanfer Ağa Camii ¹⁹⁸

¹⁸⁹ TS.MA.e. 774/15/10.

¹⁹⁰ TS.MA.e. 774/15/11.

¹⁹¹ TS.MA.e. 774/15/12.

¹⁹² TS.MA.e 774/15/13.

¹⁹³ TS.MA.e 774/15/14.

¹⁹⁴ TS.MA.e 774/15/15.

¹⁹⁵ TS.MA.e 774/15/16.

¹⁹⁶ TS.MA.e. 774/15/17.

¹⁹⁷ TS.MA.e. 774/15/19.

¹⁹⁸ TS.MA.e. 774/15/21.

Tablo 10: Cafer Efendi, Zahide Hanım ve Mustafa Efendi'ye Ait Arzlar

Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görev	Ücret	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Mehmed Refi' Halife bin Süleyman çocuksuz olarak vefat etmekle, kaleminden derkenar olunmak	Sebilî	4 akçe	24 Kasım 1722	Ali Halife ibn-i Osman	Gazanfer Ağa Vakfı199
Seyyid Abdullah Efendi'nin vefatıyla, mahlûlünden oğlu Seyyid Ahmed Efendi'ye	Vaiz ve şeyhulkurra	26 akçe	29 Mart 1738	Gediz naibi Seyyid Abdurrahman	Gediz Gazanfer Ağa Camii200
Şerife Aişe binti Abdurrahman'ın vefatıyla, mahlûlünden oğlu Seyyid Mehmed'e	İhlaşan ve duagûy	10+5=15 akçe (oğluna 7,5 akçe verilmiş)	4 Ocak 1749	Babüssaade Ağası Ahmed Ağa	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı201
Ahmed bin Mustafa'nın vefatıyla, mahlûlünden, oğulları Mustafa, Mehmed ve Ali'ye üç hisse ve bir hisse yeğeni Mehmed Ali'ye	Katip	8 akçe	11 Eylül 1757	Babüssaade Ağası Mehmed Ağa	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 202
Seyyid Hüseyin Halife bin Hacı Mehmed kasr-ı yedinden Ahmed Halife'ye	Cüzhan	2 akçe	22 Ağustos 1764	Mütevelli El-hac Cafer	Gediz Gazanfer Ağa Camii203
Evlad-ı utekâdan Ali bin Ahmed'in vefatıyla, mahlûlünden yine evlad-ı utekâdan Mehmed Sadık bin Mehmed'e	¼ hisse kitabet	2 akçe	23 Eylül 1766	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı204
Evlad-ı utekâdan Hatice binti Yunus'un vefatıyla, mahlûlünden oğlu kızı Fatıma'ya	Vazifehoran	2,5 akçe	7 Mayıs 1769	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 205
Mustafa ibn-i Yusuf'un vefatıyla, mahlûlünden Hacı Mehmed Bey'e	İki vakitte cüzhan	2+2=4 akçe	31 Ekim 1769	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı206
Mustafa bin Hüseyin'in vefatıyla, mahlûlünden İbrahim Halife'ye	Cüzhan	2 akçe	11 Nisan 1770	Mütevelli El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı207

¹⁹⁹ TS.MA.e. 774/31/1, 14 S 1135.

²⁰⁰ TS.MA.e. 774/31/4, 8 Z 1150.

²⁰¹ TS.MA.e. 774/31/6, 14 M 1162.

²⁰² TS.MA.e. 774/31/7, 26 Z 1170.

²⁰³ TS.MA.e. 774/31/8, 23 S 1178.

²⁰⁴ TS.MA.e. 774/31/9, 18 R 1180.

²⁰⁵ TS.MA.e. 774/31/10, 1 M 1183.

²⁰⁶ TS.MA.e. 774/31/11, 1 B 1183.

²⁰⁷ TS.MA.e. 774/31/12, 15 Z 1183.

Göreve Getirilmesi İstenilen Kişinin Kimliği ve Tevcih Şekli	Görev	Ücret	Tarih	Arz Eden Kişi	Görev Yeri
Mehmed Sadık Halife'nin vefatıyla, mahlûlünden babası Hacı Mehmed Bey'e ve büyükannesi Fatıma Hatun'a	Vazifehoran	8+7=15 akçe	2 Aralık 1770	Mütevellî El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı208
Evlad-ı utekâdan, Mehmed Sadık bin Ali'nin çocuksuz olarak vefatıyla, ¼ hisse kitabeti hissedarlardan büyük kardeşi Mehmed bin Ali'ye	¼ hisse kitabet	2 akçe	30 Haziran 1171	Mütevellî El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı209
Mustafa Halife kasr-ı yedinden Zeynep Hatun binti Abdullah'a	Vazifehoran	3 akçe	23 Eylül 1774	Mütevellî El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı210
Seyyid Abdullah bin Seyyid Halil fendi kasr-ı yedinden Mustafa bin Hüseyin'e	İkinci vaktinde cüzhan	2 akçe		Mütevellî El-hac Cafer	Gazanfer Ağa Vakfı211
Hafız Süleyman bin Hacı Mustafa kasr-ı yedinden Hacı Mehmed Halife'ye	Öğle vaktinde cüzhan	2 akçe		Mütevellî kaim-i makamı El-hac Mehmed	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı212
Mehmed Halife'nin vefatıyla, mahlûlünden kendisine	İhlaşan	2 akçe		Hafız Hüseyin	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı213
Feyzullah bin İbrahim türbedarlık, cüzhanlık ve noktacılık beratını kaybetmesi üzerine zayiinden kendisine	Türbedar, sabah ve ikinci vaktinde cüzhan ve sermahfil, buhûrî214	3+2+2+2+3=12 akçe	27 Mart 1785	Feyzullah bin İbrahim	Gazanfer Ağa Türbesi Vakfı 215
Yusuf bin Mehmed'in vefatıyla, mahlûlünden oğulları Seyyid Hasan ve Seyyid Mehmed'e	Cüzhan	2 akçe		Mütevellîye Zahide Hanım	Gediz Gazanfer Ağa Camii216
Seyyid İsmail çocuksuz olarak vefat etmekle, mahlûlünden Seyyid Abdullah'a	Sabah vaktinde cüzhan	2 akçe		Mütevellî kaim-i makamı El-hac Mustafa	Gazanfer Ağa Vakfı217

²⁰⁸ TS.MA.e. 774/31/14, 13 Ş 1184.

²⁰⁹ TS.MA.e. 774/31/15, 17 Ra 1185.

²¹⁰ TS.MA.e. 774/31/16, 17 B 1188.

²¹¹ TS.MA.e. 774/31/17.

²¹² TS.MA.e. 774/31/18.

²¹³ TS.MA.e. 774/31/19.

²¹⁴ Derkenarda bulunan vazifeleri bunlardır, noktacılık vazifesi bulunamamıştır.

²¹⁵ TS.MA.e. 774/31/20, 16 Ca 1199.

²¹⁶ TS.MA.e. 774/31/21.

²¹⁷ TS.MA.e. 774/31/22.

SONUÇ

1559 yılında yaklaşık 9-10 yaşlarında esir alındığı tahmin edilen Gazanfer Ağa, Şehzade Selim'in yanında yetişmiş ve 1566'da İstanbul'a geldikten sonra da sarayda kalmak için hadım edilmeyi kabul etmiştir. Bununla birlikte bu dönemde fazlaca etkinliği olmadığı için kroniklerde ve arşiv kayıtlarında Gazanfer Ağa ile ilgili kayıtlar son derece azdır. Gazanfer Ağa, III. Murad'ın tahta geçmesinden sonra 1577'de Hasodabaşı, 1581'de de Kapı Ağası olmuştur. Kapı Ağalarının nezaret ettikleri vakıfları sıkı bir şekilde kontrol ettirdiği anlaşılmaktadır. Saraydaki bu önemli görevlere gelmesinden sonra, Sultan III. Murad'ın devlet işlerinde, vezirler yerine kendisine daha yakın olan kişilere öncelik vererek sarayı güçlendirme politikasına uygun biçimde, Gazanfer Ağa da padişahın etrafında bulunan ve danıştığı kişiler arasına girmiştir. III. Murad'la hemen hemen aynı yaşlarda olan Gazanfer Ağa, III. Mehmed'den yaş olarak da büyüktü. III. Murad'ın vefatını kimseye bildirmeden, Şehzade Mehmed'in Manisa'dan getirtilerek tahta çıkmasını sağlayan Gazanfer Ağa'yı, Sultan III. Mehmed, devlet işlerinde güvenilebileceği, tecrübeli bir devlet adamı olarak görmüştür. Bu sebeplerle Gazanfer Ağa'nın etkinliği ve nüfuzu III. Mehmed zamanında daha çok artmıştır. Gazanfer Ağa 1590'dan sonra Venedik'te kalan ailesini İstanbul'a getirterek, onlar üzerinden çeşitli bağlar kurarak devlet işlerinde etkinliğini artırma yoluna gitmiştir. İstanbul'a gelen annesi Müslüman olmayı kabul etmemişse de, kız kardeşi ağanın teşvikiyle Müslüman olmuştur. Kız kardeşi ile evlenen Ali Ağa'nın, mirahur ve yeniçeri ağası olması, evlilik bağlarıyla devlet işlerinde etkin olmaya çalışmasının bir örneğidir. Venedik'ten kaçırıp getirdiği, Müslüman olup Mehmed ismini alan yeğeni hakkında da muhtemelen, bu şekilde tasavvurları bulunan ağanın bu tasavvurları gerçekleştirmeye ömrü vefa etmemiş ve isyancıların hedefi haline gelerek öldürülmüştür.

Gazanfer Ağa'nın diğer bir özelliği de ilim adamlarını, sanatkârları, şairleri himaye etmesidir. Gazanfer Ağa, şehzade Selim'in yanında, şehzadenin padişah olmasıyla da İstanbul'da, âlimler, şairler, musikişinasların bulunduğu meclislerde yetişmiştir. Gazanfer Ağa'nın, âlimleri, şairleri desteklemesi de III. Murad zamanında Kapı Ağası olmasıyla başlamıştır. Kültürel faaliyetleri desteklemesi de, siyasi olaylardaki etkinliğine benzer şekilde III. Mehmed'in tahta geçmesinden sonra

artmıştır. Padişah için yapılacak tercümelerde ve hazırlanan minyatürlü eserlerde de Gazanfer Ağa etkili olmuştur.

Gazanfer Ağa'nın siyasi, kültürel ve mimari hamiliği yanında askerî hamiliği de bulunmaktadır. *Fezail-i Cihad* isimli eseri Arapça'dan Türkçe'ye tercüme ettiren Gazanfer Ağa, 1596 yılında, III. Mehmed'le beraber Eğri Seferi'ne çıkmış ve Haçova Meydan Savaşı'nda bulunmuştur. 1598 yılında da eniştesi Mirahur Ali Ağa ile beraber, 100 sekban ve 50 sipahi teçhiz edip sefere göndererek de gazileri desteklemişlerdir.

Gazanfer Ağa'nın satın aldığı tesbit edilebilen ilk akaratı 1585 tarihlidir. 1585-1590 yılları arasında Gazanfer Ağa'nın akarat 289.000 akçe tutmaktadır. Akarat için 1591-1595 arasında 1.970.000 akçe, 1596-1602 yılları arasında 4.029.500 akçe ve 10.882 filori harcanmıştır.

Satın aldığı akaratından, yaptırdığı hayratından, muhallefat defterinden, ilim ve hüner sahiplerine, şairlere yaptığı ihsanlardan Gazanfer Ağa'nın çok büyük bir servet sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Gazanfer Ağa'dan önce ve sonra Babüssaade Ağaları arasında onun kadar etkili olabilen görülmemiştir. Gazanfer Ağa'nın, Babüssaade Ağası olarak bu kadar etkili olması, hem yaşadığı çağda gerçekleşen değişikliklerden, hem kendi şahsiyetinden ve hem de üç padişahın güvenini kazanarak uzun yıllar görev yapmasından kaynaklanmıştır.

Gazanfer Ağa'nın öldürülmesi de, padişahın yakınındaki kişilerin nüfuz kazanmasından zarar gören ve rahatsız olan sipahilerin isyanına yeniçerilerin de katılması sonucunda olmuştur. Doğancı Mehmed Paşa'nın öldürüldüğü 1587 Beylerbeyi Vakası olarak bilinen isyan, 1600 yılında Kira kadının öldürüldüğü isyan, 1603'te Gazanfer Ağa ve Darüssaade Ağası Osman Ağa'nın öldürüldüğü isyanlar, saraya yakınlıkları sebebiyle ayrıcalık elde ederek zenginleşen kişilerden duyulan rahatsızlığın göstergeleridir.

Gazanfer Ağa'nın şahsiyeti hakkında ise şu hususlar söylenebilir. Halim-selim, müsamahalı, kendisiyle doğrudan düşmanlık yapılmadığı sürece herkesle iyi geçinmeye çalışan, siyaset ehli birisidir. Kaliteli, pahalı ve ince işçilik gerektiren eşyaları sevdiği ve kullandığı anlaşılan Gazanfer Ağa, Osmanlı kültürünü özümsemiş, incelmış zevklere sahip olan bir ağadır. Tasavvufi konulara, hikâyelere,

şiiere meraklı iyi bir okur, elindeki imkânları sehâvetle harcayarak âlimleri, sanatkârları, şâirleri himaye eden cömert bir hâmidir.

Gazanfer Ağa'nın kurduğu vakfın tevliyeti Fatma Hatun'un soyundan gelenlere, bunların nesilleri kesilirse azat ettiği kölelerin soyundan gelenlere şart edilmiştir. Kâtiplik, cabilik gibi bazı görevler de azat ettiği kölelerin soyundan gelenler tarafından yapılmıştır. Bu durumlar kurduğu vakıf sayesinde akrabalarına ve azat ettiği kölelerine ayrıcalıklar sağladığını göstermektedir. Vakfın nezaretini 1826'ya kadar Babüssaade ağaları yapmaktadır. Gazanfer Ağa Vakfı, 1826'dan sonra Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne mülhak vakıflar arasında bulunmaktadır.

Gazanfer Ağa, kurduğu vakıf sayesinde yaptırdığı mimari eserleriyle de dikkat çekmektedir. Yaptırdığı eserler arasında ilk olarak Kütahya, Gediz'de 1587-1590 yılları arasında ulu cami, hamam, dükkânlar, darulkurra ve sıbyan mektebinden oluşan külliyesini yaptırmıştır. Külliyenin Gediz şehrinin gelişmesinde büyük etkileri olmuştur. Gediz'de yaptırdığı suyolları ve çeşmeler de bu şehirdeki diğer hayratındandır. İkinci eseri ise 1594'te tamamlanan, İstanbul'da yaptırdığı medrese, sebil ve türbeden oluşan külliyesidir. Üçüncü eseri 1600 yılında yeniden ihya ettirdiği Fethi Çelebi Camii'dir. Caminin yanına bir de sebil ilave ettirmiştir. Bunların yanında Gazanfer Ağa, Mekke'de bir cami yaptırmış ve 1600 yılında Medine'de de mevlid-i nebiyi cami haline getirmiştir. Gazanfer Ağa'nın yaptırdığı eserler arasında, cami, sıbyan mektebi, darulkurra, sebil, çeşmeler, türbe ve öldükten sonra okunması için vakfettiği cüzler bulunmaktadır.

Gazanfer Ağa, yaptırdığı hayratının finansmanı için satın aldığı çok sayıda akarâtı vakfetse de, vakıf gelirlerinin yüzde sekseninden fazlasını ağaya temlik edilen, ağanın da vakfettiği Kesendire adası gelirleri oluşturmaktadır. Hem satın alınan akarâtın hem de yaptırılan vakıf eserlerinin tamamının, Kesendire adasının 1586 veya 1587'de Gazanfer Ağa'ya temlik edilmesinden sonra yaptırılması da vakıf eserleri için ana kaynağı, adadan elde edilen gelirlerin oluşturduğunu göstermektedir.

Kesendire adasında bulunan halkın en büyük sorunu, sancakbeyi, subaşı gibi yerel idarecilerin muaf olan vakıf reayasından vergi istemeleridir. Bu yerel idarecilere, 18. yüzyılın sonlarında Selanik ayanları da dâhil olmuştur. Hem vakfa, hem de yerel idarecilere vergi veremeyen ahalinin yerlerini terk etmeleri sonucunda vakıf gelirleri toplanamamakta ve vakıf hizmetleri aksamaktadır. Babüssaade

Ağası'nın arzıyla ve merkezden gönderilen emirle yerel idarecilerin vakıf reayasından vergi almalarına engel olunmaya çalışılmıştır. Bu sorunun çözülmesi için Selanik kadısına emirler gönderilmektedir. Dikkat çeken diğer durum Kesendire adası yakınındaki Aynaroz adasında yaşayan rahiplerin, vakıf topraklarını işleterek vakfa kirasını ödemeleridir. Aynaroz adasında bulunan rahiplerin 17. 18. ve 19. yüzyıllarda vakıf topraklarını işlettikleri görülmektedir. Bu rahiplerle vakıf ahalisi ve vakıf yöneticileri arasında da bazı sorunlar çıkmış ve vakıf nazırı olan Babüssaade Ağası'nın bildirmesiyle bu sorunlar çözülmeye çalışılmıştır.

Gazanfer Ağa'nın yaptırdığı vakıf eserleri arasında bulunan Gediz Gazanfer Ağa Camii, Gazanfer Ağa Medresesi, Fethi Çelebi Cami ve Ayrılık Çeşmesi zaman içinde geçirdikleri tamiratlarla günümüze kadar ulaşmıştır. Yaptırdığı hayratıyla halkın ibadet, eğitim ve bazı beledi hizmetleri görülmüş, ölümünden sonra da yetiştiği topluma faydalı olmaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA
ARŞİV KAYNAKLARI

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi

Ali Emiri Sultan Mahmud I,

171/13109,

Ali Emiri Sultan Selim III,

400/23065

Cevdet Belediye

48/2361, 100/4997

Cevdet Maarif

136/6796, C.MF. 146/7278,

Cevdet Maliye

546/22438/1, 546/22438/3

Cevdet Vakıf.

37/1832, 134/6681, 143/7134, 301/15344, 406/10596, 507/25632, 537/27141,
648/32665,

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Kısım-ı Adlî Kalemi

14/44/1, 14/44/3, 14/44/5, 14/44/7, 14/44/9.

Evkaf Haremeyn Muhasebesi Defterleri

D. 1135, D. 2835, D. 2909, D. 6283

Evkaf Defterleri

40611/2-7, 40611/8-9, 40611/9

Hatt-ı Hümayun

1499/13

İbnülemin Evkaf

1/100/1/1, 1/100/3.

İrade Dahiliye

650/45196

İrade Evkâf

40/52/1, 40/52/2, 43/51/1, 43/51/2.

İrade Meclis-i Vala

319/13548/1, 319/13548/2,

İrade Şûrâ-yı Devlet

116/6965/1, 116/6965/2

Meclis-i Vâlâ

353/68

Mühimme Defterleri

D. 2/1195, D. 48/658, D. 51/243, D. 52/354, 790, D. 55/160, 211, D. 58/27, 686, D. 60/259, D. 61/227, D. 73/1073, D. 75/67, D. 79/485, D. 80/232, D. 89/210, D. 92/272, D. 110/2324,

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri

D. 34/1, D. 1048/25, D. 1580, D. 1973, D.2314/14, D. 2314/15, D. 5292, D. 5686, D. 5886, D. 6615, D. 10614/1

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı

E. 853/20; E. 875/25, E. 875/26, E. 1081/55, E. 1081/54, E. 887/33, E. 1079/22, E. 427/6, E. 816/9, , E. 191/22, E. 191/21, E. 774/1, E. 61/227, E. 1120/68, E. 1238/3, E. 821/28, E. 1238/30, E. 1240/77, E. 1240/82, E. 876/47, E. 1240/85, E. 1240/93, E. 1276/69, E. 1252/26, E. 1243/79, E. 1243/75, E. 1243/72, E. 1158/5, E. 1050/77, E. 394/8, E. 1244/3, E. 1244/7, E. 1205/31, E. 1205/31/2, E. 1078/4, E. 1257/78, E. 1241/64, E. 787/8, E. 1078/1, E. 1078/2, E. 1241/40, E. 1244/14, E. 1244/15, E. 875/21, E. 1241/41, E. 1241/45, E. 875/23, E. 1258/30, E. 487/10, E. 1258/33, E. 1200/98, E. 1204/30, E. 1258/34, E. 1263/14, E. 1051/65, E. 875/24, E. 1263/13, E. 1280/23, E. 1081/41, E. 875/25, E. 1041/43, E. 774/8/5, E. 889/4, E. 716/62, E. 774/8/3, E. 394/21, E. 774/8/4, E. 875/33, E. 774/8/1, E. 774/8/2, E. 814/49, E. 892/37, E.1280/18, E. 774/13/1, E. 774/13/2, E. 774/13/4, E. 774/13/7, E. 774/13/8, E. 774/13/9, E. 774/13/10, E. 774/13/11, E. 774/13/12, E. 774/13/13, E. 774/13/15, E. 774/13/16, E. 774/13/17, E. 774/13/18, E. 774/13/19, E. 774/13/20, E. 774/13/21, E. 774/13/22, E. 774/13/23, E. 774/13/24, E. 774/13/25, E. 774/13/27, E. 774/13/28, E. 774/13/29, E. 774/13/30, E. 774/13/31, E. 774/13/32, E. 774/14/2, E. 774/14/3, E. 774/14/5, E. 774/14/6, E. 774/14/7, E. 774/14/8, E. 774/14/9, E. 774/14/10, E. 774/14/11, E. 774/14/12, E. 774/14/13, E. 774/14/15, E. /14/16, E. 774/14/17, E. 774/14/18, E. 774/14/19, E. 774/14/20, E. 774/14/21, E. 774/14/22, E. 774/14/23, E. 774/15/1, E. 774/15/2, E. 774/15/3, E. 774/15/4, E. 774/15/5, 774/15/6, E. 774/15/7, E. 774/15/8, E. 774/15/9, E. 774/15/10, E. 774/15/11, E. 774/15/12, E. 774/15/13, E.

774/15/14, E. 774/15/15, E. 774/15/16, E. 774/15/17, E. 774/15/19, E. 774/15/21, E. 774/31/1, E. 774/31/4, E.774/31/6, E. 774/31/7, E. 774/31/8, E. 774/31/9, E. 774/31/10, E. 774/31/11, E. 774/31/12, E. 774/31/13, E. 774/31/14, E. 774/31/15, E. 774/31/16, E. 774/31/17, E. 774/31/18, E. 774/31/19, E. 774/31/20, E. 774/31/21, E. 774/31/22, E. 774/31/23.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

D. 290/85, D.1607, D. 936.

YAZMA ESERLER

- **Baharistan Tercümesi**, TSMK. H. 1711.
- **Gazanfer Ağa Medresesinin Küşadı Hakkında Mesnevi** Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 4787.
- Abdulganîzâde Nâdirî Efendi: **Münşeat-ı Nâdirî**, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 4202-M-.
- Abdulganîzâde Nâdirî Efendi: **Nadirî Divanı** TSMK. H. 889.
- Gelibolulu Mustafa Âlî: **Nusretname**, TSMK. H. 1365.
- Molla Cami: **Heft Evreng**, TSMK. H. 806.
- Molla Cami: **Şah ve Gedâ**, TSMK. R. 1034.
- Prizrenli Şem'î Efendi: **Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr** Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi 821.
- Prizrenli Şem'î Efendi: **Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3960.
- Talikîzâde: **Eğri Fetihnâmesi**, TSMK. H. 1609.

KAYNAK ESERLER

- Evliya Çelebi: **Seyâhatnâme**(IX ve X. cilt), **indexli tıpkıbasım**, c. 5, hazırlayan, Seyit Ali Kahraman, Ankara, TTK, 2013
- Eyüp Sabri Paşa: **Mir'âtü'l-Haremeyn- Haremeyn Tarihi**, c. 2, hazırlayan, Ömer Faruk Can- Fama Zehra Can, İstanbul, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- Gelibolulu Mustafa Âlî: **Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kühnü'l-Ahbarı'nda II.Selim, III.Murat ve III. Mehmet devirleri**, hazırlayan, Faris Çerçi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Gelibolulu Mustafa Âlî: **Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-âdâti'z-zâhire**, sadeleştiren, Orhan Şaik Gökyay, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1984.
- Hafız Hüseyin Ayvansarayî: **Hadîkatü'l-Cevâmi**, İstanbul 1281.
- Hafız Hüseyin Ayvansarayî: **Mecmuâ-i Tevârih**, hazırlayan, Fahri Ç. Derin-Vâhid Çabuk, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985.
- Hasanbeyzade Ahmed Paşa: **Hasan Bey-zâde Târîhi**, hazırlayan, Şevki Nezihi Aykut, Ankara, TTK, 2004.
- Katip Çelebi: **Keşfü'z-Zunûn**, tercüme, Rüştü Balcı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007
- Katip Çelebi: **Fezleke**, hazırlayan, Zeynep Aycibin, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2016.
- Mustafa Nâima Efendi: **Târih-i Na'îmâ**, hazırlayan Mehmet İpşirli, Ankara, TTK, 2009.
- Nevizade Atayi: **Hada'iku'l-Haka'ik fi Tekmileti's-Şaka'ik**, c. 2, hazırlayan, Suat Donuk, İstanbul, Yazma Eserler Kurumu Yayınevi, 2017.
- Peçevi İbrahim Efendi: **Peçevî Tarihi**, hazırlayan, Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk, 1281-1284 tarihli matbu metinden

tıpkıbasım, c. 1-2, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1980.

Selanikî Mustafa Efendi:

Selanikî Tarihi, c. 1-2, hazırlayan, Mehmet İpşirli, Ankara, TTK, 1999.

Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi:

Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadrî) Efendi Tarihi, c. 1, hazırlayan Ziya Yılmaz, Ankara, TTK, 2003

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Akyıldız, Ali:

Haremin Padişahı Valide Sultan-Haremde Hayat ve Teşkilat, İstanbul, Timaş Yayınları, 2017.

Altındağ, Ülkü:

“Darüssaade”, **DİA**, c. 9, İstanbul 1994, s. 1-3.

Atıl, Esin:

“Osmanlı Sanatı ve Mimarisi”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, c. 2, İstanbul, IRCICA, 1998, s. 461-468.

Aycibin, Zeynep:

Ahmed Resmî Efendi ve Hamîletü'l-Küberâsı, lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1997.

Aydın, Mahir:

“Osmanlı Dünyasında Yahudi Kira Kadınlar”, **Belleten**, c. LXV, sayı 243, Ağustos, Ankara TTK, 2001, s. 623-635.

Ayverdi, Ekrem Hakkı:

“Gazanfer Ağa Manzumesi”, **İstanbul Enstitüsü Dergisi**, sayı III, İstanbul, 1957, s. 85-96.

Baltacı, Cahit:

XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1976.

Baykal, İsmail H.:

Enderun Mektebi Tarihi, İstanbul, İstanbul Fethi Derneği Yayınları, 1953.

- Beşli, F. Ferihan, **Yanık Frigya'dan Gediz'e**, Ankara, Güldikeni Yayınları, 2001.
- Blaskovic, Jozef: **Arabische, Türkische und Persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava**, 1961.
- Bostan, İdris: **Osmanlılar ve Deniz: deniz organizasyonu teşkilat gemiler**, İstanbul, Küre Yayınları, 2007.
- Börekçi, Günhan: **Factions and Favorites at the Courts of Sultan Ahmed I and his immediate Predecessors**, doktora tezi, The Ohio State University, 2010.
- Brockelmann, Carl: **Katalog der orientalischen Handschriften der Stadtbibliothek zu Hamburg: mit Ausschluss der hebräischen : Teil I, die arabischen, persischen, türkischen, malaiischen, koptischen, syrischen, äthiopischen Handschriften**, Hamburg 1969.
- Ceylan, Semih: “Şemsü'l-Maarif”, **DİA**, c. 38, İstanbul 2010, s. 531-533.
- Coşkun, Vildan S.: “Varaka ve Gülşah”, **DİA**, c. 42, İstanbul 2002, s. 516-517.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa: “Gazanfer Ağa Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 3, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 375-377.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa: “Külliye”, **DİA**, c. 26, Ankara 2002, s. 542-544.
- Değirmenci, Tülün: **İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar-II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2012.
- Delibaş, Nurullah: **Kitabelerin Kitabı-Fatih**, İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı, 2016.

- Diriöz, Meserret: “Gazanfer Ağa Medresesinde Deneme Dersi”, **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet**, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, 1991.
- Diriöz, Meserret: “Gazanfer Ağa Medresesi’nin Açılışına Dair Bir Mesnevi”, **Birinci Milli Türkoloji Kongresi (İstanbul, 6-9 Şubat 1978) tebliğler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü, 1980, s. 401-418.
- Dursteler, Eric: **İstanbul’daki Venedikliler: Yeniçağ başlarında Akdeniz’de millet, kimlik ve bir arada varoluş**. Tercüme, Taciser Ulaş Belge, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Dursteler, Eric: “Fatima Hatun nee Beatrice Michiel: Renegade Women in the Early Modern Mediterranean”, **The Medieval History Journal**, 12, 2 yıl 2009, s. 355-382.
- Egemen, Affan: **İstanbul’un Çeşme ve Sebilleri**, İstanbul, Arıtan Yayınevi, 1993.
- Elbirlik, Leyla K.: “Dialogue Beyond Margins: Patronage of Chief Eunuchs in the Late 16th Century Ottoman Court”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, sayı 22, yıl 2010, s. 63-99.
- Emecen, Feridun: “Selim II”, **DİA**, c. 36, İstanbul 2019, s. 414-418.
- Emecen, Feridun: **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- Erünsal, İsmail: **Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri: Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu**, Ankara, TTK, 2008.

- Eyice, Semavî: “Ayrılık Çeşmesi”, **DİA**, c. 4, İstanbul 1991, s. 284-285.
- Eyice, Semavi: “Gazanfer Ağa Külliyesi”, **DİA**, c. 13, İstanbul 1996, s. 432-433.
- Fetvacı, Emine: **Viziers to Eunuchs: Transitions in Ottoman Manuscript Patronage, 1566-1617**, doktora tezi, Harvard Üniversitesi, 2005.
- Fetvacı, Emine: **Sarayın İmgeleri-Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih**, çeviren: Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Fleischer, Cornell: **Tarihçi Mustafa Âfî: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati**, tercüme, Ayla Ortaç, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Gürbüz, Mehmet; Gürbüz, İncinur;
- Durmuş, Tuba; Durmuş, Mustafa: **Dasitan-ı Ferrûh-u Hü mâ**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- İnalcık, Halil: **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi** c. 1, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2000.
- İnalcık, Halil: **Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- İpekten, Haluk: “Azmi zâde Mustafa Hâletî”, **DİA**, c. 4, İstanbul 1991, s. 348-349.
- İpşirli, Mehmet: “Enderun”, **DİA**, c. 11, İstanbul 1995, s. 185-187.
- Kahraman, Seyit Ali: **Evkaf-ı Hü mayun Nezareti**, İstanbul, Kitabevi, 2006.
- Kanar, Tuğçe Tuna: **XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Halvetilik Teşrifâtı, Usûl-Erkân ve Törenler**, yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal

- Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2017.
- Karakoç, Yıldız: **Palace Politics and the Rise of The Chief Black Eunuch in The Ottoman Empire**, yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.
- Kazıcı, Ziya: **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**, İstanbul, Bilge Yayınları 2003.
- Kızılkayak, Görkem; Özgen Hasan: **Kaynaktan Mahalleye Ab-ı Hayat-Kadıköy Çeşmeleri**, İstanbul, Kadıköy Belediyesi, 2011.
- Kurtuluş, Rıza: “Ziyaeddin Nahşebî”, **DİA**, c. 32, İstanbul 2006, s. 309-310.
- Külekçi, Numan: **Ganizâde Mehmed Nâdirî-Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şeh-nâme’sinin Tenkitli Metni**, doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1985.
- Kütükoğlu, Mübahat S.: **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara, TTK, 2000.
- Namoğlu, Zeynep: **Şerîf Mehmed’in Mensur Ferrûh u Hü mâ Hikâyesi**, yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul 2013.
- Ocakaçan, Levent Kaya: **Geç 16. Ve Erken 17. Yy’da Osmanlı Devleti’ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi**, doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı/İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2016.

- Orhonlu, Cengiz: **Osmanlı Tarihine Aid Belgeler-Telhisler (1597-1607)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- Ovalıoğlu, İlhan; Gündoğdu, Raşit; Ekici, Cevat; Önal, Ebul Faruk: **Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz**, editör Ömer Faruk Yılmaz, c. 1, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2008.
- Önder, Osman: **Gediz'in Tarihçesi**, İzmir, İzmir Radyo Gazetesi, 1977.
- Öngören, Reşat: "Osmanlılar'da Devlet Ricâli- Meşâyih Münâsebetlerinin Boyutlarını Gösteren Yeni Bir Kaynak: Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile Alâkalı Menâkıbı'', **İslam Araştırmaları Dergisi**, sayı. 1, 1997, s. 107-113.
- Özcan, Abdulkadir: **Kanunname-i Al-i Osman(Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)**, İstanbul, Kitabevi, 2003.
- Öztürk, Şeyda: "Şem'î", **DİA**, c. 38, İstanbul 2010, s. 503-504.
- Pamuk, Şevket: **Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Pedani, Maria Pia: "Safiye's Household and Venetian Diplomacy'', **Turcica**, 32, yıl 2000, s. 9-32.
- Peirce, Leslie P.: **Harem-i Hümayun-Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümler ve Kadınlar**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Pertsch, Wilhelm: **Die Handschriften-verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin, Sechster Band Verzeichniss der türkischen Handschriften**, Berlin 1889.
- Schmidt, Jan: **Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other**

- Collections in the Netherlands**, c. 1, Leiden 2000.
- Schmidt, Jan: **Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands**, c. 2 Leiden 2002.
- Schmidt, Jan: **Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands**, c. 3, Leiden 2006.
- Stefini, Tommaso: “16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği: İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa”, tercüme, Berkay Küçükbaşlar, **Toplumsal Tarih**, Sayı 225, Eylül 2012. s. 14-24.
- Tanırdı, Zeren: “Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 3, Sayı 3, Bursa, 2002, s. 41-56.
- Tarım, Zeynep: “Saray Teşkilatı ve Teşrifatı”, **Fatih ve Dönemi / Mehmed II and His Period** (ed. Necat Birinci) İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2004, s. 212-223.
- Tarım, Zeynep: “The Depiction of Ceremonies in Ottoman Miniatures” **Muqarnas**, c. 27, Leiden-Boston 2010, s. 251-275.
- Tarım, Zeynep: “Selimnâme-i Şükrî Minyatürlerinin Belge Değerleri”, **Nurhan Atasoy’a Armağan**, İstanbul, Lale Yayıncılık, 2014, s. 333-356
- Tarım, Zeynep: “Topkapı Sarayı”, **DİA**, c. 42, İstanbul 2012, s. 256-261.

- Umur, Süha: **Osmanlı Padişah Tuğraları**, İstanbul, Cem Yayınları 1980.
- Uzun, Mustafa: “Ganîzâde Mehmed Nâdirî”, **DİA**, c. 13, İstanbul 1996.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı**, Ankara, TTK, 2014.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, Ankara, TTK, 2014.
- Yaman, Bahattin: **Osmanlı Resim Sanatında Kıyamet Alametleri: Tercüme-i Cifru'l-Câmi ve Tasvirli Nüshaları**, doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2002.
- Yeşil, Mustafa: **Kütahya İli İlçelerinin Tarihsel Durumları Hakkında Kısa Notlar**, Kütahya 1938.
- Yiğit, Osman: **Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 34 Numaralı Filori Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon)**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, yüksek lisans tezi, İstanbul 2018.

İTERNET KAYNAKLARI

Bardakçı, Murat

“Peygamberin Doğduğu Evi Çöplüğe Kabeyi de Manhattan’a Çevirdiler”

<http://www.hurriyet.com.tr/peygamberin-dogdugu-evi-copluge-k-beyi-de-manhattana-cevirdiler-188112> (son erişim tarihi 20. 03. 2019).

<https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/peygamber-efendimizin-dogdugu-ev-yikilabilir-h290331.html> (son erişim tarihi 20. 03. 2019).

EKLER

Ek 1: Gazanfer Ağa'nın Hasodadan Alınan Eşyaları

Merhum Kapı Ağası Hazretlerinin odada mevcut bulunan esbaplarıdır ki zikrolunur.²¹⁸

Eşyanın Cinsi	Adet
Mütenevvi'a cılgave çuka kaplı sevb	6
Kısa yenli samur kaplı mütenevvi'a çuka nimtâne sevb	5
Uzun yenli samur kaplı mütenevvi'a çuka nimtâne sevb	5
Uzun yenli mütenevvi'a samur kaplı nimtâne sevb	6
Kısa yenli mütenevvi'a kadife samur kaplı nimtâne sevb	3
Uzun yenli telli kadife samur kaplı nimtâne sevb	1
Kısa yenli telli kadife samur kaplı nimtâne sevb	2
Samur kaplı uzun yenli seraser nimtâne sevb	6
Samur kaplı kısa yenli mütenevvi'a seraser nimtâne sevb	12
Samur kaplı uzun yenli mütenevvi'a atlas nimtâne sevb	5
Samur kaplı kısa yenli mütenevvi'a atlas nimtâne sevb	4
Sade beyaz dîbâ samur kaplı nimtâne sevb	1
Ceman samur ma'a cılgave kürk	52
Üşek kaplı uzun yenli mütenevvi'a sade kadife nimtâne sevb	6
Üşek kaplı kısa yenli mütenevvi'a sade nimtâne sevb	5
Üşek kaplı uzun yenli seraser nimtâne sevb	1
Üşek kaplı kısa yenli seraser nimtâne sevb	6
Üşek kaplı sade dîba nimtâne sevb	2
Üşek kaplı alaca kadife uzun yenli nimtâne sevb	1
Samur kaplı muvahhidi aded	1
Samur kaplı gördiyye aded	2
Kakum kaplı uzun yenli mütenevvi'a atlas nimtâne sevb	2
Kakum kaplı kısa yenli mütenevvi'a atlas nimtâne sevb(ikisi tüysüz kadife)	11

²¹⁸ TS.MA.d. 2314/14

Sincap kaplı atlas nîmtâne sevb	1
Üşek kaplı uzun yenli mütenevvia atlas nîmtâne sevb	6
Üşek kaplı kısa yenli atlas nîmtâne bir, tüysüz kadife nîmtâne bir	2
Ceman üşek nîmtâne	33
Mütenevvi‘a sade kadife nîmtâne sevb	11
Mütenevvi‘a seraser uzun ve kısa yenli nîmtâne	26
Mütenevvi‘a sade telli kadife nîmtâne sevb	2
Mütenevvi‘a sade dîba nîmtâne sevb	14
Mütenevvi‘a şîb ²¹⁹ sade nîmtâne sevb	3
Mütenevvi‘a Bursa çatması sade nîmtâne sevb	4
Bıtraklı şîb sade nîmtâne sevb	3
Mütenevvi‘a atlas ve hâre sade nîmtâne sevb	33
Çuka ferâce biri sincap kaplı sevb	4
Çuka dolama sevb	2
Çuka şalvar	3
Çuka şalvar yeleş sevb	1
Sade kadife şalvar	2
Çatma ve serâser şalvar	12
Kutnî ... dolama sevb	5
Mütenevvi‘a telli kadife donluk	5
Sade kadife donluk	1
Bursa çatması yasdık nâ-tamam	3
Bursa çatması değdik?	1
Telli hâre ma‘a dîba donluk	4
Sade alaca hâre donluk	3
Mütenevvi‘a atlas donluk	6
Zerdûz abâyî	1
Mütenevvi‘a donluk çuka	8
Kumaş dikme mak‘ad	1
Sof yağmurluk sevb	1
Dikme çuka yapuk	1
Murassa‘ kılıç kabza	3

²¹⁹ Telli bir nev‘i bürüncek

Altın rahtlı kılıç kabza	2
Altın ma‘a gümüş kılıç kabza	1
Gümüş rahtlı görde? kabza	1
Gümüş gaddâre kabza	1
Gümüş şeşber kabza	1
Yaylar kabza	12
Macar işli gümüş meşrebe	2
Diğer Macarî leğen ibrik	1
Hurdevât	
Samur yorgan	1
Mütenevvi‘a Fârisî ve Türkî kitaplar	26
Mütenevvi‘a atlas kaftan	27
Mütenevvi‘a telli kadife kaftan	5
Zemîneli kadife kaftan	2
Sade kadife kaftan	2
Alaca hâre kaftan	21
Mütenevvi‘a sade kaftan	6
Acem seraserî kaftan	2
Alaca telli hâre kaftan	9
Şam dîbâsı kaftan	2
Şîb kaftan	2
Üşek nakışlı kaftan	10
Sernek kaftan	10
Sırma bez kuşak	12
İşleme bez kuşak	14
Bir kutuda sırma işli makrama	20
Bir kutuda nakışlı yağlık	13
Sırma destimâl ve makrama	17
Bir siyah destimâl içre anber-i hâm top	1
Bir kutuda dahi destimal yağlık	11
Suye?	2
Cem‘an kaftan	98

Ek 2: Gazanfer Ağa'nın ve Eniştesi Ali Ağa'nın Muhallefatı ile Gazanfer Ağa'nın Hasodada Bulunan Eşyalarının İcmali Listesi

“Merhum Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın ve Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın esbabların defteridir.

Der zaman-ı Serhâzin Osman Ağa ve Kethüda-i Hazine Ali Ağa dame uluvvuhüma fid-dünya vel-ahire

Tahriren Ramazan-ı Şerifin 26 Fi'l-vaki 1011',²²⁰

“Mah-ı Receb'in fi 23 merhum Kapı Ağası metrukâtından alınan mütenevvi'a esbâbların defteridir ki zikrolunur.”

Muhallefatındaki Eşyanın Cinsi	Adedi
Dikme atlas yorgan aded	2
Mütenevvi'a yüz yasdık ...	96
Mütenevvi'a kavuk kıt'a (ma'a arakiye 5)	11
Mütenevvi'a telli kadife donluk	62
Sade kadife donluk	3
Mütenevvi'a Acem kadife donluk	3
Mütenevvi'a Bursa çatması donluk	13
Kârhâne mütenevvi'a serâser ve kuşak donluk	21
Sernek donluk	5
Telli dîbâ donluk	51
Macarî gümüş topuz	16
Murassa' topuz	5
Siyah ... kımlı ...	2
Zergüft üzengi zevç	30
Mütenevvi'a Hind kutnîsi kıt'a	93
Alaca harîrli kıt'a	17
Mütenevvi'a kemhalı donluk	35
Mütenevvi'a atlash donluk	55
Mütenevvi'a Bursa yasdıklar zevç	31
Mütenevvi'a şîbli donluk	6

²²⁰ TS.MA.d. 2314/15

Muhallefatındaki Eşyanın Cinsi	Adedi
Diğer telli dîbâ donluk	23
Şam dîbâ	3
Şam dîbâ bâlin	5
Bursa bâlin	3
Acem serâseri	5
Acem sernek	10
Bağdad kutnîsi donluk	10
Darâyî? Donluk	13
Tüysüz kadife	53
Serâser kuşak	1
Acem kuşak	2
Kârhâne serâser	21
Kuşak serâser	
Sof donluk	8
Telli alaca hâre	11
Alaca ile sade dîbâ donluk	32
Mütenevvi‘a bezler	
Boğası kıta	?
Diğer Hind kutnîsi donluk	18
Yemeni döşeme ... sof dikme nihâliler kıta	61
Çuka dikme nihali	1
Ve ba‘zı işleme döşemeler	
İhrâm	
Mütenevvi‘a seccâde	15
Beyaz perde	33
Renkli perdeler	9
Nâ-tamam Bursa değdek?	2
Sırma abâyî	1
Hurde beyaz mum	33
İrice beyaz mum	15
Mum ... beyaz	95
Meyânece mum	32
Meyane yeşil mum	39

Muhallefatındaki Eşyanın Cinsi	Adedi
... sabun	11
Sükker? Kafes	13
Gömlek? ...	1
Mütenevvi'a uzun yenli dolama	1
Uzun yenli serâser dolama	10
Sernek dolama	8
Atlas dolama	6
Alaca telli hâre	2
Telli kadife dolama	1
Zeminlü kadife dolama	1
Serâser nîmtâne	22
Mütenevvi'a telli dîbâ kadife	23
Şîb nîmtâne	2
Basma kadife nîmtâne	1
Sade dîba nîmtâne	2
Sernek nîmtâne	2
Sade kadife nîmtâne	3
Sade atlas üst	7
Şalvar	2
Samur kaplı atlas ek kürkü (ikisi söküldü, biri dahi söküldü)	3
Yapuk kaplı ek kürkü	1
İyice samur kaplı beyaz telli kadife üst	1
İyice samur kaplı beyaz atlas üst kaftan	1
İyice samur kaplı yeşil kadife üst kaftan	1
İyice samur kaplı sürh atlas üst kaftan(saray ağasına in'am-şüd)	1
İyice nâfe kaplı telli kadife üst kaftan	1
Bacak? kaplı seraser kaftan	3
Kakum kaplı üst kaftan	1
Germun?- kaplı üst kaftan	1
Tavşan kaplı üst kaftan	2
Bacak? kaplı atlas üst kaftan	1
Bacak? kaplı telli kadife üst	1

Muhallefatındaki Eşyanın Cinsi	Adedi
Mütenevvi‘a çatma yasdık	9
Bursa bâlîn	2
Murassa‘ eyer	3
Murassa‘ kalkan	1
Mısır işli gümüş kalkan	3
Haleb işli murassa‘ kolçak	6
Sade kolçak	2
Bursa abayî	
Mükemmel sırma işli abâyî	
Şam abâyî	
Nâ-tamam sırma işli değdek?	2
İncili değdek?	1
Nâ-tamam sırma işli abâyî	12
Mükemmel acem işli abâyî	1
Nâ-tamam yakalık sırma işli	2
Mükemmel Bursa işli değdek?	3
Acem işli nâ-tamam değdek?	2
Mükemmel Acem işli değdek?	1
Mükemmel sırma işli değdek?	17
Mütenevvi‘a mükemmel gümüş ibrişim raht	23
Mükemmel murassa‘ raht(kimi altın ve kimi gümüştür.)	7
Başlıksız murassa‘ sinebend	2
Sırma işli tirkeş	1
Mısır işli gümüş tirkeş	3
Murassa‘ işli tirkeş	2
Mısır işli murassa‘ tirkeş	3
Kârhâne serâser	20
Sernek	7
Acem kadife donluk	30
Kemha donluk	29
Mütenevvi‘a donluk	72
Acem sernek	23

Muhallefatındaki Eşyanın Cinsi	Adedi
Şîb donluk	12
Mütenevvi‘a telli dîbâ donluk	90
Şam dîbâsı donluk	13
Ednâ hil‘at donluk	3
Derâni donluk	32
Frengî kadife donluk	10
Basma kadife donluk	12
Zemîneli kadife donluk	2
Nâ-tamam bâ-zemîne Bursa minder	3
Tüysüz kadife donluk	35
Mısır alaca donluk	7
Altın zincir	3
Gümüş zincir	1
İşe gelmez mütenevvi‘a murassa‘ hançer	11
Mısır işli altın ... hançer(biri murassa‘)	3
Murassa‘ bıçak	9
Murassa‘ ayna	3
Gümüş üzengi zevç	12
Polad sade kılıç ...	13
Sürh kadife kınlı gümüş gaddâre	13
Macar işli gümüş gaddâre	10
Siyah ... kınlı gümüş kılıç kabza	7
Sade kılıç namlusu	13
Sürh kadife kınlı gümüş rahtlı kılıç	3
Mor kadife kınlı gümüş rahtlı kılıç	1
Mor kadife kınlı gümüş rahtlı nemçe	1
Sürh kadife kınlı Macar işli gümüş gaddare	
Sürh kadife kınlı gümüş görde?	2
Sürh kadife kınlı gümüş rahtlı varseh?	2
Yeşil ... kınlı altın rahtlı varseh?	1
Siyah ... kınlı altın rahtlı varseh?-	1
Satır	1
Sade gaddâre namlusu	1

Muhallefatındaki Eşyanın Cinsi	Adedi
Sürh kadife kınlı zerefşân rahtlı kılıç kabza	1
Sürh kadife kınlı gümüş rahtlı gaddâre	2
... tüfenk	9
Posuskârî? Tüfenk	11
Gümüş saplı külünk	2
Macar işli gümüş şiş	
Macar işli bıçak	2
Macar işli gümüş külünk	1
Gümüş saplı bıçak 1,sade 1	2
Macar işli tüfenk	7
Sade tüfenk	1
Mütenevvi‘a ok top? (kimi tamam kimi nâ-tamam)	37
Macar işli gümüş der?	1
Mütenevvia eldiven? zevç	7
Murassa‘ kalkan göbeği (biri çerkezi?)	5
Zırhlı sarı zıbun?	1
Murassa‘ kalkan göbeği	3
Samur donluk (biri sökölme)	12
Siyah dikili zâne?	
Siyah tavşan donluk	
Mütenevvia yüz çile ve pars ... altmış çile donluk çuka	67
Bân? zehr (... bî-zebân yedinden saadetli ... teslim)	1
Mütenevvi‘a köhne nimtâne	20
Köhne şîb nimtâne	1
Telli kadife nimtâne	1
Sade kadife nimtâne	1
Serâser üst kaftan	6
Sade dîbâ üst kaftan	1
Sade kadife üst	2
Sade dîbâ nimtâne	2
Tüysüz kadife nimtâne	3
Hâre nimtâne	2

Muhallefatındaki Eşyanın Cinsi	Adedi
Mütenevvi‘a çuka dolama	2
Samur kaplı gördiye?	1
Kakum kaplı gördiyye?	1
Zemîneli atlas yelek	2

Gazanfer Ağa’nın Muhallefatı İçindeki Hasodadan Alınan Eşyaları

Gazanfer Ağa’nın Hasodadan Alınan Eşyaları	Adedi
Uzun yenli mütenevvi‘a dolama	93
Mütenevvi‘a dîba ve Bursa ve kuşak nakş serâser nîmtâne	55
Sade kadife nîmtâne	10
Atlas nîmtâne	33
Siyah cılgâve kaplı kısa yenli sûrh çuka nîmtâne (... paşası Ali Paşa‘ya in‘am-şüd)	1
Sarı cılgâve kaplı mor çuka nîmtâne (büyük oda kethüdasına in‘am şüd)	1
Samur kaplı kısa yenli sûrh atlas nîmtâne (... bî-zebân yedinden içeriye saadetli pâdişâha teslim)	

Ek 3: Gazanfer Ağa’nın Eniştesi Yeniçeri Ağası Ali Ağa’nın Muhallefatı

“Mâh-ı Şevvâl’in fi 3 merhûm Yeniçeri Ağası Ali Ağa’dan alınıp saadetli padişah içerüden çâpâ bî-zebân ... gönderdiği üç tane murassa‘ bendli kılıç tekmiî olmağa verildi anı beyan eder”

Sırmâî kadife kınlı altın kalemkârî bendli Haleb işlü piruze ve yakut zümrüt taşlı kılıç kabza (... nakıs 20)	1
Sırmâî kadife kınlı altın kalemkârî bendli piruze ve yakut incü taşlı mükemmel kılıç kabza (bir incü nakıs)	1
Sûrh kadife kınlı altın kalemkârî bendli pirûze ve yakut taşlı mükemmel kılıç kabza (... nakıs 2)	1

“Ma‘zûl olan Yeniçeri Ağası’nın evlerinden alınan murassa‘ esbâbların ve samur kürklerin defteridir ki zikr olunur.”

Ali Ağa'nın Muhallefatı	Adedi
Baştanbaşa altın kalemkârî kınlı piruze ve yakut taşlı nâ-tamam kılıç kabza	1
Baştanbaşa altın kalemkârî kınlı piruze ve yakut taşlı nâ-tamam kılıç kabza (... nakıs 13)	1
Baştanbaşa altın kalemkârî kınlı piruze ve yakut zümrüd inci taşlı kılıç kabza (... nakıs 5)	1
Baştanbaşa altın kalemkârî kınlı piruze ve yakut zümrüd elmas taşlı nâ-tamam kılıç kabza	1
Mor kadife kınlı altın kalemkârî bendli piruze ve yakut taşlı kılıç kabza mükemmel	1
Mor kadife kınlı altın kalemkârî bendli piruze yakut zümrüd taşlı kılıç kabza mükemmel	1
Sürh kadife kınlı altın kalemkârî sevâdkârî yeşim bendli yeşim kabzalı piruze ve yakut zümrüd taşlı nâ-tamam kılıç kabza	1
Haleb işli murassa' eyer ...	9
Sade serâser kaftan ...	8
Ednâ samur kaplı uzun yenli telli kadife ...	1
A'lâ samur kaplı kısa yenli nimtâne	1
A'lâ samur kaplı kısa yenli sürh kadife nimtâne	1
Meyâne samur kaplı kısa yenli beyaz diba nimtâne	1
A'lâ samur kaplı ... sürh kadife nimtâne	1
A'lâ samur kaplı kısa yenli beyaz telli kadife nimtâne	1
Meyâne samur kaplı uzun yenli serâser nimtâne	1
A'lâ samur kaplı kısa yenli sürh atlas nimtâne	1
A'lâ samur kaplı kısa yenli diba nimtâne	1
Ednâ samur kaplı telli kadife üst kaftan	1
Ednâ samur kaplı serâser üst kaftan ...	2
Meyâne samur kaplı telli kadife üst kaftan	1
Ednâ samur kaplı sürh atlas üst kaftan	1
A'lâ samur kaplı beyaz atlas kaftan (Silahdar Hasan Ağa Odabaşıya in'am-şüd 1011)	1
Ednâca nâfe kaplı kuşak nakş serâser üst kaftan ... (Söküldü)	1
Ednâca nâfe kaplı yeşil kadife üst kaftan (Söküldü)	1
Bacak? kaplı telli kadife üst kaftan (Söküldü)	1
Ednâca nâfe kaplı kuşak nakş serâser nimtâne	3
Meyânece nâfe kaplı kısa yenli sürh telli kadife	1

nimtâne	
Ali Ağa'nın Muhallefatı	Adedi
Köhne nâfe kaplı uzun yenli erguvânî telli kadife nimtâne	1
Köhne nâfe kaplı kısa yenli al kadife nimtâne	1
Köhne nâfe kaplı kısa yenli beyaz atlas nimtâne	1
Köhne nâfe kaplı kısa yenli sırmâî zemineli kadife nimtâne	1
Sade altın eyer	3
Murassa' ...	3
Altın rahtlı kılıç	1
Gümüş rahtlı kılıç	1
Murassa' raht	3
Mısır işli sade gümüş raht (Bey' olundu)	2
Sade altın hançer	2
Sırmâî kadife uzun tirkeş murassa' kıt'a	2
Murassa' ...lı ibrişim raht	2
Mısır işli zeberced taşlı gümüş tirkeş	1
Altın at zenciri	1
Özengi murassa' zevc	1
İri gümüş şamdan	2
... ... gümüş şamdan	2
Gümüş leğen ibrik zevc irice	2
Küçük gümüş leğen ibrik zevc	1
Gümüş buhur şamdanı	2
Gümüş	1
Gümüş traş taşı	1
... gümüş maşraba	1

“Kasım Ağa getirdiği eşyalardır

Def'a Ramazan-ı şerîfin fi 23 merhûm Yeniçeri Ağası'nın evlerinden gelen esbâblar”

Samur kürk ...	2
Üşek kaplı al kürkü	1
Altın eyer	1

Altın rahtlı kılıç ...	1
Gümüş rahtlı kılıç	1
Gümüş şamdan ...	1
Gümüş özengi zevce	2

Muhasebe Defterleri

Vakfın toplam sekiz adet muhasebe defteri bulunabilmiştir. Bunlardan 1618 senesine ait olan ilkinde sadece görevlilerin isimleriyle aldıkları ücretler gösterilmiştir. 18. yüzyılda tutulan muhasebe defterlerinde ise hem gelirler hem giderler kaydedilmiştir. Defterlerdeki bilgiler tablolara aktarılırken bugünkü Türkçe ile yazılmıştır.

Ek 4: 1618 Senesi Vakıf Görevlilerini Gösteren Muhasebe Defteri

“*Defter-i Muhâsebe-i Evkâf-ı Merhûm Gazanfer Ağa-yı Bâb-ı Sa’âdet-i Sâbık berâ-yı Cûlûs-ı Hümâyûn fî 23 Za sene 1026*”²²¹

1617-1618 Senesinde Hz. Muhammed’in ve Gazanfer Ağa’nın Ruhû İçin Okunan Cüzler

Belgeye göre müderris Ahmed Efendi 50, müd. Mehmed Efendi 10 akçe almaktadır.

1617-1618 Senesinde Sabah ve İkinci Vakitlerinde Cüz Okuyan Cüzhanlar

1617-1618 Senesinde Sebilde Görevli Olanlar

Görevlinin İsmi	Görevi	Aldığı Ücret (Akçe)
Ferruh bin Abdullah	Hâfız-ı türbe, sebil ve ...	10
Ferruh bin Abdulah	Sebilî	4
Rüstem Mustafa		4
Cafer Abdullah	Hâfız-ı türbe	3
Ali bin Abdullah	Hafız	3
Mehmed ...	Sebilî	4
Hasan bin Abdullah	Hafız-ı bi’r ve abkeş ...	7

²²¹ İE.EV. 1/100/1, 23 Za 1026.

Bali Mehmed	... mezbele ve ferrâş	5
-------------	-----------------------	---

1617-1618 Senesinde Otakçılar Camii Görevlileri

Görevlinin İsmi	Görevi	Aldığı Ücret (Akçe)
Mustafa Ali	İmam ve Yasinhan	5
İbrahim	Müezzin	5
	Abkeş-i sebil	3

1617-1618 Senesinde Vakıf Görevlileri

Görevlinin İsmi	Görevi	Aldığı Ücret (Akçe)
Mustafa Ağa	Mütevelli	50
Mehmed Abdullah	Vakıf katibi	20
Mehmed Abdullah	Cabi-yi süvarî	7
Musa Bey Abdullah	Üsküdar cabisi	3
Murad	İstanbul cabisi	6
Mehmed	Katib-i mühimmat-ı vakf	8
Mehmed	Katib-i müşahere-i vakf	5
Rıdvan	Destarî	3
Mustafa	Nâzır-ı birunî	10

1617-1618 Senesinde Gediz Gazanfer Ağa Camii'nde Görevli Olanlara Verilen Ücretler

Görevlinin İsmi	Görevi	Aldığı Ücret (Akçe)
Mehmed Salih	Hatib	8
Ali	İmam ve Tebareke ve Ammehan ve muallim-i mekteb	16
Mehmed Salih	Dârü'l-kurrâ şeyhi ve cüzhan	26
Yusuf Çelebi	Cüzhan ve devrhan	3
Sehî Ramazan	Müezzin ve saî ve cüzhan ve ...	13
Hamza? Ali	Mekteb kalfası cüzhan ve devrhan	6
El-hacı İsmail Mehmed	Cüzhan, aşrhan, sermahfil, buhûri ve dânişmend	14
Ali Mehmed?	Çerağî ve kayyım	6
Mehmed oğlu Ali	Cüzhan ve talebe ve noktâi	6
Ahmed Mehmed	Cüzhan ve müezzin ve duâguy	6
Mahmud Ali	Cüzhan	2

Görevlinin İsmi	Görevi	Aldığı Ücret (Akçe)
Hacı Mehmed ...	Cüzhan	2
İbrahim Mustafa	Cüzhan ve danışmend	6
Mustafa	Müezzin ve cüzhan	3
Ahmet Bey	Gediz cabisi	10
Mehmed İbrahim	Çerağî, kayyım, ferraş	8
Osman Muharrem	Cüzhan ve danışmend	4
... Cafer	Cüzhan,naktaî?, danışmend	7
İsa Süleyman	Cüzhan	2
Hüseyin ...	Su yolcu	...
El-Hac Mehmed	Mühimmatî-yi vakf	10
Abdullatif	Cüzhan, danışmend	4

Gazanfer Ağa Vakfından Medine-i Münevvere’de Ücret Alanlar

İsmail	İmam	...
(Vakf-ı mahsul-i irsaliye-i inam-ı saadet evkaf-ı merhum mezbur)		?

1617-1618 Senesinde Gazanfer Ağa’nın Akrabalarına Verilen Tahsisat

İsim	Kimlik	Aldığı Ücret (Akçe)
Mehmed Ağa	Hemşirezade-i merhum-ı mezbur	60
Fatıma Hatun Mehmed Ağa	Mehmed’in kızı	40

Gazanfer Ağa'nın Azad Ettiği Kölelere 1617-1618 Senesinde Vakıftan Verilen

Tahsisat

Azatlı Kölenin İsmi	Aldığı Ücret (Akçe)
Pervane Abdullah	10
Rüstem Abdullah	10
Musa Abdullah	10
Ahmed Abdullah	10
Şaban Abdullah	10
Ahmed Abdullah	10
Hüseyin Abdullah	10
Davud Ağa Abdullah	10
Mustafa Abdullah	10
Ahmed Abdullah	10
Zülfikar Abdullah	9
Hasan Abdullah	5
Raziye Hatun	5
Aişe Hatun	5
Amine Hatun	5
Mah... Hatun	5
Şems Hatun	5
Sâfiye Hatun	5
Müşerrife Hatun	5
Çeşmî Hatun	5
Canfedâ Hatun	5
Aişe Hatun	5

Ek 5: Mütevellî Mustafa Ağa Zamanında 1137(1724-25) Yılında Tutulan Muhasebe Defteri ²²²

1724-1725 Yılında Vakıf Gelirleri	Akçe
Geçen Seneden Kalan	65.233
İstanbul'daki Kira Gelirleri	78.024
Üsküdar'daki Kira Gelirleri	29.160
Edirne'deki Değirmen Kirası	6.000
Zemin Kirası	2.000
İshakpaşa Mahallesi'ndeki Hamam	20.880
Gediz Hamamı	14.400
Gediz'deki Kira Gelirleri	4.680
Arslan Ağa Vakfının Alınan Kira	1.080
Fatma Hatun'dan Alınan Muaccelle	27.360
Yahudihane'lerin Arsa Kirası	1.800
İmdadiye	1.800
Kesendire Mukataası	600.000
Toplam	852.417
1724-1725 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Görevlilerin Ücretleri(yıllık)	362.880
Rikab-ı Hümayun Akçesi	120.000
Haremeyn Akçesi	180.000
Mekke'de mevlid-i nebi için gönderilen surre	24.000
Medine'deki cami için gönderilen surre	10.000
Haremeyn Akçesi için Harç	2.070
Masraflar için Harç	9.844
Babüssaade Ağasına Verilen	4.800
İskender Paşa Vakfına Murabaha	3.600
Kırtasiye işleri için harç	900
Tamirat Masrafı	90.000
Gediz için Mum ve Zeytinyağı	3.324
Camideki Kandiller İçin	2.400
Ayasofya Vakfına Zemin Kirası	8.166
Gediz'deki Su Yollarının Bakımı	3.920
Medrese'nin Temizliği	540
Ahırkapı'daki Çeşme İçin	2.043

²²² EV.HMH.d. 1135.

1724-1725 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
...	1.220
Saraçhane'deki Su Yollarının Bakımı	1.644
Müfettiş'e İmza Harcı	1.200
Mütevelli'nin Taamiye Harcı	6.000
İstanbul ve Üsküdar'daki cabilerin ihzariyesi	6.000
Üsküdar Mahkemesine ilamiye harcı	1.380
Katip ve Cabilerin Muamele Harcı	1.620
Sinan ... Vakfı'nın Ücretleri	2.520
Eyüp Vakfına Zemin Kirası	100
Ramazan'da balmumu ve zeytinyağı masrafı	931
	300
	43.653
Çukurbostan'daki dükkanların noksanı	1.740
Üsküdar'daki ev kiralarının noksanı	1.080
İstanbul cabisinin elinden küsurat	1.000
Üsküdar cabisinin elinden küsurat	2.248
Mütevellinin elinden küsurat	1.520
Kaldırım tamiri	80
Mukataa	5.721
	1.800
	720
Muhasebe için harç	3.000
Toplam	916.729

Ek 6: Mütavelli Mustafa Ağa'nın Zamanında 1138(1725-1726) Yılında Tutulan Muhasebe Defteri ²²³

1725-1726 Yılında Vakıf Gelirleri	Akçe
Geçen Seneden Kalan	64.990
İstanbul'daki Kira Gelirleri	78.024
Üsküdar'daki Kira Gelirleri	29.160
Edirne'deki Değirmen Kirası	6.000
Bayram Paşa Vakfından Alınan Zemin Kirası	2.000
İshakpaşa Hamamı	20.880
Gediz Hamamı	14.400
Gediz'deki Kira Gelirleri	4.680
Arslan Ağa Vakfından Alınan Kira	1.080
Kesendire Mukataası	600.000
İbrahim Ağa'dan Alınan Dükkan Muaccesesi	2.400
Üsküdar'da dükkan muaccesesi	3.000
... resmi	1.800
Toplam	828.414
1724-1725 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Görevlilere verilen ücretler	362.880
Önceki muhasebeye Göre vakfın borcu	
Rikab-ı Hümayun Akçesi	120.000
Haremeyn Akçesi	180.000
Surre(Mekke) mevlid-i nebi	24.000
Surre(Medine'deki Mescid)	10.000
Mürtezıkaya Verilen	
Haremeyn Akçesi için Harç	2.070
Babüssaade Ağasına Verilen	4.800
Vakıf levazımı için harç	900
Gediz için Mum ve Zeytinyağı	3.324
Camideki Kandiller için	2.400
Ayasofya ve Bayezid Vakfına Zemin Kirası	8.166
Gediz'deki Su Yollarının Bakımı ve Çeşmeler	3.920
Otakçılar Camii'ne Zeytinyağı ve Balmumu	988
Medrese ve Sebil için	252
Medrese'nin ve Sebilin Temizliği	275

²²³ EV.HMH.d. 2909.

1724-1725 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Çukurbostan'daki odaların karizinin tahliyesi	2.460
Eyüp Vakfına Zemin Kirası	100
Haremeyn Müfettişine İmza Harcı	1.200
İstanbul ve Üsküdar'daki cabilerin taamiye harcı	1.620
Arslan Ağa Vakfına Ödenen	2.520
İstanbul ve Üsküdar'daki kâtip ve cabilerin ihzariyesi	6.000
Üsküdar'da Hasan Ağa Vakfına zemin kirası	1.800
Üsküdar'daki karizin kirası	80
Üsküdar'daki kayıkhanelerin noksan icaresi	1.080
Çukurbostan'daki dükkânların noksan icaresi	1.740
Semercizade Ahmed Ağa'nın arsasından noksan icaresi	720
İskenderpaşa Vakfına ödenen murabaha	3.600
Türbe için alınan zeytinyağı	360
İstanbul'daki cabinin noksanı	1.200
Üsküdar cabisinin noksanı	1.000
Suyolcunun suyolları için harcadığı	429
Çukurbostan'da Saliha Hatun'un ilamının harcı	200
Üsküdar'da kiraya sayılan tamirat	2.160
Üsküdar'daki odaların karizinin tahliyesi	395
Muhasebe Harcı	3.000
Hasan'dan alınan kiradan zayi olan	1.300
Mübaşere için harç	1.913
Toplam	762.692

**Ek 7: Mütavelli Mustafa Ağa'nın Zamanında 1139(1726-1727) Yılında Tutulan
Muhasebe Defteri ²²⁴**

1726-1727 Yılında Vakıf Gelirleri	Akçe
Geçen seneden kalan gelirler	65.177
İstanbul'daki kira gelirleri	78.024
Üsküdar'daki kira gelirleri	29.160
İshakpaşa Hamamı	27.360
Gediz'deki hamam	14.400
Gediz'deki dükkan kiralari	4.620
Kırca Ali köyü esbabı mahsulü	6.000
Balat yakınında Arslan Ağa vakfından adaların kirası	1.080
Bayram Paşa vakfından Esirhanı'nda alınan yer kirası	2.000
Mültezimden alınan Kesendire mukataası	600.000
Üsküdar'da fırın ve dükkanların muacceleli	51.600
Mirahur Mahallesi'ndeki odalardan alınan muaccele	5.400
Toplam	884.821
1726-1727 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Babüssaade Ağası'na rikab-ı hümayun akçesi	120.000
Darüssaade Ağası'na haremeyn akçesi	180.000
Surre(Medine'de mevlid-i nebiye)	24.000
Surre(Mekke'de musalla)	10.000
Üsküdar'da ... vakfına murabaha	3.600
Haremeyn akçesi tesliminde ödenen harç	2.160
Babüssaade Ağası'na verilen	4.800
Eyüp vakfına ödenen kira	900
Nazır Babüssaade Ağası'nın harç ve masrafları	2.865
Geçen seneden kalan maaşlar(1138)	101.835
Bu senenin maaşları(1139)	261.055
Gediz Camii yağ mumu ve zeytin yağı	3.324
Eyüp Otakçılar Camii kandil ve mum masrafı	2.795
Ayasofya ve Bayezid vakıflarına yer kirası	5.400
Gediz'de suyuollarının tamiri	4.581
Otakçılar Camii bal mumu ve zeytinyağı	1.033
Sebile alınan yeni kova	285

²²⁴ TS.MA.d. 5292.

Dellaliye ve müjdegana verilen	2.684
1726-1727 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Üsküdar'daki odaların kariz kirası	80
Üsküdar'da Hasan Ağa Vakfı'na mahkeme mukataası	1.800
Arslan Ağa Vakfı görevlilerine maaş	2.520
Katip ve cabilerin ihzariye harcı	6.000
Divan-ı hümayun ve vakıf hademelerine taamiye	6.000
Katip ve cabilere taamiye	1.620
Ahmed Ağa'dan alınan kira noksanı	720
Üsküdar'daki kayıkane kirasının noksanı	1.080
Yeni sarayda hayme? Mühimmatı	1.115
Saraçhane ve Ahırkapı'da hamamın civarındaki yolların bakımı	1.154
Medrese odalarının tamiri	711
Otakçılar Camii kaliçe bahası	5.640
Suyollarına harcanan	1.620
Nazır Babüssaade Ağası'nın harç ve masrafları	2.640
Topkapı yakınında bostan kirası	120
... Vakfı'na yer kirası	8.166
İshakpaşa Hamamı için alınan hüccet ve ilam harcı	3.400
Hamamcılara ihbar ücreti	3.436
Hamamın davasında kapıcı ve çukadara mübaşere harcı	1.560
Eyüp Vakfı'ndan olan selhane dellaliyesi	90
Çukurbostan'daki dükkânların kirasının noksanı	1.740
İstanbul'da kira noksanları	1.200
Üsküdar'da kira noksanları	1.000
Otakçılar Camii balmumu bahası	913
Kira zayii	2.400
Ahırkapı'daki çeşmenin tamiri	810
Suyollarının tamiri	1.376
Medrese yakınındaki kaldırımların tamiri	480
Kariz tahliyesi	240
Türbe için alınan zeytinyağı bahası	360
Üsküdar'da kira zayii	1.800
Evkaf müfettişine verilen imza harcı	1.200
Vakıf lazimesi için harcolunan	1.440

Vakıf muhasebesi harcı	3.000
Toplam	802.033

Ek 8: Mütevellî Cafer Efendi'nin Zamanında 1176(1762-1763) Yılında Tutulan Muhasebe Defteri ²²⁵

1762-1763 Yılında Vakıf Gelirleri	Akçe
İstanbul'daki kira gelirleri	76.176
Üsküdar'daki kira gelirleri	28.080
İshakpaşa Hamamı geliri	23.200
Deveci Süleyman'dan alınan ev muaccesesi	120.000
Kesendire mukataası	1.560.000
Köprü(Gediz) kasabasındaki kira gelirleri	4.320
Gediz'deki hamam geliri	21.600
Edirne'deki değirmenin kirası	3.000
Üsküdar'daki mahzenlerin muaccesesi	24.000
Cibali'daki mahzenlerin ve yahudihanelerin muaccesesi	540.000
Toplam	2.400.376
1762-1763 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Geçen seneden kalan vakıf görevlilerine verilen maaşlar	1.237
Vakıf görevlilerine verilen maaşlar	445.500
Haremeyn akçesi	180.000
Haremeyne gönderilen surre	39.600
Rikab-ı hümayun akçesi	120.000
Kesendire'de sülüs-i mal akçesi	186.000
Eda-yı marifet	60.000
Ağanın tabilerine kalemiye ücreti	36.000
Haremeyn ve rikab akçeleri ödenirken tezkere harcı	6.000
Mütevellî, katip ve cabiye verilen	156.000
Maaş dağıtılırken ödenen taamiye	6.000
Vakıf işleri için kağıt bahası	3.000
Muhasebe harcı	9.600
Çeşitli vakıflara ödenen yer kirası	11.900
Meyve ve çiçek bahası	Silinmiş

²²⁵ TS.MA.d. 5886.

1762-1763 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Otakçılar Camii'ne alınan zeytinyağı ve yağ mumu	6.000
Otakçılar Camii'ne alınan balmumu	3.200
Medrese için ip ve ... bahası	1.200
Köprü(Gediz)'deki caminin zeytinyağı bahası	6.000
Mütevellie verilegelen avaid	120.000
Evlad-ı vâkıfın kiralrı	1.440
Köprü(Gediz)'deki su yolları'nın tamiri	12.000
Deveci Süleyman'dan alınan kiralrıın zayıatı	42.000
Deveci Süleyman mahlul vergisi	24.000
Deveci Süleyman hanesi için dellaliye ve müjdegana verilen	3.600
Medrese için tulumba bahası	600
Medrese etrafındaki kaldırımların tamiri	1.000
Medreseden süprüntü çıkarılması için verilen	1.200
Süpürge bahası	600
Ramazan ayında dershaneye alınan mum bahası	1.200
Dershane imamına verilen ücret	1.440
Dershane müezzinine verilen ücret	720
Hatim için verilen inam	1.080
Aşure harcı	Silinmiş
Bazı kişilere verilen inamlar	Silinmiş
Yahudhanelerden kira zayıatı	3.100
Üsküdar mahkemesi kira zayıatı	Silinmiş
Kereste dükkanı kira zayıatı	Silinmiş
Han kirası zayıatı	Silinmiş
Vakfın akçe değıştirmesi ve sarraf ücreti	24.000
İstanbul'daki suyollarının tamiri	Silinmiş
Otakçılar Camii tamiri	Silinmiş
Ayasofya'da tabuthane duvarı tamiri	4.800
Unkapanı'ndaki karizin taliyesi	4.100
Langadaki karizin tahliyesi	Silinmiş
Yahudhaneler için verilen vergiler	108.000
Yahudhaneler için hüccet ve istifa harcı	12.000
Yahudhanelerdeki anlaşmazlık sebebiyle verilen mübaşir harcı	31.000
Bundan evvelki muhasebeye göre borç	855.925

1762-1763 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Toplam	2.715.176

Ek 9: Mütevellî Cafer Efendi'nin Zamanında 1177(1763-1764) Yılında Tutulan Muhasebe Defteri ²²⁶

1763-1764 Yılında Vakıf Gelirleri	Akçe
İstanbul'daki kira gelirleri	76.176
Üsküdar'daki kira gelirleri	28.080
İshakpaşa hamamı geliri	23.400
Gediz'deki hamam geliri	21.600
Gediz'deki dükkân gelirleri	4.320
Edirne'deki değirmen geliri	3.000
Kesendire mukataası	1.560.000
Toplam	1.716.576
1763-1764 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Vakıf görevlilerine verilen ücretler	445.500
Haremeyn akçesi	180.000
Rikab-ı Hümayun akçesi	120.000
Padişah emriyle Babüssaade Ağası dolabına	186.000
Eda-yı marifet Babüssaade Ağası	60.000
Vakıf hizmetlilerinin mühimmatı	156.000
Haremeyndeki hizmetlilere gönderilen surre	6.000
Kâtip ve muhasebe avaidi	36.000
Mekke ve Medine'ye gönderilen surre	39.600
Vakıf mütevellisinin avaidi	120.000
... Efendi	9.600
Vakıflara verilen yer kirası	12.000
Taamiye ücreti	9.000
Nazıra verilen ...	7.200
İstanbul ve Üsküdar cabilerine taamiye	7.200
Gediz'de zeytinyağı ve diğer masrafları	6.000
Caminin bal mumu masrafları	3.200
Caminin yağ mumu masrafları	720
Gediz Camii'nin büyük ve küçük balmumu	6.000
Kaldırım tamiri	1.000

²²⁶ TS.MA.d. 5686.

1763-1764 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Otakçılar Camii'nin temizlenmesi	1.800
Medreseden mezbele çıkarılması	1.200
Medresedeki tulumba bahası	600
Medresede pişirilen aşure masrafı	3.600
Medresede yapılan hatim masrafı	1.080
Medresedeki derslane imamına verilen	1.440
Medresedeki derslane müezzine verilen	720
Medresenin zeytinyağı bahası	1.200
Vakıf işleri için	240
Gediz Camii'nde rahle?- bahası	960
Otakçılar Camii'nde ... bahası	540
Vakfın geçmiş muhasebesinden ... ödenmesi	314.879
Medrese ve kenif tamiri	7.140
Otakçılar Camii tamiri	1.350
Ahırkapı'daki su yollarının tamiri	3.600
Otakçılar Camii'nde ... bahası	1.800
Toplam	1.754.609

Ek 10: Mütavelli Cafer Efendi'nin Zamanında 1180(1766-1767) Yılında Tutulan Muhasebe Defteri ²²⁷

1766-1767 Yılı Gelirleri	Akçe
İstanbul'daki kira gelirleri	76.176
Üsküdar'daki kira gelirleri	28.080
Üsküdar'da yeni ev kirası	720
İshakpaşa Hamamı geliri	23.200
Gediz'deki hamamın geliri	21.600
Gediz'deki dükkânların geliri	4.220
Edirne'deki değirmenin geliri	3.000
Kesendire mukataası	1.680.000
Toplam	1.836.996
1766-1767 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Görevlilere verilen ücretler	449.100
Haremeyn akçesi ve tezkiresi için verilen	183.000
Padişah emriyle verilen rikabiye akçesi	186.600
Rikab-ı hümayun akçesi ve hüddamiye	121.320
Haremeyn'e gönderilen surre	39.600
Nazıra verilen marifet akçesi	60.000
Mütavelli, ruznamçe kâtibi ve Kesendire cabisine verilen rüsumat	168.000
Kâtiplere kalemiye ücreti	36.000
Ücret dağıtımı esnasında mütavelli divanındaki taamiye	18.000
Vakıf katibine	3.000
Müfettişe verilen imza harcı	1.320
Muhasebe harcı	9.600
Ayasofya ve diğer vakıflara verilen yer kirası	11.900
Meyve ve çiçek bahası(ıydeyn)	12.200
Mütavelliye verilegelen avaid	120.000
Cabiye verilen ihzariye taamiye ve küsurat	7.200
Otakçılar Camii zeytin yağı bahası	6.600
Otakçılar Camii balmumu bahası	3.150
Otakçılar camii küçük mum bahası	660

²²⁷ TS.MA.d. 6615.

1766-1767 Yılında Vakıf Giderleri	Akçe
Ramazan ayında kandil ve şamdan ve iname bahası	1.320
Gediz Camii zeytinyağı ve diğer masraflar	6.000
Gediz'deki suyolları ve çeşme ve hamam tamiri	12.600
Evlad-ı utekanın ev kiralарının ödenmesi	1.440
Türbe etrafındaki kaldırımların tamiri	1.000
Türbe için zeytinyağı bahası	1.080
Medreseden süprüntü çıkarılması	1.200
Medrese ve sebilin tulumba ücreti	600
Hatim için verilen ücret	1.080
Medresedeki derslane imamına verilen ücret	1.440
Medresedeki derslane müezzinine verilen ücret	720
Dershanede yağ mumu ve zeytinyağı bahası	1.440
Medrese sakinleri için aşure harcı	3.600
Küsurat akçesinin ödenmesi	6.000
Otakçılar Camii ... bahası	1.800
... icaresi	4.200
Evlad-ı vakıfın hademesine ...	36.000
Üsküdar'da yeni alınan ev bahası	24.000
Vakfın bazı işleri için yapılan masraflar	24.000
Ev kiralарındaki zayıat	8.560
Otakçılar Camii tamiri	12.120
Otakçılar Camii halı ve merdiven bahası	1.320
Cami içine ... bahası	15.000
Mimar harcı, keşif ve sair masraflar	19.500
Kırkçeşme'deki sebilin tamirinde taş ve sair masraflar	23.180
Gediz kasabasında evvelki muhasebeden kalan ücretlerin ödenmesi	9.300
İstanbul'daki su yollarının tamiri	15.300
Sur dışındaki ve kemerlerdeki suyollarının tamiri	19.520
Vakıf işlerinde bazı kişilere verilen inamlar	1.320
Vakıf işleri için alınan padişah emirleri	18.300
Gediz'deki cami ve suyollarının tamiri	21.400
Medresenin tamiri	12.100
Diğer harçlar	510
Toplam	1.744.920

Ek 11: Mütavelli İbrahim Hanif Efendi'nin Zamanında Tutulan ve 1195(1780-81)-1198(1783-84) Yılları Arasını İçeren Muhasebe Defteri ²²⁸

1780-1784 Yıllarında Vakıf Gelirleri	Akçe	Akçe
	1 Yıllık	4 Yıllık
Kiracılarda daha önceden kalan kiralr	103.994	103.994
İstanbul'daki kiralr		304.512
Üsküdar'daki kiralr		113.760
İshak Paşa Mahallesi'ndeki hamam		89.700
İshakpaşa Mahallesi'ndeki kiralr		82.800
Sultan Mustafa Vakfindan alınan zemin kirası		11.400
Gediz'deki hamam	21.600	86.400
Gediz'deki dükkânlar	4.200	16.800
Geçen muhasebeden vakfın der-kese olan malı		22.429
Kesendire mukataası toplam		6.240.000
Kesendire mukataası 1195 senesi	1.560.000	
Kesendire mukataası 1196 senesi	1.560.000	
Kesendire mukataası 1197 senesi	1.560.000	
Kesendire mukataası 1198 senesi	1.560.000	
Muacceleler toplam		174.000
İshak Paşa Mahallesi'nde ev muaccelesi 1197	150.000	
Yarım hisse ev muaccelesi 1198	6.000	
Yarım hisse arsa muaccelesi 1198	18.000	
Toplam		7.245.795

²²⁸ EV.HMH.d. 6283.

1780-1784 Yılları Arasında Vakıf Görevlilerine Verilen Ücretlerin Toplamı	Akçe
Günlük	1.115+334=1.559
Aylık	46.770
Senelik	561.240
3 sene 10 ay	2.151.420

1780-1784 Yılları Arasında Vakıf Giderleri	Akçe	Akçe
	1 Yıllık	4 Yıllık
Haremeyn akçesi	180.000	760.000
Haremeyn akçesi harcı	3.000	12.000
Haremeyn'e gönderilen surre	42.000	168.000
Rikab-ı hümayun akçesi	120.000	480.000
Mutad ...sülüs akçesi?	186.000	744.000
Nazıra verilen marifet akçesi	60.000	240.000
Mutad kesem?baha	18.000	72.000
Mutad saat?baha	90.000	360.000
Kâtibe verilen kalemiye ücreti	12.000	48.000
Muhasebe kâtibine kalemiye ücreti	12.000	48.000
Babüssaade Ağasına avaid	12.000	48.000
Babüssaade Ağası kâtibine muhasebe harcı	9.600	38.400
Hademeye ve uteka-yı vâkıfa ... bahası	36.000	144.000
Kesendire mukataası için vergi	180.000	720.000
Mütevellinin maaşı?	120.000	480.000
Nazıra verilen meyve ve çiçek bahası	12.000	48.000
Surre için ücret dağıtımında taamiye bahası	12.000	48.000
Kâtibe verilen kırtas-baha	3.000	12.000
Cabilere verilen inamat	3.000	12.000
Cabilere verilen ihzariye ücreti	12.000	48.000

1780-1784 Yılları Arasında Vakıf Giderleri	Akçe	Akçe
	1 Yıllık	4 Yıllık
Türbenin zeytinyağı bahası	1.200	4.800
Otakçılar Camii zeytinyağı bahası	3.700	14.960
Vakıf lazimesi için büyük balmumu bahası		30.000
Caminin küçük balmumu bahası	360	1.440
Caminin yağ mumu bahası	180	4.320
Vakıf lazimesi için kandil yakma ücreti	1.200	4.800
Gediz Camii'nin zeytinyağı ve diğer masrafları	14.440	57.760
Caminin kandil bahası		1.200
Vakıflara verilen yer kirası	12.000	4.8000
Caminin kalıçe bahası	1.200	4.800
Cami ve medreseden mezbelenin çıkarılması		4.880
Sebilin maşrabalarının kalay bahası		1.440
Kuruçeşme cibayeti için ödenen		
Toplam	1.163.240	4.740.000

1780-1784 Yılları Arasında Yapılan Vakfın Diğer Giderleri	Akçe
Medresenin tamiri 1195 senesi	1.680
Medresenin tamiri 1196 senesi	2.400
Ahırkapı'daki çeşmenin tamiri 1195-1196	900
Caminin ... bahası	360
Türbede okunan cüzler için 1195-96 senesi	540
Medresedeki şadırvanın tamiri 1195 senesi	1.146
Yıpranan cüzlerin tamiri 1195 senesi	1.215
Türbe ve dershanenin ... bahası 1196 senesi	2.289
Su yollarının tamiri 1196 senesi	2.133
Ahırkapı'daki su yollarının tamiri 1196 senesi	400
Otakçılar Camii etrafındaki kaldırımların tamiri	510
Otakçılar Camii'nden koğa? Tamiri, kuyuların temizliği ve mezbelenin çıkarılması için ödenen ücret 1196 senesi	1.225
Vakıf için ... 1196 senesi	600
Caminin ... bahası	320
Ahırkapı'daki çeşmenin tamiri 1195 senesi	1.800
Medrese odalarının tamiri 1196 senesi	2.454
Ramazan'da sadaka bahası 1196 senesi	1.200
Ahırkapı'daki suyollarının yenilenmesi, çeşme ve boru masrafı 1196 senesi	84.000
Medrese yanındaki sebilin ve tulumbanın tamiri 1196 senesi	15.600
İshakpaşa Mahallesi'ndeki suyollarının yenilenmesi 1196 senesi	18.600
Gediz'deki suyollarının bakımı	4.200
Büyük yangın sonrası medrese ve sebilin geniş çaplı tamiri 1197 senesi	678.760
Otakçılar Camii'ndeki minarenin tamiri 1197 senesi	10.800
Otakçılar Camii'nde tamirat 1197senesi	1.468
Otakçılar'daki koğa?ların tamiri	615

İshakpaşa Mahallesi'ndeki suyollarının tamiri 1197 senesi	1.800
Ahırkapı'daki suyollarının tamiri 1197 senesi	1.800
Otakçılar'da aktarma tamirâtı 1197 senesi	315
Medrese ... masrafı 1197senesi	3.600
Ahırkapı'daki çeşmenin temizlenmesi 1198	540
Otakçılar camiinin temizlenmesi 1198	546
Kesendire için emirlerin yenilenmesine harcanan	12.000
Vakıf nazırına muaccelat resmi	16.800
Vakıf hademelerine muaccelat resmi	16.800
Muaccelat için dellaliye	3.360
Muaccelat için ihbariye	1.680
Vakıf nazırına ve hademelere hüddamiye	5.400
İshakpaşa Mahallesi'ndeki kiraların zayıatının ödenmesi	2.680
Muaccelat esnasında diğer masraflar	600
Kesendire'deki kışlaklar hakkında alınan ferman için harç 1197	9.200
Otakçılar camii ... bahası	585
Otakçılar Camii mihrabı ... bahası	330
Toplam	913.251

1780-1784 Yılları Arasında Vakfın Toplam Gelir-Giderleri	Akçe
Her Sene Yapılan Sabit Giderlerin Toplamı	4.740.000
Görevlilere Verilen Maaşlar Toplamı	2.151.420
Diğer Giderlerin Toplamı	913.251
Toplam Giderler	7.804.671
Gelirler	7.245.795
Borç	558.876
Nâzırın hesabına göre borç	796.371

Ek 12: Gazanfer Ağa Medresesi Haziresinde Bulunan Mezar Taşı Kitabeleri

Hüve'l-bâkî
Baltalimanı imâmı
Merhûm Hâfız Mehmed
Şâkir Efendi
Rûh-ı şerîflerine
El-Fâtiha

Kitabe 1
(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-bâkî
Sultân Mahmûd Efendimizin
Serbâbcısı merhûm
Ve mağfûrun leh El-hâc
Ahmed Ağa'nın rûhiyçün
Rızaen lillah el-Fâtiha
Sene 1256

Kitabe 2
(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Hacegandan ... merd-i zarifi?- ...
Sarsar-ı bad-ı ecelle eyledi
Çok zamandır zık-ı sadr mübtela olmuş idi
Bulmadı vüsat fena-yı dünyada hiç ...
İktifa etmişti Şah-ı Nakşibendin ...
Can idi derviş idi hem çaker ...
Sadr-ı Esbak Hazret-i Hüsrev Paşaya ...
Katib-i Divan olup hizmette oldu ...

Kitabe 3

(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-bâkî
Divân-ı Muhâsebât
A'zâsından atûfetlû
Mehmed Ali Beyefendi'nin
Mahdûmu İsmâ'îl Âtîf
Bey'in rûhuna Fâtîha
Sene 1312

Kitabe 4

(Bilal Erbil 2019)

Ah mine'l-mevt
Çıkmadın hâne-i hâtırdan hemân bâkisin
Gerçi dünya denilen meclis-i gamdan çıkdın
Ağrıboz henedân-ı kadîminden Akif
Paşazâde Aydın Mutasarrıfı Esbakı
Arif-i billah Râgıp Paşa'nın
Rûhu içün rızaen lillah Fâtiha
Sene 1321

Kitabe 5
(Bilal Erbil 2019)

Yâ Hû
Devletlü, ismetlü Fâtıma
Sultân aliyyetü's-şân
Hazretlerinin baş
ağası merhûm Server
Ağa'nın rûhiyçün Fâtiha
Sene 1292 Receb

Kitabe 6
(Bilal Erbil 2019)

Ah mine'l-mevt
Bakıp geçme ricâm budur ey Muhammed ümmeti
Mevtânın diriden hemân bir Fâtihadır minneti
Kabrimi ziyâret eden ey rasûlün ümmeti
Bize bir Fâtiha ihsân eden bulur cenneti
Devletlü ismetlü Fâtıma Sultân aliyyetü'ş-şân
Efendimiz Hazretlerinin kutucu ustası
Gençliğine doymayan Nâzike

Kitabe 7
(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-bâkî
Ağrıbozî merhûm Ömer
Paşa'nın kerîmesi merhûme
Akıfpaşazâde Abdullah
Râgıb Beyefendinin halîlesi
merhûme Fatıma Melek Hanım
Efendinin rûhiyçün Fâtiha

Kitabe 8
(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-hayyu'l-bâkî
Fenâdan bekaya eyledi rıhlet
Ede kabrini Hak ravza-i cennet
Babü's-saadeti'l-aliyye Ağası
Emin-i Gazanfer Ağa mütevellisi
Kabakulak Ahmedbeyzâde merhûm
Hattat Hâfız Mehmed Emîn Efendi
Rûhiyçün El-Fâtiha
Fi 15 Cemâziye'l-ahir sene 1221

Kitabe 9

(Bilal Erbil 2019)

Kitabe 10: Kitabesiz Mezar taşı

(Bilal Erbil 2019)

Merhûm ve mağfûr
Mustafa bin Mehmed
...
Ne acep kıldın bina ki
... ..
Gitti dünya
Gül-i gülzar olan Mustafa ...

Kitabe 11
(Bilal Erbil 2019)

Nevcivânım gitti elden uçtu
Cennet bağına kıldı firâkı
Vâlideyninin cânına Dâr
Es-sa'âde Ağası merhûm
Gazanfer Ağa mütevelliyesi Zâhide
Hânımın mahdûmu merhûm
Cafer Beyefendi rûhiyçün
El-Fatiha sene 1228

Kitabe 12
(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-bâkî
merhûm ve mağfûr
el-muhtâc ila rahmeti
Rabbihi'l-gafûr
El-hac Mehmed Bey
rûhiyçün bi-hürmeti
sûreti'l-Fâtiha
Sene 1202

Kitabe 13

(Bilal Erbil 2019)

Muhallefât Halîfesi
efendinin kerîmesi
merhum Âişe Hânım'ın
rûhiyçün el-Fâtiha
Sene 1228

Kitabe 14

(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-bâkî
Aydınlı Ali Ağa'nın vâlidesi
merhûm Ümmü Gülsüm
Hatun rûhiyçün
Fâtiha 1186

Kitabe 15
(Bilal Erbil 2019)

Ah mine'l-mevt
Nice eylesin cev-r-i felekten herkes
Bu imiş adet-i dîrîne-i gerdûn-ı fenâ
İşte ez-cümle yazık Raif Efendi na?-
Rahm etmedi ol mehpâreye bu çarh-ı ...
Yirmi dört yaşına ermişiken misl-i melek
Rıhlet ettirdi ukbâya erip emr-i Hüdâ
Ruh-ı merhûmeyi şâdân ede Mevlâ-yı Rahîm
Hazret-i Zehrâ ile eyleye pür-bezm-i bekâ
Gelip üçler dedi cevheriyle tarihini hem
Vasfiye Hânıma Ya Rab vere cennette safâ
Harbiye Nezareti piyâde dâ'iresi birinci şûbe
Ketebesinden Hafız Rıfat Efendi zevcesi

Kitabe 16
(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-bâkî
Emr eyledi
Ayırdı ecel vermedi emân
Murâda ermedim dünyada hemân
Cennette vere murâdım Hâlık-ı Rahman
Babü's-sa'âde Ağası Gazanfer Ağa
Hazretleri mütevelliyesi sâbık muhallefât
Halîfesi Mehmed Salih Efendi'nin
halîlesi Zahide Hanımın
rûhiyçün el-Fâtiha
Fi 7 Cemaziye'l-ahir sene 1238

Kitabe 17
(Bilal Erbil 2019)

Mehmed ...
merhûm
rûhuna
Fâtiha
..24

Kitabe 18
(Bilal Erbil 2019)

Nevcivânım uçdu cennet
bâğına firkati kaldı
vâlidinin cânına
merhûme Emine Hânım
rûhuna Fâtiha
Sene 1183

Kitabe 19
(Bilal Erbil 2019)

Hüve'l-hayyu'l-bâkî
Delvineli Mehmed Ali Paşa'nın
kerîmesi olup sekiz
yaşında bulunduğu halde
irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş olan
Fâtıma Sa'âdet Hânım'ın
rûhuna Fâtiha
Sene 1308

Kitabe 20
(Bilal Erbil 2019)

Kitabe 21: yukarıda-Hazirede bulunan kırılmış mezar taşları

(Bilal Erbil 2019)

Kitabe 22: sağda-Hazirede bulunan bir mezar taşı

(Bilal Erbil 2019)

Kitabe 23: aşağıda-Esad Efendi'nin yaptırdığı çeşme kitabesi

(Bilal Erbil 2019)

*Zehi müftü-i din Es'ad Efendi
Mutarrâ-cûy-ı ihsânıyla her yer
Bina kıldı bu dil-cû çeşme-sârı
Akıtdı Kevser oldu hayra mazhar
Huda me'cûr ede zât-ı şerifin
Ola câri bu hayrı tâ-be mahşer
Dedi tarihini İhyâ'ya Rıdvan
"Bihin bu çeşmeden iç ab-ı Kevser"
H. 1220 / M. 1805-06²²⁹*

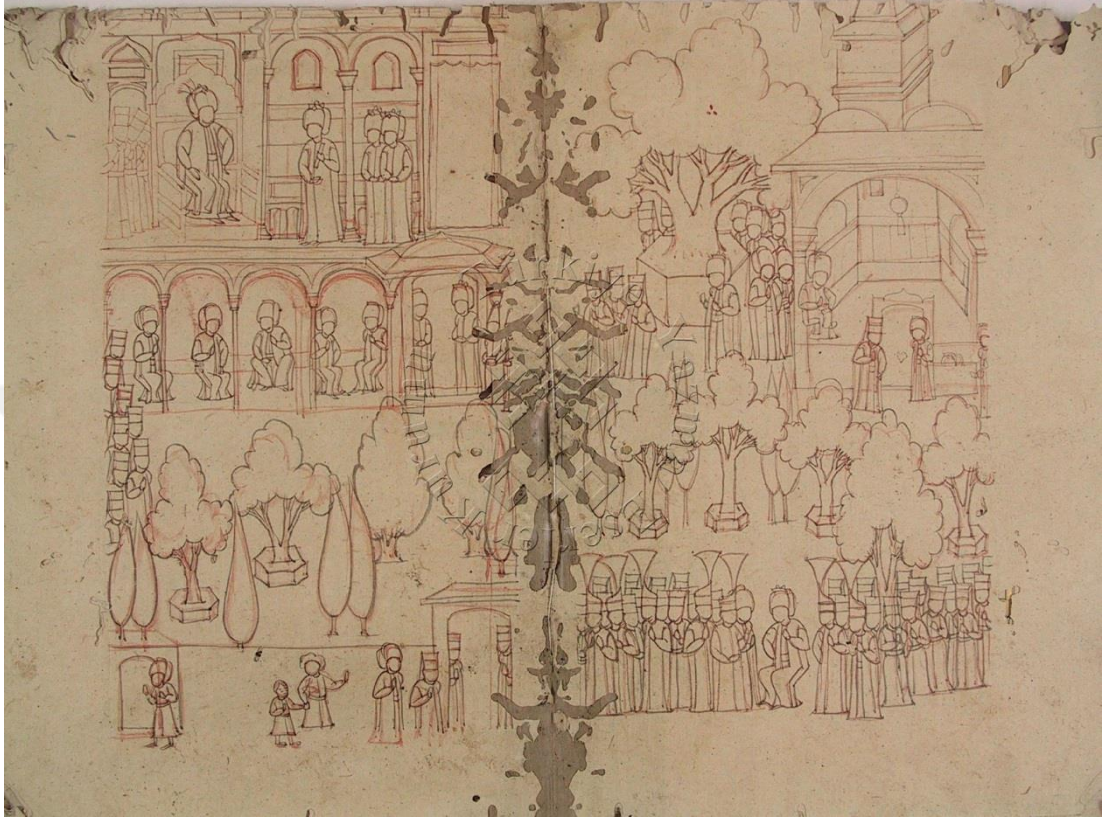

Restorasyon Öncesi Gazanfer Ağa Haziresi (Zeynep Tarım 2011)

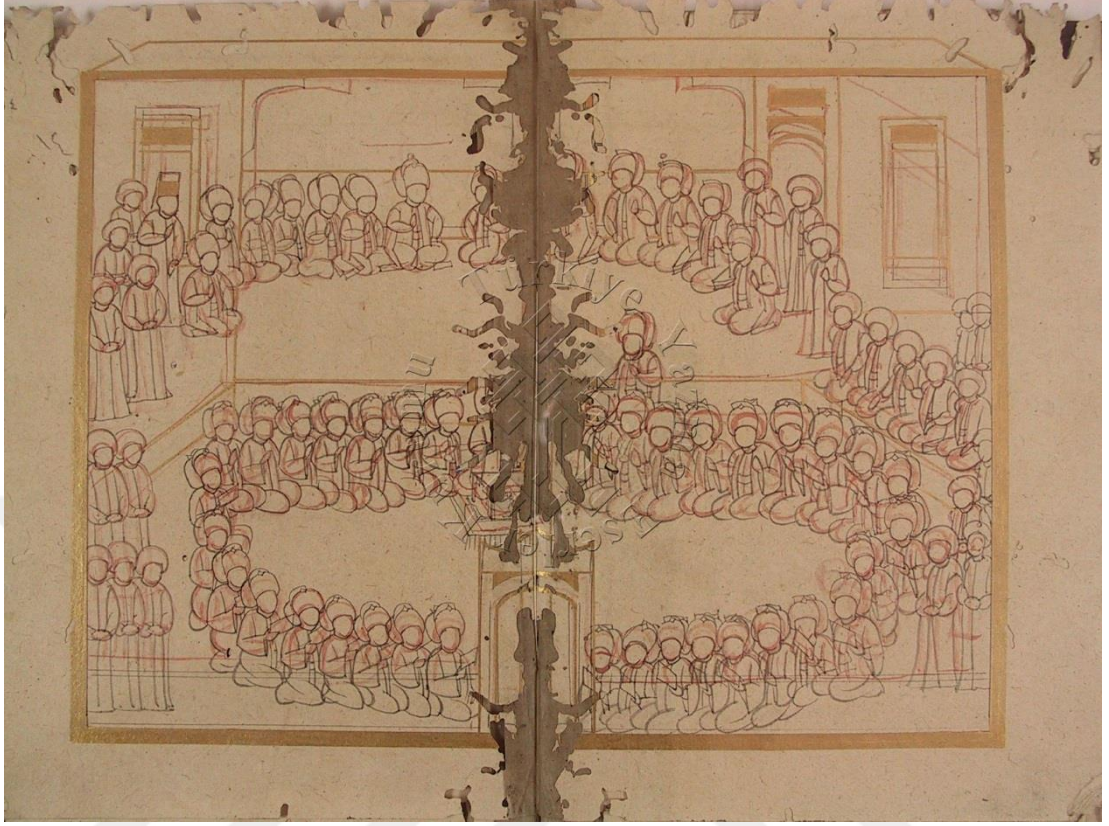

Restorasyon Öncesi Gazanfer Ağa Haziresi (Zeynep Tarım 2011)

RESİMLER

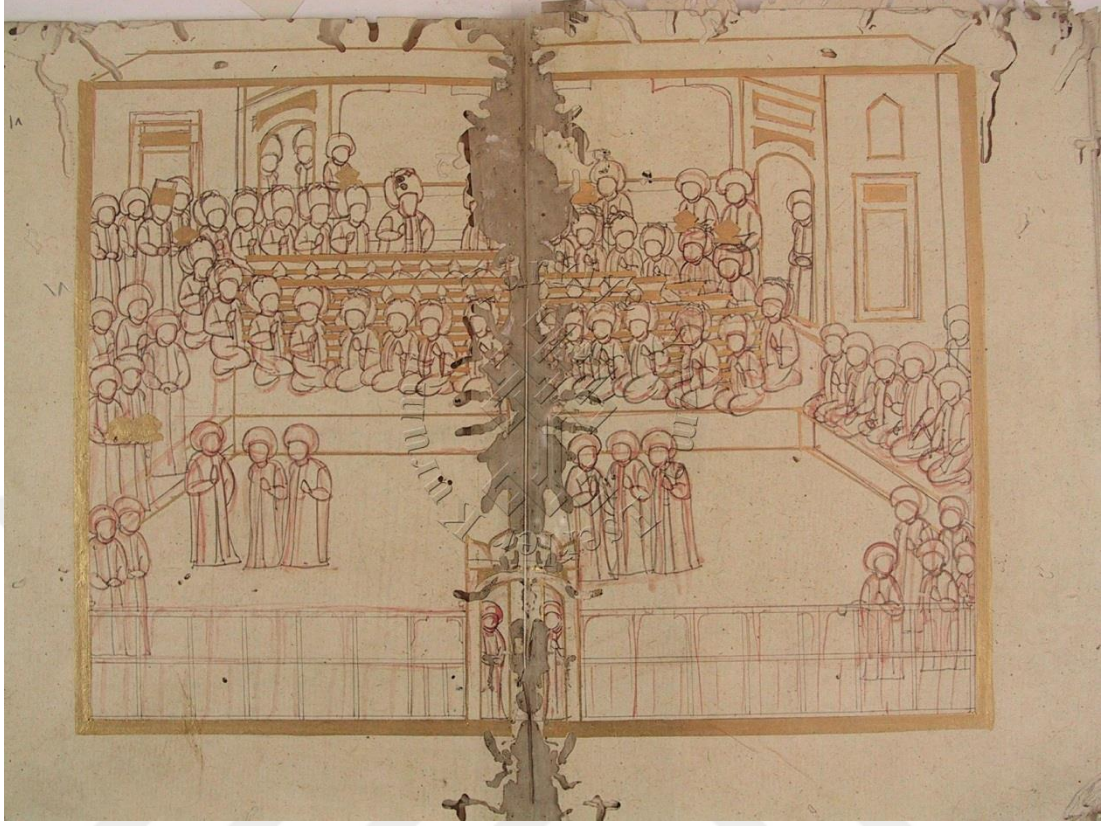

Resim 1: Gazanfer Ağa'nın Konağında Yapılan Medresenin Açılış Merasimi
(Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 4787, **Gazanfer Ağa Medresesinin Küşadına Dair Bir Mesnevi**, vr. 9b-10a.)

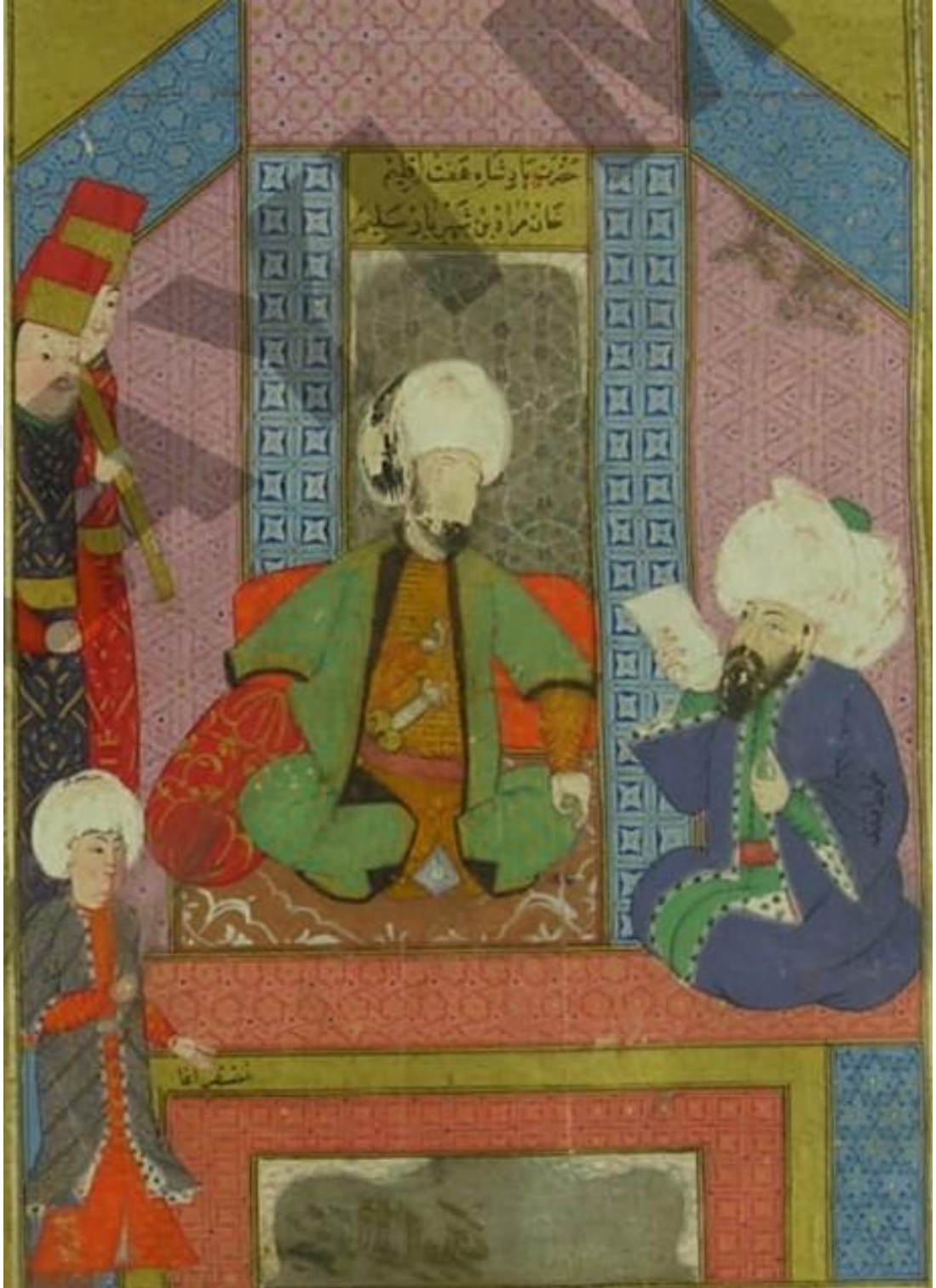

Resim 2: Gazanfer Ağa'nın Konağında Yapılan İlk Ders

(Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 4787, **Gazanfer Ağa Medresesinin Küşadına Dair Bir Mesnevi**, vr. 13b-14a)

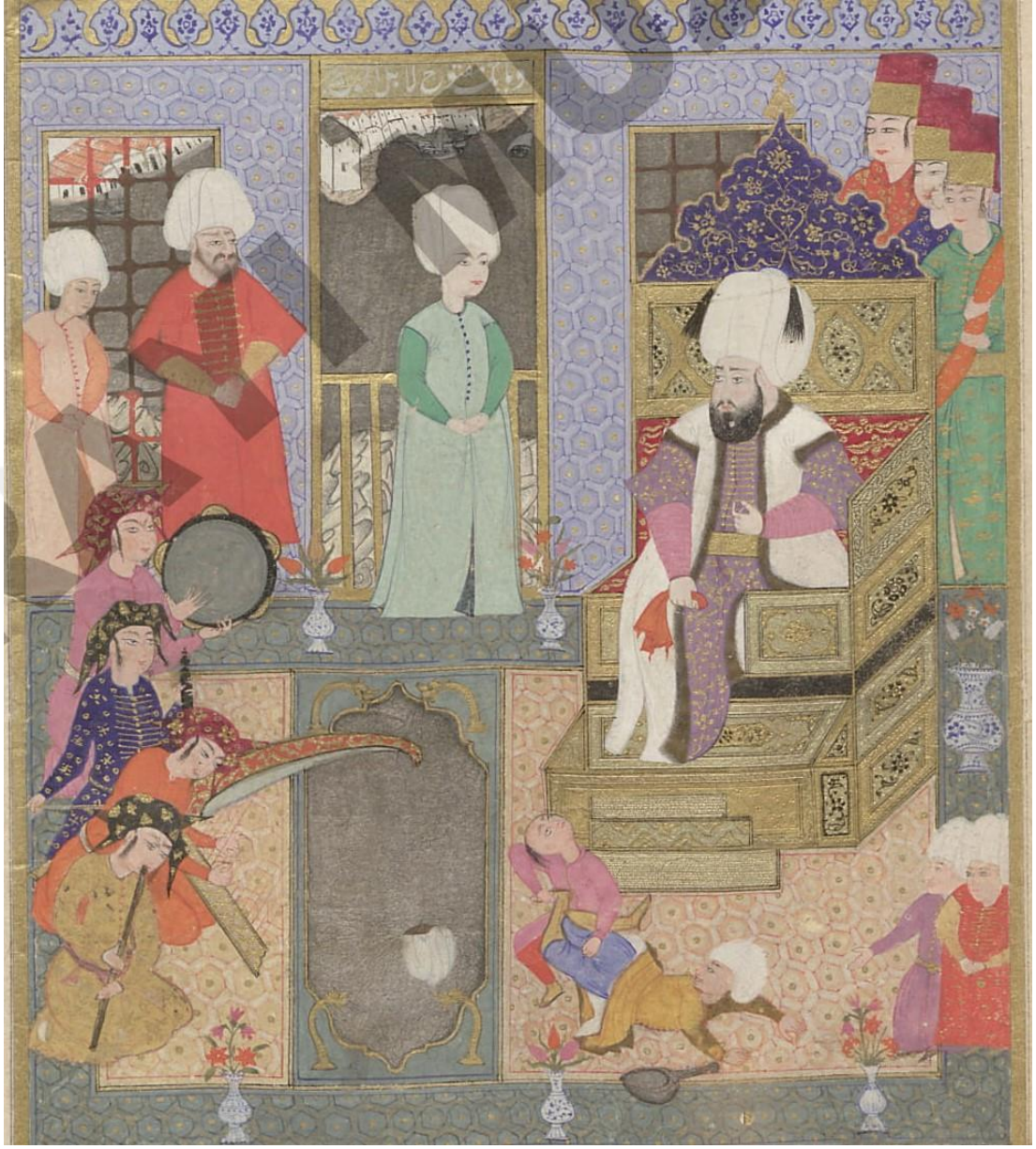
Resim 3: Gazanfer Ağa'nın Konağında Yapılan Dersten Sonra Verilen Ziyafet
(Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 4787, Gazanfer Ağa Medresesinin Küşadına
Dair Bir Mesnevi, vr. 17b-18a)

Resim 4: III. Murad, Hoca Saadeddin Efendi ve Gazanfer Ağa
(TSMK H. 1365, Gelibolulu Mustafa Âli, Nusretnâme, vr. 149b.)

Resim 5: Haçova Savaşı; III. Mehmed, Hoca Saadeddin Efendi ve Gazanfer Ağa
(TSMK H. 889, Abdülganîzâde Nadîrî Efendi, *Nâdirî Divânı*, vr. 7a.)

Resim 6: Gazanfer Ağa, Nadiri Efendi ve III. Mehmed

(TSMK H. 889, Abdulganîzâde Nadirî Efendi, Nâdirî Divânı, vr. 8b.)

Resim 7: Gazanfer Ağa Medresesi, Gazanfer Ağa ve Müderris Nadirî Efendi
(TSMK H. 889, Abdulganîzâde Nadirî Efendi, Nâdirî Divânı, vr. 22a.)

Resim 8: Eğri Seferinde III. Mehmed Macar elçilerini kabul ediyor, yanında Gazanfer Ağa

(TSMK H. 1609, Talikîzâde, **Eğri Fetihnâmesi**, vr. 26b-27a)

Resim 9: Haçova Savaşı, III. Mehmed'in yanında Gazanfer Ağa
(TSMK H. 1609, Talikîzâde, **Eğri Fetihnâmesi**, vr. 50b-51a.)

Resim 10: III. Mehmed'in Eğri Seferi Dönüşünde İstanbul'a Girişi, Arkasında Gazanfer Ağa

(TSMK H. 1609, Talikîzâde, **Eğri Fetihnâmesi**, vr. 67b-68a.)

Resim 11: Gediz Gazanfer Ağa Camii ²³⁰

²³⁰ 11, 12, 13 ve 14 numaralı resimler bu adresten alınmıştır. (<http://www.akmb.gov.tr/userfiles/files/%C4%B0LLER%20VE%20ULU%20CAM%C4%B0LER%C4%B0/K%C3%9CTAHYA/GED%C4%B0Z%20ULU%20CAM%C4%B0%C4%B0-GAZANFER%20A%C4%9EA%20CAM%C4%B0%C4%B0/GED%C4%B0Z%20ULU%20CAM%C4%B0%C4%B0-GAZANFER%20A%C4%9EA%20CAM%C4%B0%C4%B0.pdf>)

Resim 12: Gediz Gazanfer Ağa Camii

Resim 13: Caminin İçeriden Görünüşü

Resim 14: Caminin İÇeriden Görünüşü

Resim 15: Gediz Gazanfer Ağa Cami Kitabesi

(http://www.eskigediz.bel.tr/Fotograf_Galerisi_Page_401.html)

Resim 16: Gediz Gazanfer Ağa Hamamı

(http://www.eskigediz.bel.tr/Fotograf_Galerisi_Page_401.html)

Resim 17: Gediz Gazanfer Ağa Hamamı

(http://www.eskigediz.bel.tr/Fotograf_Galerisi_Page_401.html)

Resim 18:İstanbul Kırkçeşme’de Gazanfer Ağa Külliyesi (Bilal Erbil 2019)

Resim 19: İstanbul Kırkçeşme Gazanfer Ağa Sebili (Bilal Erbil 2019)

Resim 20: İstanbul Kırkçeşme Gazanfer Ağa Türbesi (Bilal Erbil 2019)

Resim 21: İstanbul Kadıköy’de Ayrılık Çeşmesi Kitabesi
(Bilal Erbil 2019)

Resim 22: 2010 Yılında Yapılan Kazılarda Çıkarılan İstanbul Kadıköy'deki Ayrılık Çeşmesi Namazgâhı

(Bilal Erbil 2019)

Resim 23: İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Cami (Bilal Erbil 2019)

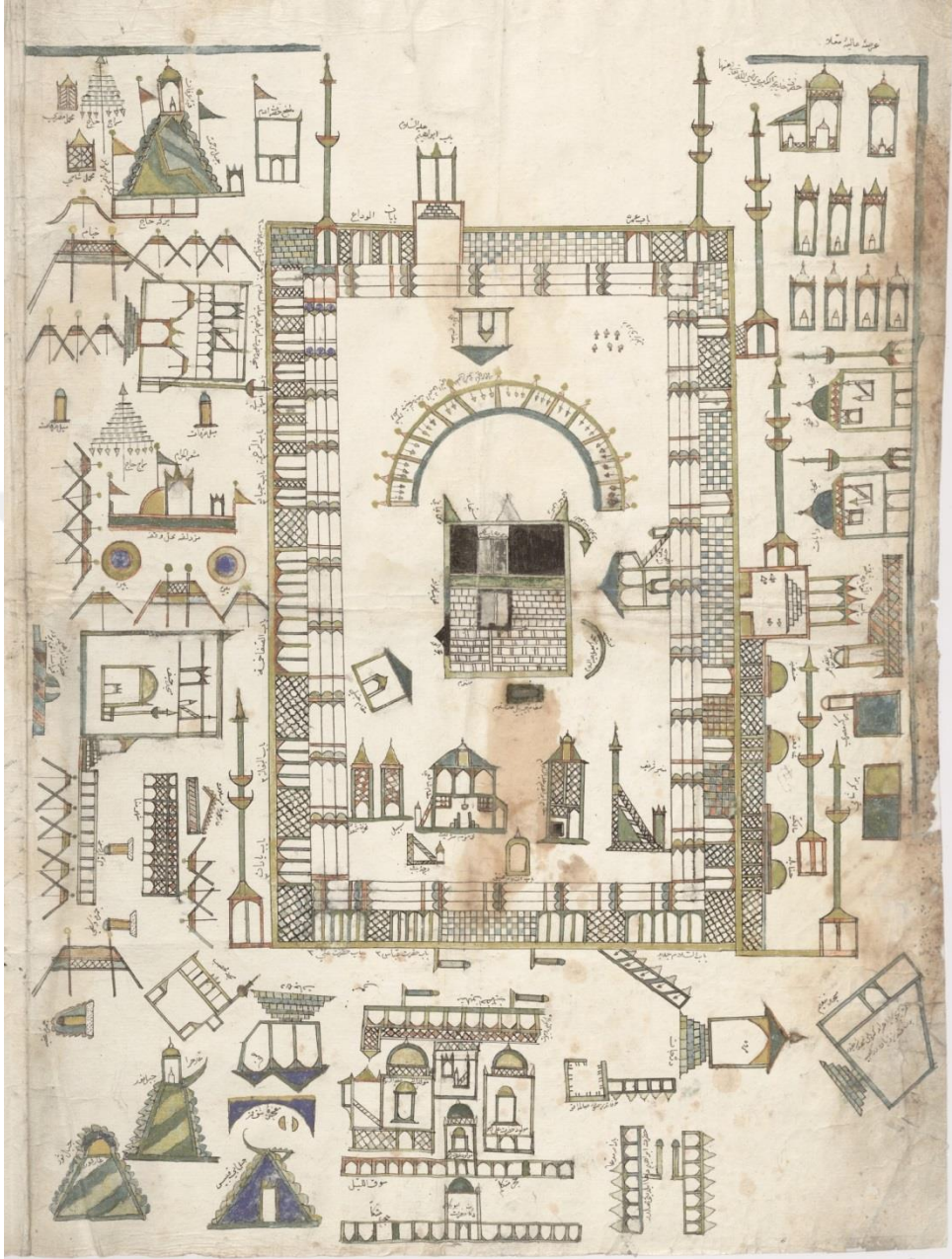
Resim 24: İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Cami İçi (Bilal Erbil 2019)

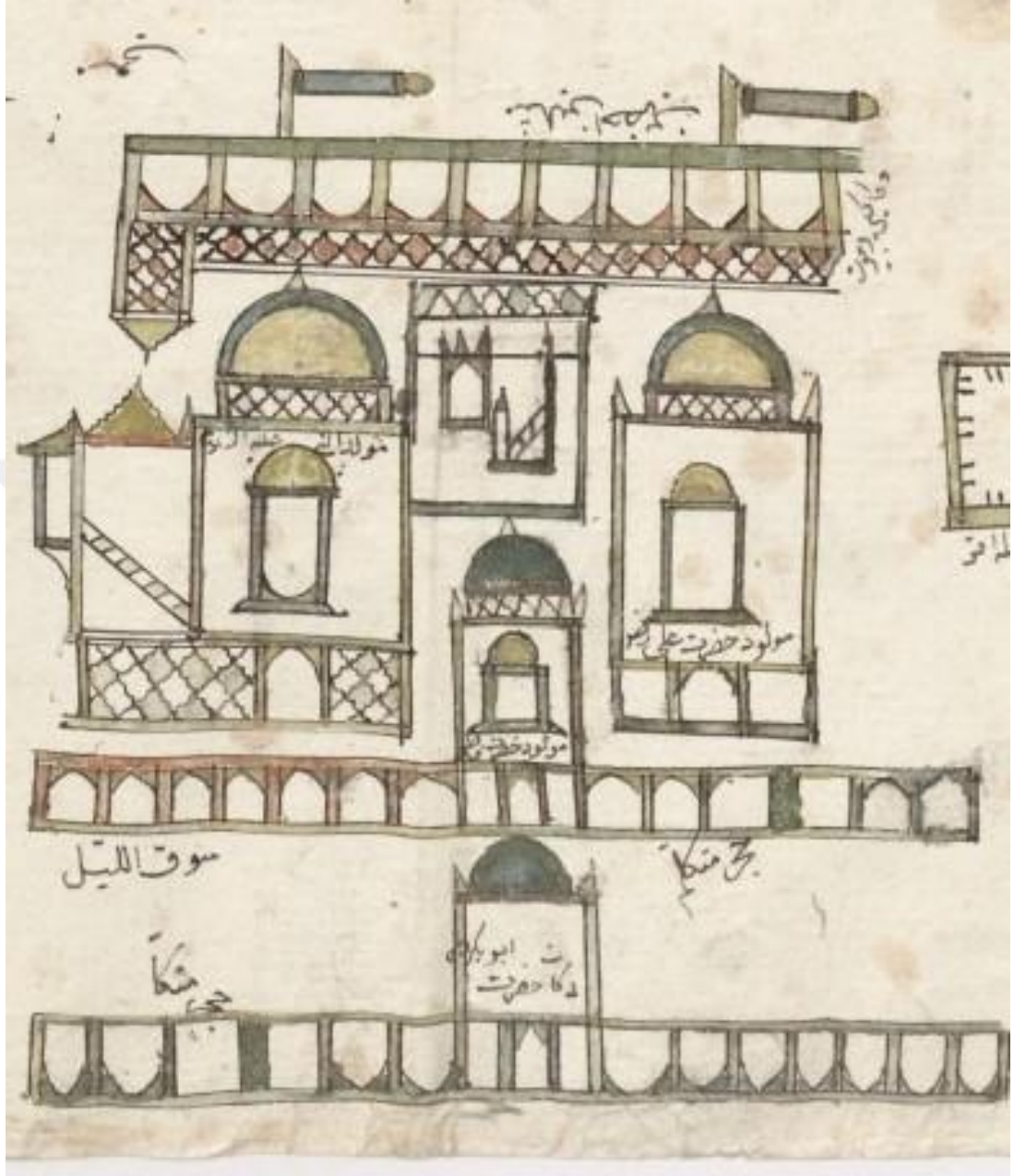
Resim 25: İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Camii Kitabesi (Bilal Erbil 2019)

Resim 26: İstanbul Otakçılar'da Sebil Kitabesinden Kalan Kısım (Bilal Erbil 2019)

Resim 27: Mevlid-i Nebi'nin Bulunduğu Harem-i Şerif Planı
(BOA. PLK. P. 1348)

Resim 28: Sûku'l-layl-Soldaki kubbeli bina Mevlid-i Nebi, sağıdaki kubbeli bina Hazret-i Ali'nin doğduğu ev

(BOA. PLK. P. 1348)

Resim 29: Mevlid-i Nebi Yıkıldıktan Sonra Yerine İnşa Edilen Kütüphane Binası

(<https://www.flickr.com/photos/iclaloabaci/3555034346/lightbox/>) (son erişim tarihi 20.03.2019)